

Rhaglen Gyflawn

Gwasanaeth Democrataidd
Swyddfa'r Cyngor
CAERNARFON
Gwynedd
LL55 1SH

Cyfarfod

CYD-BWYLLGOR YMGYNGHOROL A.H.N.E LLŶN

Dyddiad ac Amser

4.00 y.h., DYDD MERCHER, 18FED MAWRTH, 2026

Lleoliad

Cyfarfod Rhithiol

Am fynediad cyhoeddus i'r cyfarfod, cysylltwch â ni

Pwynt Cyswllt

Rhodri Jones

01286 679556

Rhodrijones1@gwynedd.llyw.cymru

CYD-BWYLLGOR YMGYNHOROL A.H.N.E LLŶN

AELODAETH

Cynghorwyr Gwynedd

Dafydd Davies
Gareth Tudor Jones
John Brynmor Hughes
Gruffydd Williams
Gareth Williams

Eraill

Enwebeion Cynghorau Cymuned Aberdaron, Buan, Botwnnog, Clynnog,
Llanbedrog, Trefor a Llanaelhaearn, Llanengan, Nefyn, Pistyll a Thudweiliog.

Pencampwr Cefn Gwlad Cyngor Gwynedd

Enwebeion yr asiantaethau/sefydliadau canlynol

Ymddiriedolaeth Genedlaethol,
Cyfoeth Naturiol Cymru,
Fforwm Mynediad Arfon a Dwyfor,
Cyfeillion Llŷn,
Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr,
Undeb Amaethwyr Cymru,
Partneriaeth Dwristiaeth Abersoch a Llŷn,
Ymgyrch Diogelu Cymru Wledig/CPRW,
Ymddiriedolaeth Archeolegol Gwynedd,
Cymdeithas Pysgotwyr Llŷn.

R H A G L E N

1. YMDDIHEURIADAU

I dderbyn ymddiheuriadau am absenoldeb.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

I dderbyn unrhyw ddatganiad o fuddiant personol.

3. MATERION BRYS

I ystyried unrhyw eitem sy'n fater brys ym marn y Cadeirydd.

4. COFNODION

4 - 10

Bydd y Cadeirydd yn cynnig y dylid llofnodi cofnodion y cyfarfod y Pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 02 Gorffennaf 2025, fel rhai cywir.

5. DIWEDDARIAD AR BROSIECTAU CYFALAF AHNE LLŶN

11 - 13

I rannu diweddariad am brosiectau cyfalaf AHNE Llŷn.

6. TIRLUN BYW

14 - 33

I rannu gwybodaeth a diweddaru aelodau ar gynnydd prosiect Tirlun Byw.

7. Y GRONFA DATBLYGU CYNALIADWY

34 - 46

I ddiweddaru Aelodau am sefyllfa'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy yn y flwyddyn ariannol bresennol (2025-26), rhannu gwybodaeth ar newidiadau i lywodraethiant y Gronfa yn sgil diwygio'r ddogfen Fframwaith a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru, ac i ddewis aelodau newydd ar gyfer Panel y Gronfa.

8. ADRODDIAD CYFLWR YR AHNE

47 - 185

I rannu gwybodaeth am Adroddiad o Gyflwr Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Llŷn.

CYD-BWYLLGOR YMGYNHOROL ARDAL O HARDDWCH NATURIOL EITHRIADOL LLŶN 02/07/2025

Yn bresennol:

Aelodau: Y Cyngorwyr **Gareth Williams**, **Gareth Tudor Jones**, **Gruffydd Williams** ynghyd â **Sian Parri** (Cyngor Cymuned Tudweiliog), **Noel Davey** (Ymgyrch Diogelu Cymru Wledig), **Linda Ashton** (Cyfoeth Naturiol Cymru), **Eirian Allport** (Cyngor Cymuned Clynnog Fawr), **Dewi Evans** (Cyngor Cymuned Aberdaron), **Andrew Parry** (Cyngor Cymuned Llanbedrog), **Jenny Emmett** (Archaeoleg Gwynedd), **Euros Jones** (FWAG Cymru), **Robert Parkinson** (Ymddiriedolaeth Genedlaethol), a **Morgan Jones-Parry** (Fforwm Mynediad Arfon a Dwyfor)

Swyddogion: **Bleddyn P. Jones** (Swyddog AHNE Llŷn), **Heledd Fflur Jones** (Arweinydd Tîm Polisi Cynllunio) **Morus Llwyd Dafydd** (Swyddog Prosiect AHNE), **Kevin Roberts** (Warden Cefn Gwlad – AHNE Llŷn) a **Rhodri Jones** (Swyddog Gwasanaethau Democratiaeth).

Yn bresennol ar gyfer Eitem 7: Iwan Ifan (Ffermio Bro)

1. ETHOL CADEIRYDD

Penderfynwyd ethol Sian Parri (Cyngor Cymuned Tudweiliog) yn Gadeirydd ar gyfer y cyfnod 2025/26.

2. ETHOL IS-GADEIRYDD

Penderfynwyd ethol Y Cyngorydd Gareth Williams yn Is-gadeirydd ar gyfer y cyfnod 2025/26.

3. YMDDIHEURIADAU

Derbyniwyd datganiadau o ymddiheuriad gan:

- **Einir Wyn** (Cyngor Cymuned Llanengan)
- **Y Cyngorydd Angela Russell** (Pencampwr Cefn Gwlad Cyngor Gwynedd)
- **Hughie Williams** (Cyngor Cymuned Buan)
- **Gillian Walker** (Cyfeillion Llŷn)
- **Hedd Rhys** (NFU)
- **Sianelen Fleming** (Cyngor Cymuned Pistyll)

Croesawyd Andrew Parry i'w gyfarfod cyntaf o'r Cyd-bwyllgor Ymgynghorol hwn, wedi iddo gael ei ethol i gynrychioli Cyngor Cymuned Llanbedrog yn dilyn ymddeoliad T Victor Jones (Cyn-gadeirydd y Pwyllgor). Diolchwyd i T Victor Jones am ei gyfraniad helaeth i Gyd-bwyllgor yr AHNE dros y blynyddoedd gan ddymuno ymddeoliad hapus iddo.

Diolchwyd i Gillian Walker (Cyfeillion Llŷn) am ei chyfraniad i'r Cyd-bwyllgor hwn, gan nodi bydd Cyfeillion Llŷn yn ethol cynrychiolydd newydd i'w cynrychioli yn y dyfodol.

4. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Ni dderbyniwyd unrhyw ddatganiad o fuddiant personol.

5. MATERION BRYS

Dim i'w nodi.

6. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod diwethaf o'r Cyd-bwyllgor hwn a gynhaliwyd ar 26 Tachwedd, 2024, fel rhai cywir.

7. FFERMIO BRO

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Swyddog AHNE Llŷn a chynrychiolydd Ffermio Bro.

Eglurwyd bod Ffermio Bro yn gynllun grant amgylcheddol newydd sydd gyda'r nod o gynorthwyo ffermwyr i warchod natur a'r amgylchedd tra hefyd yn cefnogi busnesau a chymunedau gwledig. Nodwyd eu fod wedi cael ei ddatblygu gan Llywodraeth Cymru, ar y cyd gyda'r Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, gan sicrhau mai dim ond i ardaloedd y tirweddau dynodedig hyn bydd y grant yn weithredol. Manylwyd bod hon yn gynllun sydd wedi cael ei raglennu ar gyfer y tair blynedd nesaf.

Adroddwyd bod y tirweddau dynodedig hyn yn derbyn cronfa ariannol er mwyn galluogi ffermwyr i wneud cais yn uniongyrchol gyda'r awdurdodau perthnasol am gymorth grant, gan fanylu bod £104,000 wedi cael ei ddyrannu i AHNE Llŷn ar gyfer y flwyddyn ariannol hon. Tynnwyd sylw bydd yr arian yn cael ei ddyrannu ar gyfer prosiectau sydd yn llesol i natur a bioamrywiaeth megis creu ac adfer waliau cerrig, adfer mewndiroedd, creu pyllau, gwrychoedd a chefnogi dulliau naturiol o reoli llifogydd, ymysg prosiectau eraill. Eglurwyd bod pwyslais yn cael ei roi ar glystyru a chyd-weithio gan amlygu ei fod yn rhagflaenydd i'r Rhaglen Ffermio Cynaliadwy (SFS).

Nodwyd bod swyddogion wedi cael eu penodi ar gyfer gweinyddu'r grant hwn yn ardaloedd AHNE Llŷn a Pharc Cenedlaethol Eryri, gan adrodd bydd ceisiadau bychan a syml yn cael eu penderfynu gan y swyddogion yn annibynnol. Pwysleisiwyd bydd ceisiadau mawr yn cael eu cysidro gan Banel. Gofynnwyd i'r Aelodau ethol cynrychiolydd o'r Cyd-bwyllgor hwn i fod yn bresennol ar Banel Grantiau Ffermio Bro a fyddai'n cyfarfod oddeutu 2 waith y flwyddyn ym Mhenrhyndeudraeth, gan nodi byddai gofyn i'r cynrychiolydd wneud ychydig o waith cefndirol i'r ceisiadau sydd wedi dod i law yn flaenorol i fynychu'r cyfarfod.

Atgoffwyd bod cynlluniau ar waith i godi ymwybyddiaeth o'r cynllun grant hwn mewn nifer o amrywiol ffyrdd megis drwy'r Undebau Amaethyddol, Llygad Llŷn, Sioe Nefyn a'r cyfryngau cymdeithasol gan gadarnhau bod cryn ddiddordeb wedi cael ei ddatgan hyd yma. Tynnwyd sylw bod 23 cais am arian wedi dod i law yn yr ardal ar hyn o bryd gyda'r cynnod dynodedig i gyflwyno ceisiadau ar gyfer y flwyddyn ariannol hon bellach wedi dod i ben oherwydd ei fod yn debygol y bydd y gyllideb yn cael ei wario wrth ystyried y ceisiadau hyn. Adroddwyd bod y mwyafrif o geisiadau o fewn yr AHNE yn ymwneud ag adeiladu cloddiau a chreu mannau cysgodol er mwyn gwarchod stoc gyda rhai o'r ceisiadau yn manylu ar brosiectau ansawdd dŵr. Manylwyd bod unrhyw brosiect sydd yn cael ei ariannu o fewn y flwyddyn ariannol hon angen eu cwblhau erbyn 1 Mawrth 2026.

Yn ystod y drafodaeth, cyflwynwyd y sylwadau a ganlyn:

Mynegwyd balchder bod cymaint o geisiadau am arian wedi dod i law, gan ofyn a oes ymgeiswyr o wahanol ardaloedd o fewn AHNE Llŷn wedi datgan diddordeb. Gofynnwyd hefyd sut mae niferoedd yr ymgeiswyr yn cymharu gydag ardaloedd eraill sydd yn gymwys i'r grant. Mewn ymateb, cadarnhaodd cynrychiolydd Ffermio Bro bod ymgeiswyr o fewn AHNE Llŷn yn dod o wahanol ardaloedd yr AHNE, gyda rhai ardaloedd gyda nifer o ymgeiswyr. Adroddwyd hefyd bod ardal AHNE Llŷn wedi derbyn mwy o geisiadau am arian grant na'r ardaloedd eraill.

Mewn ymateb i bryderon, sicrhaodd cynrychiolydd Ffermio Bro nad yw'r cynllun yn mynd i'r afael ag ail-wylltio nac yn bwriadu addasu dulliau ffermio mewn unrhyw fodd. Nodwyd mai'r bwriad yw i gefnogi'r ffermwyr gan mai nhw sydd yn arwain arno gan bwysleisio nad oes pwyslais i wneud unrhyw beth i'w tir nad ydynt yn dymuno ei wneud. Ymhelaethwyd bod y grant yn gallu cefnogi ffermwyr i feithrin yr hyn sydd ar y tir yn barod ac ddim yn bwriadu gwneud unrhyw lwybrau tramwy o'r newydd. Eglurwyd byddai trafodaethau yn cael eu cynnal gyda swyddogion yr AHNE a Chyngor Gwynedd os oes materion o'r fath yn codi er mwyn sicrhau nad yw'r un prosiectau yn cael eu ariannu mewn mwy nag un modd.

PENDERFYNIAD

- **Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a gyflwynwyd yn ystod y drafodaeth.**
- **Ethol y Cynghorydd Gruffydd Williams i gynrychioli'r Cyd-bwyllgor ar Banel Grant Ffermio Bro.**

8. DIWEDDARIAD AR BROSIECTAU CYFALAF AHNE LLŷN

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Swyddog AHNE Llŷn.

Adroddwyd bod y prosiectau cyfalaf hyn yn cael eu hariannu drwy gynllun grant Tirweddau Cynaliadwy Lleodedd Cynaliadwy (TCLC) Llywodraeth Cymru, gan nodi bod TCLC dim ond ar gael i dirweddau dynodedig Cymru (Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol a Pharciau Cenedlaethol). Eglurwyd bod y prosiectau a soniwyd amdanynt yn yr adroddiad bellach wedi dod i ben gan fod mai rhwng 2022-2025 oedd cyfnod cynllun TCLC. Fodd bynnag, sicrhawyd bodd y cynllun yn parhau ar gyfer 2025-2027.

Manylwyd ar y prosiectau cyfalaf ar gyfer 2022-2025 gan nodi mai themâu Llywodraeth Cymru ar gyfer prosiectau o fewn y cyfnod hwn oedd ; 'Bioamrywiaeth ac adfer natur', 'Dad-garboneiddio', 'Cymunedau gwydn a gwyrdd' a 'Thwristiaeth Gynaliadwy'. Atgoffwyd bod gan AHNE Llŷn prosiectau a oedd yn gymwys ar gyfer yr holl themâu hyn fel y soniwyd amdanynt mewn cyfarfodydd blaenorol ac yn fwy diweddar drwy newyddlen Llygad Llŷn. Ymhelaethwyd bod y prosiectau hyn yn cynnwys:

- **Tiroedd Comin** – gwelliannau i diroedd comin Foel Gron, Horeb a Rhos Botwnnog.
- **Coed Cynhenid** – plannu 5,000 o goed ar safleoedd adnabyddedig.
- **Rhywogaethau ymledol estron** – mynd i'r afael â phlanhigion estron megis jac y neidiwr, rododendron a changlwm tsapaneaidd mewn sawl ardal o fewn yr AHNE, gan ganolbwyntio ar ardal Trefor yn benodol.
- **Y Ganolfan, Llithfaen** - adnewyddu'r ganolfan ar y cyd gyda chyllideb sylweddol gan gronfa Ffyniant Bro, Llywodraeth y DU. Mynegwyd balchder bod y Ganolfan bellach wedi ailagor i'r cyhoedd.
- **Maes Parcio Chwarel Llanbedrog** – tacluso'r ardal gan gynnwys ail-wynebu'r maes parcio, gosod meinciau picnic a torri tyfiant a phlannu coed.

Eglurwyd bod gwaith cydweithredol wedi cael ei gwblhau gyda thirweddau dynodedig eraill megis prosiectau 'Terfynau Traddodiadol' yn ardal Cilan ac Edern, 'Yr Awyr Dywyll' a 'Pecyn Addysg Tirlun' mewn cydweithrediad â Chyngor Penfro.

Cadarnhawyd bod y cynllun TCLC wedi cael ei ariannu gan Lywodraeth Cymru am ddwy flynedd ychwanegol. Nodwyd nad oes addasiadau i themâu'r prosiectau a gefnogir ond bod pwyslais penodol yn cael ei roi ar 'adfer natur' a 'dad-garboneiddio' yn ystod y cyfnod hwn.

Diweddarwyd bod prosiectau cyfalaf AHNE Llŷn ar gyfer y ddwy flynedd nesaf yn cynnwys; Plannu coed cynhenid yn yr AHNE, Gwaredu rhywogaethau ymledol estron, Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig Abergeirch a Dad-garboneiddio neuaddau/canolfannau pentref.

Yn ystod y drafodaeth, cyflwynwyd y sylwadau a ganlyn:

Cytunwyd gyda'r safbwynt bod rhywogaethau ymledol estron yn amharu ar blanhigion yr AHNE gan fynegi balchder bod cynlluniau yn eu lle er mwyn parhau i fynd i'r afael a'r heriau hyn.

Mewn ymateb i ymholiad am atal rhywogaethau ymledol estron, cadarnhaodd Swyddog AHNE Llŷn mai delio gyda thyfiant ar dir cyhoeddus neu dir sydd yn ymylu â thir cyhoeddus yw nod yr AHNE. Nodwyd yr angen i gysylltu gyda Chyngor Gwynedd gydag unrhyw drafferthion sydd yn codi ar dir cyhoeddus.

Mewn ymateb i ymholiad ar y gyllideb sydd ar gael ar gyfer y prosiectau cyfalaf hyn, cadarnhaodd Swyddog AHNE Llŷn bod oddeutu £200,000 ar gael, gan sicrhau bydd gwybodaeth fanylach yn cael ei gylchredeg i aelodau'r Cyd-bwyllgor.

PENDERFYNIAD

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a gyflwynwyd yn ystod y drafodaeth.

9. Y GRONFA DATBLYGU CYNALIADWY

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Swyddog Prosiect AHNE.

Eglurwyd bod £100,000 wedi cael ei ddyrannu i'r Gronfa ar gyfer blwyddyn ariannol 2024/25 a bod y gyllideb wedi cael ei hawlio'n llawn drwy gefnogi'r prosiectau a ganlyn:

- RSPB Morfa Dinlle
- 1st Mate Amgueddfa Morwrol
- Cydio yn awen Enlli
- Cae chwarae Llanbedrog
- Melin Daron
- Antur Aelhaearn
- Menter Rabar
- Menter y Tŵr
- Hysbysfwrdd Tudweiliog
- RSPB Porth Ceiriad

Diweddarwyd bod £95,000 wedi cael ei ddyrannu i'r Gronfa ar gyfer 2025/26. Datganwyd ei fod yn debygol iawn bydd yr arian yma yn cael ei hawlio'n llawn gan fod nifer o brosiectau eisoes wedi cael eu cefnogi, gyda chyfarfod nesaf y Panel wedi cael

ei rhaglennu ar gyfer mis Gorffennaf. Manylwyd ar y prosiectau sydd wedi derbyn cefnogaeth y Panel eleni hyd yma sef:

- Bws Fflecsi Llŷn
- Cae chwarae Llanbedrog
- Llwybrau aml ddefnydd Nefyn
- 1st Mate Amgueddfa Morwrol
- Pŵer solar Enlli
- Clwb rhwyfo Porthdinllaen
- Datgarboneiddio neuadd Rhiw
- Gardd Antur Aelhaearn

Mynegwyd balchder bod dyraniad o £95,000 eisoes wedi ei gadarnhau ar gyfer 2026/27. Manylwyd bod gofynion newydd Llywodraeth Cymru yn nodi'r angen i 60% o'r ceisiadau a gefnogwyd cael eu clustnodi ar gyfer prosiectau sydd yn cyd-fynd â themâu Adfer Natur a Dad-garboneiddio. Rhagwelwyd anhawster i gyrraedd y targed hwn yn Llŷn wrth edrych ar y prosiectau sydd wedi cael eu hariannu yn y gorffennol, ond tynnwyd sylw bod prosiectau megis gosod ffenestri dwbl, insiwleiddio a phaneli solar gyfrannu at y targedau dadgarboneiddio gan sicrhau bydd y wybodaeth yma yn cael ei rannu gyda'r cyhoedd.

Tynnwyd sylw bod canllawiau newydd ar gyfer y Panel yn dod i rym ym mis Ebrill 2026 a fyddai'n effeithio ar aelodaeth y Panel. Sicrhawyd bydd swyddogion yn cyflwyno gwybodaeth bellach ar y mater hwn yng nghyfarfod nesaf y Cyd-bwyllgor.

Yn ystod y drafodaeth, cyflwynwyd y sylwadau a ganlyn:

Cytunwyd bod y targed a gyflwynwyd gan Lywodraeth Cymru yn uchel iawn. Mewn ymateb, cadarnhaodd Swyddog Prosiect AHNE bod nifer o brosiectau sydd wedi cael ei gymeradwyo eleni, megis Bws Fflecsi Llŷn a cae chwarae Llanbedrog, yn brosiect cyffelyb i'r hyn a ellir cyfrannu at y targed hwn. Tynnwyd sylw hefyd bydd system sgorio newydd yn cael ei gyflwyno er mwyn asesu os yw'r prosiectau yn cyd-fynd â'r gofynion statudol.

Gofynnwyd a oes modd cysylltu gyda Llywodraeth Cymru ar gyfer addasu'r targed hwn, gan nad yw'n cyd-fynd gyda gweledigaeth AHNE Llŷn wrth lunio cynllun newydd. Fodd bynnag, cadarnhaodd Swyddog Prosiect AHNE nad oes modd addasu'r targed hon gan ei fod yn un sydd yn effeithio pob Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol a Pharciau Cenedlaethol, gan fod gofyn i bob un ohonynt gydymffurfio ag o.

Gofynnwyd am dderbyn gwybodaeth am y prosiectau a gefnogwyd dros gyfnod o 5 mlynedd o fewn adroddiadau yn y dyfodol er mwyn i'r Aelodau gymharu'r prosiectau sydd wedi dod i law.

PENDERFYNIAD

Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a gyflwynwyd yn ystod y drafodaeth.

10. ADOLYGU CYNLLUN RHEOLI'R AHNE

Cyflwynwyd yr adroddiad gan Swyddog AHNE Llŷn.

Atgoffwyd bod trafodaeth gychwynnol ar y Cynllun Rheoli wedi cael ei gynnal yng nghyfarfod diwethaf y Cyd-bwyllgor, a gynhaliwyd ar 26 Tachwedd 2024. Diweddarwyd

bod Canllaw wedi cael ei ddiweddarau a'i gyhoeddi gan Land Use Consultants ar ran Cyfoeth Naturiol Cymru yn ddiweddar ar sut i baratoi ac adolygu Cynlluniau Rheoli. Pwysleisiwyd bod ymgynghori gyda trigolion a rhanddeiliaid yr AHNE yn allweddol. Nodwyd bod y canllaw hwn yn hirfaith ac bod fersiwn cryno ar waith yn y Gymraeg a'r Saesneg ond nid yw wedi cael ei gyhoeddi ar hyn o bryd. Tynnwyd sylw bod y prif gamau a ddylid eu cyflawni wrth greu ac llunio cynllun rheoli yn cynnwys:

- Asesu'r wybodaeth ddiweddaraf am nodweddion yr ardal
- Ystyried ac ymgorffori gwybodaeth o gynlluniau a strategaethau perthnasol
- Adolygu Nodau / Amcanion a Pholisïau'r Cynllun
- Creu cynllun gweithredu newydd ar gyfer cyfnod y Cynllun
- Adolygu'r Asesiad Amgylcheddol Strategol / Rheoliadau Cynefinoedd

Nodwyd bod Adroddiad o Gyflwr AHNE Llŷn wedi cael ei gomisiynu gan yr Uned AHNE yn 2021, gyda chopïau ohono wedi cael ei gylchredeg i aelodau'r Cyd-bwyllgor yn ddiweddar. Tynnwyd sylw at rhai o sylwadau a dderbyniwyd yn dilyn hyn megis:

- Gofyn pam bod yr adroddiad yn uniaith Saesneg
- Diffyg gwybodaeth am rai materion megis newid hinsawdd, tirlun, llesiant, llygredd a bioamrywiaeth.
- Dim cyfeiriad at y Cynllun Rheoli Traethlin.
- Bod gwybodaeth fwy diweddar ar gael ar rai materion erbyn hyn megis amaethyddiaeth.
- Byddai'n defnyddiol gweld sut mae cynlluniau eraill yn cydblethu fel rhan o gynnwys y Cynllun Rheoli diwygiedig megis Y Cynllun Datblygu Lleol, Asesiad Llesiant Gwynedd a Môn a Datganiad Ardal Gogledd Orllewin.
- Bod angen i'r Adroddiad Cyflwr gyd-fynd â'r canllaw newydd sydd wedi ei gomisiynu gan Gyfoeth Naturiol Cymru

Eglurwyd y bwriedir addasu a diweddarau'r Adroddiad Cyflwr er mwyn cael darlun cywir o'r ardal a'r pwysau ar yr amgylchedd. Sicrhawyd bydd fersiwn Cymraeg a Saesneg yn cael ei baratoi. Nodwyd y bwriedir i'r adroddiad diwygiedig hwn gael ei gyhoeddi erbyn Tachwedd 2025.

Atgoffwyd nad oes addasiadau wedi bod i'r Rhinweddau Arbennig i'r AHNE ond bod yr aelodau wedi ffurfio gweledigaeth newydd yng nghyfarfod diwethaf y Cyd-bwyllgor hwn, sef:

Ardal o dirlun ac arfordir hardd gyda bywyd gwyllt cynhenid a'u cynefinoedd yn ffynnu, lefel isel o lygredd amgylcheddol ac amrywiaeth o gyfleon mynediad a chyhoeddus. Adeiladau a nodweddion hanesyddol mewn cyflwr da, busnesau lleol yn llwyddo a chymunedau AHNE Llŷn yn cynnal a chryfhau'r iaith Gymraeg a'i diwylliant.

Diweddarwyd bod swyddogion wedi gofyn i'r aelodau am eu barn ynglŷn â beth yw'r materion llosg sydd yn berthnasol i rinweddau'r AHNE, er mwyn ystyried eu ymgorffori mewn i'r Cynllun Rheoli, gan gyflwyno crynodeb o'r sylwadau a ddaeth i law ac ymatebion y swyddogion iddynt.

Adroddwyd y bydd swyddogion yn addasu amcanion a pholisïau'r Cynllun Rheoli presennol er mwyn sicrhau eu bod yn gyfredol. Eglurwyd ei fod yn debygol bydd angen cyflwyno polisïau newydd o ganlyniad i sylwadau a hefyd er mwyn ymateb yn effeithiol i heriau newydd sydd wedi codi. Tynnwyd sylw hefyd at Raglen Weithredu dros gyfnod o 5 mlynedd sydd i'w weld fel rhan o'r Cynllun Rheoli presennol gan gadarnhau bod y

mwyafrif o'r eitemau sydd yn rhan ohono bellach wedi cael eu cwblhau. Nodwyd bod posibilrwydd i'r ddogfen hon gael ei addasu ar gyfer y cyfnod nesaf gyda gweithgareddau o'r newydd a sicrhau bod unrhyw beth sydd ar y rhestr eisoes yn cael ei nodi ar gyfer y cyfnod hwn hefyd.

Yn ystod y drafodaeth, cyflwynwyd y sylwadau a ganlyn:

Mynegwyd balchder bod gan y Cyd-bwyllgor hwn rôl i'w chwarae wrth i'r Cynllun gael ei ddatblygu. Gofynnwyd i'r swyddogion sicrhau bod y Cyd-bwyllgor yn ganolog i benderfyniadau, gan holi os oes modd derbyn caniatâd aelodau'r Cyd-bwyllgor i rannu cyfeiriadau e-bost fel bod ystyriaethau ehangach yn gallu cael eu cyflawni y tu hwnt i'r cyfarfod hwn. Mewn ymateb, cadarnhaodd Swyddog yr AHNE y bydd swyddogion yn derbyn arweiniad ar y mater hwn er mwyn sicrhau bod modd rhannu cyfeiriadau pawb yn unol â rheoliadau diogelu data.

Rhannwyd nifer o syniadau am bartneriaid a all gyfoethogi'r cynllun megis Menter Iaith Gwynedd, GwyrddNi a Chylch yr Iaith yn ogystal â rhai pethau sydd angen eu hymateb iddynt o fewn y cynllun megis Asesiadau Tai a Chyfarwyddyd Erthygl 4 o fewn y maes cynllunio. Ystyriwyd hefyd gofyn am farn y Cynghorau Cymuned leol ar gyfer yr Adroddiad Cyflwr ac mewn ymateb, eglurodd Swyddog yr AHNE bod yr Adroddiad yn cael ei lunio ar sail ffeithiau am rinweddau'r AHNE yn unig gan gadarnhau bydd cyfle i drafod gyda chynghorau ac unigolion yn hwyrach o fewn y broses datblygu.

Mewn ymateb i ymholiad, sicrhaodd Swyddog yr AHNE bod yr iaith Gymraeg a'i diwylliant yn derbyn ystyriaeth ganolog wrth ymdrin â holl agweddau'r Cynllun.

Mewn ymateb i'r ymholiad, eglurodd Swyddog yr AHNE yr angen i sefydlu dwy ddogfen, oherwydd bod Cynllun Cyflwr yr AHNE yn cynnwys gwybodaeth angenrheidiol sydd wedi ei dderbyn o gyfrifiadau neu gan bartneriaid megis Dŵr Cymru neu Gyfoeth Naturiol Cymru, gyda'r Cynllun Rheoli yn ymateb i unrhyw heriau a ymddengys, gyda chyfle i'r gymuned nodi sylwadau unwaith bydd cynllun drafft wedi cael ei lunio.

PENDERFYNIAD

- **Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sylwadau a gyflwynwyd yn ystod y drafodaeth.**
- **Cefnogi'r bwriad i ddiweddaru'r Adroddiad Cyflwr yr AHNE a pharhau â'r gwaith i adolygu'r Cynllun Rheoli.**

Dechreuodd y cyfarfod am 4.00yh a daeth i ben am 5.30yh

CADEIRYDD

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	Mawrth 18fed 2026
TEITL	Diweddariad ar brosiectau cyfalaf AHNE Llŷn
PWRPAS	Darparu gwybodaeth i aelodau
AWDUR	Swyddog AHNE
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn cynnwys diweddariad am brosiectau cyfalaf AHNE Llŷn. Mae'r prosiectau hyn yn cael ei hariannu trwy gynllun grant gan Lywodraeth Cymru sef Tirweddau Cynaliadwy Lleoedd Cynaliadwy (TCLIC). Dim ond Tirweddau Dynodedig Cymru, sef y Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, sydd yn cael ymgeisio am y cyllid hwn.

2.0 THEMÂU Y PROSIECTAU CYFALAF

- 2.1 Gosodwyd themâu isod gan Llywodraeth Cymru ar gyfer prosiectau cyfalaf TCLIC ar gyfer 2025-27:

- Hyrwyddo bioamrywiaeth ac adfer natur
- Hwyluso dadgarboneiddio
- Gwelliannu cyffredinol ym ymwneud hefo mynediad, isadeiledd a phwysau yn sgîl ymwelwyr

- 2.2 Roedd Uned AHNE Llŷn wedi cyflwyno cais oedd yn cynnwys nifer o brosiectau ar y themâu perthnasol. Yn awr gwelir diweddariad ar y prosiectau isod. Bydd gwybodaeth am y prosiectau hefyd wedi ei gynnwys yn y newyddlen Llygad Llŷn fydd yn cael ei gyhoeddi yn fuan.

3.0 PLANNU COED CYNHENID

- 3.1 Yn dilyn gwaith blaenorol un o'r prosiectau cyfalaf gan yr Uned AHNE yn ystod y flwyddyn ddiwethaf oedd plannu coed cynhenid. Mae plannu coed o'r math yma yn cynnig buddion sylweddol i'r amgylchedd yn cynnwys:

- Creu cynefinoedd ar gyfer bywyd gwylt
- Ymsgugno carbon o'r amgylchedd
- Puro a rheoli dŵr
- Darparu adnodd cynaliadwy i'r dyfodol

- 3.2 Rhoddwyd ystyriaeth i nifer o safleoedd ar gyfer plannu ond yn y diwedd bu i'r gwaith ganolbwyntio ar y safleoedd canlynol:

- Tŷ'n Parc, Y Rhiw
- Plas yn Rhiw, Y Rhiw,
- Tir ger y Fynwent, Nefyn

3.3 Defnyddiwyd coed cynhenid gan gyflenwyr lleol ar gyfer y plannu, yn cynnwys derw, bedw, celyn, criafol, cyll a choed drain. Ein partneriaid ar y prosiect yma oedd yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol a Chyngor Trefn Nefyn.

4.0 RHYWOGAETHAU YMLEDOL ESTRON

- 4.1 Mae'r prosiect hwn eto yn ddilyniant o waith ymchwil blaenorol gyda rhywogaethau estron yn yr AHNE a gerllaw. Mae rhywogaethau ymledol estron yn niweidiol i fywyd gwyllt cynhenid yr ardal ac yn cael eu hadnabod fel bygythiad. Roeddem felly yn awyddus i geisio cael gwared ar y rhywogaethau hyn mewn rhai manau.
- 4.2 Yn ystod 2025 fe wnaed gwaith i waredu jac y neidiwr (himalayam balsam) ar ddwy safle – ym Mhistyll a Penllech. Er fod safleoedd eraill wedi eu hadnabod roedd yn ymddangos fod y planhigyn wedi sefydlu mor gryf yn rhai o'r manau hynny na fyddai yn bosib cael rheolaeth o'r sefyllfa.
- 4.3 Ar y cyfan mae canglwm siapaneaidd (japanese knotweed) yn haws ei drin na jac y neidiwr oherwydd nad yw yn lledaenu mor sydyn. Felly, yn ystod 2025, rhoddwyd llawer o ymdrech i chwistrellu y canglwm ar amrywiol safleoedd cyhoeddus, ac yn arbennig ym mhentref Trefor. Byddwn yn ail-ymweld â'r safleoedd hyn yn 2026 ac yn ail chwistrellu os bydd angen.
- 4.4 Hefyd fel rhan o'r gwaith ar rywogaethau ymledol estron be dorrwyd coed rhododendron ar droed Garn Boduan a ger y traeth yn Llanbedrog.

5.0 DADGARBONEIDDIO NEUADDAU/ CANOLFANAU PENTREF

- 5.1 Nod y prosiect hwn yw cynorthwyo neuaddau pentref/ canolfannau i ddad-garboneiddio trwy fesurau fel insiwleiddio, newid i oleuadau ynni isel LED, systemau gwresogi di-garbon a chreu a/ neu storio ynni adnewyddol. Hefyd bydd y mesurau yn cyfrannu tuag at gynaliadwyedd ariannol gan eu bod yn arbed costau.
- 5.2 Yn ystod 2025-26 bu'r Uned AHNE yn gweithio hefo tair neuadd bentref/ canolfan gymunedol i greu y gwelliannau canlynol:
- Canolfan Edern - prosiect syml i uwchraddio yr holl oleuadau i rai LED
 - Neuadd Goffa Sarn – system batris i storio ynni adnewyddol (paneli solar eisoes yn eu lle) a lleihau dibyniaeth ar y grid trydan.
 - Y Ganolfan, Trefor – uwchraddio goleuadau i rai LED, gosod paneli solar ar y to, system batri, insiwleiddio.

6. ABERGEIRCH

- 6.1 Mae ardal o dir, tua 18 hectar, rhwng pentref Edern a'r arfordir wedi ei ddynodi yn Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA). Mae'r afon Geirch yn rhedeg trwy'r safle ac yn dod i'r môr yn Abergeirch. Dynodwyd y safle yn un o ddiddordeb gwyddonol arbennig oherwydd ei lystyfiant tir gwlyb corsiog arbennig.
- 6.2 Fel rhan o'r prosiect comisiynwyd cwmni Ecoscope i wneud asesiad ecolegol o'r safle a'r nodweddion sydd yn ei gwneud yn unigryw. Mae'r adroddiad hefyd yn cynnwys awgrymiadau am sut gellir cynnal ac adfer rhannau o'r safle. Yn ystod 2026-7 y gobaith yw y gellir gweithio i wireddu rhai o'r awgrymiadau hyn yn ogystal â gwella mynediad ac arwyddo ar y safle.

7.0 PROSIECTAU CYFFREDINOL - MYNEDIAD AC IS-ADEILEDD

- 7.1 Yn ogystal â phrosiectau natur a dad-garboneiddio roedd gan yr Uned AHNE nifer o brosiectau isadeiledd/ gwella mynediad fel rhan o TCLIC yn 2025-26. Yn fyr iawn y prosiectau hyn oedd:
- Porthor – adfer llwybr aml-ddefnydd ar hyd ben yr allt fôr a gosod meinciau picnic
 - Aberdaron - Bodwrdda – ail agor a gwella llwybr lleol pwysig
 - Clynnog – gwella dau lwybrau allweddol yn yr ardal
 - Cei Trefor – adnewyddu rheiliau haearn ar y cei oedd wedi rhydu a gosod meinciau newydd

8.0 PROSIECTAU AR Y CYD

- 8.1 Yn ogystal â phrosiectau penodol i AHNE Llŷn mae'r ardal wedi elwa o brosiectau sydd ar y cyd gyda Tirweddau Dynodedig eraill. Bydd diweddariad ar y prosiectau hyn yn y cyfarfod:
- Yr Awyr Dywyll
 - Tirlun 2 -Pecyn Addysg Tirwedd

9.0 ARGYMHELLIAD

- 9.1 Derbyn yr wybodaeth.

Eitem 6

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	Mawrth 18fed 2026
TEITL	Prosiect Tirlun Byw
PWRPAS	Rhannu Gwybodaeth a Diweddarau
AWDUR	Swyddog Digwyddiadau AHNE Llŷn (EWH)
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr wybodaeth.

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae Tirlun Byw yn brosiect tair blynedd (2024 – 27) sydd yn cael ei ariannu ar y cyd rhwng Cyfoeth Naturiol Cymru a Chyngor Gwynedd. Mae'r prosiect yn cydnabod yr AHNE fel tirlun byw lle mae pobol yn ymweld, yn byw ac yn gweithio ynddi - felly rhoddir pwyslais ar roi cyfleon i bobol fwynhau'r AHNE ac i gyfrannu yn uniongyrchol at gynnal a chadw'r nodweddion arbennig.
- 1.2 Mae'r prosiect yn ymateb i nifer o amcanion yn lleol – yn cynnwys Cynllun Rheoli'r AHNE, amcanion Cyfoeth Naturiol Cymru, amcanion Llesiant Llywodraeth Cymru, a meysydd blaenoriaeth Cyngor Gwynedd (Cynllun Cyngor Gwynedd 2023-28).

2.0 GWEITHGAREDDAU 2025/26

- 2.1 Mae **Atodiad A** yn crynhoi'r hyn sydd wedi bod yn digwydd yn y flwyddyn ariannol hon. Mae manylion am bob gweithgaredd yn ogystal â gwybodaeth am y niferoedd oedd yn bresennol.
- 2.2 Mae **Atodiad B** yn arddangos lluniau o rai gweithgareddau penodol.
- 2.3 Mae **Atodiad C** yn arddangos llwyddiant un cyfres penodol o ddigwyddiadau sef y gweithdai creu barddoniaeth mewn ysgolion yn yr ardal fel rhan o ddathliadau Wythnos Awyr Dywyll Cymru 2026. Buom yn hyrwyddo safon ein hawyr dywyll a chodi ymwybyddiaeth am effaith niweidiol llygredd golau. Comisiynwyd y Prifardd Meirion MacIntyre Huws i arwain y gweithdai ac maent wedi bod yn gryn llwyddiant. Mae'r prosiect hwn wedi gweithio y dda, ac wedi cael adborth gwych gan yr athrawon. Pleser yw rhannu rhai o'r cerddi gorffenedig gyda chi.

3.0 GWEITHGAREDDAU I DDOD

- 3.1 Rydym eisoes wedi dechrau paratoi gweithgareddau ar gyfer y gwanwyn. Gallwn gadarnhau manylion y ddau ddigwyddiad canlynol a gwerthfawrogir pe baech yn rhannu'r wybodaeth:-

- **30/04/2026** – Sesiwn Wybodaeth Rhywogaethau Ymledol. Sesiwn gyda Gethin Davies o Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri yn edrych ar wahanol rywogaethau estron a sut mae eu gwaredu yn effeithiol. Byddwn yn cael diweddariad hefyd ar y prosiect LIFE Coedwigoedd Glaw Celtaidd.
- **14/05/2026** – Sesiwn Wybodaeth Cynnal Teithiau Tywys yn Llwyddiannus. Sesiwn gyda Elin Hughes a Carys Evans (Canolfan Fenter Congl Meinciau) yn rhannu arfer da a chodi hyder y sawl sydd yn awyddus i gynnal teithiau yn yr ardal.

4.0 CASGLIAD

- 4.1 Mae'r gweithgareddau sydd wedi eu cynnal wedi cyflawni'r mwyafrif o'r targedau a osodwyd gan y noddwyr ac wedi galluogi i nifer sylweddol o bobl i fwynhau'r AHNE a dysgu mwy am y rhinweddau arbennig.
- 4.2 Rydym yn ddiolchgar iawn i'r arianwyr am y cyllid ar gyfer bwrw ymlaen gyda'r gwaith ac rydym yn edrych ymlaen at barhau gyda'r prosiect o fis Ebrill ymlaen. Rydym ar hyn o bryd yn paratoi rhaglen waith ar gyfer 2026/27.

5.0 ARGYMHELLIAD

- 5.1 Gofynnir i'r Aelodau dderbyn yn yr wybodaeth. Mae croeso hefyd i gynnig sylwadau neu awgrymiadau ar gyfer ein rhaglen weithgareddau am y flwyddyn i ddod.

ATODIAD A

Dyddiad	Teitl Gweithgaredd	Manylion Pellach	Nifer
11.04.25	Sesiwn Wirfoddoli - Aberdaron	Clirio gordyfiant oddi ar lwybr cyhoeddus rhif 16	4
17.04.25	Sesiwn Wirfoddoli - Llandegwning	Gwelliannau i'r safle gydag aelodau CFFI Y Rhiw	11
14.05.25	Taith Natur Ysgol Crud y Werin	Taith ar Lwybr 16 gyda'r disgyblion	36
29.05.25	Hyfforddiant Creu Dolydd Blodau Gwyllt	Sesiwn gyda Jo Porter o brosiect Dolydd Llŷn	20
06.07.25	Hyfforddiant Creu Gyda Helyg	Creu offer dal bwyd adar yn yr ardd gyda Jo Porter	9
22.08.25	Hyfforddiant Codi Waliau Cerrig	Sesiwn ar Fynydd Rhiw gyda Dilwyn Williams	7
29.08.25	Hyfforddiant Codi Waliau Cerrig	Sesiwn ar Fynydd Rhiw gyda Dilwyn Williams	9
13.09.25	Sgwrs - Hanes Eglwys Llandegwning	Sgwrs gan John Dilwyn Williams	12
30.09.25	Sesiwn Wirfoddoli - Nanhoron	Gwelliannau i safle Capel Newydd	2
10.01.26	Sesiwn Wirfoddoli - Porth Neigwl	Sesiwn ar y cyd â thîm ACA Pen Llŷn a'r Sarnau	30+
30.01.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Crud y Werin	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	34
06.02.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Pentreuchaf	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	32
15.02.26	Sesiwn Straeon y Sêr	Dathlu'r Awyr Dywyll - Straeon gyda Mair Tomos Ifans	38
25.02.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Edern	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	28
27.02.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Tudweiliog	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	21
27.02.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Foel Gron	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	9
04.03.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Brynaerau	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	28
05.03.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Botwnnog	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	42
06.03.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Botwnnog	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	48
07.03.26	Sesiwn gyda Dani Robertson	Sesiwn gyda Dani Robertson (Swyddog Awyr Dywyll APCE)	12
18.03.26	Sesiwn Straeon y Sêr	Dathlu'r Awyr Dywyll - Straeon gyda Mair Tomos Ifans	I ddod
25.03.26	Gweithdy Barddoni - Ysgol Nefyn	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	I ddod
I ddod	Gweithdy Barddoni - Ysgol yr Eifl	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	I ddod
I ddod	Gweithdy Barddoni - Ysgol Pont y Gof	Dathlu'r Awyr Dywyll - Creu Cerddi gyda Mei Mac	I ddod
Cyfanswm			402
Sesiynau Gwirfoddoli			
Sesiynau Gwybodaeth / Hyfforddiant			
Digwyddiadau Cyffredinol			

ATODIAD B

Plast Off! Porth Neigwl

Glanhau'r traeth - Beach clean

Dydd Sadwrn Ionawr 10fed
Saturday January 10th

9.30am-1.30pm

Cyfarfod - maes parcio Porth Neigwl
Meet - Porth Neigwl Car Park

Ymwelwch gyda ni i gydlynwch eich blaenrwyd yn newydd trwy wellu'r amgylchedd. Bydd hysbysu cyfle i ddyfogu am yr Hwlfa Mynydd Hawn a bywyd gwylt morol.

Darperir offer casglu sbectol. Dewch i'ch menyf eich hun os oes gennych chi, dilled cymys a gwrth-ddŵr, a beth am dŵl a swpan y gallir ei gladdu'n ddiogel gyda dŵl poeth.

Join us to start your new year with some positive action for the planet. There will also be an opportunity to learn about the Great Eggwase Hunt and marine wildlife.

Litter picking equipment provided. Just bring your own gloves if you have some, warm and waterproof clothing and how about bringing a reusable cup with a hot drink.

Tud. 21

Dathlu'r Awyr Dywyll

Noson o Chwedlau

Yn Nghwmni Mair Tomos Ifans

Plas Carmel - Aberdaron

Nos Sul, Chwefror 15fed 2026

6:30 yr hwyr

Mynediad a Phaned am Ddim

Mae angen cadw lle os gwelwch yn dda!

ahne@gwynedd.llyw.cymru

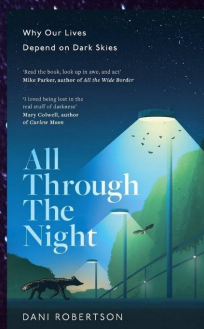
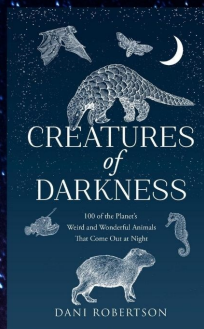
This is an advert for an evening of stories and folk tales through the medium of Welsh. Suitable for Welsh speakers of all levels.

E-Mail for enquiries - ahne@gwynedd.llyw.cymru

Dani Robertson

Neuadd Dwyfor
Mawrth 7 March
10.30am

Tud. 23

ATODIAD C

BYWYD YR YSTLUM

"Sut oedd bywyd i ystlum ers talwm Nain?"
Roedd yr awyr cyn ddued ag adenydd brain!
A phryfaid yn dew hyd a lled y fro,
Pryfaid ym mhobman ac i rownd bob tro;
Gwyfynnod tew, blasus o bob llun a lliw
A ninnau'n eu hela bob nos yn un criw!

"Dan ni'n llwgu bellach! Be' ddigwyddodd Nain?"
Does dim byd i'w hela ond mymryn o chwain!"
Daeth y golau. Y golau - a chwalu ein byd,
Yn dallu a drysu a difetha o hyd:
Golau'r cae rygbi, y siop jips a'r sied,
A'r golau sy'n fflachio ar do mawr tŷ Ned.

"Mae hyn yn drychineb! O! be wnawn ni Nain?"
Meddai'r ystlum fach ofnus ac ar brigau'r drain.
Mi chwiliwn am gartref sydd yn llawer iawn gwell,
Lle mae'r tw'llwch yn agos a'r llygredd yn bell;
Mi awn i fro Carnguwch, down o hyd i dŷ
Lle mae'r awyr yn dywyll a'r nos yn ddu.

Ysgol Pentreuchaf
6 Mawrth 2026

GADEWCH LONYDD

Gadewch i'r llwynog hela
I'w g'nafon bach gael bwyd
Ac i'r dylluan lwglyd
Gael pryd o lygod llwyd.

Gadewch i'r mochyn daear
Wneud llanast yn y coed
Ac i'r pathew del a phitw
Gael sleifio'n ysgafn droed.

Gadewch i'r awyr dywyll
Gael bod fel bol buwch fawr,
Gadewch i'r harddwch aros
Nes bod hi'n doriad gwawr.

Gadewch i'r creaduriaid,
Y pry' a'r gwdi-hŵ.
Pwy ydan ni i ddiffodd
Eu t'wllwch prydferth nhw?

*Bl 7, Ysgol Uwchradd Botwnnog
5 Mawrth 2026*

COLLI ENW, COLLI ENAID

Roedd pentref Rhosdylluan
Yn ddistaw fel y bedd,
Y sêr o bell yn gwenu,
Yr oriau man mewn hedd,
Ac ar ei thaith o'r goedwig ddofn
Dôl gwddi-hw i godi ofn.

Mae Rhosdylluan bellach
Yn llachar fel rhyw ffair,
A goleuadau'n dallu
Pob clawdd, pob blewyn gwair;
Pob cysgod wedi ei 'sbydu'n llwyr,
Fel canol p'nawn yw oriau'r hwyr.

Gadawodd y dylluan
'Run pryd â'r ser di-ri
I chwilio am awyr dywyll,
Aeth âi henw efo hi;
A does dim enaid pluog, gwyn
Yn Rhosdylluan erbyn hyn.

*Bl 8, Ysgol Uwchradd Botwnnog
5 Mawrth 2026*

GOLAU'R TYWYLLWCH

Mewn distawrwydd mae prydferthwch
Ar hyd y nos,
Ac mae cyfoeth mewn tywyllwch
Ar hyd y nos:
Blewyn coch ac adain denau,
Ysgafn draed, busneslyd ffroenau,
Blas ar waed a miniog glustiau
Ar hyd y nos.

Llygaid craff ar helfa sydyn,
Dan seren dlos,
Pelen bigog ar ôl mwydyn,
Rhwnng clawdd a ffos,
Swil a llwyd â bol bach barus,
Llithren araf ac anghennus,
Mochyn gwyn a du truenus,
Yng nghanol rhos.

Hydref, gwanwyn haf a gaeaf,
Ar hyd y nos,
Dan yr awyr dywyll eithaf,
Ar hyd y nos,
Hyd eu llwybrau llawn dirgelwch,
Yn eu lliwiau a'u holl harddwch
Gadewch iddynt gael llonyddwch
Ar hyd y nos.

*Bl 7, Ysgol Uwchradd Botwnnog
5 Mawrth 2026*

SÊR

Dros yr Eglwys a Maen Dylan
Bachwen a Phont y Cim
Da fyddai awyr dywyll
I mi gael gweld pob dim:

Y seren fawr tua'r Gogledd
A Gwener lachar, wen,
A'r seren losg sy'n gwibio
Ar daith drwy d'wllwch nen.

Y sêr sy'n wincio arnaf,
Yn berffaith, yno o hyd,
A'r *un* a aeth â'r doethion
At y baban yn ei grud.

Y Llwybr i Gaer Gwydion
A'r garreg fawr ar dân
A gwreichion iddi'n gynffon
Fel lluwch o eira mân.

Y blaned goch a dirgel,
Y sosban fach a'r fawr
A welaf efo'r heliwr
Rhwng machlud haul a gwawr.

Ond heb fod awyr dywyll
Ni fyddai'n gweld 'run dim
Dros yr Eglwys na Maen Dylan,
Bachwen na Phont y Cim.

Ysgol Brynaerau
4 Mawrth 2026

HARDDWCH Y NOS

"Rhng y Garn a'r tonnau, rhng y gwrych a'r ffos
Oes 'na rhywbeth yn digwydd yn nh'wllwch nos?"
Wel, oes! Mae 'na fwrlwm, tra'n bod ni'n ei gwlâu
Daw 'na bethau allan o nyth, twll a ffau!

Bryd hynny daw'r llwynog gan ddilyn ei drwyn
I chwilio am damaid o lech i lwyn,
Ac allan o'r duwch daw'r dylluan wen
Yn slei ei hadenydd ac yn ddoeth ei phen.

O siediau'r bythynnod ac o stablau'r Plas
I hela gwyfynnod daw'r ystlum ar ras,
Ac i dyllu am fwydyn mi ddaw'r broch i'r coed
Dan sleifio i bobman yn ysgafn ei droed.

Ond heb awyr dywyll, heb y fagddu fawr
Bydd dim oll yn digwydd rhng machlud a gwawr.

Ysgol Gynradd Edern
25 Chwefror 2026

GANOL NOS

*"Ganol nos rhwng môr a mynydd
Does 'na fawr o ddim yn digwydd.
Ganol nos does dim ond t'wllwch!"*

Ond i mi mae bwrlwm. Gwrandwch!

Dacw lwynog slei'n y goedwig,
Dacw wlithen araf, lithrig,
Dacw ystlum ysgafn, lwglyd,
Dacw lygod bach busneslyd.

Dacw genau bach yn chwara',
Dacw'r gwdi-hw yn hela,
Dacw belen bigog brysur,
Dacw neidr werdd ar antur.

Dod y maen nhw i sglaffio pryfaid,
Mentro allan am rhyw damaid,
Dod ar adain chwim a choesau
Fel y gwnaeth eu hen, hen deidiau.

Ganol nos dan awyr dywyll
Creaduriaid sy'n ymgynnull;
Ganol nos rhwng môr a mynydd
Mae 'na ryfeddodau'n digwydd!

Ysgol Mynytho
27 Chwefror 2026

MAE'N RHY OLAU!

Mae'r bysus yn eu hunfan,
Mae drws y Post ar gau
Ac yfwrs clên y Leion
Yn chwyrnu yn eu gwlâu;
Ond does dim sôn am dylluan frech
Yn hela'n slei o lwyn i lech.

Mae'r ysgol fach yn dawel
A Siop y Crydd dan glo,
Y Gweithdy a'r Cwt Tatws
A noswylodd yn ei tro;
Ond rhyfedd nad oes blewyn coch
Yn sleifio draw o Abersoch.

Distawrwydd sydd ym Mhenllech,
'Sdim smic yn dod o'r coed,
Mae fel y bedd yn 'Dweiliog,
Dim sibrawd na sŵn troed;
Ond dal, mae'r ystlum, i swatio'n dynn -
Rhy olau ydyw erbyn hyn.

Bu unwaith awyr dywyll,
Bywyd gwyllt yn llenwi'r nos,
Yn syrcas o brysurdeb
Yng nghwmni seren dlos;
Ond o ben Garn i Borthdinllaen
Dan ni'n mynnu cadw'r golau 'mlaen!

Ysgol Tudweiliog
27 Chwefror 2026

NOSON DDU-DDIWEDD

Mae'n llonydd ar gaeau Anelog
A phobman fel y bedd,
Dim smic ond sibwrwd y llygod
Sy'n mentro dod allan am wledd;
Y gwrychoedd fel clogyn Afagddu i gyd
Fel bol y fuwch d'wylla hyd bedwar ban byd.

Mae Siôn Blewyn Coch ar ei helfa
Yn slei ac ar flaenau ei draed,
Ac mae Tomi Broch yntau ar lwgu
A'r draenog yn synhwyro gwaed;
Fel pluen o ysgafn dros eu pennau nhw
Yn gwibio fel seren mae'r gwdi-hw.

Fry, ger yr aradr a'r sosban,
Mae'r heliwr yn gwylio'r tir
A hynny drwy'r t'wllwch du-ddiwedd
Am bod yr holl wybren yn glir
Fel y bu ers y cychwyn ac y bydd cyhyd
Â bod awyr dywyll dros Ben Draw'r Byd.

Ysgol Crud Y Werin
30 Ionawr 2026

Eitem 7

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	Mawrth 18fed 2026
TEITL	Y Gronfa Datblygu Cynaliadwy
PWRPAS	Diweddarau Aelodau, adolygu aelodaeth y Panel
AWDUR	Swyddog AHNE
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr wybodaeth, dewis aelodau newydd

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad yma yn darparu gwybodaeth am sefyllfa'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy yn y flwyddyn ariannol bresennol (2025-26).
- 1.2 Hefyd mae'r adroddiad yn cynnwys gwybodaeth am rai newidiadau sydd angen eu cyflwyno i drefn y Gronfa yn sgîl diwygio'r ddogfen Fframwaith a gyhoeddir gan Llywodraeth Cymru.

2.0 GWARIANT 2025/26

- 2.1 Roedd **£95,000** ar gael ar gyfer y Gronfa Datblygu Cynaliadwy yn y flwyddyn ariannol bresennol. Cafodd bron y cyfan o'r arian yma ei glustnodi ar gyfer prosiectau lleol yn Llŷn.
- 2.2 Mae'r rhestr isod yn cynnwys gwybodaeth am y prosiectau fesul un, gyda rhif cyfeirnod :

• CDC 25.2	1st mate Amgueddfa Forwrol	£4,506.00
• CDC 25.3	Bws Fflecsi Llŷn	£25,000.00
• CDC 25.4	Llwybrau aml ddefnydd Nefyn	£11,450.00
• CDC 25.5	Pŵer solar Enlli	£9,572.00
• CDC 25.6	Cae chwarae Llanbedrog	£22,145.00
• CDC 25.7	Clwb rhwyfo Porthdinllaen	£750.00
• CDC 25.8	Datgarboneiddio neuadd Rhiw	£2,250.00
• CDC 25.9	Menter Rabar	£4,995.37
• CDC 25.10	Gardd Antur Aelhaern	£1,000.00
• CDC 25.13	Gwefan Tafarn y Fic, Llithfaen	£2,439.00

Cyfanswm: **£84,107.37**

- 2.3 Hefyd yn unol â rheolau'r Gronfa roedd yr Uned AHNE yn medru hawlio 10% am weinyddu'r grant (£9,500). Cyfanswm gwariant felly (os bydd pob prosiect yn hawlio yn llawn) fydd: £93,607.37.

3.0 Y GRONFA YN 2026/27

- 3.1 Mae **£95,000** ar gael ar gyfer y Gronfa y Ddatblygu Cynaliadwy yn y flwyddyn ariannol nesaf yn ogystal (2026/27).
- 3.2 Bydd angen cynnal cyfarfod o'r Panel Grantiau yn fuan i ystyried ceisiadau newydd.

4.0 NEWIDIADAU I DREFNIADAU GRONFA AR GYFER 2026-27

- 4.1 Yn ddiweddar mae Llywodraeth Cymru, sydd yn darparu'r cyllid ar gyfer y Gronfa, wedi cyhoeddi Dogfen Fframwaith ddiwygiedig (copi yn yr Atodiad).
- 4.2 Mae nifer o newidiadau arwyddocaol i'r Ddogfen Fframwaith. Gwelir isod grynodeb o'r rhai mwyaf arwyddocaol:
- Oherwydd yr angen i ymateb i'r argyfwng natur a hinsawdd **mae'n ofynnol i 60% o'r cyllid** gael eu glustnodi i brosiectau sydd yn mynd i'r afael â, neu ymateb i, newid hinsawdd a cholledion bioamrywiaeth.
 - **Mwy o bwyslais ar gyd-weithio** gyda tirweddau eraill, y sector wirfoddol/gymunedol a phartneriaid eraill.
 - **Yr angen i gynnwys gwybodaeth am y Gronfa ar wefan** fydd yn cael ei diweddarau yn gyson, gyda manylion am sut i ymgeisio, ffurflen gais ayb.
 - **Aelodaeth y Panel** – dylai'r Panel gynnwys o leiaf 3 aelod ond dim mwy na 5. Dylai aelodau wasanaethau am o leiaf dwy flynedd ond dim hirach na 4 mlynedd yn olynol. Rhaid adolygu'r aelodaeth bob 2 flynedd. Mae'n ofynnol i aelodau fod yn ymwybodol o flaenoriaethau Llywodraeth Cymru a mynychu unrhyw hyfforddiant a drefnir.
 - **Bydd y Panel yn atebol i benderfyniadau** a wneir ac yn medru darparu cyfiawnhad. Bydd angen hysbysebu penderfyniadau ar y wefan.

5.0 ARGYMHELLIAD

- 5.1 Derbyn y wybodaeth uchod.
- 5.2 I adolygu aelodaeth y Panel Grantiau i gydymffurfio â'r rheoliadau diwygiedig.

CANLLAWIAU AR GYFER GWEITHREDU CRONFA DATBLYGU CYNALIADWY TIRWEDDAU CENEDLAETHOL

Wedi'i sefydlu yn 2001, mae'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy (CDC) yn cefnogi prosiectau arloesol a chynaliadwy, gan gynnwys prototeipio a threialu, ym mhym Tirwedd Genedlaethol Cymru¹, ac mae'n agored i risg resymol a reolir gan yr ymgeisydd a'r corff Tirwedd Genedlaethol sy'n gweinyddu. Mae'r Gronfa wedi'i rhannu'n gyfartal rhwng y pum Tirwedd Genedlaethol.

Dylai'r Gronfa gefnogi prosiectau sy'n ceisio gwella a gwarchod harddwch naturiol, bywyd gwyllt, diwylliant, tirwedd, defnydd tir a chymuned yng nghyd-destun nodau ac egwyddorion datblygu cynaliadwy Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, a blaenoriaethau Llywodraeth Cymru a rhyngwladol.

Mae'r ddogfen hon yn rhoi arweiniad ar sut mae Llywodraeth Cymru yn cydlynu'r Gronfa a sut y caiff ei gweinyddu gan Awdurdodau Lleol a Swyddogion Tirweddau Cenedlaethol yng Nghymru.

1. Y Dibenion

Wrth weinyddu'r Gronfa, dylai Swyddogion Tirweddau Cenedlaethol CDC a chyrff llywodraethu sicrhau bod pob prosiect yn cyflawni'r dibenion canlynol:

- i. Archwilio ffyrdd **arloesol** o gyfrannu at y cyfleoedd a'r heriau a nodir yn agenda gyfredol Llywodraeth Cymru ar gyfer yr amgylchedd a chynaliadwyedd, gan gynnwys, yn benodol, **Deddf Llesiant a Chenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015** a **Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016**
- ii. Helpu i fynd i'r afael â **cholli bioamrywiaeth ac argyfyngau newid hinsawdd**. Er mwyn rhoi blaenoriaeth i'r ddau argyfwng hyn, rhaid clustnodi 60%² o gyllid rhaglenni ar gyfer prosiectau sydd â'r prif nod o fynd i'r afael â cholli bioamrywiaeth a'r newid yn yr hinsawdd a'u lliniaru
- iii. Adeiladu gallu mewn cymunedau lleol, a datblygu a chefnogi prosiectau cymunedol sy'n hyrwyddo amcanion datblygu cynaliadwy drwy gyfathrebu a hyrwyddo'r prosiectau a'r gronfa..
- iv. Cynhyrchu mwy o ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o gynaliadwyedd ymhlith preswylwyr ac ymwelwyr, a hwyluso newid ymddygiad cadarnhaol.
- v. Cyflawni a hyrwyddo dibenion y Tirweddau Cenedlaethol a'r amcanion fel y'u nodir yng Nghynlluniau Rheoli'r Tirweddau Cenedlaethol.

2. Cymhwysra

Mae awdurdodau lleol, grwpiau gwirfoddol, grwpiau cymunedol a grwpiau partneriaeth yn gymwys i wneud cais am arian cyn belled â bod y prosiect mewn golwg yn bodloni'r dibenion uchod. Dylai prosiectau gael eu lleoli o fewn un neu ragor o'r Tirweddau Cenedlaethol neu dylent fod o fudd uniongyrchol iddynt. Er mwyn i sefydliadau dderbyn arian mae'n rhaid iddynt gael cyfansoddiad ffurfiol a chyfrif banc.

Gall busnesau preifat neu unigolion hefyd wneud cais ar yr un sail ar yr amod eu bod yn gallu dangos budd clir i'r gymuned ehangach ac un neu ragor o'r Tirweddau Cenedlaethol. Dylid defnyddio'r un weithdrefn asesu drylwyr ar gyfer pob cais. Bydd yr ymgeisydd yn llwyr gyfrifol am nodi a chael unrhyw ganiatâd a thrwyddedau gofynnol, er enghraifft, caniatâd cynllunio a chydysyniadau amgylcheddol.

O bryd i'w gilydd, gellir defnyddio'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy i gefnogi agwedd ar brosiect

¹ Yn dilyn ymarfer ail-frandio gan Gymdeithas Tirweddau Cenedlaethol 4 o'r 5 Welsh as Areas of Outstanding Natural Beauty (AHNE) ailfrandiwyd fel Tirweddau Cenedlaethol at ddibenion marchnata. Mae'r cyrff yn parhau i fod yn AHNE mewn termau deddfwriaethol, ond cyfeirir atynt ar gyfer brevity trwy gydol y ddogfen hon fel Tirweddau Cenedlaethol (TCs).

² Bydd hyn yn cael ei gyflwyno'n raddol o FY 26-27 i ganiatáu cwblhau prosiectau piblinell o FYs cynharach

ehangach. O dan yr amgylchiadau hyn, byddai Llywodraeth Cymru yn disgwyl i risgiau cysylltiedig gael eu rheoli. Pe na bai'r prosiect ehangach yn cael ei gwblhau ac nad yw'r cyllid a ddyrannwyd wedi cyflawni ei bwrpas, byddai disgwyl i'r Awdurdod Lleol/Tirwedd Genedlaethol dalu costau'r prosiect neu i'r cyllid gael ei ddychwelyd.

Rhaid i brosiectau fod yn newydd ac ni all cyllid gefnogi prosiectau sydd eisoes wedi dechrau, oni bai bod y cais ar gyfer cyfnod newydd neu elfen benodol

Nid bwriad cyllid yw cynnal gwasanaethau na phrosiectau parhaus; e.e. digwyddiadau, seilwaith ac amwynderau.

Cyfrifoldeb swyddog y Dirwedd Genedlaethol yw hysbysu swyddogion Llywodraeth Cymru os nad yw prosiect ehangach yn cael ei gwblhau, yn unol ag Adrannau 9 a 10 o'r Llythyr Cynnig Grant.

3. Blaenoriaethau Llywodraeth Cymru

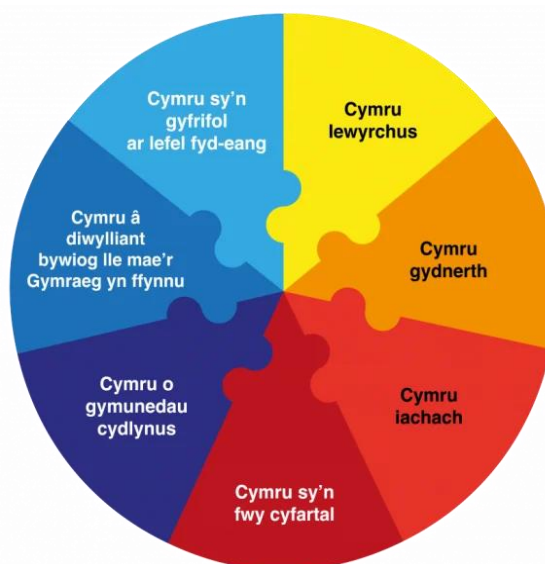
3.1 Rhaid i ymgeiswyr sicrhau bod prosiectau sy'n cyfeirio at y blaenoriaethau canlynol yn berthnasol, a dylent bwysoli ar yr allbynnau a'r canlyniadau penodol ar adeg adrodd. **Mae'n hanfodol bod pob prosiect yn bodloni un neu fwy o'r blaenoriaethau** a nodir yn *Gwerthfawr a Chydnerth: Blaenoriaethau Llywodraeth Cymru ar gyfer Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol a Pharciau Cenedlaethol*, (2018). Mae'n nodi pedair thema allweddol ar gyfer y tirweddau dynodedig a'r cyrff sy'n eu rheoli.

- **Lleoedd Gwerthfawr**
- **Amgylcheddau Cydnerth**
- **Cymunedau cydnerth**
- **Ffyrdd Cydnerth o Weithio**

Ymhlyg ym mhob thema, a gan ystyried yr Argyfyngau Hinsawdd a Natur a ddatganwyd gan y Prif Weinidog, yw'r ffaith bod yn rhaid i'r tirweddau dynodedig ymdrechu i nodi, gwarchod a gwireddu'r manteision o'r nwyddau cyhoeddus y maent yn eu diogelu i holl bobl Cymru.

3.2 Nodau Llesiant

Mae'r saith Nod Llesiant yn dangos y math o Gymru rydym ni am ei gweld. Gyda'i gilydd, maent yn darparu gweledigaeth a rennir i'r cyrff cyhoeddus a restrir yn y Ddeddf weithio tuag ati. Maent yn set o nodau ac mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn glir bod yn rhaid i'r cyrff cyhoeddus rhestredig weithio i gyflawni'r holl nodau, nid dim ond un neu ddau. Bydd angen i'r prosiectau a gefnogir ddangos sut maent yn cyfrannu at y Nodau.

3.3 Mae'r **Polisi Adnoddau Naturiol** yn hwyluso gweithredu **Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 a dylid ei ystyried hefyd wrth ddatblygu ac asesu prosiectau'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy**. Mae'n nodi tair blaenoriaeth genedlaethol gyffredinol ar gyfer rheoli adnoddau naturiol:

- Dod o hyd i atebion seiliedig ar natur
- Cynyddu ynni adnewyddadwy a dulliau o ddefnyddio adnoddau'n fwy effeithlon; a
- Mabwysiadu dull sy'n seiliedig ar leoedd

Bydd arfer y blaenoriaethau hyn yn ein galluogi i fynd i'r afael â'n prif heriau:

- Gwella gwytnwch ecosystemau
- Newid hinsawdd a'r dirywiad mewn amrywiaeth fiolegol

3.4 Mae'r targed **30x30** yn cyfeirio at ddiogelu a rheoli'n effeithiol o leiaf 30% o'n tir, ein dŵr croyw a'n môr er budd natur erbyn 2030. Mae'n un o nifer o dargedau sy'n rhan o'r Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang (GBF), y mae Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo iddo, sydd wedi cynnal Archwiliad Dwfn Bioamrywiaeth i argymhell sut i gyrraedd y targed hwn yng Nghymru. Yn ganolog i'r GBF mae'r cysyniad o ecosystemau sydd ag uniondeb uchel, cysylltedd a chydnerthedd.

3.5 Mae cyflawni'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy drwy **weithio mewn partneriaeth** yn hanfodol i sicrhau effeithiolrwydd. Dylid blaenoriaethu prosiectau sy'n cwmpasu cydweithio â Thirweddau Cenedlaethol/Parciau Cenedlaethol eraill, y sector gwirfoddol/cymunedol, neu bartneriaid eraill. Mae hon yn flaenoriaeth allweddol i Lywodraeth Cymru, sydd wedi sefydlu Tirweddau Cymru, y bartneriaeth genedlaethol ar gyfer Tirweddau Dynodedig, i hwyluso a hyrwyddo cydweithio.

3.6 Mae arloesi wrth wraidd y Gronfa hon a dylai lywio pob cais. At ddibenion y Gronfa, gellir ystyried arloesi fel rhywbeth sydd:

- yn cynnwys creu syniadau, cynhyrchion neu wasanaethau newydd.
- yn cynnwys trawsnewid cysyniadau creadigol yn ganlyniadau diriaethol sy'n gwella effeithlonrwydd, effeithiolrwydd neu'n mynd i'r afael ag anghenion nas diwallwyd.
- yn defnyddio syniadau a dulliau newydd neu wahanol i ddatrys problemau presennol
- Er na fydd prosiectau bob amser yn llwyddo yn eu prif ganlyniad, mae'r wybodaeth a gafwyd o fethiant yr un mor werthfawr. Dylai ymgeiswyr/Swyddogion amlinellu eu gweledigaeth arloesol a sut y byddant yn dal ac yn rhannu gwersi a ddysgwyr, gan sicrhau bod canlyniadau aflwyddiannus hyd yn oed yn cyfrannu at ddatblygiad ehangach gwybodaeth a llwyddiant yn y dyfodol.

4. **Hyrwyddo'r Gronfa**

Rhaid i bob uned Tirwedd Genedlaethol hyrwyddo'r Gronfa yn rhagweithiol i ystod eang o randdeiliaid a grwpiau yn y Dirwedd. Rhaid iddi gynnal tudalen we sy'n cynnwys y manylion canlynol yn y man lleiaf, a diweddarau'r dudalen yn rheolaidd.

- Canllawiau i ymgeiswyr gan gynnwys meini prawf ar gyfer asesu ac amserlenni ceisiadau
- Ffurflenni cais
- Manylion prosiectau llwyddiannus ac aflwyddiannus a ystyriwyd gan y Panel (gallai hyn fod ar ffurf cofnodion cyfarfodydd/cofnod o benderfyniadau)
- Adroddiadau Blynyddol blaenorol y Gronfa Datblygu Cynaliadwy o fewn amserlen dreigl o 5 mlynedd
- Enghreifftiau o brosiectau da / astudiaethau achos

5. **Y Broses Ymgeisio**

Rhaid i ganllawiau a ffurflenni cais fod ar gael ar dudalen we Tirwedd Genedlaethol a chael eu hyrwyddo trwy ddulliau eraill megis cyswllt e-bost, taflenni, copi caled drwy'r post.

Ar ôl trafod y prosiect arfaethedig yn gyntaf gyda Swyddog y Dirwedd Genedlaethol CDC, bydd yr ymgeisydd yn cyflwyno cais. Cyn i'r Panel Asesu drafod y prosiect, bydd Swyddog y Dirwedd Genedlaethol CDC (yn ei rôl gynghori) yn gwirio'r cais i ddechrau er mwyn sicrhau:

- i. bod y ffurflen gais yn gyflawn;
- ii. bod yr unigolyn, y grŵp neu'r sefydliad yn gymwys i wneud cais;
- iii. Mae ffynhonnell gymwys a/neu addas o arian cyfatebol wedi'i nodi a'i chadarnhau
- iv. bod y cais yn bodloni blaenoriaethau Llywodraeth Cymru, dibenion y Dirwedd Genedlaethol a meini prawf y Gronfa.
- v. bod gan y cais allbynnau a chanlyniadau clir a mesuradwy wedi'u nodi ar gyfer pob prosiect, a fydd yn destun adroddiad ar ddiwedd y flwyddyn.

Rhoddir cyfeirnod unigryw i geisiadau llwyddiannus sy'n cynnwys llythrennau cyntaf y Dirwedd Genedlaethol neu Dirweddau Cenedlaethol, ac yna rhifo cronolegol, ac yna rhif blwyddyn y Gronfa e.e. WV12YR1 (Dyffryn Gwy, deuddegfed cais a dderbyniwyd ym Mlwyddyn 1).

Unwaith y bydd y gwiriadau dilysu hyn wedi'u cwblhau, bydd y ffurflen gais yn cael ei thrafod yng nghyfarfod nesaf y Panel Asesu os yw'r cynnig dros £3,000, gydag argymhelliad gan y swyddog enwebedig ynghylch a ddylid derbyn neu wrthod y cais.

Ni fydd angen i geisiadau o lai na £3,000 fynd i'r Panel ond gellir eu penderfynu drwy awdurdod wedi'i ddirprwyo i Swyddog y Dirwedd Genedlaethol gan y Panel Asesu mewn trafodaeth â Swyddog CNC. Dylai o leiaf 60% o'r cyllid a ddyfernir gael ei ystyried gan y Panel Asesu beth bynnag fo'r lefel o gyllid a ddarperir. Bydd penderfyniadau'r swyddog ar geisiadau yn cael eu hadrodd yn ôl i'r Panel Asesu er gwybodaeth a dylid gofyn iddynt nodi'r holl brosiectau a gefnogir yn ffurfiol.

6. Asesu Ceisiadau

6.1 Paneli Asesu

Mae paneli asesu wedi'u sefydlu ar gyfer pob Tirwedd Genedlaethol fel is-grwpiau Cyd-bwyllgorau Cynghori (JAC) neu Bartneriaethau. Dylai paneli gynnwys cynrychiolwyr o'r sectorau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol, a sicrhau cydbwysedd buddiannau ar draws y sectorau cymdeithasol, cymunedol, economaidd ac amgylcheddol a bod yn gynrychioliadol o'r cymunedau y maent yn eu gwasanaethu.

Bydd aelodau'r Panel yn ethol Cadeirydd. Bydd Swyddog enwebedig yr Awdurdod Lleol yn gweithredu mewn rôl gynghori. Bydd Swyddog Cyfoeth Naturiol Cymru hefyd yn eistedd ar bob Panel mewn rôl gynghori a heb bleidlais. Fel arfer, bydd y ddau swyddog cynghori hyn yn ychwanegol at aelodau arferol y Panel. Dylai Aelodau ddatgan gwrthdaro buddiannau os oes ganddynt unrhyw gysylltiad uniongyrchol a sylweddol â'r prosiect arfaethedig, neu gysylltiad ariannol â'r ymgeisydd, a thynnu eu hunain o unrhyw ymwneud â'r broses benderfynu.

Bydd paneli yn cyfarfod yn ôl yr angen drwy gydol y flwyddyn. Bydd dyddiadau cyfarfodydd y Paneli Asesu ar gael gan Swyddog y Dirwedd Genedlaethol; bydd hyn yn rhoi syniad i'r ymgeisydd o'r amser gorau i wneud cais am gyllid.

Cronfa

6.2 Cyfansoddiad Paneli'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy

- a) Rhaid i'r panel gynnwys o leiaf tri aelod ac uchafswm o bump.
- b) Rhaid i'r panel gynnwys demograffig amrywiol o aelodau, gyda chynrychiolaeth o Bartneriaeth y Dirwedd Genedlaethol a/neu Gyd-bwyllgor Cynghori lle bo angen, os oes angen rhifau'r aelodau.
- c) Dylai aelodau'r panel wasanaethu am o leiaf 2 flynedd ond ni allant wasanaethu am fwy na 4 blynedd olynol.
- d) Rhaid adolygu aelodaeth bob dwy flynedd at ddibenion cynllunio ar gyfer olyniaeth.

- e) Rhaid i aelodau'r panel sicrhau bod ganddynt yr wybodaeth ddiweddaraf am nodau a dibenion blaenoriaethau Llywodraeth Cymru, y Gronfa Datblygu Cynaliadwy a'r Dirwedd Genedlaethol a mynychu unrhyw hyfforddiant a ddarperir gan Bartneriaeth y Dirwedd Genedlaethol neu Lywodraeth Cymru. Enghreifftiau yw hyfforddiant Llythrennedd Carbon, Hinsawdd a Natur Argyfyngau.
- f) Dylai paneli gadw cofnod o'r penderfyniadau a wneir

6.3 Meini Prawf Asesu

Rhaid i feini prawf asesu gynnwys i ba raddau y mae blaenoriaethau'r Gronfa yn cael eu bodloni, ystyriaethau gwerth am arian, a meini prawf y cytunwyd arnynt gan y tîm rheoli yn seiliedig ar flaenoriaethau lleol sy'n gysylltiedig â Chynllun Rheoli'r Dirwedd Genedlaethol. Bydd y meini prawf hyn yn cael eu darparu i'r ymgeisydd i ddangos sut bydd y cais yn cael ei asesu cyn cyflwyno. Gall unrhyw gais fod yn destun penderfyniad panel.

Y Panel Asesu fydd yn gwneud y penderfyniad terfynol ynghylch a ddylid derbyn neu wrthod prosiect o fewn fframwaith yr amcanion a'r meini prawf y cytunwyd arnynt. Fodd bynnag, rhaid i'r Panel Asesu sicrhau tryloywder yn ei broses benderfynu. Rhaid i'r panel fod yn atebol am benderfyniadau a wneir a bydd angen iddo allu darparu cyfiawnhad llawn dros yr holl benderfyniadau a wneir, gyda'r holl benderfyniadau ar gyfer ceisiadau llwyddiannus ac aflwyddiannus yn cael eu rhestru ar y dudalen we o fewn 3 mis i'r penderfyniad.

Rhaid rhoi rhesymau clir i ymgeiswyr pam nad yw eu prosiectau wedi bod yn llwyddiannus; gellir cyfathrebu hyn yn bersonol os oes angen. Gall swyddogion weithio gydag ymgeiswyr i ystyried sylwadau'r Panel er mwyn diwygio prosiectau a wrthodwyd i'w hailgyflwyno. Os yw ymgeisydd yn pryderu am benderfyniad Panel Asesu, gellir mynd i'r afael â hyn drwy weithdrefnau apelio presennol yr Awdurdod Lleol, neu banel Apeliadau'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy y gellir ei gynnull o fewn rhai Tirweddau Cenedlaethol at y diben hwn.

7. **Grantiau**

7.1 Math o Grant

Gall y Gronfa ddarparu grantiau prosiect, grantiau rheoli i gefnogi costau staff, a grantiau datblygu i ddarparu catalydd ar gyfer camau gweithredu neu bartneriaethau newydd. Bydd y pum Tirwedd Genedlaethol yn cyflwyno hawliadau yn unol â'r amserlen a nodir yn y llythyr cynnig ac adran 7.5 *Amserlen ar gyfer Hawliadau* yn y ddogfen hon i Dîm Tirweddau Dynodedig Llywodraeth Cymru cyn y gwneir taliad i'r Awdurdod Lleol/Tirwedd Genedlaethol. Darperir ffurflenni hawlio a chanllawiau hefyd gan y Tîm Tirweddau Dynodedig.

Mewn amgylchiadau eithriadol, gall ymgeiswyr wneud cais am daliad untro ymlaen llaw i dalu costau sefydlu ar ddechrau'r prosiect. Rhaid iddynt fodloni'r Panel Asesu na fyddai'r prosiect yn mynd rhagddo heb daliad ymlaen llaw er mwyn cael y taliad hwn.

7.2 Cyfraddau Cymorth Grant

Ni fydd lefel y cymorth grant fel arfer yn fwy na 75%. Gall y cyllid y mae'r ymgeisydd yn gofyn amdano gynnwys elfen ar gyfer gorbenion priodol o hyd at 12% i'r ymgeisydd gyflawni'r prosiect. Er enghraifft, gallai'r rhain fod yn gostau rheoli prosiectau, dros y ffôn a'r rhyngrwyd. Fel arfer, disgwylir i'r ymgeisydd ddarparu o leiaf 25% o gyfanswm costau'r gyllideb o'i gyllideb ei hun neu o unrhyw arian cyfatebol.

Gall Awdurdodau Lleol ddefnyddio hyd at 10% o'r Gronfa i dalu costau sy'n gysylltiedig â gweinyddu'r Gronfa (e.e. costau staff, postio, gweinyddu, gwasanaethu Paneli Asesu).

Yn gyffredinol, ni fydd y Gronfa yn darparu cyllid o 100%, er y gallai'r Panel Asesu ystyried hyn mewn amgylchiadau eithriadol. Byddai amgylchiadau o'r fath yn cynnwys, er enghraifft, pan fo consensws

ymhlith aelodau'r Panel fod prosiect yn bodloni'r amcanion a'r meini prawf y cytunwyd arnynt yn llawn ond nad oedd gan yr ymgeisydd unrhyw fodd arall o sicrhau adnoddau ar gyfer y prosiect, felly, heb gyllid o 100% gan y Gronfa Datblygu Cynaliadwy, ni fyddai'r prosiect yn mynd yn ei flaen.

Fel rhan o'r broses benderfynu ar gyfer prosiect sy'n gofyn am gyllid o 100%, bydd angen i'r Panel Asesu gyflwyno ei benderfyniad mewn egwyddor i swyddogion Llywodraeth Cymru er mwyn cael ei gymeradwyo'n derfynol.

Er nad oes cyfyngiad penodol ar yr isafswm y gall ymgeiswyr wneud cais amdano, rhagwelir na fydd yr un prosiect unigol yn cymryd mwy na £25,000 o'r Gronfa gyfan mewn unrhyw flwyddyn.

Gall ymgeiswyr gyflwyno prosiectau sy'n rhychwantu mwy na blwyddyn a hyd at dair blynedd ond dim mwy. Dylai paneli ac ymgeiswyr fod yn ymwybodol efallai na fydd ymrwymadau cyllid Llywodraeth Cymru yn weithredol ar gyfer blynyddoedd i ddod. Byddai unrhyw brosiect sy'n bwriadu parhau yn gwneud hynny 'gyda risg', a dylai gael ei egluro gan y Swyddog CDC.

7.3 Arian cyfatebol

Un o brif amcanion y Gronfa yw denu arian o ffynonellau eraill heblaw Llywodraeth Cymru. Gellir defnyddio ystod o ffynonellau i gael cyllid cyfatebol ar gyfer grantiau'r Gronfa Datblygu Cynaliadwy, ond dylid cymryd gofal i osgoi dyblygu cyllid ar gyfer yr un gweithgaredd o fewn un prosiect. Rhaid nodi ffynhonnell unrhyw arian cyfatebol yn glir er mwyn osgoi'r posibilrwydd o gyllid dwbl. Gallai'r ffynonellau gynnwys:

- i. Y sector preifat
- ii. Arian Loteri (nad yw'n cael ei gyfrif fel cronfeydd y Trysorlys)
- iii. Treth Dirlenwi
- iv. Cyfoeth Naturiol Cymru
- v. Mewn nwyddau neu wasanaethau³ - gallai hyn fod yn amser swyddog neu wirfoddolwr ac yn rhoddion neu'n fenthyc offer, adeiladau, deunyddiau etc. Rhaid cofnodi unrhyw amser swyddog a ddefnyddir fel arian cyfatebol ar daflenni amser, a fydd yn cael eu darparu gan swyddog y Dirwedd Genedlaethol. Dylai ymgeiswyr fod yn ymwybodol y gallai cyllid cyfatebol effeithio ar benderfyniadau panel yn dibynnu ar werth y prosiect.
- vi. NI ddylai prosiectau ddefnyddio unrhyw gyllid arall gan Lywodraeth Cymru fel arian cyfatebol.

7.4 Trosglwyddo arian

Rhaid hysbysu Llywodraeth Cymru o unrhyw danwariant tebygol yn unol â dyddiadau hawlio fel y'u nodir isod ac yn Atodlen 4 i'r Llythyr Cynnig Grant. Gall methu â gwneud hynny effeithio ar setliadau yn y dyfodol. Os oes tanwariant mewn Awdurdod Lleol un Dirwedd Genedlaethol, efallai y bydd arian heb ei wario ar gael ar gyfer Tirweddau Cenedlaethol eraill NLS i'w defnyddio o fewn fframwaith rhaglen CDC. Ni ddylid trosglwyddo arian i'r flwyddyn ariannol nesaf.

7.5 Amserlen ar gyfer Hawliadau – sy'n berthnasol i gorff y Dirwedd Genedlaethol yn unig

Rhaid i swyddogion enwebedig gyflwyno hawliadau i Lywodraeth Cymru cyn y dyddiadau canlynol i gwmpasu'r cyfnodau cysylltiedig ac yn unol ag adran 6 *Sut i hawlio'r Cyllid* y llythyr cynnig:

(a) Bydd y cyllid yn cael ei dalu gan Lywodraeth Cymru i Dirweddau Cenedlaethol yn ystod trydedd wythnos mis Rhagfyr a'r drydedd wythnos ym mis Mawrth mewn ôl-ddyledion yn seiliedig ar Gostau a Ysgwyddwyd wrth gyflawni'r Pwrpasau.

(b) Rhaid i Dirweddau Cenedlaethol hawlio'r Cyllid wythnos cyn y dyddiadau talu uchod. Rydym yn cadw'r hawl i dynnu unrhyw Gyllid na fyddwch yn ei hawlio'n brydlon yn ôl.

³ Yn unol ag argymhelliad Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru a'r cyflog byw, bydd y cyfraddau canlynol yn berthnasol ond gellir eu diwygio yn ystod y flwyddyn os bydd unrhyw newidiadau'n digwydd-

- Heb sgiliau / gweinyddol / isafswm £12.60 yr awr
- Goruchwyliwr / sgiliau technegol £25.20 yr awr
- Craffu cyfreithiol / proffesiynol £75.60 yr awr

- Gall swyddogion hefyd gyflwyno hawliadau ar gyfnod chwarterol.

Mae'n rhaid i swyddogion roi crynodeb o brosiectau a gadarnhawyd i Lywodraeth Cymru ar gyfer y flwyddyn. Dylid cyflwyno crynodeb hanner tudalen o hyd ar gyfer pob prosiect ochr yn ochr â hawliad 1.

8. Monitro a Hyrwyddo

Bydd archwilwyr Awdurdodau Lleol yn archwilio'r Gronfa fel rhan o'u prosesau archwilio arferol. Dylai pob Swyddog Tirwedd Genedlaethol fodloni eu hunain bod prosiectau wedi'u cynnal yn unol â chanllawiau'r Gronfa fel y'u nodir yn y ddogfen hon. Bydd sampl o'r prosiectau'n cael eu monitro yn ystod y cyfnod ariannu gan swyddogion Llywodraeth Cymru.

8.1 Monitro ar ôl talu

Dylai monitro ar ôl talu gynnwys eitemau cyfalaf a gwaith ffisegol ar lawr gwlad. Mae'n rhaid i Awdurdodau Lleol fonitro prosiectau a sicrhau bod y cyllid wedi'i wario yn unol â fframwaith y Gronfa ac fel y nodir yng nghynnig yr ymgeisydd. Rhaid i Swyddog y Dirwedd Genedlaethol gofnodi ac adrodd i ba raddau y mae prosiectau wedi cyflawni'r amcanion fel y'u nodir yng nghanllawiau'r Gronfa, sut mae'r cyllid a ddyfarnwyd wedi'i ddefnyddio ac unrhyw allbynnau a chanlyniadau a nodwyd yn y cynnig Grant. Bydd yr wybodaeth hon yn cael ei chyflwyno i Lywodraeth Cymru ar ffurf adroddiad blynyddol fel yr amlinellir isod. Dylai monitro ar ôl talu gan yr Awdurdod Lleol fod yn barhaus a pharhau tan ymhell ar ôl diwedd y Gronfa.

8.2 Hyrwyddo

Dylai Tirweddau Cenedlaethol, yn ogystal â chymryd camau priodol i hyrwyddo'r Gronfa, hefyd hyrwyddo llwyddiannau'r Gronfa i gynulleidfa leol a chenedlaethol. Gallai hyn gynnwys cyhoeddiadau a digwyddiadau lleol a chyfrannu at wybodaeth genedlaethol ehangach am y Gronfa a dathlu'r Gronfa. Dylai ymgeiswyr prosiect hefyd ddefnyddio sianeli addas ar gyfer hyrwyddo'r gronfa yn eu prosiect. Dylai'r ddau grŵp rannu deunyddiau hyrwyddo prosiectau o fewn grŵp ehangach NL Cymru.

8.3 Cydnabod Cyllid

Mae cydnabod Llywodraeth Cymru yn rhan annatod o'r contract ac amodau'r grant.

Dylid cynnwys gwybodaeth am y Gronfa Datblygu Cynaliadwy a ffynhonnell cyllid prosiectau a gefnogir gan y Gronfa Datblygu Cynaliadwy ar dudalen we briodol yr Awdurdod Lleol neu'r Dirwedd Genedlaethol, ac mewn unrhyw gyhoeddusrwydd am y cynllun gan gynnwys taflenni a baneri neu gyfryngau hyrwyddo tebyg.

Mae'r canllawiau canlynol yn rhoi dealltwriaeth dda o sut hoffai Llywodraeth Cymru gael ei chydabod: <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2024-03/canllaw-logo-llc-2024.pdf>. Dylid gwneud ceisiadau am logo Llywodraeth Cymru a chymeradwyaeth gwaith celf i BrandingQueries@gov.cymru

9. Adrodd a Gwerthuso gan Lywodraeth Cymru

Rhaid anfon adroddiadau blynyddol at Lywodraeth Cymru o'r pum Tirwedd Genedlaethol erbyn 31 Awst fan bellaf yn dilyn pob blwyddyn ariannol. Yn dilyn cymeradwyaeth swyddogion Llywodraeth Cymru, rhaid cyhoeddi adroddiadau dwyieithog ar-lein o fewn tri mis. Bydd yr adroddiad diwedd blwyddyn hwn yn amlinellu'r cynnydd yn erbyn y set o amcanion a meini prawf y cytunwyd arnynt. Bydd yr adroddiad hefyd yn cynghori ar geisiadau dadleuol yr ymdriniwyd â nhw, yn ogystal â darparu cyfiawnhad dros unrhyw brosiectau a ariennir yn eithriadol ar sail 100%. Gellir cyflwyno adroddiadau interim hefyd ac mae Swyddogion Llywodraeth Cymru yn hapus i roi adborth ar y rhain. Mae Llywodraeth Cymru yn hapus i dderbyn adroddiadau yn Gymraeg neu yn Saesneg.

Atodiad A: Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Mae **Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015** yn cyflwyno Egwyddorion Datblygu Cynaliadwy er mwyn rhoi canllaw i sefydliadau ar sut i fynd ati i gyflawni eu dyletswydd o dan y Ddeddf.

Mae pum ffordd o weithio y bydd angen eu hystyried wrth ddangos bod yr Egwyddorion Datblygu Cynaliadwy wedi'u cymhwyso wrth weinyddu'r Gronfa. Bydd dilyn y ffyrdd hyn o weithio yn annog cydweithio, yn osgoi ailadrodd camgymeriadau'r gorffennol ac yn mynd i'r afael â rhai o'r heriau hirdymor rydym yn eu hwynebu:

- **Hirdymor** – Pwysigrwydd cydbwysu anghenion tymor byr â'r angen i ddiogelu'r gallu i ddiwallu anghenion hirdymor hefyd.
- **Atal** – Gall gweithredu i atal problemau rhag digwydd neu waethygu helpu cyrff cyhoeddus i gyflawni eu hamcanion.
- **Integreiddio** – Ystyried sut y gallai amcanion llesiant y corff cyhoeddus effeithio ar bob un o'r nodau llesiant, ar ei amcanion eraill, neu ar amcanion cyrff cyhoeddus eraill.
- **Cydweithio** – Mae cydweithio'n golygu cydweithio ag unrhyw berson arall (neu wahanol rannau o'r corff ei hun) a allai helpu'r corff i gyflawni ei amcanion llesiant.
- **Cynnwys** – Pwysigrwydd cynnwys pobl sydd â diddordeb mewn cyflawni'r nodau llesiant, a sicrhau bod y bobl hynny'n adlewyrchu amrywiaeth yr ardal.

Atodiad B: Crynodeb o Egwyddorion Llywodraethu Da ar gyfer Tirweddau Dynodedig

Dilysrwydd, cyfranogiad a llais	• Cael eu derbyn mewn cymdeithas • Cynrychiolaeth a chyfranogiad • Trafod yn eang a chreu consensws • Sybsidiaredd
Datblygu gweledigaeth strategol ar gyfer yr ardal a rhoi'r weledigaeth honno ar waith	• Gweledigaeth ysbrydoledig a chyson • Yn gyson â chanlyniadau cenedlaethol • Yn adlewyrchu rhwymedigaethau • Bod yn barod i addasu wrth reoli ac arloesi
Rheoli perfformiad effeithiol	• Effeithiolrwydd y rheoli • Diwylliant o ddysgu, meithrin sgiliau a gwybodaeth • Eirioli ac allgymorth • Cydnabod gwendid neu berfformiad gwael a mynd i'r afael â nhw • Defnyddio adnoddau ariannol yn effeithlon
Atebolrwydd a thryloywder	• Uniondeb ac ymrwymiad • Gwneud penderfyniadau ac adrodd • Dyrannu adnoddau • Cyfathrebu
Tegwch a hawliau	• Gwneud penderfyniadau mewn ffordd foesol a theg • Diduedd a heb ragfarn • Parchu iaith a diwylliant • Parchu hawliau

	• Ymgysylltu gweithredol
--	--------------------------

Atodiad C: Strwythur Adrodd Awgrymedig ar gyfer Cronfa Datblygu Cynaliadwy Tirweddau Cenedlaethol

1. Cyflwyniad

- Mae adroddiad blwyddyn yn ymdrin â'r canlynol:
- Cyfanswm y cyllid a ddyfarnwyd
- Cyfanswm y prosiectau a gefnogwyd
- Nifer yr unigolion sydd wedi cymryd rhan
- Mathau a nifer yr amgylcheddau sydd wedi eu gwella
- Yr hyrwyddo a wnaed
- Themâu prosiectau; e.e. Adfer Natur, Bioamrywiaeth, Datgarboneiddio, Cymorth Cymunedol

2. Cyhoeddusrwydd

- Sut y cafodd y Gronfa ei hysbysebu gan y Dirwedd Genedlaethol/Awdurdod Lleol

3. Panel Asesu

- Manylion nifer yr aelodau a dyddiadau cyfarfodydd
- Atodiad yn rhestru aelodau i ddangos cydbwysedd rhwng buddiannau preifat, cyhoeddus a gwirfoddol

4. Y Broses Ymgeisio

- Sut cafodd ceisiadau eu hystyried a'u trin gan y Panel Asesu/Swyddog, gan gynnwys y meini prawf asesu ac unrhyw faterion a oedd yn codi/ceisiadau dadleuol

5. Crynodeb Ariannol

- Cyllid gan Lywodraeth Cymru, arian cyfatebol a chostau gweinyddol
- Unrhyw brosiectau sy'n cael eu hariannu 100%

6. Dadansoddiad o brosiectau unigol, i gynnwys;

- Teitl a disgrifiad o'r prosiect yn nodi a yw'n gorfforol neu'n ddamcaniaethol (h.y. Astudiaeth ddichonoldeb) (gan gynnwys ffotograffau) Cyfanswm y cyllid gan y Gronfa Datblygu Cynaliadwy
- Swm a ffynhonnell (ffynonellau) arian cyfatebol
- Sut mae'n bodloni'r meini prawf gosod a'i nodau ei hun
- Sut gwnaeth gyflawni Blaenoriaethau Llywodraeth Cymru (rhoddir blaenoriaeth i Gwerthfawr a Chydnherth a'r pedair thema yn y datganiad blaenoriaeth, y Nodau Llesiant a'r Egwyddorion Datblygu Cynaliadwy sydd wedi'u cynnwys yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, Deddf yr Amgylchedd a Pholisi Adnoddau Naturiol)
- Allbynnau a chanlyniadau (oriau gwirfoddoli a swyddi a grëwyd etc.) Dylai'r rhain gynnwys manylion cyswllt ar gyfer arweinydd y prosiect.

7. Lefel y cymorth

- Amlinellwch lefel y cymorth sydd ei angen ar gyfer y blynyddoedd i ddod
8. **Gwybodaeth Ychwanegol** (gan gynnwys cyflawni yn erbyn Cynllun Rheoli'r Dirwedd Genedlaethol)

PWYLLGOR	Cydbwyllgor Ymgynghorol AHNE Llŷn
DYDDIAD	Mawrth 18fed 2026
TEITL	Adroddiad Cyflwr yr AHNE
PWRPAS	Gwybyddu aelodau
AWDUR	Swyddog AHNE
ARGYMHELLIAD	Derbyn yr wybodaeth

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn cynnwys gwybodaeth am yr Adroddiad o Gyflwr Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Llŷn.
- 1.2 Pwrpas Adroddiad o Gyflwr yr AHNE yw cael darlun llawn a chlir o gyflwr yr ardal – sydd yn cynnwys gwybodaeth am y tirlun, byd natur, pobol, gwaith, yr amgylchedd hanesyddol, iaith a diwylliant ayb. Mae'r adroddiad yn sail ar gyfer y broses o adolygu'r Cynllun Rheoli.
- 1.3 Cafodd yr Adroddiad o Gyflwr yr AHNE gyntaf ei pharatoi yn 2014 gan gwmni LUC. Bu y ddogfen yma yn sail ar gyfer adolygu'r Cynllun Rheoli presennol – 2015-2020.

2.0 ADRODDIAD CYFLWR YR AHNE 2021

- 2.1 Fel rhan o'r broses i adolygu'r Cynllun Rheoli unwaith yn rhagor fe gomisiynwyd diweddariad o'r Adroddiad Cyflwr yr AHNE yn 2021, eto gan gwmni LUC. Mae'r adroddiad hon yn cynnwys gwybodaeth am gyflwr gwahanol nodweddion AHNE Llŷn a'r pwysau arnynt.
- 2.2 Yn dilyn rhannu copi o Adroddiad o Gyflwr yr AHNE 2021 ymysg aelodau'r Cydbwyllgor fe dderbyniwyd nifer o sylwadau, gwelir crynodeb o'r sylwadau hynny isod:
 - Pam fod yr adroddiad yn uniaith Saesneg ?
 - Mae diffyg gwybodaeth am rhai materion - yn benodol yn ymwneud gyda newid hinsawdd, tirlun, llesiant, llygredd a bioamrywiaeth.
 - Does dim cyfeiriad at y Cynllun Rheoli Traethlin.
 - Mae gwybodaeth mwy diweddar ar gael ar rai materion bellach.
 - Byddai yn ddefnyddiol gweld sut mae cynlluniau eraill yn cydblethu efo'r Cynllun Rheoli'r AHNE.
 - Mae angen i'r Adroddiad Cyflwr gyda-fynd â'r canllaw newydd sydd wedi ei gomisiynnu gan Cyfoeth Naturiol Cymru.
- 2.3 Trafodwyd Adroddiad 2021 a'r sylwadau uchod yn y cyfarfod o'r Cydbwyllgor a gynhaliwyd yn mis Gorffennaf 2025. Y penderfyniad oedd i'r Uned AHNE i symud ymlaen i addasu a diweddarau yr Adroddiad Cyflwr i gael darlun mwy cywir o'r ardal a'r pwysau ar yr amgylchedd. Hefyd i sicrhau

fod yr adroddiad yn cyd-fynd gyda canllawiau diweddaraf Cyfoeth Naturiol Cymru ac ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg.

3. ADRODDIAD CYFLWR YR AHNE 2025

- 3.1 Paratowyd brîff ac aethpwyd drwy broses dendr ar gyfer y gwaith o baratoi Adroddiad Cyflwr mwy cyfredol i'r AHNE. Dewisiwyd cwmni Craggatack i wneud yr adroddiad newydd – cwmni gyda profiad helaeth o wneud adroddiadau o'r math ac roedd eu cynnig yn dangos gwerth da am arian.
- 3.2 Bellach mae'r Adroddiad wedi ei chwblhau. Mae'r Adroddiad yn cynnwys ystod eang o wybodaeth am y tirlun, amgylchedd, y gwymdeithas, olion archaeolegol, amgylchedd hanesyddol ac iaith a diwylliant. Hefyd mae yn cyd-fynd gyda canllawiau Cyfoeth Naturiol Cymru.
- 3.3 Gwelir copi o Adroddiad Cyflwr yr AHNE 2025 yn yr atodiad.

4.0 CAMAU NESAF

- 4.1 Yn dilyn cwblhau'r Adroddiad Cyflwr bwriedir ail-afael yn y gwaith o adolygu'r Cynllun Rheoli. Mae rhai materion eisioes wedi eu trafod yn y Cydbwyllgor.
- 4.2 Oherwydd y gwaith sydd ynghlwm â pharatoi/ adolygu'r Cynllun Rheoli, bydd angen rhoi ystyriaeth bellach i'r broses o wneud y gwaith. Gall hyn gynnwys y posibilrwydd o gomisiynu'r gwaith, yn amodol ar sicrhau ffynhonnell gyllid briodol.

5.0 ARGYMHELLIAD

- 5.1 Derbyn yr wybodaeth.

Adroddiad Cyflwr AHNE Llŷn 2025

Craggatak Consulting

Uned AHNE Llŷn,
Gwasanaeth Polisi Cynllunio, Tirwedd a Natur,
Adran Amgylchedd, Cyngor Gwynedd,
Ffordd y Cob, Pwllheli,
Gwynedd. LL53 5AA
T: 01758 704 194
E: ahnellynaonb@gwynedd.llyw.cymru

Cynnwys

Crynodeb.....	ii
Cyflwyniad.....	1
Lleoliad.....	5
Treftadaeth naturiol.....	50
Treftadaeth ddiwylliannol.....	72
Pobl.....	86
Geirfa.....	118

Diolchiadau

Mae Craggatak Consulting yn cydnabod y gefnogaeth a roddwyd gan tîm yr AHNE; maent wedi darparu defnyddiau a darparu mynediad i ffynhonellau ymchwil ac arolygon. Rydym wedi cofnodi ffynhonell yr holl ddata ar gyfer y mapiau a thablau yn y ddogfen.

Delweddau © Llŷn AONB/ AHNE Llŷn oni nodi yn wahanol.

Canfyddiadau gwaelodlin

Allwedd i'r symbolau:

Gwaelodlin newydd

Data defnyddiol

Cyflwr yn gwella

Cyflwr yn dirywio

Aneglur

Pwnc	Nodiadau	Gwaelodlin	Tuedd
Lleoliad			
Gorchudd Tir	Tir pori a glaswelltir yw'r prif ddefnyddiau tir yn yr AHNE. Ychydig o newid sydd i'w weld rhwng 2026 a 2018 er fod tir dan goed conifer wedi gostwng – rhai ardaloedd wedi eu trosi i goed brasddail ac eraill i rostir a gweundir.	2006	
Defnydd tir amaethyddol	Yn 2024, roedd 14,575 ha o dir yr AHNE mewn amaeth, i lawr o 14,697 ha yn 2019 (gostyngiad o 0.8%). Roedd 63% o ddefnydd tir amaethyddol yn laswellt parhaol.	2014	
Daliadau amaethyddol	Roedd 362 o ffermydd yn yr AHNE yn 2024, roedd 43% o'r rhain yn llai na 10 ha mewn arwynebedd.	2014	
Niferoedd stoc	Defiad yw'r cyfran uchaf o stoc. Roedd 43,237 o ddefaid bridio yn 2024, i lawr o 46,704 yn 2014 (gostyngiad o 7%).	2014	
Tir mewn cynlluniau amaeth-amgylcheddol	Yn 2021, roedd tir mewn Glastir yn gorchuddio ychydig dros 40% o'r AHNE, gan gynyddu o 4,705.5 hectar yn 2013 i 6,452.4 hectar (cynydd o ychydig dros 37%). Yn 2021, roedd ymrwymiad i Glastir Elfennol yn yr AHNE wedi gostwng o 1,057.9 ha (29.2%) ers 2013 Erbyn 2021 roedd ymrwymiad i Glastir Uwch wedi cynyddu 2,804.7 ha (+259.2%) ers 2013.	2013	Data 2024 yn absennol
Monitro datblygiad	Roedd 614 o geisiadau datblygu dilys rhwng 2020 a 2024, caniatawyd 81% a gwrthodwyd 19%. Mae'r rhai a ganiatawyd yn cynnwys 13 o	2024	

	gartrefi newydd. O'r rhain, mae 9 yn cael eu categorio fel fforddiadwy.			
Nifer o gynlluniau datblygu hefo Strategaeth Gofodol a dynodiadau	1 - Y Cynllun Datblygu Unedol ar y Cyd Gwynedd a Môn 2011 - 2026 Mae cynllun newydd yn cael ei baratoi ar hyn o bryd.	2017		
Llygredd golau	Delweddau lloeren blynyddol. Nid oes llawer o newid dros y blynyddoedd; Mae'r ardal yn cynnal yr awyr nos dywyll. Cafodd AHNE Llŷn ei chofnodi fel yr AHNE tywyllaf yng Nghymru a dyma'r unig AHNE sydd â chanran uwch o'r ardal o fewn y categori tywyllaf o'i gymharu â chyfartaledd Cymru.	2019		Ychydig iawn o newid dros amser
Llygredd sŵn	Ychydig iawn o sŵn traffig oedd yn yr AHNE. Roedd y rhan fwyaf o ffyrdd gyda lefelau sŵn ar gyfartaledd o tua 40-50 dB yn unig.	2022		Data tueddiadau ddim ar gael oherwydd fod dull mesur wedi newid
Safon aer	Mater gronynnol (PM2.5) mae'r lefelau yn isel iawn yn yr ardal ond mae rhai mannau gyda lefelau uwch oamgylch Abersoch, Aberdaron, Llanbedrog, Nanhoron (chwarel), Groesffordd/Edern, Llithfaen, Trefor (chwarel) a Chlynnog Fawr.	2022		
	Sylffwr deuocsid (SO2) mae'r lefelau yn isel iawn ond mae ardaloedd hefo lefelau uwch a omgylch Trefor a Llanbedrog. Mae'r mannau yma ger yr A499 sydd hefo lefelau uchel o draffig.			
	Amonia (NH3) mae'r lefelau'n isel iawn yn hanner gorllewinol yr AHNE. Mae'r lefelau'n uchel mewn band sy'n ymestyn o arfordir i arfordir trwy ganol yr ardal gyda lefelau cymhedrol yn y rhan ddwyreiniol.			
Newidiadau mewn patrwm tywydd	Gwelir fod cynnydd o 0.6°C yn y tymheredd blynyddol cymedrig a chynydd o 92.7mm yn y glawiad blynyddol dros y 60 mlynedd diwethaf. Hefyd bu i'r nifer o ddyddiau o law dros y cyfnod gynyddu 6 diwrnod i gyfanswm o 147 diwrnod. Mewn cyferbyniad bu i nifer y dyddiau o farrug leihau o 4.8 diwrnod i gyfanswm o 6 diwrnod.	1961		
Nwyon tŷ gwyrdr	Bu gostyngiad o 21.5% yng nghyfanswm allyriadau nwyon tŷ gwyrdr rhwng 2005 a 2023. Ac eithrio amaethyddiaeth, mae pob sector yn dangos gostyngiadau sylweddol mewn allyriadau. Cynyddodd	2005		

	amaethyddiaeth 7% ers 2005 ond bu gostyngiad erbyn 2013. Ers hynny bu cynydd o 25%.			
	Lefelau carbon deuocsid (CO2) yn 2024. Cynhyrchodd amaethyddiaeth 52% o'r allyriadau (yn gysylltiedig â thrafnidiaeth a pheiriannau), cynhyrchodd trafnidiaeth 22% a domestig 21%. Mae'r crynodiadau uchaf (100-1995 kt CO2e) ar hyd yr A499 ac o amgylch Abersoch, Aberdaron, Llanbedrog a Nanhoron.	2024		
	Lefelau methan (CH4) yn 2024. Mae 96% o allyriadau yn gysylltiedig ag amaethyddiaeth (o stoc yn bennaf). Rheoli gwastraff sy'n cyfrannu'r 4% arall o allyriadau. Mae'r lefelau uchaf i'w gweld o amgylch Graianog, efallai yn gysylltiedig â'r gwasanaeth rheoli gwastraff yn yr ardal (100+ kt CO2e) a Llanengan (50-100 kt CO2e).			
	Lefelau ocsid nitraidd (N2O) yn 2024, sydd yn isel iawn. Mae 99% o allyriadau yn gysylltiedig hefo amaeth gyda priddoedd (gwrtaitth) ei hun yn gyfrifol am allyrru 61%.			
Safleoedd ynni adnewyddadwy	Nid oes unrhyw safleoedd cynhyrchu ynni adnewyddol mawr yn yr AHNE	2025		
Ardaloedd mewn perygl o lifogydd	Mae dwy ardal mewn perygl uchel o lifogydd o afonydd, dŵr wyneb a chrysiau dŵr bach. Maent o gwmpas Clynog Fawr ac ar hyd Afon Soch. Nid yw rhan fwyaf o'r AHNE mewn perygl o lifogydd neu mewn perygl isel iawn.	2018		
Ardaloedd mewn perygl o lifogydd o'r môr	Mae ardal helaeth o risg uchel o lifogydd o'r môr o amgylch Abersoch sy'n ymestyn fel llifogydd risg isel ar hyd rhannau isaf Afon Soch. Mae perygl uchel o lifogydd lleol o'r môr ar hyd yr holl arfordir.	2018		
Ardaloedd mewn perygl o erydiad arfordirol	Mae rhywfaint o berygl o erydu ar hyd y rhan fwyaf o'r arfordir, ond mae'r risg fwyaf yn ardal traeth Porthor.	2018		
Treftadaeth naturiol				
Nifer o safleoedd dynodedig	Roedd 22 o Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) yn yr AHNE yn cynrychioli 2,189.9 ha (14%) o arwynebedd yr ardal. Nid oes data am gyflwr cyffredinol y safleoedd unigol nag am y nodweddion penodol ar bob safle.	2024		Dim data tueddiad ar gael
Cyfrif adar Môr	Rhwng 2000 a 2021, mae cynydd o 17% wedi bod yn y nifer o adar môr a gafodd eu cyfri.	2000		Cynyddu

Lleoliad morwellt islanw	Mae dirywiad i'w weld yn y gwlâu morwellt, mae'n bosib mai'r rheswm am y niwed yw gweithgareddau hamdden (angorfeydd).	2008		Gostwng
Cyflwr yr Ardal Cadwraeth Arbennig	Mae 4 ACA cyfanswm o 1,324.8 ha (8.55) o'r AHNE. 4 nodwedd mewn cyflwr anffafriol.	2025		Dim data tueddiad
Cyflwr yr Ardal Gwarchod Arbennig	Mae dwy AGA yn cynrychioli 881 ha (5.7%) o'r AHNE. Adar drycin manaw mewn cyflwr boddhaol, y fran goesgoch mewn cyflwr anfoddhaol.	2025		
Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol	Mae dwy GNC yn cynrychioli 219.9 ha (14%) o'r ardal.			
Safleoedd Bywyd Gwyllt Lleol	Yn 2025, roedd 30 'Safle Bywyd Gwyllt' yn cynrychioli 421.6 ha (2.7%) o'r ardal.	2017		
Safon y dŵr arfordirol	Roedd dwy ardal o ddyfroedd arfordirol o statws ecolegol a chemegol da; roedd gan un statws cemegol cymhedrol.	2024		
Statws ecolegol afonydd	Roedd 38% o afonydd mewn cyflwr ecolegol da (i fyny o 24% yn 2020); Roedd 50% mewn cyflwr gwael (0% yn 2020).	2024		Peth gwelliant
Ardaloedd o gynefin o'r pwysigrwydd mwyaf	Yn 2025 roedd cyfanswm o 3,602 hectar o gynefinoedd o'r pwysigrwydd mwyaf, dros 23% o dir yr AHNE. Dim data cyhoeddus am gyflwr.	2025		
Arwynebedd o coedtir	604 ha o goedtir yn cynrychioli 4% o arwynebedd yr AHNE.	2025		
Coedtir Hynafol	255 ha o goedtir hynafol yn cynrychioli 1.6% o'r AHNE.	2025		
Treftadaeth ddiwylliannol				
Sgiliau yr iaith Gymraeg	Yn 2011 & 2021 roedd gan 73% o'r boblogaeth oedd yn 3 oed a throsodd rhai sgiliau iaith Gymraeg.	Cyfrifiad		
Newid yn y defnydd o'r iaith Gymraeg	Ers 2011 mae yna ostyngiad bychan yn y defnydd o'r Gymraeg. Yn 2011 roedd 57.3% o'r boblogaeth yn medru siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg, cynyddodd hyn i 57.8% yn 2021. Yn y ddau gyfrifiad 6.1% o'r boblogaeth 3 oed a throsodd oedd yn medru deall Cymraeg llafar ond ddim yn medru siarad, darllen nac ysgrifennu.	Cyfrifiad		Dirywiad bach
Tirwedd y tirwedd hanesyddol	Mae'r rhan fwyaf o'r dirwedd hanesyddol yn yr AHNE o safon uchel neu eithriadol.	2014		Dim data tueddiad

Nifer a math yr asedau hanesyddol	Mae 257 o Adeiladau Rhestredig, 55 Heneb Gofrestredig (cyfanswm arwynebedd o 156.6 hectar), 1 Gardd a Pharc Cofrestredig ac 1 Tirwedd Hanesyddol. Nid oes cofnod cyhoeddus am gyflwr presennol yr asedau hyn.	2025		
Nifer a chyflwr ardaloedd cadwraeth	9 Ardal Cadwraeth dros arwynebedd o 245 hectar (1.6%) o'r AHNE. Roeddent oll yn cael eu cynnal yn dda neu weddol dda.	2015		
Pobl				
Dwysedd poblogaeth	Dwysedd y boblogaeth yn 2021 oedd 36 preswlydd bob km2 (i lawr 7.7% o 39 preswlydd bob km2 yn 2011).	Cyfrifiad		
Nifer o breswylwyr	3,734 (i lawr 12.4% o 4,262 yn 2011).	Cyfrifiad		
Proffil oed y boblogaeth	Mae heneiddio graddol i'w weld gyda chynnydd o 1.9% yn nifer y bobl dros 70 oed rhwng 2011 a 2021. Yn yr un cyfnod, erbyn hyn, mae 30.6% yn llai o bobl 40-49 oed, 21% yn llai 15-29 oed, a 40% yn llai o rai 4 oed ac iau. Yn 2011, y band oedran mwyaf oedd y grŵp 65-69 (7.74% o'r boblogaeth). Ddeng mlynedd yn ddiweddarach, y band mwyaf yw'r grŵp oedran 55-59 (9.2% o'r boblogaeth).	Cyfrifiad		
Ethnigrywdd y boblogaeth breswyl (%)	98.7% o'r boblogaeth breswyl wedi eu diffinio fel 'gwyn'	Cyfrifiad		
Rhyw y boblogaeth breswyl (%)	50.5% o'r boblogaeth yn fenywaidd.	Cyfrifiad		
Iechyd cyffredinol y boblogaeth breswyl (%)	Roedd iechyd 50% o'r boblogaeth breswyl yn dda iawn; dim ond 1.4% sy'n dioddef o iechyd gwael iawn.	Cyfrifiad		
Statws anabledd y boblogaeth breswyl (%)	Nid oedd 81.2% o'r boblogaeth breswyl yn dioddef o unrhyw gyflyrau iechyd hirdymor.	Cyfrifiad		
Fforddiadwyedd prisiau tai	Yn 2023, 6 oedd cymhareb fforddiadwyedd prisiau tai Gwynedd, yr un fath ag ar gyfer Cymru gyfan. Amcangyfrifir fod fforddiadwyedd prisiau tai yn yr AHNE rhwng 13 a 14.	2023		Dim ond data rhannol sydd ar gael
Aelwydydd yn ôl math o amddifadedd	Yn 2021 doedd 50.7% o aelwydydd ddim mewn amddifadedd mewn unrhyw faes (i fyny o 38.5% yn 2011).	Cyfrifiad		Efallai fod amrywiadau lleol yn cael eu cuddio
Yn eiddo Amddifadedd Lluosog Cymru	Yn 2019, roedd y rhan fwyaf o'r AHNE oddi mewn 30% a 50% o'r Ardaloedd Allbwn Ehangach Haen Is (AAEHI) mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mewn cyferbyniad, roedd band canolog sy'n rhedeg o Forfa	2019		

	Nefyn a Mynydd Nefyn yn y gogledd i Abersoch a Chilan Uchaf yn y de yn gorwedd yn y 50% o AAEHI lleiaf difreintiedig. Erbyn 2025, mae'r rhannau hynny o'r AHNE yn ardaloedd Cyngor Cymuned Clynnog, Llanaelhaearn a Pistyll wedi gostwng i'r 20% a 30% o'r AAUHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mae ardal Cyngor Cymuned Buan wedi gostwng o'r 50% o AAEHI lleiaf difreintiedig i'r 30% a 50% o'r AAEHI mwyaf difreintiedig.			
	Ystyried y maes tai yn unig; yn 2019, roedd rhan fawr o'r AHNE yn gorwedd yn y 10% o AAEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Roedd dwy ardal fach a oedd yn gorwedd mewn 30% a 50% o'r AAEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Ac roedd un ardal fechan rhwng Nefyn a Mynydd Nefyn a oedd yn gorwedd yn y 50% o AAEHI lleiaf difreintiedig yng Nghymru. Erbyn 2025, mae'r rhan fwyaf o'r AHNE o fewn y 10% o AAEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru, ac eithrio ardal fach o amgylch Abersoch sydd yn y 10% a'r 20% o'r AAEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru	2019		
Ail gartrefi	Yn 2024, roedd 1,150 o unedau preswyl wedi eu nodi yn naill ai llety gwyliau neu ail gartrefi (33.4% o stoc tai yr AHNE).	2024		
Statws cyflogaeth	Rhwng 2011 a 2021: bu gostyngiad o 6% yn lefel cyflogaeth gofrestredig a gostyngiad o 7% o'r preswylwyr hynny sydd eisiau gweithio i'r rhai nad ydynt yn chwilio am waith; efallai yn adlewyrchu'r cynnydd yn y boblogaeth wedi ymddeol (29.4% yn 2021, i fyny o 19.6% yn 2011).	Cyfrifiad		
Proffil cyflogaeth yn ôl swyddi	Rhwng 2011 a 2021: mae math o alwedigaethau wedi newid ychydig o'r rhai gyda crefft i rolau proffesiynol gyda'r newid mwyaf yn y galwedigaethau elfennol (gostyngiad o 2%).	Cyfrifiad		
Proffil cyflogaeth yn ôl diwydiant	Rhwng 2011 a 2021: Bu cynnydd yn y sectorau gweinyddiaeth gyhoeddus, diwydiannau tir, adeiladu a lletygarwch. Bu gostyngiad yn y sectorau gweithgynhyrchu, trafnidiaeth, addysg, iechyd a manwerthu. Fodd bynnag, mae gwasanaethau manwerthu ac iechyd yn dal i fod yn dominyddu.	Cyfrifiad		
Y modd o deithio i'r gwaith	Yn 2021, roedd 30% o breswylwyr cyflogedig yn gweithio o adref, i fyny o 14% yn 2011. Yn 2011 roedd 69% o drigolion cyflogedig yn gyrru i'r gwaith; roedd hyn wedi gostwng i 56% yn 2021.	Cyfrifiad		Cymudo gyda car yn gostwng

Pellter teithio i'r gwaith	Yn 2021, teithiodd 35.9% o drigolion cyflogedig lai na 2km i'r gwaith. Teithiodd 4% dros 60km i'r gwaith (cymudwyr pellter hir); a doedd 19.5% ddim yn gweithio mewn unrhyw le sefydlog, neu ar y môr neu dramor.	Cyfrifiad		
Car neu fan at ddefnydd	Yn 2021, roedd gan 90% o'r boblogaeth breswyl o leiaf un car neu fan at eu defnydd, i fyny o 86% yn 2011. Nid oedd gan 14.2% o aelwydydd gar na fan at eu defnydd yn 2011, roedd hyn wedi gostwng i 9.8% erbyn 2021.	Cyfrifiad		
Cyfrifiad Traffig Ffordd	Yn 2024, fe deithiodd 19,299 o gerbydau heibio'r pwyntiau cyfrif (i'r ddau gyfeiriad). Y cerbydau mwyaf cyffredin ar bob ffordd oedd ceir (77%) a cherbydau nwyddau ysgafn (19%).	2000		
Tir Mynediad Agored	Roedd 2,069 hectar o dir agored (13% o'r AHNE) a 835 hectar o dir comin cofrestriedig (5% o'r AHNE).	2023		
Rhwydwaith mynediad	Yn 2020 a 2025 adroddwyd bod 300 km o hawliau tramwy cyhoeddus, nid oes asesiad cynhwysfawr o'u cyflwr.	2020		Dim data cyflwr na thueddiad
Chyflwr dŵr ymdrochi wedi ei gofrestru	Mae 4 ardal o ddŵr ymdrochi wedi eu dynodi yn yr AHNE. Yn 2025 roedd y rhain i gyd wedi eu graddio fel "ardderchog".	2025		Gwella
Twristiaeth a'r economi ymwelwyr	Yn 2024, daeth 277,000 o ymwelwyr i'r AHNE (gostyngiad o 1.1% ers 2019) gyda 863,000 o ddyddiau ymwelwyr (cynnydd o 0.7% ers 2019). Roedd y budd economaidd yn £63,900,000 (cynnydd o 32% ers 2019). Mae effaith COVID i'w weld yn glir gyda gostyngiad o 54% yn nifer yr ymwelwyr rhwng 2019 a 2020.	2019		
	Yn 2024, daeth 2,280,000 o ymwelwyr i Benrhyn Llŷn (gostyngiad o 1.6% ers 2019) gyda 7,814,000 o ddyddiau ymwelwyr (cynnydd o 0.3% ers 2019). Y budd economaidd oedd £544,800,000 (cynnydd o 30.8% ers 2019).			

Sbardunwyr Newid

Diffinir “sbardun newid” fel dylanwad sydd yn uniongyrchol neu anuniongyrchol, yn creu newid o ran Rhinweddau Arbennig yr AHNE. Mae yna nifer o faterion sydd yn gyrru’r sbardunwyr newid. Mae rhain yn cynnwys newidiadau mewn polisi a deddfau, marchnadoedd a’r economi a materion sy’n dylanwadu ar gymdeithas a hinsawdd. Mae’r prif ysgogwyr newid ar gyfer AHNE Llŷn AONB wedi eu diffinio yn dilyn asesu nifer o ffynhonellau yn cynnwys canllawiau a polisiau cenedlaethol¹. Maent yn disgyn o dan bump prif bennawd:

- **Newid hinsawdd:** Bydd newid hinsawdd yn cael effaith sylweddol ar Rinweddau Arbennig yr AHNE; a bydd yn effeithio ar sbardunwyr newid eraill. Disgwylir i’r effeithiau fod yn eang a phell gyrhaeddol. Er enghraifft, efallai bydd newid yn y tymhorau gyda hafau cynhesach a gaeafau gwlypach, cynydd mewn digwyddiadau eithafol fel llifogydd a thannau gwyllt, newid yn y math ac amrywiath o gnydau amaethyddol, rhywogaethau cynhenid yn cael eu colli oherwydd clefydau a difrod i asedau hanesyddol a diwylliannol pwysig. Fe all addasu i’r effeithiau ddarparu cyfleona newid ymddygiad er gwell. Efallai bydd pobol yn gwneud dewisiadau mwy cynaliadwy, er enghraifft teithio llai a cefnogi darparwyr lleol. Gall hyn olygu mwy o gefnogaeth i economi gylchol gyda ailddefnyddio, ailgylchu a lleihau gwastraff. Hefyd mae’n bosib y bydd hen ddulliau i reoli tir yn cael eu defnyddio eto er mwyn gwella cyflwr y pridd, gwneud y gorau o’r tir ac adfer natur.
- **Colledion natur:** Heb gefnogaeth bydd bywyd gwyllt yn dirywio. Bydd pwysau yn dod o rai arferion rheoi tir amaethyddol, effaith newid hinsawdd, llygredd, gor-fanteio ar adnoddau a rhywogaethau ymledol. Bydd colledion natur fel hyn yn amharu ar wytnwch ecosystemau a lleihau’r buddion a roddir er lles cymunedol. Fel y bydd ymwybyddiaeth yn cynyddu, bydd pobol yn pwysu am newidiadau i ymateb i’r effeithiau. Bydd cefnogaeth i fentrau cadwriaethol, fel prosiectau bywyd gwyllt ac adfer natur yn cynyddu. Bydd pobol yn dod i ddisgwyl rheolaeth mwy cynaliadwy a theg o adnoddau naturiol.
- **Pobol a chymunedau:** Bydd y boblogaeth yn araf gynyddu oherwydd cynydd mewn pobol oed 65 a throsodd. Bydd hyn yn effeithio ar les economaidd, amgylcheddol a diwylliannol yr ardal. Mae Llŷn yn un o gadarnleoedd yr iaith Gymraeg ond mae gostyngiad graddol yn y nifer o siaradwyr, efallai oherwydd mewnfyddiad. Mae sicrhau fod gan bawb gyfle i fyw, gweithio a dysgu’r Gymraeg yn holl bwysig er mwyn defnydd yr iaith ymysg cenedlaethau’r dyfodol. Gall cyfleon i gyfrannu gynyddu a bydd hynny yn gymorth o ran cydlynid cymunedol.
- **Hyfrywedd economaidd:** Bydd rheolwyr tir lleol ac entrepreneuriaid yn colli hyder am fuddsoddi yn yr ardal. Mae rheoli tir a’r amgylchedd naturiol yn sylfaen ar gyfer treftadaeth naturiol yr AHNE. Mae ffermio yn hanfodol ar gyfer y gymdeithas wledig a’r economi ac mae’r ansicrwydd am sut y bydd cynlluniau amaeth newydd yn gweithio yn breuder. Mae twristiaeth yn sector economaidd holl bwysig. Gall twristiaeth adfywiol ymgysylltu ymwelwyr gyda’r amgylchedd naturiol a diwylliannol ac felly gael effaith gadarnhaol ar yr ardal a’i adael mewn gwell cyflwr nag ydoedd yn flaenorol.
- **Mynediad, hamdden a lles:** Bydd cynydd yn y galw am fynediad teg i ardaloedd ar y tir ac ar ddŵr – ar gyfer pobol o bob oed a gallu. Mae materion mynediad a hamdden yn cael eu dylanwadu gan nifer o ffactorau ac yn creu amrywiol sgil effeithiau. Un o’r heriau allweddol yw

¹ Ffynhonellau: This State of the AONB Report; NRW (2020): The Second State of Natural Resources Report; LUC (2021): State of the AONB Report for the Llŷn AONB; Welsh Government (2021): Future Trends Report Wales 2021; Gwynedd and Anglesey Public Service Board (2022): Gwynedd Well-being Assessment; NRW (2023): North West Wales Area Statement; LUC (2024): Forces for Change for North East Wales National Park Area of Search; LANDMAP.

sicrhau buddion pwysig i iechyd sydd yn gysylltiedig â mynediad heb greu effeithiau annerbyniol ar gymunedau, bywoliaeth pobol ac amgylchedd yr AHNE.

Y berthynas rhwng Sbardunwyr Newid a Rhinweddau Arbennig

Y Rhinweddau Arbennig	Sbardunwyr Positif	Sbardunwyr Negyddol
Tirlun ac arfordir	Mabwysiadu dull gweithredu ar lefel tirlun yn creu manau bywiog, cydnerth lle mae pobol, natur a chymunedau yn ffynnu. Rheolwyr tir yn mabwysiadu atebion yn seiliedig ar natur. Datblygiad mesurau gwella arfordirol ar sail natur yn fodd i wella cydnerthedd arfordirol, bioamrywiaeth a gwarchodaeth rhag llifogydd a ddaw yn sgil newid hinsawdd fel cynydd yn lefel y môr.	Effaith digwyddiadau tywydd eithafol, yn cynnwys stormydd ac erydiad arfordirol. Llygredd morol a chysiau dŵr. Datblygiadau o ddyluniad neu mewn lleoliadau anaddas (adeiladau amaethyddol mawr, isadeiledd ynni adnewyddol, datblygiadau hamdden (megis safleoedd carafanau) a thai newydd.
Amgylchedd lân a thawelwch	Diffyg sŵn a dylanwadau dynol yn amlygu synnau naturiol fel adar, golau'r sêr a theimlad o fod yng nghefn gwlad. Ymwybyddiaeth gynyddol o fudd yr awyr dywyll – llai o ddefnydd o ynni a charbon, manau mwy diogel, mwynderau preswyl gwell, lles ac iechyd, bioamrywiaeth a mwynhad o ddiwylliant a dreftadaeth awyr dywyll.	Dŵr ac aer llygriedig yn cael ei ollwng i'r amgylchedd. Gweithgareddau swynllyd, goleuadau cryf/ llachar. Datblygiad trefol oddi allan i'r AHNE yn creu sŵn a golau yn y nos.
Cyfoeth o fywyd gwyllt	Amrywiaeth gynyddol o fywyd gwyllt trwy blannu a chreu cynefinoedd. Gweithredoedd sy'n lleihau allyrriadau carbon fel plannu coed, o fudd i fywyd gwyllt. Cynydd mewn prosiectau cymunedol i greu a gwella manau gwyrdd lleol.	Newid hinsawdd yn effeithio ar gynefinoedd a rhywogaethau yn sgil newid ym mhatrwm tywydd, cyfnodau o sychder neu dywydd gwlyb iawn, difrod gan stormydd, llifogydd ac erydiad. Newid hinsawdd yn cynyddu y risg o glefydau ac afiechydon, ac chynydd mewn rhywogaethau ymledol estron ar y tir ac yn y môr. Rheolwyr tir ddim yn mabwysiadu arferion llesol i natur.

	Ffermio Bro a'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy yn arwain i adfer cynefinoedd a gwella cysylltedd fydd gan hyrywddo rhywogaethau lleol.	
Yr Amgylchedd Hanesyddol	Annogaeth i falchder lleol a dealltwriaeth trwy brosiectau yn hyrwyddo ymchwilio i asedau hanesyddol lleol. Prosiectau i gynnal ac adfer asedau hanesyddol e. Melin Daron. Cefnogi buddsoddiad mewn sefydliadau diwylliannol fel amgueddfeydd a chanolfannau celf.	Nodweddion hanesyddol yn y tirlun yn newid oherwydd arferion rheoli tir yn seiliedig ar newid polisi ac addasu ar gyfer newid hinsawdd. Diffyg arolygu/ adrodd ar gyflwr nodweddion yn golygu colli cyfleon i weithredu i gynnal neu adfer.
Yr iaith Gymraeg a'r diwylliant lleol	Strategaeth Cymraeg 2050 – Miliwn o Siaradwyr Adroddiad y Comisiwm Cymunedau Cymreig a'r mesurau sy'n cael eu hargymhell Rhaglenni digidol ac apiau i helpu dysgwyr a busnesau Cyrsiau dysgu Cymraeg i ddechreuwyr a rhai mwy profiadol Canolfan Iaith a Threftadaeth Genedlaethol Nant Gwrtheyrn yn yr AHNE Menter Iaith Gwynedd – cefnogi a hybu'r iaith yng Ngwynedd.	Newidiadau poblogaeth oherwydd mudo a newid mewn strwythur oedran yn amharu ar gymryd rhan mewn gweithgareddau cymunedol a digwyddiadau a thraddodiadau lleol, gwybodaeth am yr iaith Gymraeg a'r defnydd ohoni. Gostyniad mewn cyflogaeth mewn diwydiannau yn ymwneud â'r tir yn arwain i golli Gwybodaeth leol, sgiliau cynhenid a'r iaith Gymraeg.
Pobol a chymunedau clos	Bydd cysylltiadau digidol yn cefnogi adeiladu rhwydweithiau cymunedol a lleihau unigrwydd. Digwyddiadau cymunedol lleol yn creu teimlad o berthyn a modd i godi ymwybyddiaeth am faterion hanesyddol a diwylliannol. Grantiau gan Perthyn, y Gronfa Datblygu Cynaliadwy ac chronfeydd eraill yn cefnogi prosiectau cymunedol.	Gall fod lefelau uwch o dlodi, anghyfartaledd o ran iechyd, diffyg tai fforddiadwy, posiblirwydd o lai o dŵf economaidd a chyfleon cyflogaeth, gofynion addasu ar gyfer newid hinsawdd a dirywiad o ran cymunedau clos. Gallai'r gweithredoedd sydd eu hangen o ganlyniad i newid hinsawdd greu newidiadau anffafriol mewn ffordd o fyw. Effaith cronol datblygiadau ar "naws am le".
Cynnyrch lleol a busnesau gwledig	Mae angen arloesedd o fewn yr economi wledig a chyfleon gwaith i bobol leol o bob oedran. Gall hyn	Gall newid mewn polisi amaeth, ariannu a hyfywedd ddylanwadu ar sut mae nodweddion yn y tirlun yn cael eu rheoli.

	gael ei gefnogi trwy gynhyrchu cynnyrch yn lle trwy ddulliau cynaliadwy a pholisiau prynu yn lleol. Mae'n bosib y gall y Cynllun Ffermio Cynaliadwy greu enillion amgylcheddol sylweddol a systemau ffermio sydd yn llai dibynnol ar fewnolion ac felly yn fwy sefydlog yn economaidd.	Mae'n bosib y bydd gwybodaeth a thraddodiadau a gasglwyd dros genedlaethau yn cael eu colli os bydd teuleuoedd ffermio yn dewis ffordd arall o fyw. Cyfnodau o lewyrch neu wasgu economaidd yn golygu newid mewn cyllidebau a newid mewn polisi – tariffiau, cystadlu, cadwyni cyflenwi a ffactorau allanol eraill.
Hawliau tramwy a mynediad	Mae pobol wedi bod yn ymweld â'r ardal ers cenedlaethau – ar gyfer twristiaeth a hamdden. Fel mae hafau yn cynhesu a chôt teithio yn cynyddu, fel all gwyliau lleol ddod yn fwy poblogaidd. Bydd newidiadau yn nisgwyliadau pobol neu beth sydd yn ddeniadol yn golygu mathau newydd o hamdden e.e badau dŵr, beiciau trydan a sgwteri. Gall cysylltiadau digidol newid y ffordd mae gwybodaeth yn cael ei rannu, gan olygu llai o angen am arwyddion ond mwy o ymwybyddiaeth o nodweddion lleol a chyfleon. Bydd pobol yn disgwyl cael mwy o ran mewn cynllunio a datblygu cyfleon mynediad cyhoeddus i fannau gwyrdd (tir) a glas (dŵr) sydd yn ateb eu anghenion ac yn cynnig buddion cymunedol ar gyfer y presnnol a'r dyfodol.	Gall pwysau ar rai mannau poblogaidd – safleoedd, llwybrau a lonydd gynyddu Nid oes monitro effeithio o gyflwr hawliau tramwy sydd yn wendid o ran cynllunio strategol. Gall mathau newydd o hamdden gynyddu pwysau ar gymunedau lleol, bywyd gwyllt, y tirlun a gall efallai amharu ar dawelwch. Efallai bydd mwy o bobol yn yr ardal a byddent yn mynnu mwy o danadeiledd fydd yn cael effaith ar y tirlun fel mannau gwefru ar gyfer cerbydau, beiciau a ffonau. Nid yw llwybrau, parciau, traethau, gelltydd môr a chefn gwlad o fewn pellter hwylus i bawb, neu nid ydynt yn cael eu rheoli mewn dull sydd yn gyfleus i bobol o wahanol oed a gallu mynediad.

Cyflwyniad

Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Llŷn

Mae Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) yn ardaloedd gwerthfawr sydd wedi eu dynodi er mwyn eu gwarchod ar gyfer y genedl. Cafodd y Gorchymyn ar gyfer dynodi ardal Llŷn yn Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol ei wneud yn 1957.

Mae Penrhyn Llŷn yn nodedig am ei arfordir amrywiol a'r tirlun hardd – a dyma oedd y sail ar gyfer ei dynodi yn AHNE. Mae oddeutu chwarter Penrhyn Llŷn, tua 15,000 ha yn yr ardal ddynodedig gyda'r rhan fwyaf yn dir arfordirol ond mae'r ardal hefyd yn ymestyn i mewn i'r tir i gynnwys brynau o graig igneaidd amlwg.

Estyniad naturiol i fasiff Eryri yw Llŷn gyda daeareg gymhleth sy'n cynnwys creigiau hynafol cyn-Gambrain. Adlewyrchir y daeareg gan amrywiad gwych o dirluniau arfordirol, o glogwyni creigiog serth o gwapas Bae Aberdaron, y penrhynau amrywiol a systemau twyni tywod yng nghyffiniau Abersoch. Cadwyn fynyddig yr Eifl (564m) sy'n ffurfio y mannau uchaf yn Llŷn. Yna ceir llwynfandir yn ymestyn tua'r môr a chreigiau du Mynydd Mawr ar flaen y Penrhyn. Mae ffyrdd cul a throellog ynghyd â ffermydd a bythynnod gwyngalchog yn nodweddiadol o'r ardal a cheir hefyd ardaloedd agored o dir comin hynafol.

Mae Ynys Enlli, sydd yn yr AHNE, yn ynys arbennig iawn. Mae iddi gysylltiadau Cristnogol yn yddio yn ôl i gyfnod cynnar iawn a buy n denu pererinion o bell ac agos dros yr oesoedd. Mae iddi le amlwg mewn chwedloniaeth Gymreig ac yn ôl y sôn fe gladdwyd 20,000 o saint ar yr ynys. Mae Enlli yn gyfoethog o olion ac

adeiladau hanesyddol ac yn gartef i amrywiath eang o fywyd gwyllt.

Mae gan y Penrhyn etifeddiaeth hanesyddol gref gyda safleoedd archeolegol pwysig o bob cyfnod. Mae'r rhain yn amrywio o naddion fflint o gyfnod cyn-hanes tua 10,000 o flynyddoedd yn ôl i olion militaraid o'r ugeinfed Ganrif. Mae y rhan fwyaf o Llŷn ac Ynys Enlli wedi ei gynnwys ar y Gofrestr o Dirweddau o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol yng Nghymru (Cadw 1998).

Patrwm ffermio o unedau bychan traddodiadol sydd yn Llŷn ac mae hyn wedi bod yn gymorth i gynnal y tirlun a'r Amgylchedd. Mae'r diwydiant amaethyddol wedi gweld newidiadau mawr ac mae'r nifer sydd yn ennill bywoliaeth o'r diwydiant wedi lleihau yn sylweddol. Yn ogystal mae'r diwydiant pysgota wedi edwino ac ychydig iawn o bysgotwyr llawn amser a geir bellach er fod nifer yn dal wrthi ar sail rhan amser. Bu'r diwydiannau cloddio mwynau a chwarelydda yn bwysig iawn yn y bedwaredd ganrif ar bymetheg a'r ugeinfed ganrif.

Mae'r ardal wedi dioddef allfudiad o'r boblogaeth ifanc leol tra ar yr un pryd gwelwyd mewnfudiad o bobl o rannau eraill o Gymru a Phrydain. Mae llawer o'r rhai sydd yn mudo i'r ardal wedi ymddeol, gan gynyddu'r canran o bobol hyn sydd ddim yn gweithio, ond yn ddiweddar gwelwyd mwy o deuluoedd yn symud i mewn. Does gan y rhan fwyaf o fewnfudwyr ddim gwybodaeth am yr iaith na'r diwylliant ac mae hyn wedi amharu ar gymeriad diwylliannol yr ardal a'r defnydd o'r iaith Gymraeg ond er hynny mae'r canran sy'n siarad yr iaith gyda'r uchaf drwy Gymru.

Mae twristiaeth yn chwarae rhan bwysig yn yr economi, ond mae'n rhoi pwysedd ar wasanaethau, tan adeiledd a'r amgylchedd. Mae nifer o bentrefi arfordirol fel Abersoch, Aberdaron a Morfa Nefyn bellach yn ganolfannau twristaidd poblogaidd. Mae hyn yn creu pwysedd ar yr ardal yn gyffredinol ond efallai'n fwy ar hyd yr

arfordir deheuol drwy brysurdeb ar y traethau, ffyrdd, meysydd parcio, mannau lansio cychod ac ar y môr ei hun.

Pwrrpas y ddogfen

Mae'r adroddiad hwn yn darparu'r sail ar gyfer mesur cyflwr Tirwedd Ddynodedig AHNE Llŷn, ei rhinweddau arbennig, a'r ffactorau sy'n hanfodol i barhad y rhinweddau arbennig hyn. Bydd yn helpu i lywio adolygiad statudol y Cynllun Rheoli AHNE cyfredol (2015-20) ac yn cefnogi'r gwaith o baratoi cynllun newydd. Mae'r adroddiad yn dwyn ynghyd y data a'r wybodaeth a gasglwyd gan dîm yr AHNE gyda'i bartneriaid, gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru, ar gyfer AHNE Llŷn; ac o ffynonellau eraill fel y nodir. Mae'n cyflwyno data a gasglwyd yn 2025 ochr yn ochr â data cymharol o adolygiadau ac adroddiadau blynyddol oedd ar gael, neu i waelodlinau eraill y mae cymariaethau a thueddiadau yn eu herbyn.

Rhinweddau arbennig AHNE Llŷn yw'r:

- Tirlun ac arfordir
- Tawelwch ac amgylchedd glân
- Cyfoeth o fywyd gwyllt
- Amgylchedd hanesyddol
- Yr Iaith Gymraeg a'i diwylliant
- Pobl a chymunedau clos
- Cynnyrch lleol a busnesau gwledig
- Hawliau tramwy a mynediad

Ystyriaethau data

Cafwyd trafferthion i sicrhau peth data am dueddiadau ar gyfer yr adroddiad hwn. Rhannodd Cyfoeth Naturiol Cymru gyfresi data y mae'n eu rhoi i'r tirweddau gwarchodedig. Mae'r rhain yn cyflwyno 25 pwnc ar gyfer 2020 a 2025. Mae rhai cyfresi data pynciol ar

gyfer 2025 wedi dyddio gan fod data newydd wedi'i ryddhau ers iddynt gael eu cyhoeddi. Nid oes unrhyw adroddiad cyhoeddus ar gyflwr yr asedau treftadaeth na'r Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig gan yr asiantaeth. Yn ogystal, ni ellid dod o hyd i peth data oedd wedi ei gynnwys yn yr adroddiad blaenorol ar Gyflwr yr AHNE (2021).

Fe wnaeth gwasanaeth ystadegol Llywodraeth Cymru dorri'r data amaethyddol i ffin yr AHNE am dair blynedd benodol. Ond oherwydd yr ardal fach a natur y samplu data, ni allai Llywodraeth Cymru gyflwyno data ar gyflogaeth amaethyddol na deiliadaeth ffermydd.

Ni chomisiynwyd unrhyw astudiaethau newydd ar gyfer yr adroddiad hwn, ac ni ellir gwahanu pob cyfres o ddata i ffin yr AHNE. Ar gyfer rhai pynciau, mae'r data yn ymwneud naill ai â rhan o'r AHNE neu ran o'r penrhyn. Mewn achosion o'r fath, mae'r canfyddiadau'n ddarluniol. Ymhellach, cydnabyddir bod llawer o bartneriaid yn gweithredu i sicrhau amcanion y Cynllun Rheoli ond nad ydynt o reidrwydd yn adrodd am y rhain i'r AHNE.

Mae ystadegau'r cyfrifiad yn helpu i lunio darlun o'r genedl a sut rydyn ni'n byw. Maent yn darparu cipolwg manwl o'r boblogaeth a'i nodweddion. Ardaloedd Allbwn (AA) yw'r lefel isaf o ardal ddaearyddol er dibenion ystadegau'r cyfrifiad. Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol (*Office of National Statistics - ONS*) wedi dyrannu Ardaloedd Allbwn i'r AHNE ar sail y rhai sy'n 'gweddu orau', a'r rhain fydd yn gosod gwaelodlin yr AHNE. Mae bod yn fodel 'gweddu orau' yn golygu bod cyflwyniadau'r cyfrifiad yn amcangyfrifon o'r sefyllfa debygol. I ddangos y newidiadau rhwng Cyfrifiad 2011 a 2021, rydym yn defnyddio'r un Ardaloedd Allbwn (neu gyfatebol).

Cynhaliwyd Cyfrifiad 2021 yn ystod cyfnod o newid cyflym. Rhoddodd yr ONS arweiniad ychwanegol i helpu pobl ar ffyrlo wrth

ateb cwestiynau'r cyfrifiad am eu gwaith. Fodd bynnag, nid yw'n gallu penderfynu sut wnaeth pobl oedd ar ffyrlo ddilyn y canllawiau. Rhaid cymryd sylw o hyn wrth ddehongli'r data hwn.

Mae'r ONS hefyd yn rhybuddio, lle ceir samplau bychan eu maint (fel yn achos y data ar gyfer Llŷn), ei fod yn cyfnewid cofnodion rhwng gwahanol ardaloedd daearyddol, ac yn addasu cyfrifon o symiau bach, i warchod rhag datgelu gwybodaeth bersonol. Mae ffigyrau swyddogol y Cyfrifiad hefyd yn amcangyfrifon oherwydd

nad oes ymateb o 100% (Maximising the quality of Census 2021 population estimates - Office for National Statistics (ons.gov.uk)). Am yr holl resymau hyn, nid ydym yn dangos y gwerthoedd rhifol a gofnodwyd yn y cyfrifiad, yn hytrach, defnyddiwn sgoriau canrannol ar gyfer pob pwnc.

Lleoliad yr AHNE

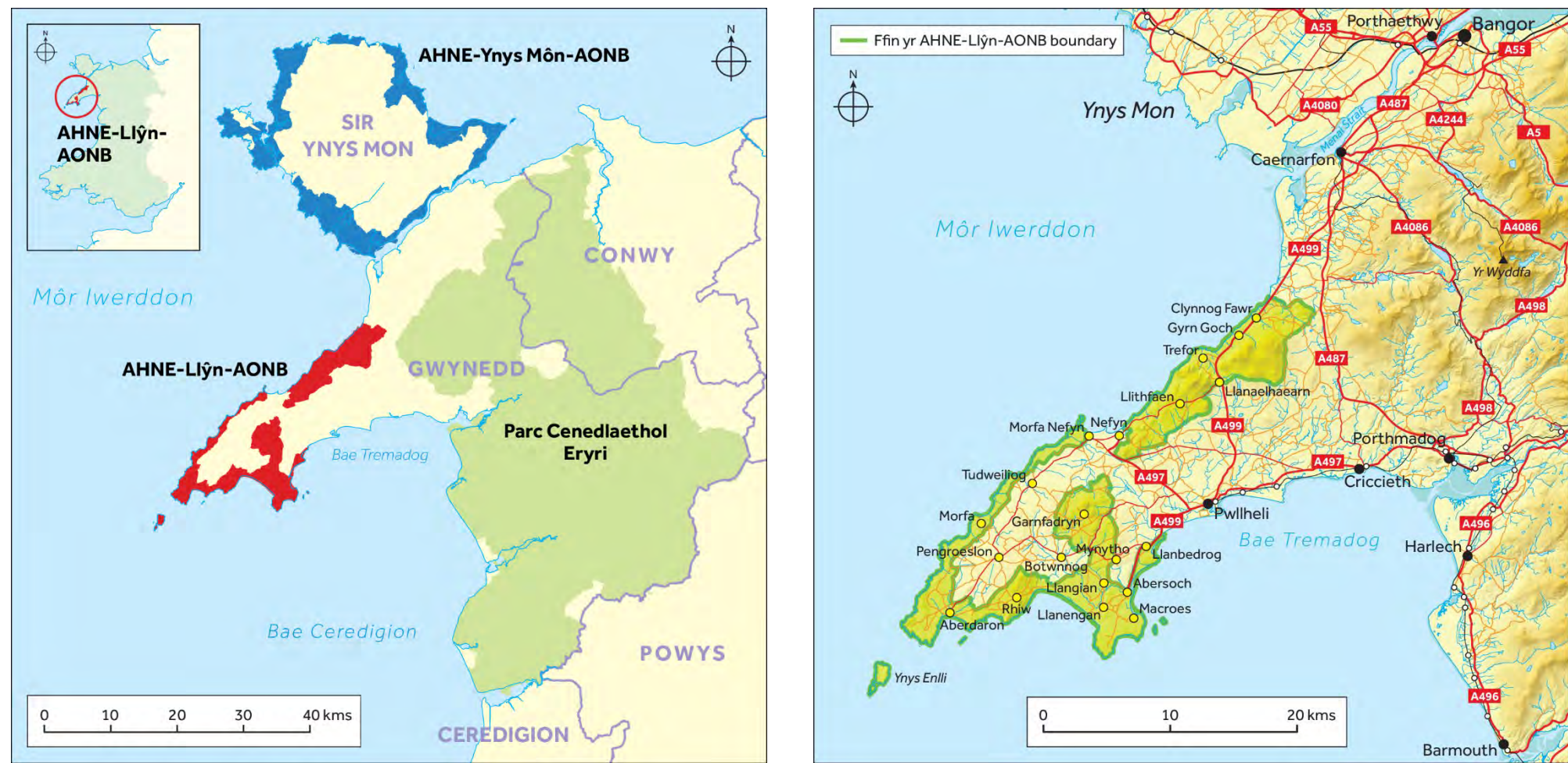

Figure 1: AONB and location: Source GIS data obtained from OS Open data and www.data.gov.uk – October 2025.

Lleoliad

Yn yr adran hon:

Cymeriad Tirwedd.....	7
Gorchudd Tir.....	10
Dosbarthiad tir amaethyddol	12
Arolwg Mehefin o amaeth a garddwriaeth.....	15
Tir mewn cynlluniau amaeth-amgylcheddol (<i>defnyddio data rhannoŷ</i>)	18
Monitro datblygiad.....	19
Pwysau am ddatblygu yn y dyfodol.....	22
Llygredd golau yn Llŷn.....	24
Llygredd sŵn.....	28
Safon aer.....	29
Newidiadau mewn patrwm tywydd.....	32
Nwyon tý gwydr.....	33
Ynni adnewyddol.....	39
Ardaloedd mewn perygol o lifogydd - trosolwg.....	40
Ardaloedd mewn perygl o ddŵr arwyneb afon a chyrsiau dŵr bychan.....	41
Ardaloedd mewn perygl o lifogydd o'r môr.....	44
Ardaloedd mewn perygl o erydiad arfordirol.....	47

Y rhinweddau arbennig

Tirwedd ac Arfordir

Mae Llŷn yn ardal o dirlun arfordirol a gwledig hardd. Mae'r dirwedd yn amrywio o iseldiroedd ffrwythlon i fryniau igneaidd. O'r bryniau, mae golygfeydd ardderchog i'w cael i bob cyfeiriad, ac mae natur arfordirol yr ardal yn amlwg. Mae'r arfordir yn amrywio'n fawr – mae rhannau o'r arfordir gogleddol yn greigiog gyda thraethau tywodlyd bod yn hyn a hyn. Mae traethau mwy i'w gweld ar yr arfordir deheuol ac mae twyni tywod i'w gweld yn ardal Abersoch. Oherwydd diffyg datblygiadau eraill, mae yna deimlad cryf o dirlun naturiol heb ei difetha. Mae pentrefi bach, gwasgaredig yn nodweddiadol o'r ardal. Oherwydd eu natur gryno a'r deunyddiau adeiladu traddodiadol, maent fel arfer yn ymdoddi'n naturiol i'r dirwedd.

Bu'r môr yn gynhafiaeth i genedlaethau o bobl Llŷn, a datblygodd traddodiad o forwyr yn yr ardal. Mae'r môr wedi chwarae rhan amlwg yn niwylliant yr ardal. Mae sawl llongddrylliad wedi bod ar hyd y glannau ac mae yna lawer o straeon am gasglu nwyddau oddi ar y traethau a hyd yn oed am hudo llongau i drafferthion. Ceir hefyd straeon am smyglo a môr-ladron yn gysylltiedig â Llŷn. Erbyn hyn, mae'r môr yn adnodd economaidd gwerthfawr o ran cychod pleser, jet-skis, pysgota ac ati, ac mae'r traethau yn denu miloedd o bobl leol a thwristiaid yn yr haf.

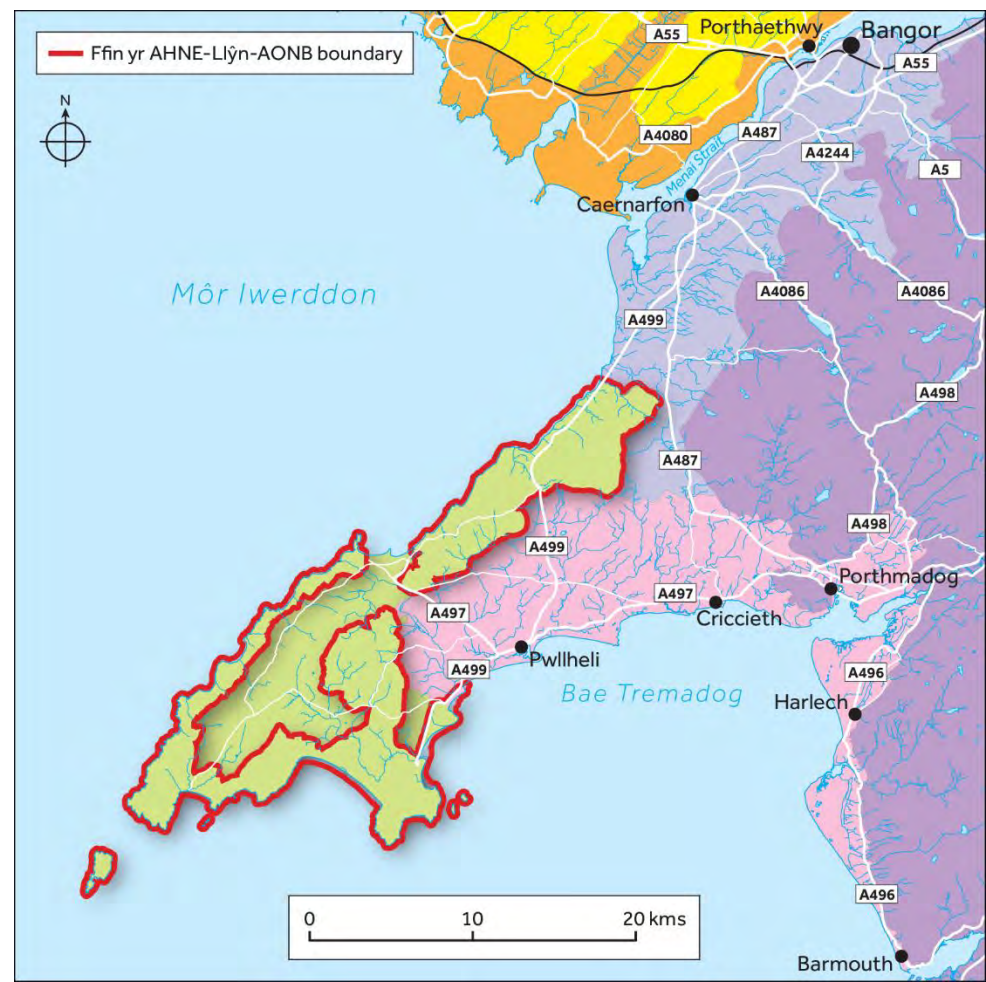
Tawelwch ac amgylchedd glân

Penrhyn Llŷn, yn enwedig ar ei ben gorllewinol, yw un o'r ychydig ardaloedd lle gellir dod o hyd i heddwch a thawelwch. Er gwaethaf y newidiadau sydd wedi digwydd dros amser, mae rhannau o Llŷn yn parhau i fod yn wledig iawn ac yn dawel eu natur. Ychydig iawn o ddatblygiadau mawr (tai neu ddiwydiannol) sydd yma, ychydig o gerbydau a thraffig a fawr ddim golau i darfu ar dywyllwch y nos. Mae lefelau llygredd yn isel yma yn Llŷn. Mae ansawdd y pridd, yr aer, y dŵr a'r dŵr môr yn parhau i fod yn uchel iawn yma.

Cymeriad Tirwedd

Ardaloedd Cymeriad Tirwedd Cenedlaethol

Allwedd/Legend

- Arfon / Arfon
- Arfordir Môn / Anglesey Coast
- Canolbarth Môn / Central Anglesey
- Eryri / Snowdonia
- Llŷn / Llyn Peninsula
- Bae Tremadog / Tremadoc Bay

Mae AHNE Llŷn yn rhan o dair ardal cymeriad tirwedd Cenedlaethol.

Enw ACTC	% o'r AHNE yn yr ACTC
Llŷn	99.6%
Bae Tremadog	0.3%
Arfon	0.1%

Ffynhonnell: Cynnwys gwybodaeth gan Gyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl.

Arfordir Treftadaeth Llŷn

Mae rhan fwyaf o arfordir yr AHNE wedi ei ddynodi yn Arfordir Treftadaeth. Mae'r Arfordir Treftadaeth yn ymestyn o Aberdesach yn y gogledd i Abersoch yn y de.

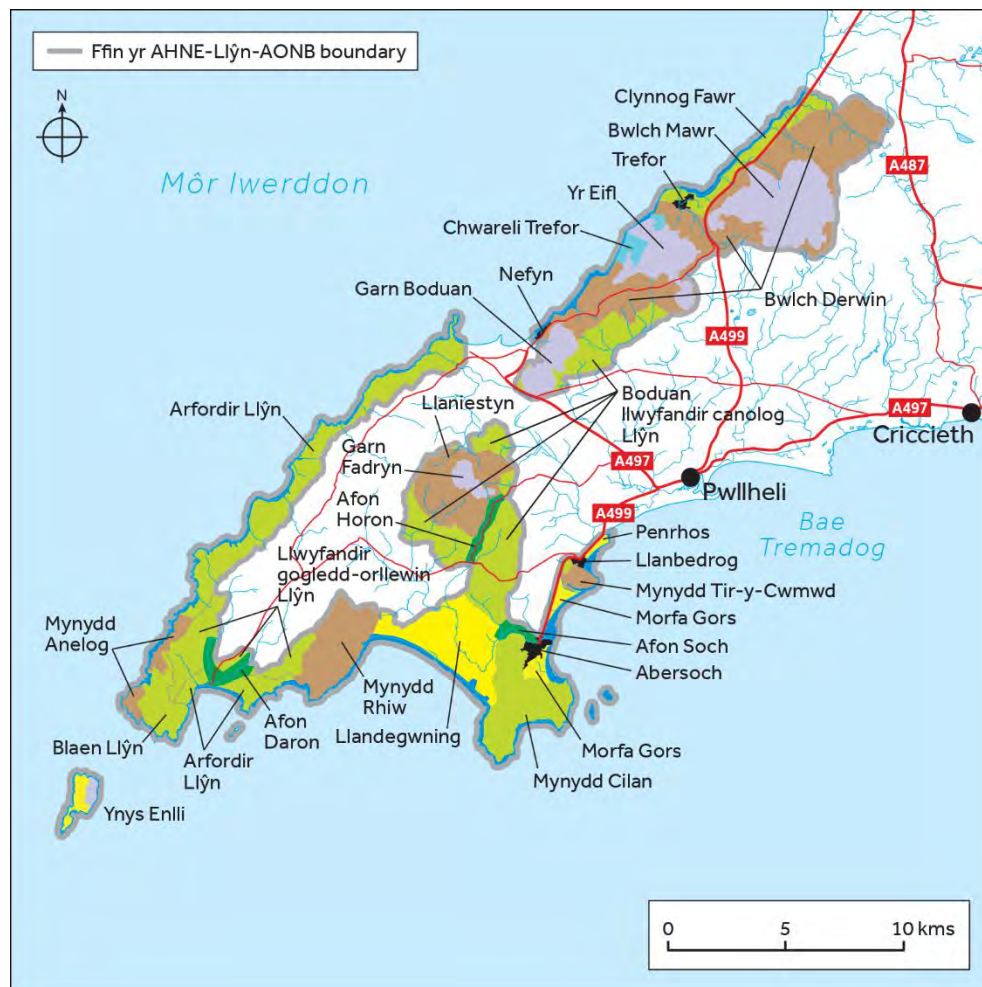
Mae Arfordiroedd Traftadaeth yn cael eu diffinio yn hytrach na'u dynodi, nid yw eu statws yn rhoi unrhyw warchodaeth cyfreithiol. Fodd bynnag mae awdurdodau cynllunio yn gorfod cymryd ystyriaeth o'r dynodiad pan yn gwneud penderfyniadau ar ddatblygiad.

Mae Arfordiroedd Treftadaeth wedi eu dynodi er mwyn :

- cynnal, gwarchod a gwella harddwch naturiol yr arfordir
- flora a ffawna tirol, arfordirol a morol
- nodweddion treftadaeth
- annog a helpu'r cyhoedd i'w mwynhau, deall a'u gwerthfawrogi
- cynnal a gwella safon dŵr yn effeithio ar arfordiroedd treftadaeth drwy fesurau amgylcheddol addas
- cymryd ystyriaeth o anghenion amaeth, coedwigaeth a physgota ac anghenion economaidd a chymdeithasol y cymunedau bychan ar yr arfordiroedd hyn.

Cyfeirnod: Cynnwys gwybodaeth gan Gyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Gweler: https://datamap.gov.wales/layers/inspire-nrw:NRW_HERITAGE_COAST

Dosbarthiad tirwedd gweledol a synhwyrdd

Allwedd/Legend

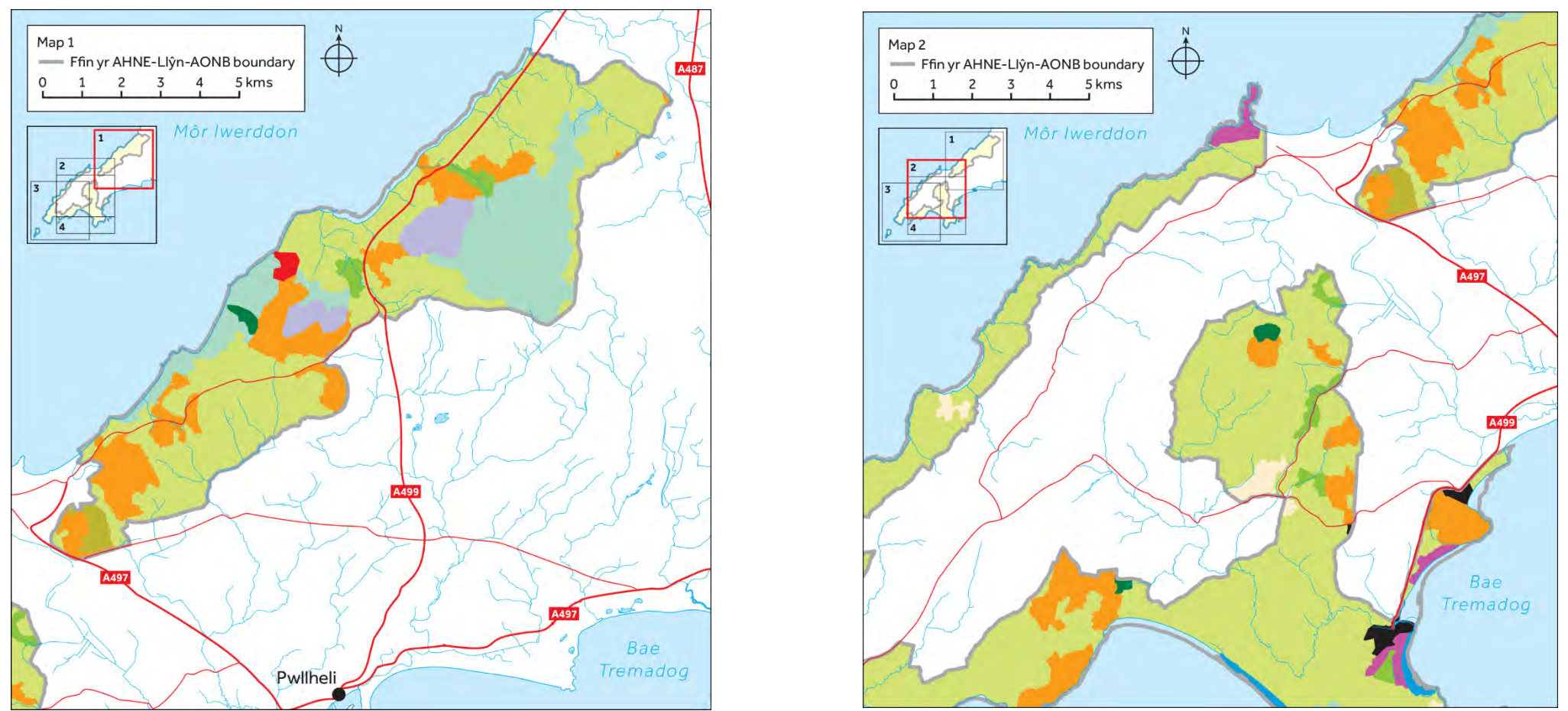
- Tir adeiledig/
Built land
- Arfordirol/
Coastal
- Chwareli/
Quarries
- Llwyfandir ucheldir agored/
Exposed upland plateau
- Iseldir gwastad/
Flat lowland
- Bryniau, llwyfandir isaf a llethrau sgarp/
Hills, lower plateau and scarp slopes
- Dyffrynnoedd iseldir/
Lowland valleys
- Iseldir tonnog/
Rolling lowland

Gweler y map yn dangos dosbarthiad tirwedd ar sail gweledol a synhwyrdd. Mae'r dataset yn mapio y tirwedd yn ôl ein canfyddiad ohonno trwy ein synhwyrddau a'r nodweddion ffisegol o ffurf y tirwedd a gorchudd tir. Mae'r canfyddiad yma o'r tirwedd yn bennaf seiliedig ar yr hyn a welir ond mae synhwyrddau'r clyw, arogl a chyffwrdd hefyd yn cael eu hystyried.

Cyfeirnod: Mae gweledol a synhwyrdd yn cynnwys gwybodaeth gan Gyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl.
https://datamap.gov.wales/layers/inspire-nrw:NRW_LANDMAP_Visual_Sensory

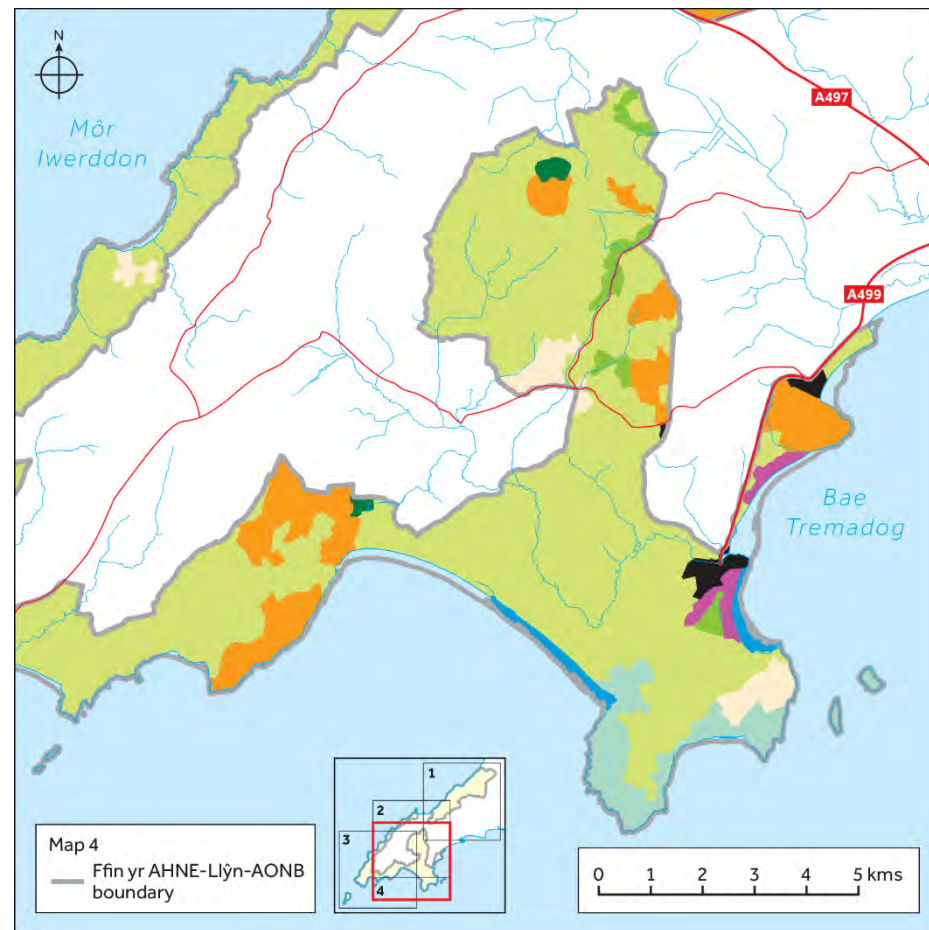
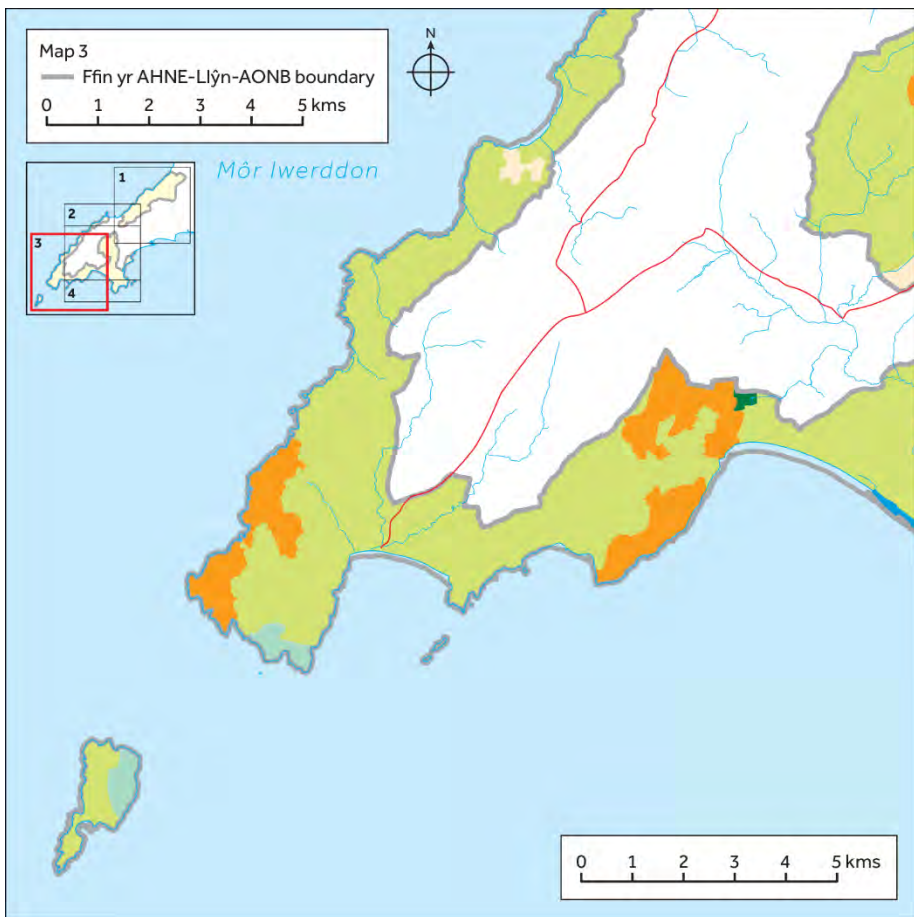
Gorchudd Tir

Tir pori a glaswelltir yw'r prif ddefnyddiau tir yn yr AHNE. Ychydig o newid sydd i'w weld rhwng 2026 a 2018 er fod tir dan goed coniffer wedi gostwng – rhai ardaloedd wedi eu trosi i goed brasddail ac eraill i rostir a gweundir.

Allwedd/Legend

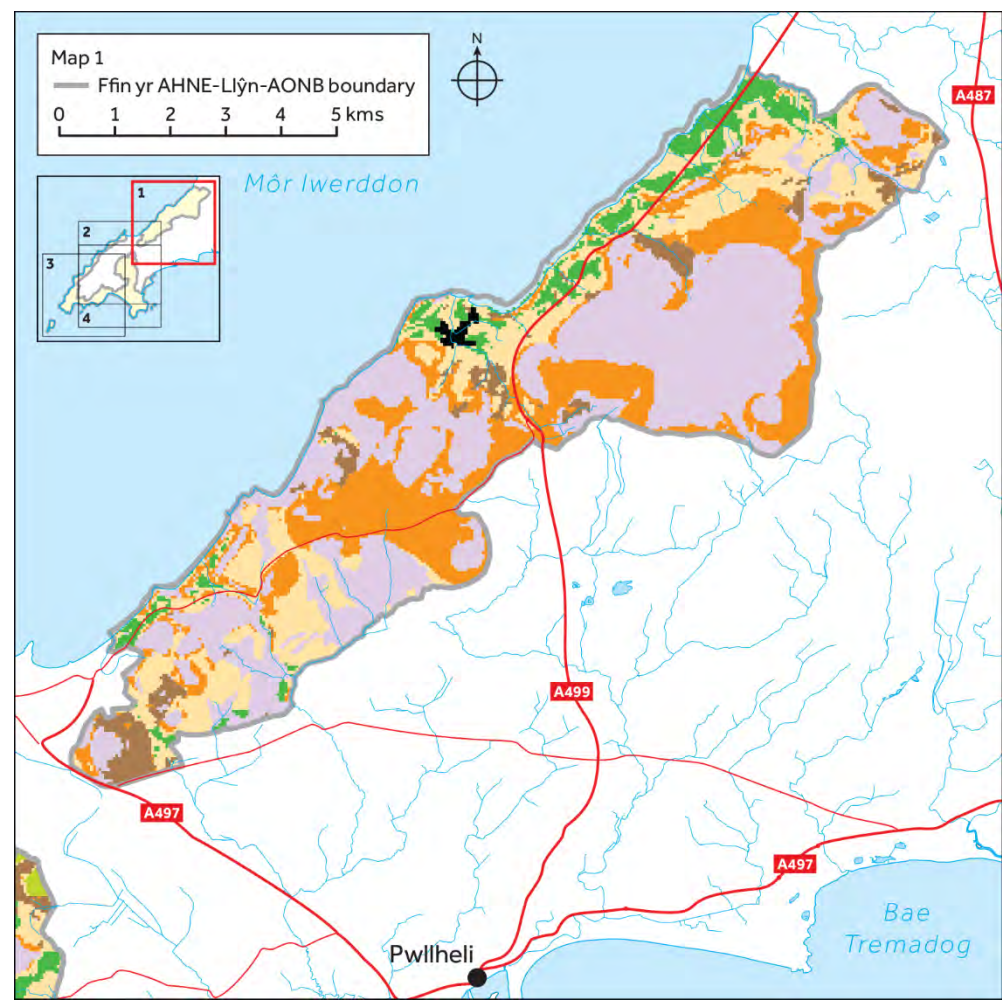
Ardal â llystyfiant prin/
Sparsely vegetated area	Coetir llydanddail a chymysg/
Broadleaf and mixed woodland	Glaswelltir/
Grassland	Llwyn coetir/
Woodland shrub	Rhosydd a rhostiroedd/
Moors and heathland	Tir fferm âr/
Arable farmland
Coedwig gonifferaidd/
Coniferous forest	Cyfleusterau chwaraeon a hamdden/
Sport and leisure facilities	Gwastadeddau rhynglanwol/
Intertidal flats	Porfeydd/
Pastures	Safle echdynnu mwynau/
Mineral extraction site	Trefol/
Urban

Ffynhonnell: © Undeb Ewropeaidd, *Copernicus Land Monitoring Service 2021, European Environment Agency (EEA)*. <https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover> - Mae gorchudd tir CORINE yn defnyddio Minimum Mapping Unit (MMU) o 25 hectar (ha) ar gyfer mesur arwynebedd a lleiafswm lled o 100 m ar gyfer mesur llinol.

Dosbarthiad tir amaethyddol

Yn 2024, roedd tir amaethyddol Gradd 2 yn ardal Cyngor Cymuned Llanengan, gyda darnau bach o dir arall yma ac acw. Mae ardaloedd bychan o dir Gradd 3a trwy'r ardal, ond ar y cyfan mae'r tir yn cael ei gategoreiddio fel safon isel, isel iawn neu an-amaethyddol.

Allwedd/Legend

- Tir amaethyddol o ansawdd da iawn/
Very good quality agricultural land
- Tir amaethyddol o ansawdd da/
Good quality agricultural land
- Tir amaethyddol o ansawdd cymedrol/
Moderate quality agricultural land
- Tir amaethyddol o ansawdd gwael/
Poor quality agricultural land
- Tir amaethyddol o ansawdd gwael iawn/
Very poor quality agricultural land
- Tir anamaethyddol/
Non-agricultural land
- Tir trefol/
Urban land

Gradd 1 (Tir Amaeth Arbennig o dda): *Dim yn bresenno*

Gradd 2 (Tir Amaeth o safon da iawn): Ychydig o gyfyngiadau i gymharu â Gradd 1 ond yn parhau yn gynhyrchol iawn, yn medru cynnal amrywiaeth o gnydau.

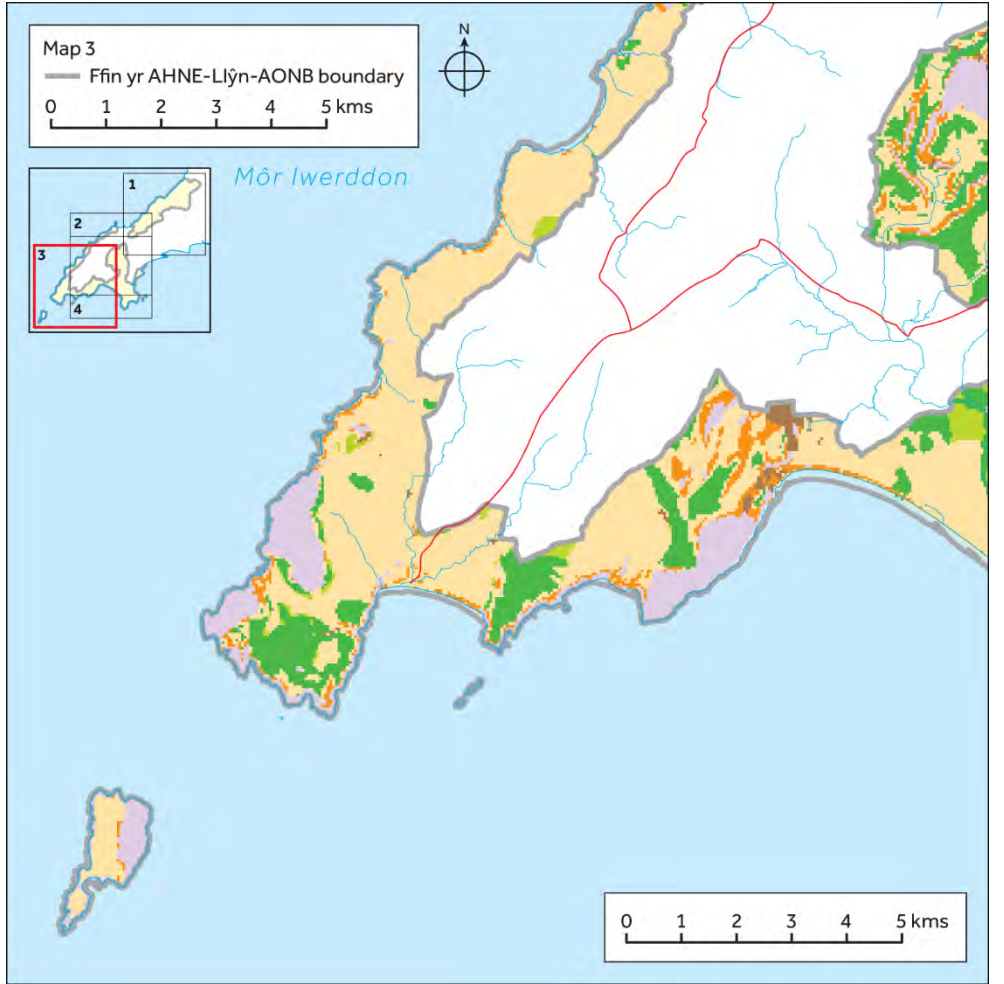
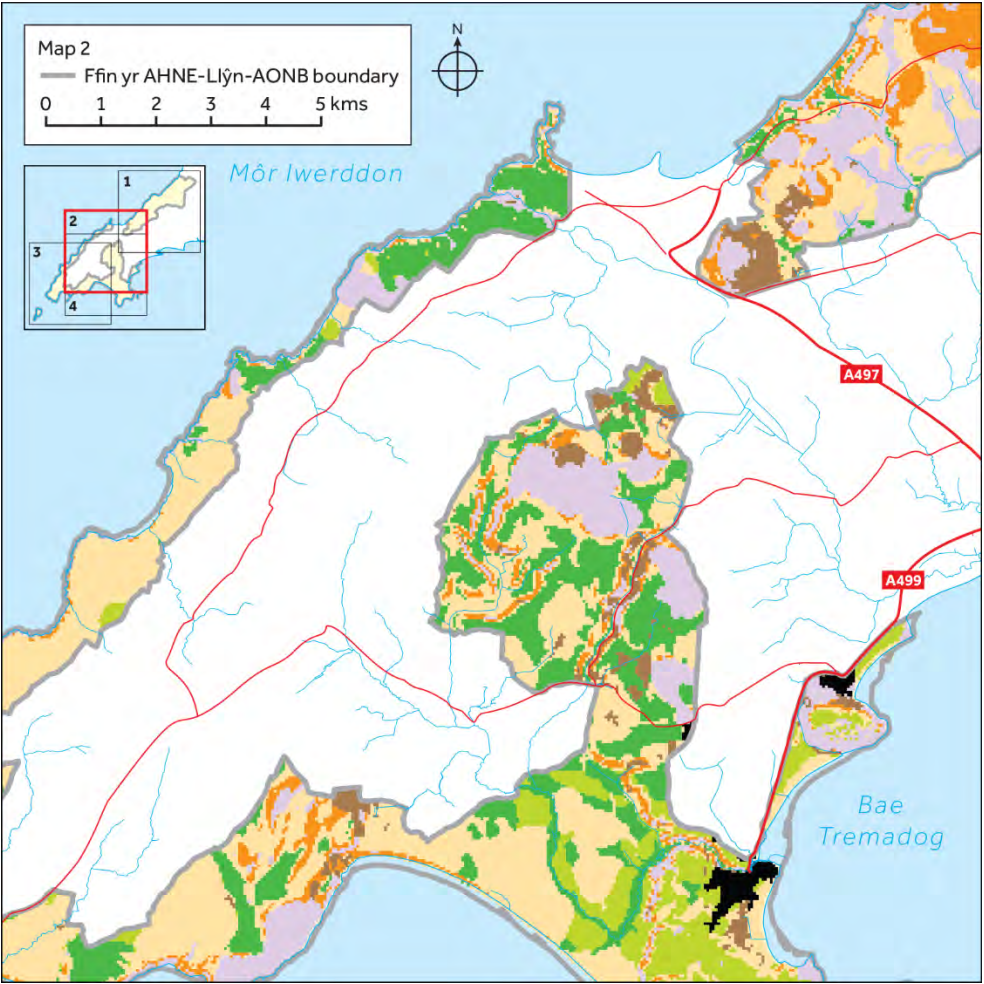
Gradd 3 (Safon da i gymhedrol). Mae dau is-gategori:

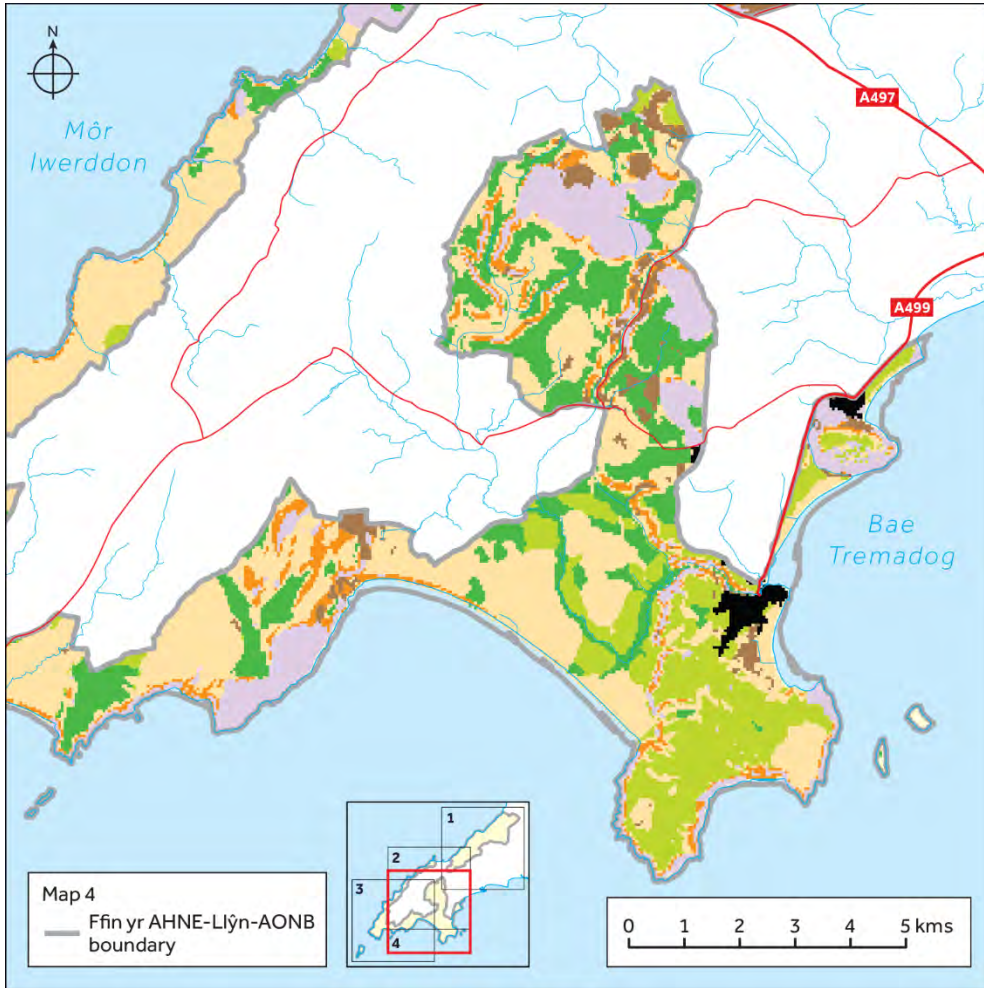
Gradd 3a: Ystyrid yn safon da ac yn medru tyfu amrywiaeth o gnydau hefo rhai cyfyngiadau.

Gradd 3b: Tir o safon cymhedrol, mwy o gyfyngiadau o ran defnydd oherwydd ffactorau fel dyfnder pridd, draeniad neu hinsawdd.

Gradd 4 (Tir amaeth safon isel): Tir hefo cyfyngiadau sylweddol, addas i gnydau efo llai o gnwd neu tir pori parhaol.

Gradd 5 (Tir amaeth o safon isel iawn): Dim ond yn addas ar gyfer pori garw oherwydd cyfyngiadau sylweddol megis ochrau serth neu safon pridd isel.

Ffynhonnell: *Predictive Agricultural Land Classification (ALC) Map 2* Cynnwys gwybodaeth sector gyhoeddus wedi ei drwyddedu dan yr *Open Government Licence v3.0*. https://datamap.gov.wales/layers/inspire-wg:wg_predictive_alc2

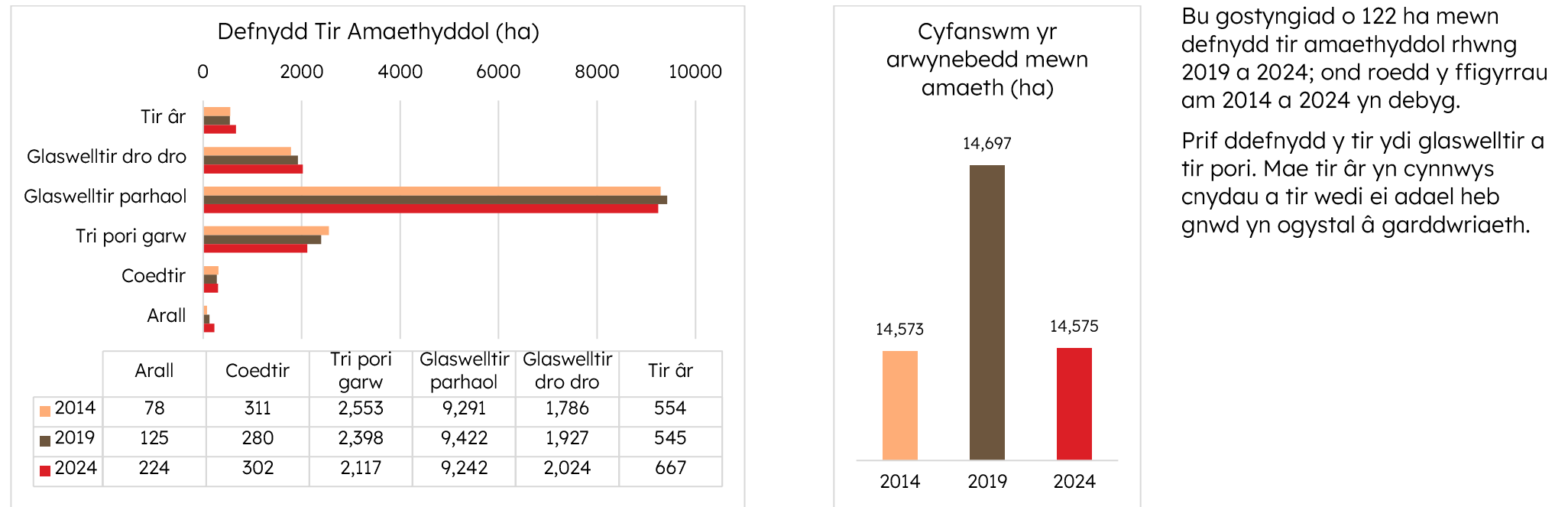
Arolwg Mehefin o amaeth a garddwriaeth

Adroddiad blynyddol ydi Arolwg Mehefin o amaeth sydd yn cynnwys gwybodaeth am dir amaethyddol, stoc a chyflogaeth ar ffermydd. Mae'n arolwg cynhwysfawr sydd yn cael ei yrru i sampl cynychioladol o ddaliadau ar draws Cymru. Gan fod y canlyniadau yn seiliedig ar arolwg, maent yn ddarostyngedig i rai gwallau samplu ac nid yw yn cymryd ystyriaeth o fathau eraill o wallau arolwg, fel materion yn ymwneud â ffiniau neu diffyg ymateb. Nid yw yn bosibl cymharu ffigyrrau oherwydd efallai fod gwahaniaeth bychan yn y math o ffermydd fydd yn cael eu cynrychioli o fewn yr AHNE.

Noder: Nid oes ffigyrrau daliadaeth tir a chyflogaeth i'w gael ar lefel is na Chymru gyfan oherwydd safon yr ymatebion a materion yn ymwneud gyda mewnbynnu ar lefel fferm unigol.

Defnydd tir amaethyddol

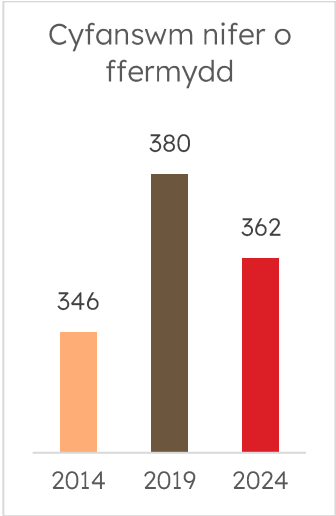
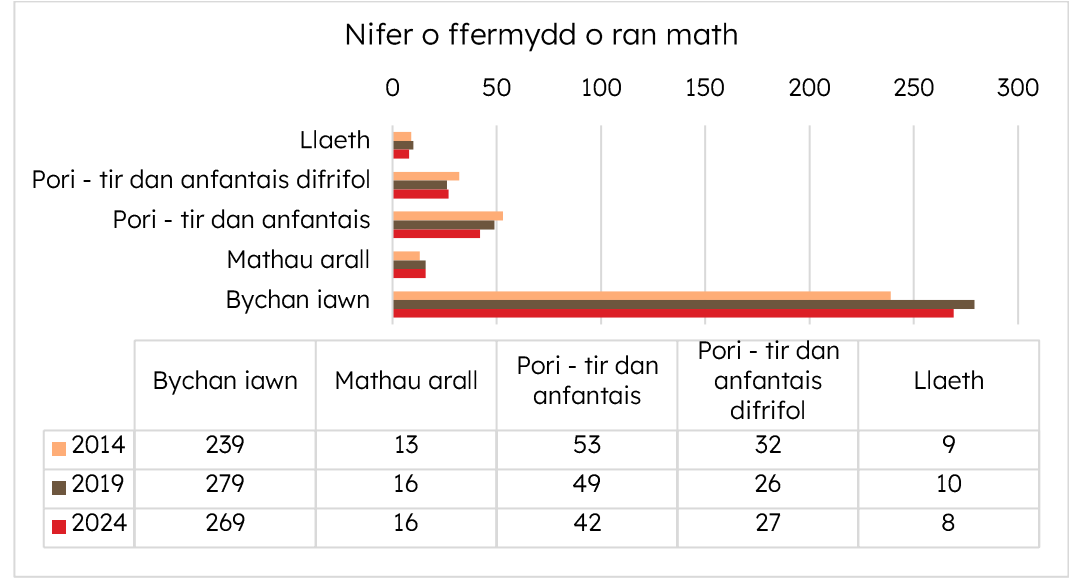
Yn 2024, roedd 14,575 ha o dir yr AHNE mewn amaeth, i lawr o 14,697 ha yn 2019 (gostyngiad o 0.8%). Roedd 63% o ddefnydd tir amaethyddol yn laswellt parhaol.

Ffynhonnell: Arolwg Mehefin o amaeth a garddwriaeth; <https://www.gov.wales/survey-agriculture-and-horticulture-bespoke-data-set>
<https://www.gov.wales/ad-hoc-statistical-requests>

Daliadau amaethyddol

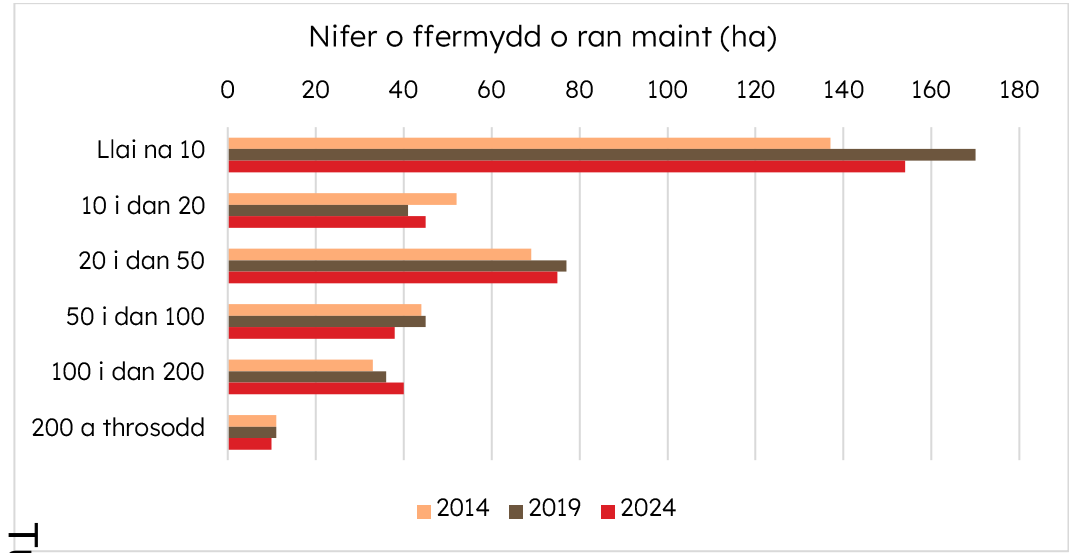
Roedd 362 o ffermydd yn yr AHNE yn 2024, roedd 43% o'r rhain yn llai na 10 ha mewn arwynebedd.

Bu cynnydd o 5% yn y nifer o ffermydd rhwng 2014 a 2024. Roedd 7% yn fwy o ffermydd yn 2019 nag a nodwyd yn 2024. Mae hyn yn cyd-fynd gyda maint ffermydd. Yn 2019 roedd 170 o ffermydd o lai na 10 ha, roedd hyn wedi gostwng 9% i 154 fferm erbyn 2024.

Mae'n bosib mai rhannu ffermydd i unedau llai sydd i gyfri am y newid mewn nifer o ffermydd yn hytrach a fod ffermydd o'r newydd wedi ei creu.

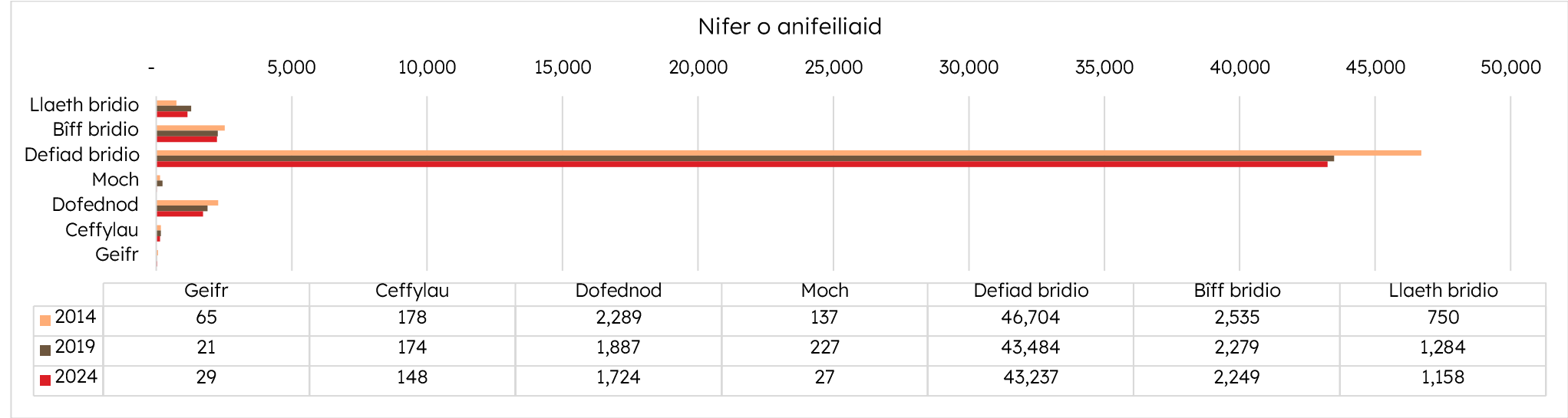
Mae "bychan iawn" yn cynnwys ffermydd islaw 25,000 *Euros standard output*.

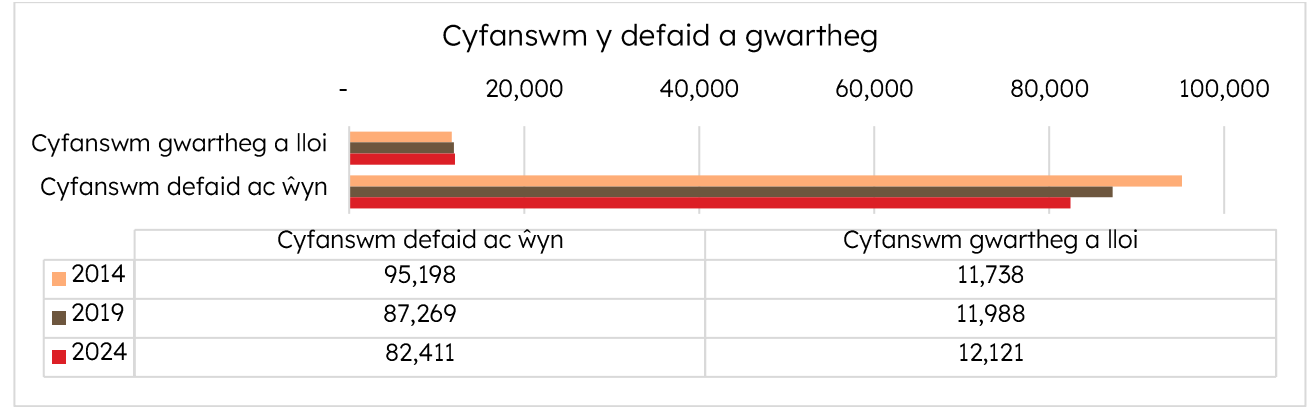
Ffynhonnell: Arolwg Mehefin o amaeth a garddwriaeth;
<https://www.gov.wales/survey-agriculture-and-horticulture> - bespoke data set
<https://www.gov.wales/ad-hoc-statistical-requests>

Niferoedd stoc

Defiad yw'r cyfran uchaf o stoc. Roedd 43,237 o ddefaid bridio yn 2024, i lawr o 46,704 yn 2014 (gostyngiad o 7%).

Ceir gwybodaeth am wartheg llaeth bridio, bïff bridio a chyfanswm gwartheg o'r system olrhain gwartheg. Diffinir gwartheg bridio fel gwartheg benywaidd 2 oed a throsodd sydd wedi geni llo.

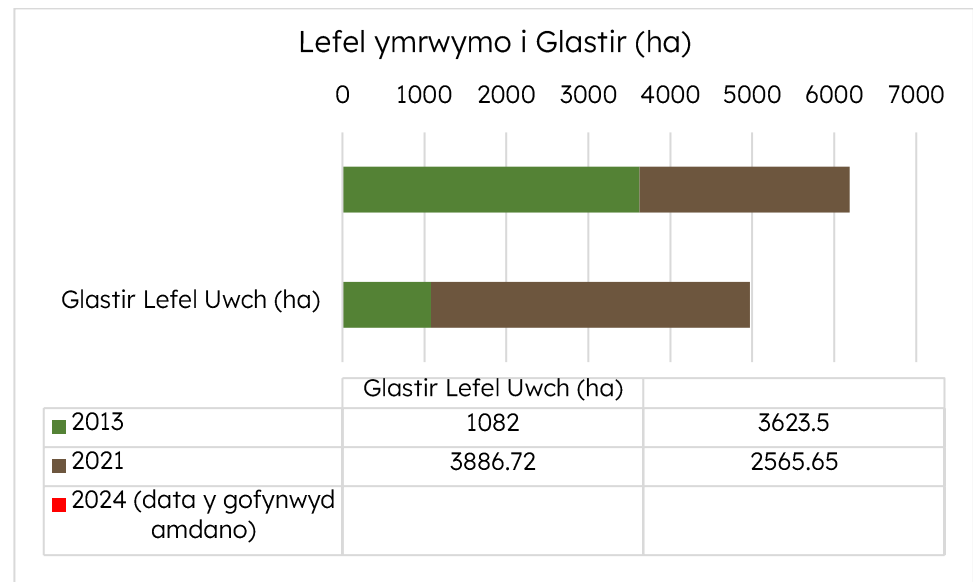

- Dyma'r newidiadau o ran lefelau stoc rhwng 2014 a 2024:
- geifr – gostyngiad o 55%
 - ceffylau – gostyngiad o 17%
 - dofednod – gostyngiad o 25%
 - moch – gostyngiad o 80%
 - defiad bridio – gostyngiad o 7%
 - gwartheg bïff bridio – gostyngiad o 11%
 - gwartheg llaeth bridio – cynnydd o 54%

Ffynhonnell: Arolwg Mehefin o amaeth a garddwriaeth; <https://www.gov.wales/survey-agriculture-and-horticulture> - bespoke data set
<https://www.gov.wales/ad-hoc-statistical-requests>

Tir mewn cynlluniau amaeth-amgylcheddol (defnyddio data rhannol)

Roedd y cyfanswm y tir yn Glastir yn 2021 yn gorchuddio ychydig dros 40% o'r AHNE, wedi cynyddu o 4,705.5 ha yn 2013 i 6,452.4 ha (cynnydd o chydig dros 37%). Yn 2021, roedd ymgymryd â Glastir Elfennol yn yr AHNE wedi gostwng o 1,057.9 ha (29.2%) ers 2013. Roedd y cynnydd mewn bod yn rhan o Glastir ar draws yr AHNE felly oherwydd y rhai yn ymuno â Glastir Uwch yn 2021. Cynyddodd hyn o 2,804.7 ha (+259.2%) ers 2013.

Mae cynlluniau amaeth-amgylcheddol Cymru wedi newid o gynllun Glastir i gynllun dros dros Cynefin Cymru (2024-2025). Cafodd y cynllun yma ei gyflwyno fel mesur dros dro tan y byddai y Cynllun Ffermio Cynaliadwy newydd yn cael ei gyflwyno yn llawn yn 2026.

Roedd Glastir, a gafodd ei gyflwyno yn 2012, yn cynnwys haen Elfennol a haen Uwch. Roedd yr haen Elfennol ar gael i bob ffermwyr a rheolwr tir yng Nghymru tra roedd yr haen Uwch wedi ei dargedu ar gyfer ardaloedd lle byddai yn fanteisiol i weld gwelliant sylweddol mewn statws amgylcheddol cynefinoedd, rhywogaethau, priddoedd neu ddŵr, yn cynnwys trwy newidiadau i reolaeth tir. Daeth contractau Glastir i ben yn 2023 ac fe'i dilynwyd gan Gynllun Cynefin Cymru.

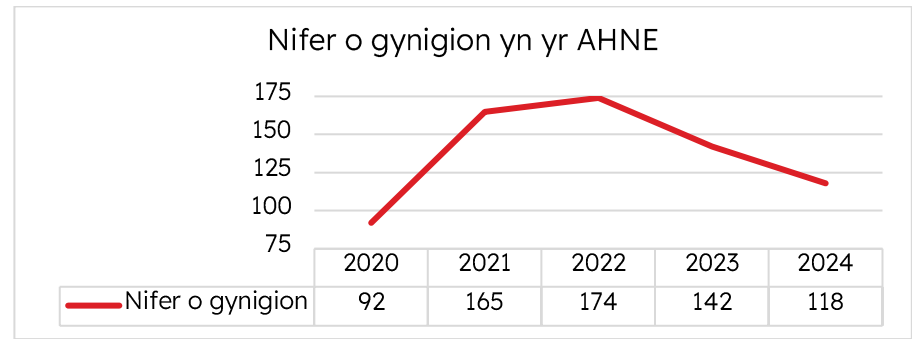
Cynllun dros dro oedd Cynllun Cynefin Cymru a gychwynnodd yn Ionawr 2024 ac yn parhau tan byddai'r CFfC yn dod i weithrediad. Roedd yn cefnogi gwarchod cynefinoedd ar dir amaethyddol, yn arbennig i rai oedd yn rhan o Glastir Uwch yn flaenorol.

Mae'r cynllun newydd CFfC yn cynnig "Haen gyffredinol" o gefnogaeth a haenau arall "Dewisiol" a "Cydwethio" gan anelu i gefnogi arferion ffermio cynaliadwy, cynhyrchu bwyd ac amcanion amgylcheddol fel addasu ar gyfer newid hinsawdd a hyrwyddo Bioamrywiaeth.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru ac LUC (2021); Adroddiad Cyflwr Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Llŷn.

Monitro datblygiad

Rhwng 2020 a 2024, bu i Gyngor Gwynedd ystyried 691 o gynigion datblygu yn yr AHNE, roedd 614 o'r rhain yn geisiadau datblygu dilys. O'r ceisiadau dilys cafodd 81% eu caniatâu a 19% eu gwrthod. Roedd y datblygiadau a ganiatawyd yn cynnwys 13 tŷ newydd, roedd 9 o'r rhain yn cael eu diffinio fel tai fforddiadwy.

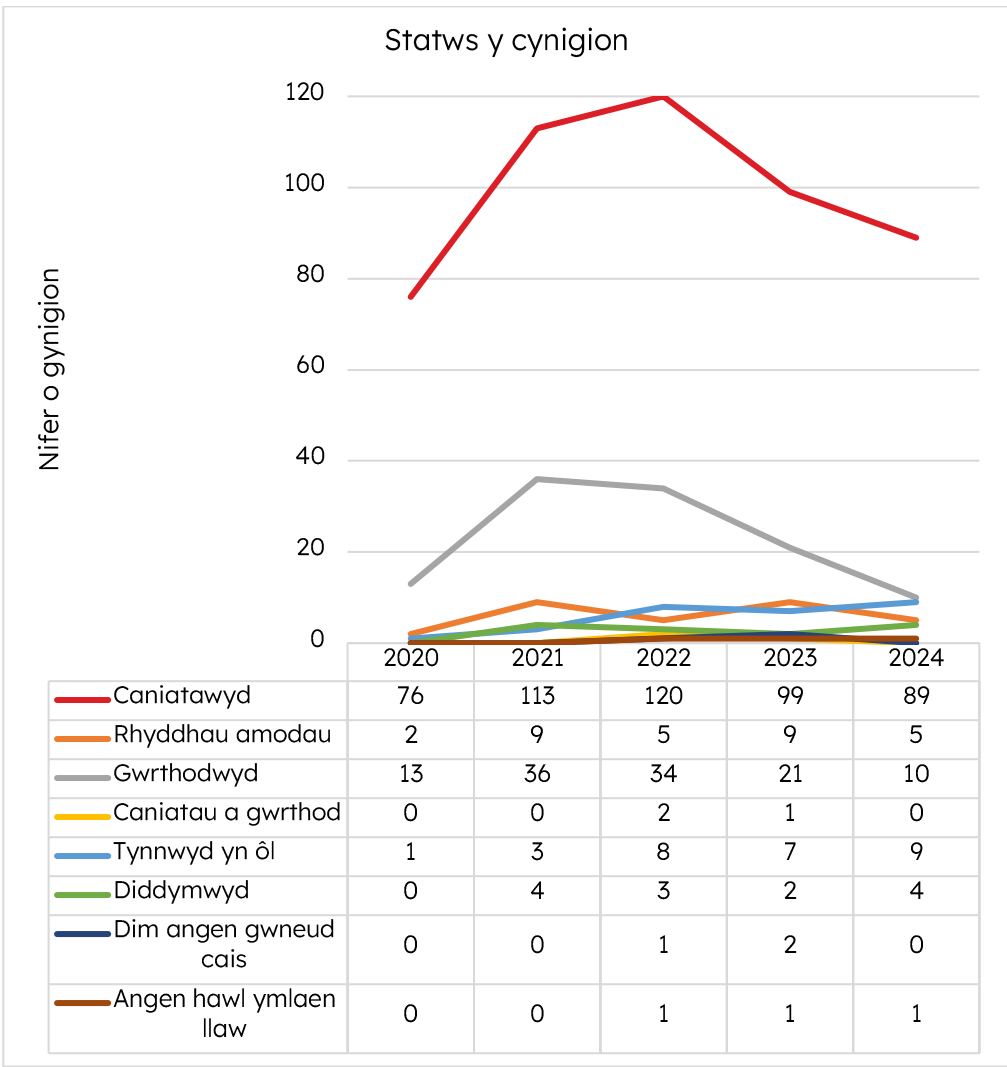
Rhwng 2020 a 2024, bu i Gyngor Gwynedd ystyried 691 o gynigion datblygu yn yr AHNE. O'r rhain:

- Cafodd 500 eu caniatâu (yn cynnwys 3 a gafodd eu caniatâu/ gwrthod yn rhannol)
- Roedd 30 yn cadarnhau rhyddhau amodau
- Roedd 114 wedi eu gwrthod
- Cafodd 28 eu tynnu yn ôl neu eu diddymu.

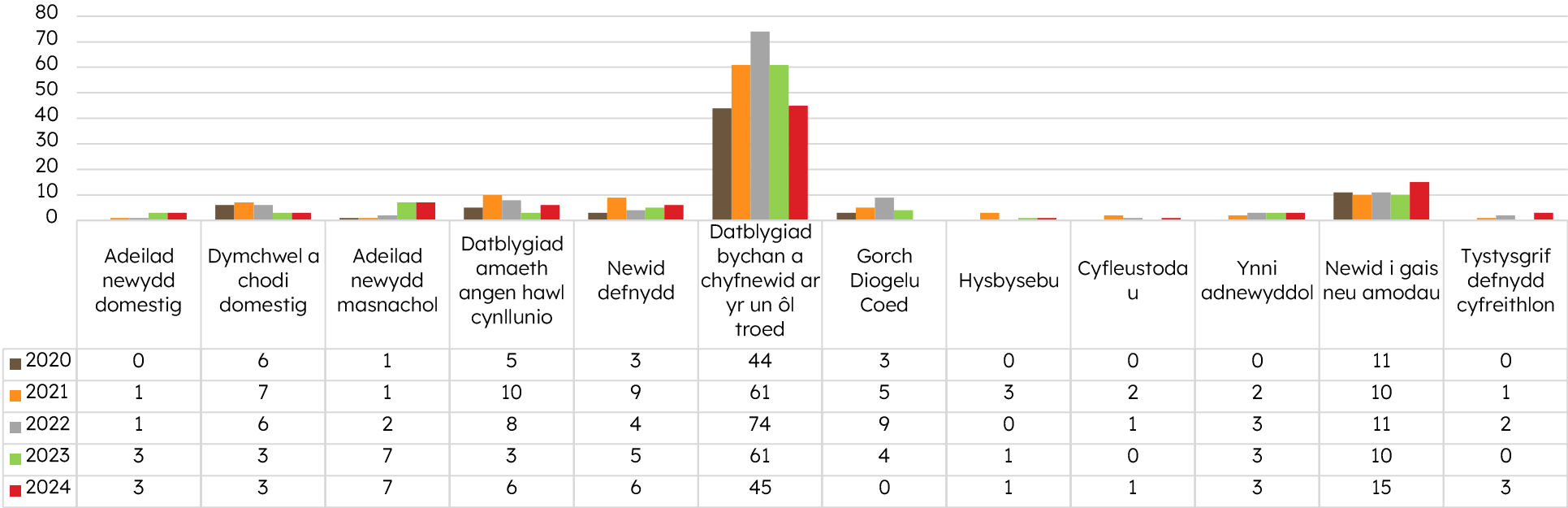
LL53 7TT
LL53 7BT LL53 7LH LL53 7EU
LL53 7EF LL53 7DZ LL53 8BE LL53 8PA
LL53 7LG
LL53 8TG

Mae Gwynedd yn cofnodi cynigion yn ôl côd post ac roedd ceisiadau o wahanol ardaloedd yn yr AHNE. Dim ond rhai ardaloedd oedd hefo mwy na 10 cais yn y cyfnod (gweler yr infographic). Y côd post mwyaf

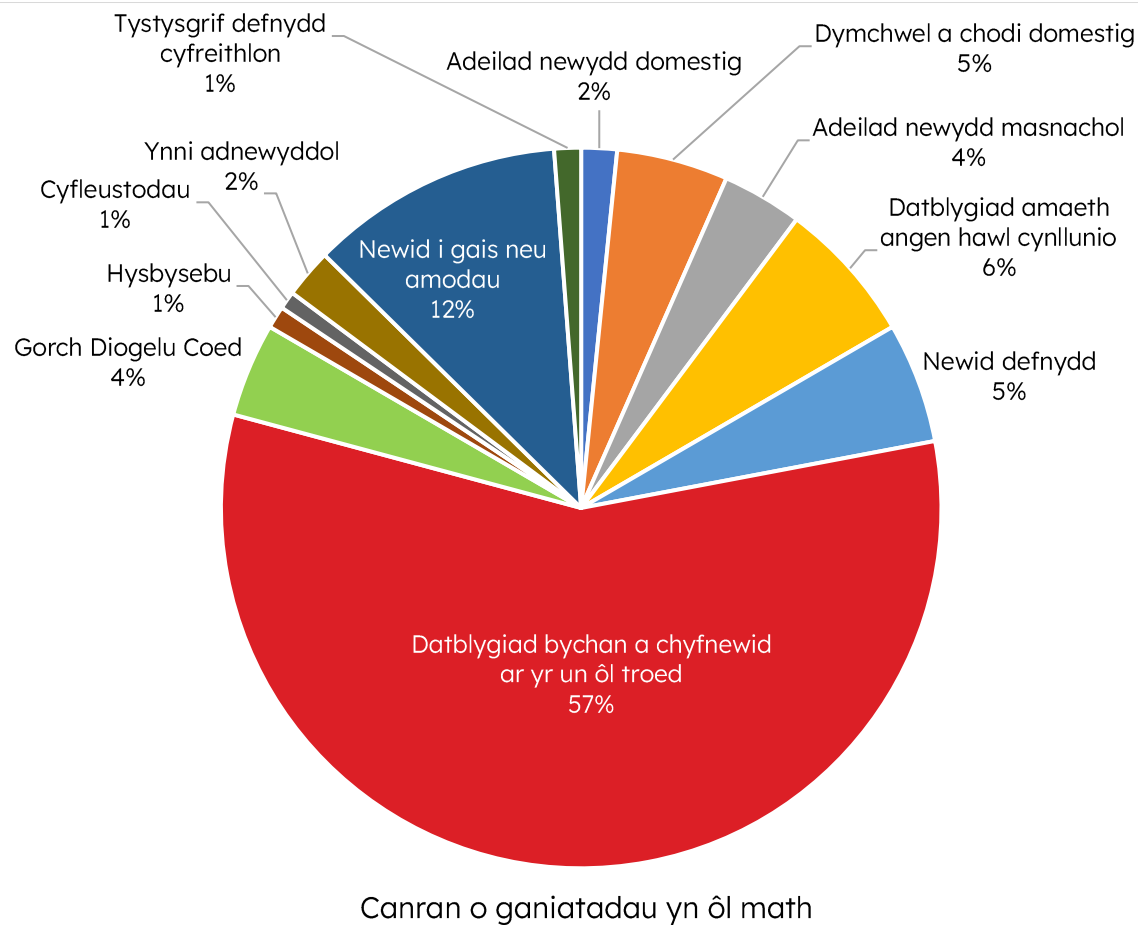
cyffredin o ran ceisiadau oedd LL53 7TT, sydd ar ymyl Llanbedrog. Yr ardaloedd eraill amlwg, yn ôl trefn niferoedd yw Llanengan, Machroes ac ymyl deheuol Abersoch. Mae hyn yn dangos fod y pwysau mwyaf o ran datblygiad yn ardal de-orllewinol yr AHNE.

Nifer o ganiatadau yn ôl math

Mae wyth o'r cynigion adeiladu newydd ar gyfer 13 cartref newydd. O'r rhain mae 9 wedi eu diffinio fel rhai fforddiadwy.

O'r ceisiadau a ganiatawyd roedd:

- 57% am fân ddatblygiadau ar yr un ôl troed
- 6% ar gyfer dymchwel ac ail-godi cartref
- 6% am ddatblygiad amaethyddol
- 4% am adeiladu o'r newydd (masnachol)
- 2% am adeilad o'r newydd (domestig)

Ffynhonnell: Cyngor Gwynedd 2025

Pwysau am ddatblygu yn y dyfodol

Gweithio i sicrhau fod polisi cynllunio yn llawn adnabod pwrpas ac amcanion yr AHNE.

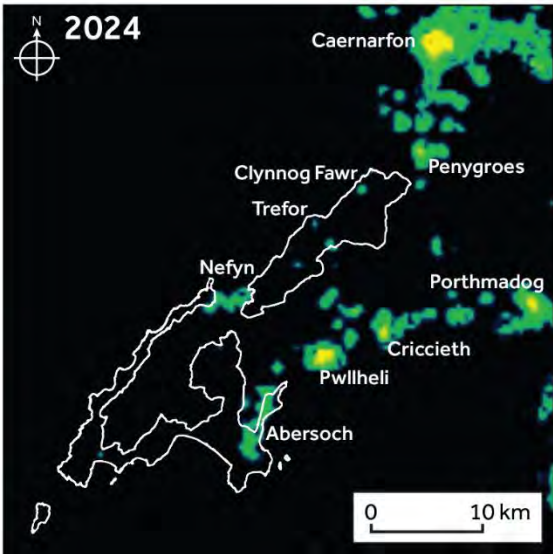
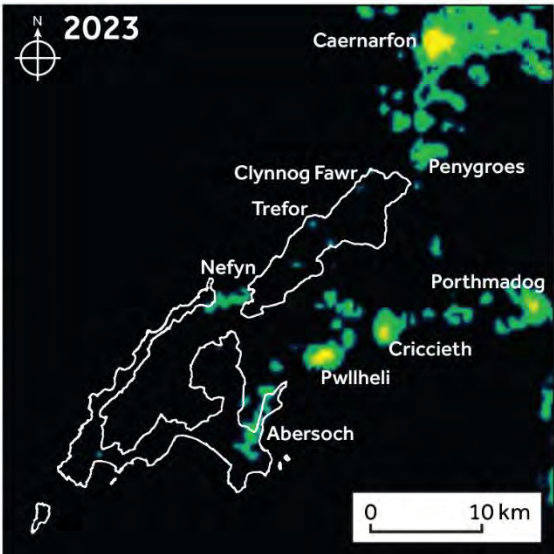
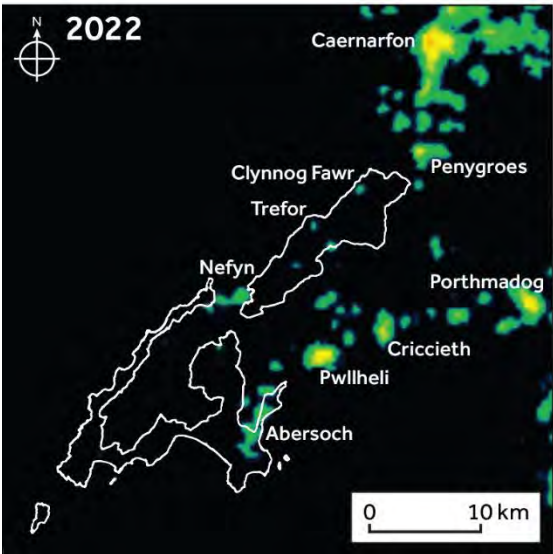
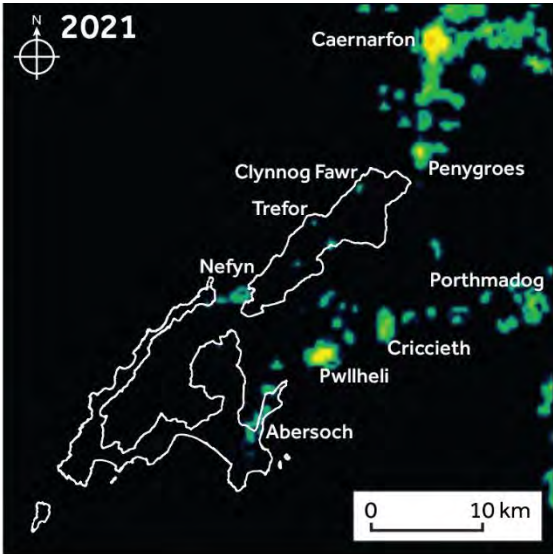
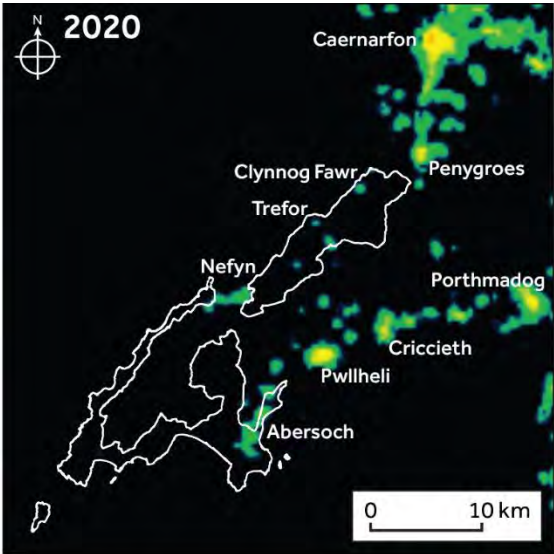
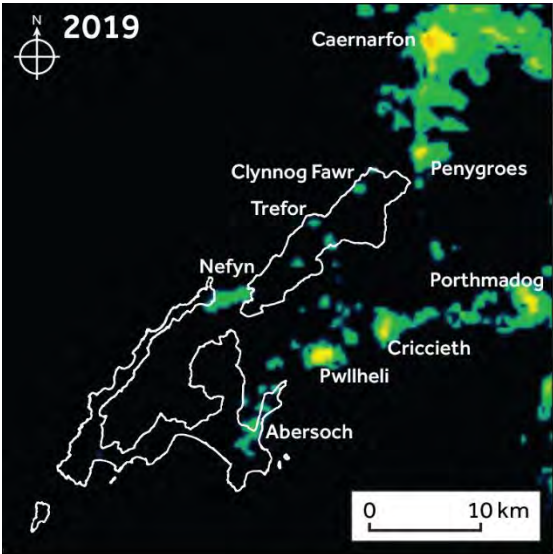
Cynlluniau Lleol

Awdurdod Cynllunio & statws y cynllun	Dyddiad mabwysiadu	Strategaeth gofodol a dynodiadau
Cynllun Datblygu ar y Cyd Gwynedd a Môn 2011-26	Gorffennaf 2017	POLISI STRATEGOL PS 19: GWARCHOD A LLE BO’N BERTHNASOL GWELLA’R AMGYLCHEDD NATURIOL Bydd y Cynghorau’n rheoli datblygiad er mwyn gwarchod a lle bo’n berthnasol gwella amgylchedd naturiol, cefn gwlad ac arfordir arbennig ardal y Cynllun a gwrthodir cynigion a fydd yn cael effaith sylweddol andwyol arnynt oni bai bod yr angen neu’r bendithion y datblygiad yn y lleoliad yna yn amlwg gorbwyso gwerth y safle neu’r ardal a pholisi gwarchodaeth. Wrth benderfynnu ar gais cynllunio bydd rhaid rhoi ystyriaeth i’r canlynol: 1. Diogelu cynefinoedd a rhywogaethau, daeareg, hanes, yr arfordir a’r tirweddau ardal y Cynllun; 2. Gwarchod a lle bo’n berthnasol gwella safleoedd o bwysigrwydd rhyngwladol, cenedlaethol, rhanbarthol a lleol, a ble’n berthnasol eu gosodiad yn unol â Pholisi Cenedlaethol; 3. Rhoi sylw priodol i arwyddocâd cymharol dynodiadau rhyngwladol, cenedlaethol a lleol wrth ystyried y pwysau i roi ar fuddiannau cydnabyddedig, er mwyn sicrhau bod unrhyw gyfrifoldebau a ymrwymïadau rhyngwladol neu genedlaethol yn cael eu cwrdd yn llawn yn unol â’r Polisi Cenedlaethol; 4. Gwarchod neu wella bioamrywiaeth o fewn ardal y Cynllun a gwella a/neu adfer rhwydweithiau cynefinoedd naturiol yn unol â’r Cynlluniau Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol a Pholisi Amg 5; 5. Gwarchod neu wella bioamrywiaeth trwy rwydweithiau o isadeiledd gwyrdd/glas; 6. Diogelu rhywogaethau a warchodir yn rhyngwladol, yn genedlaethol ac yn lleol; 7. Gwarchod, cadw neu wella cymeriad lleol a hynodrwydd lleol yr Ardaloedd Cymeriad Tirwedd (yn unol â Pholisi AMG 2) ac Ardaloedd Cymeriad y Morlun (yn unol â Pholisi AMG 4); 8. Gwarchod, cadw neu wella coed, gwrychoedd coetiroedd o werth gweledol, ecolegol, diwylliannol a mwynderol.
		POLISI AMG1: CYNLLUNIAU RHEOLI ARDALOEDD O HARDDWCH NATURIOL EITHRIADOL Bydd angen, ble’n briodol, i gynigion sydd o fewn neu sy’n effeithio ar osodiad a/neu olygfeydd arwyddocaol i mewn neu allan o’r Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, roi ystyriaeth i’r Cynllun Rheolaeth Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol perthnasol.
		POLISI STRATEGOL PS 20: DIOGELU A LLE BO’N BERTHNASOL WELLA ASEDAU TREFTADAETH Wrth geisio cefnogi anghenion economaidd a chymdeithasol ehangach ardal y Cynllun, bydd yr Awdurdodau Cynllunio Lleol yn diogelu a lle bo hynny’n berthnasol, yn gwella’r asedau treftadaeth unigryw.

	Caniateir cynigion a fydd yn diogelu a lle bo'n berthnasol wella'r asedau treftadaeth a ganlyn, eu gosodiad a golygfeydd pwysig i mewn ac allan o'r adeilad /ardal: 1. Henebion Rhestriedig ac ardaloedd eraill o bwysigrwydd archeolegol (yn unol â pholisi AT 4) 2. Adeiladau Rhestredig a'u cwrttil. 3. Ardaloedd Cadwraeth (yn unol â pholisi AT 1) 4. Safleoedd Treftadaeth y Byd Castell Biwmares a Chastell Caernarfon a Muriau'r Dref (yn unol â pholisi AT 1) 5. Ymgeisydd Safleoedd Treftadaeth y Byd 6. Tirweddau, Parciau a Gerddi Hanesyddol cofrestriedig (yn unol â pholisi AT 1) 7. Adeiladau o haeddiant pensaernïol/ haneysddol/diwylliannol nad ydynt wedi eu rhestru na eu diogelu (yn unol â pholisi AT 3).
	POLISI AT 1: ARDALOEDD CADWRAETH, SAFLEOEDD TREFTADAETH Y BYD A THIRWEDDAU, PARCIAU A GERDDI HANESYDDOL COFRESTRIEDIG Bydd angen i gynigion o fewn neu sy'n effeithio ar osodiad a/neu olygfeydd arwyddocaol i mewn neu allan o Ardaloedd Cadwraeth, Ardaloedd Treftadaeth y Byd a Thirweddau, Parciau a Gerddi Hanesyddol a ddangosir ar y map cynigion, lle'n briodol, ystyried: 1. Gwerthusiadau Cymeriad Ardal Gadwraeth, Cynlluniau Ardal Cadwraeth a Strategaethau Cyflawni mabwysiedig. 2. Cynlluniau Rheoli Safleoedd Treftadaeth y Byd. 3. Cofrestr o Dirweddau, Parciau a Gerddi o Ddiddordeb Hanesyddol yng Nghymru. Dylai cynigion gael eu cefnogi gan Asesiad Effaith Treftadaeth, lle bo hynny'n briodol.
Dynodiadau Tai	Canolfan Gwasanaeth Lleol - Abersoch – darpariaeth ddangosol ar gyfer tai marchnad leol - 65 Pentref Lleol -Trefor - 13 Pentrefi Arfordirol/ Gwledig - Clynnog-fawr – 10; Llithfaen – 9; Llanaelhaearn – 15 (efallai nad yw'r datblygiad yn yr AHNE ei hun) Aberdaron – darpariaeth ddangosol ar gyfer tai marchnad leol – 13 Llanbedrog – darpariaeth ddangosol ar gyfer tai marchnad leol - 16 Llangian – darpariaeth ddangosol ar gyfer tai marchnad leol - 4
Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd Cynllun newydd ar hyn o bryd yn cael ei baratoi	Yn dilyn penderfyniad gan Gyngor Gwynedd a Chyngor Sir Ynys Môn i ddod a'r cytundeb cydweithio ar faterion Polisi Cynllunio i ben ar 31ain o Fawrth 2023, cafodd Gwasanaeth Cynllunio Gwynedd ei sefydlu. Mae'r broses o baratoi Cynllun Datblygu Lleol (CDLI) newydd ar gyfer ardal Awdurdod Cynllunio Lleol Gwynedd (sef yr ardal o Wynedd oddi allan y Parc Cenedlaethol) wedi dechrau. Bydd y CDLI yn weithredol ar gyfer y cyfnod rhwng 2024 a 2039. Bydd Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn yn parhau i ddarparu fframwaith polisi lleol ar gyfer penderfynnu ar geisiadau cynllunio, hyd y bydd Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd wedi ei fabwysiadu.

Llygredd golau yn Llŷn

Gweler chwech llun lloeren yn dangos llewyrch golau ers 2019. Ychydig o newid sydd dros amser: mae awyr y nos yn parhau yn dywyll yn yr ardal.

Rydym yn cyflwyno gwybodaeth am “dawelwch” gyda data am sŵn a llygredd golau.

Llewyrch golau (nWcm-2sr-1)	2024	2019	
Abersoch	0.81	0.55	↑
Aberdaron	0.63	0.52	↑
Clynnog-fawr	0.65	0.74	↓
Trefor	0.70	0.83	↓
Nefyn	0.84	0.97	↓
Pwllheli	7.74	11.28	↓
Caernarfon	18.66	21.06	↓
Bangor	20.14	28.61	↓
Ardal Gopr Abertawe	200.48	171.93	↑
Canol Dinas Abertawe	38.79	66.82	↓
Canol Dinal Caerdydd	281.61	203.21	↑
Dim golau	0.00		

Cymharu egni yn creu llewyrch oddi ar y ddaear. (watts/steradian/cm²)

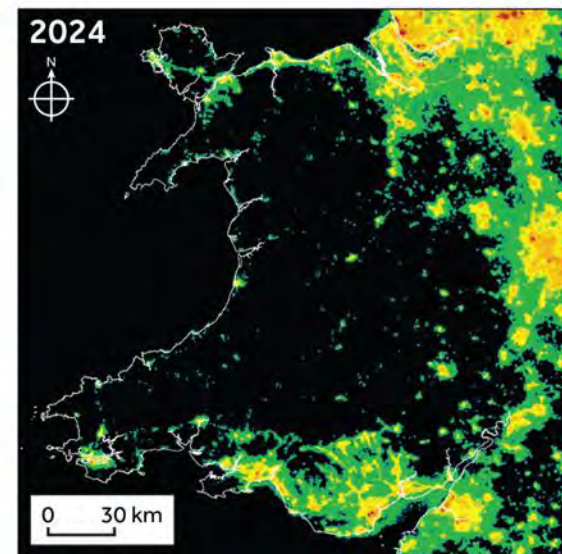
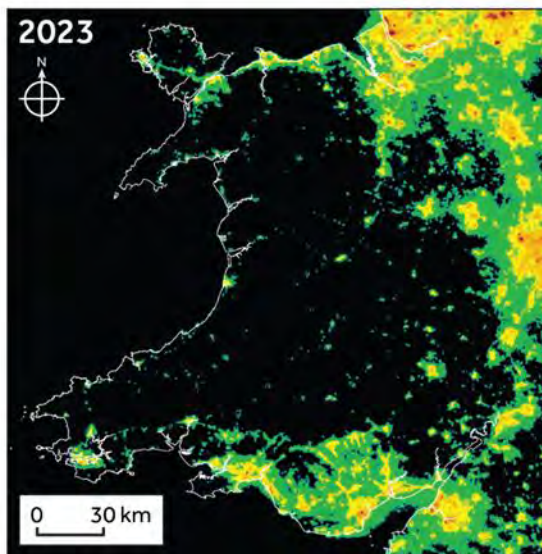
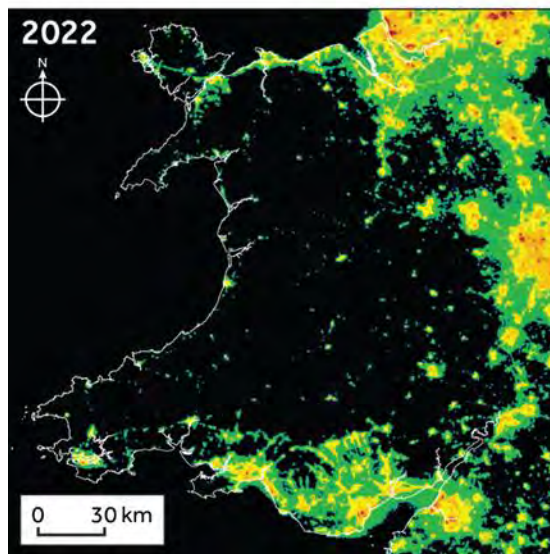
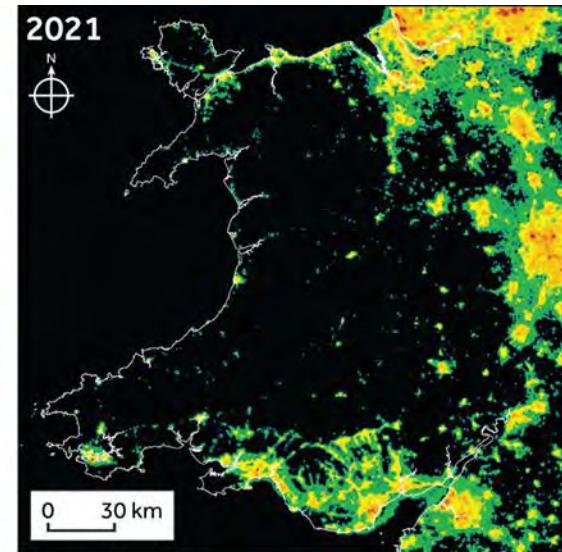
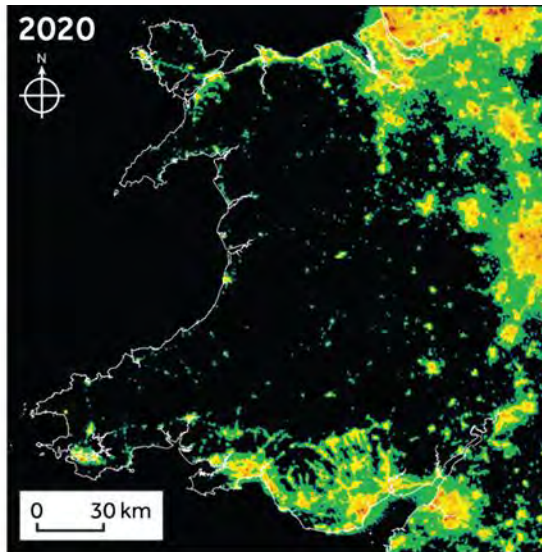
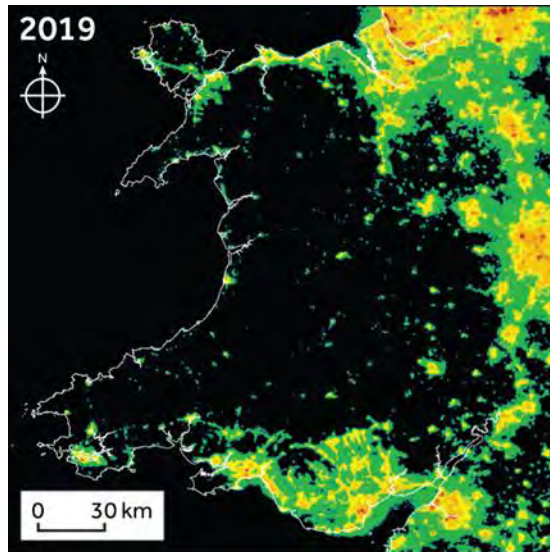
Mae awyr y nos yn dywyll iawn yn ardal AHNE Llŷn gan mai lefelau isel iawn o olau sydd yn creu llewyrch. Y prif ffynhonnellau golau ydi Abersoch a’r ardal, Trefor a Chlynnog Fawr. Roedd llai o lygredd golau yn ystod 2020 and 2021. Y rheswm am hyn fwyaf tebyg ydi’r cyfnodau clo yn sgîl y pandemig Covid.

Ffynhonnell: Mae’r mapiau ar gael yn www.lightpollutionmap.info a’r data yn *NASA Earth Data* a ddangosir fel *VNP46A4 - VIIRS/NPP Lunar BRDF-Adjusted Nighttime Lights Yearly L3 Global 15 arc second Linear Lat Lon Grid – for the years 2019 -2024*
Citation - Román, M.O., Wang, Z., Sun, Q., Kalb, V., Miller, S.D., Molthan, A., Schultz, L., Bell, J., Stokes, E.C., Pandey, B. and Seto, K.C., et al. (2018). NASA’s Black Marble nighttime lights product suite. *Remote Sensing of Environment* 210, 113-143. doi:10.1016/j.rse.2018.03.017.

Map Awyr Dywyll Cyfoeth Naturiol Cymru (2021) <https://www.landuse.co.uk/projects/dark-skies-map-natural-resources-wales/>

Llygredd golau yng Nghymru

Gweler chwech llun lloeren yn dangos llewyrch golau ers 2019. Yr ardal oamgylch Bangor, y gogledd ddwyrain a de ddwyrain Cymru sy'n dangos y llygredd mwyaf. Fodd bynnag mae yr awyr dywyll yn parhau mewn llawer rhan o Gymru.

Dangosodd prosiect Awyr Dywyll a Llygredd Golau 2021, a wnaed gan Gyfoeth Naturiol Cymru mai Llŷn oedd yr AHNE tywyllaf yng Nghymru. Hefyd Llŷn oedd yr unig ardal i gael canran uwch o'r ardal o fewn y categori tywyllaf, i'w gymharu efo'r cyfartaledd ar draws Cymru.

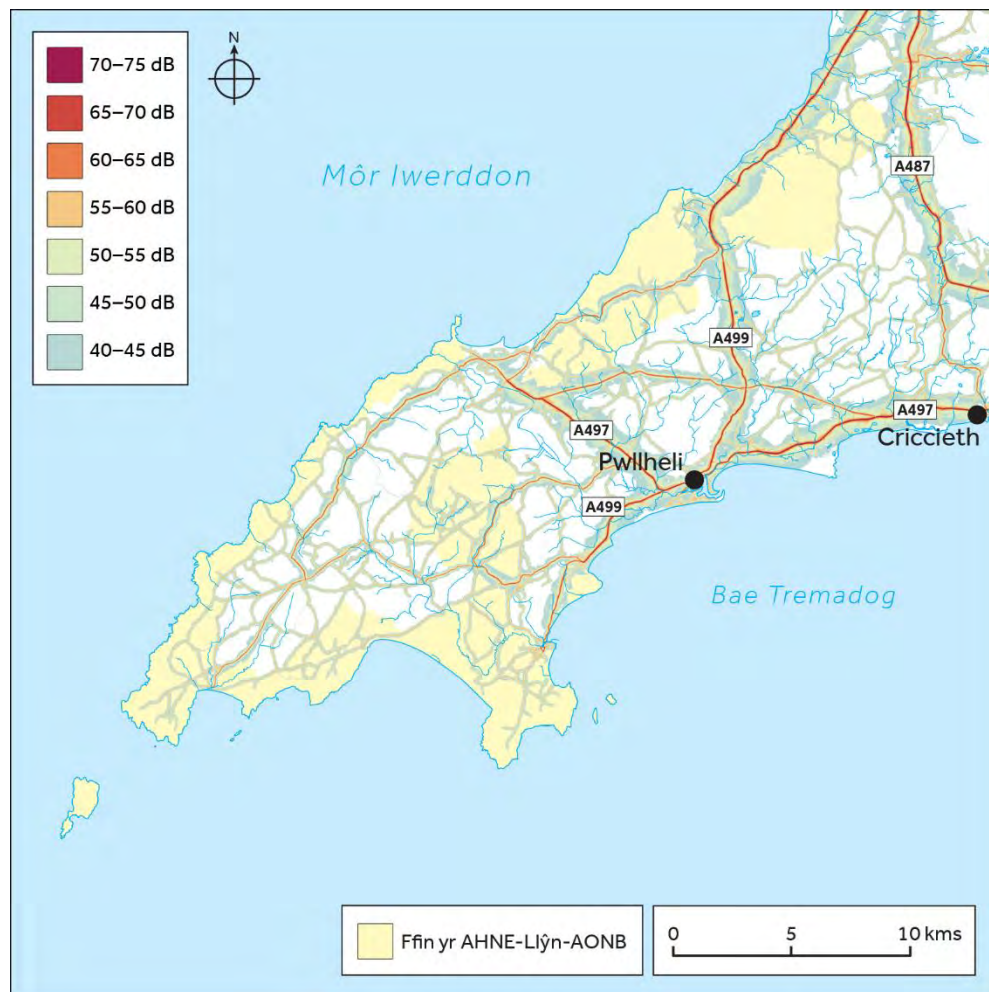
Ffynhonnell: Mae'r mapiau ar gael yn www.lightpollutionmap.info a'r data yn *NASA Earth Data* a ddangosir fel *VNP46A4 - VIIRS/NPP Lunar BRDF-Adjusted Nighttime Lights Yearly L3 Global 15 arc second Linear Lat Lon Grid - for the years 2019 -2024*

Citation - Román, M.O., Wang, Z., Sun, Q., Kalb, V., Miller, S.D., Molthan, A., Schultz, L., Bell, J., Stokes, E.C., Pandey, B. and Seto, K.C., et al. (2018). NASA's Black Marble nighttime lights product suite. Remote Sensing of Environment 210, 113-143. doi:10.1016/j.rse.2018.03.017.

Map Awyr Dywyll Cyfoeth Naturiol Cymru (2021) <https://www.landuse.co.uk/projects/dark-skies-map-natural-resources-wales/>

Llygredd sŵn

Yn 2022, ychydig iawn o sŵn traffig oedd yn yr AHNE. Roedd y rhan fwyaf o ffyrdd gyda lefelau sŵn ar gyfartaledd o tua 40-50 dB yn unig.

Gwaelodlin newydd wedi ei gosod gan Llywodraeth Cymru.

- Cofnodwyd y lefelau sŵn cyfartalog uchaf ar hyd yr A499 ac o amgylch Abersoch (lefelau rhwng 60-75 dB). Hefyd mae'r data yn dangos fod sŵn yn treiddio yn lled bell o'r A499 gyda bandiau o 40-55 dB bob ochor i'r ffordd. Yn y mannau lle mae'r A499 yn mynd trwy'r AHNE mae yn ymwithiol.
- Mae'r lefel sŵn cyfartalog yn Aberdaron rhwng 55-60 dB.

Mae sŵn amgylcheddol yn cynnwys sŵn o ffynonellau trafnidiaeth fel ffyrdd, rheilffyrdd a hedfan. Un o'r ffyrdd y mae Llywodraeth Cymru yn rheoli'r sŵn hwn yw drwy weithredu Rheoliadau Sŵn Amgylcheddol (Cymru) 2006 i wneud mapiau sŵn strategol ar gyfer prif ffyrdd, prif reilffyrdd ac ardaloedd trefol mawr ("agglomerations") bob pum mlynedd, gan ddechrau yn 2007. Er mwyn gwneud mapiau sŵn 2022 yn fwy defnyddiol, aed y tu hwnt i ofynion y ddeddfwriaeth a mapio sŵn yn gyson o bob ffordd a rheilffordd ledled Cymru.

Nid yw yn bosibl cymharu allbynnau ymarfer mapio sŵn 2022 i fapiau sŵn a gynhyrchwyd yn flaenorol oherwydd cyflwynwyd dulliau mapio sŵn newydd sy'n cyfrifo allyriadau sŵn a'r effaith ar y boblogaeth breswyl yn wahanol i'r dulliau a ddefnyddiwyd mewn rowndiau blaenorol. Oherwydd bod Llywodraeth Cymru bellach wedi mabwysiadu System Modelu Sŵn newydd Defra, ystyrir bod mapiau sŵn 2022 ar gyfer Cymru yn eithaf tebyg, ac yn gyson â, mapiau sŵn 2022 sy'n cael eu cynhyrchu ar gyfer Lloegr.

Noder: Mae **Lden** yn dangos y lefel sŵn cymhedrig mewn cyfnod o ddeuddeg awr, gyda pwyslais ychwanegol wedi ei roi ar gyfnodau y nos a gyda'r nos.

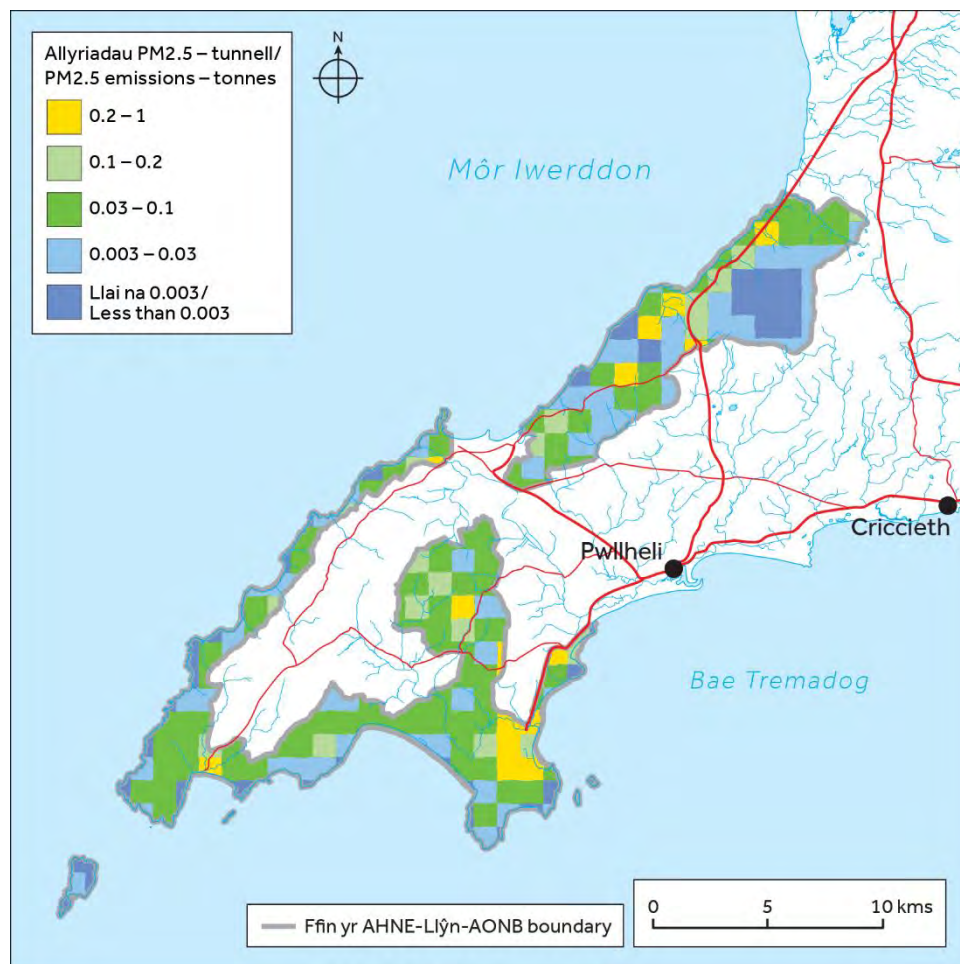
Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru 2023 – Mapio Sŵn Amgylcheddol 2022 – Sŵn traffig ffyrdd (dB) – holl ffyrdd (Lden)

https://datamap.gov.wales/layergroups/geonode:Environmental_Noise_Mapping_2022

Safon aer

Deunydd gronynnol yn yr AHNE

Dangos lefelau PM2.5 yn 2022. Mae'r lefelau yn isel iawn yn yr ardal ond mae rhai mannau gyda lefelau uwch oamgylch Abersoch, Aberdaron, Llanbedrog, Nanhoron (chwarel), Groesffordd/Edern, Llithfaen, Trefor (chwarel) a Chlynnog Fawr.

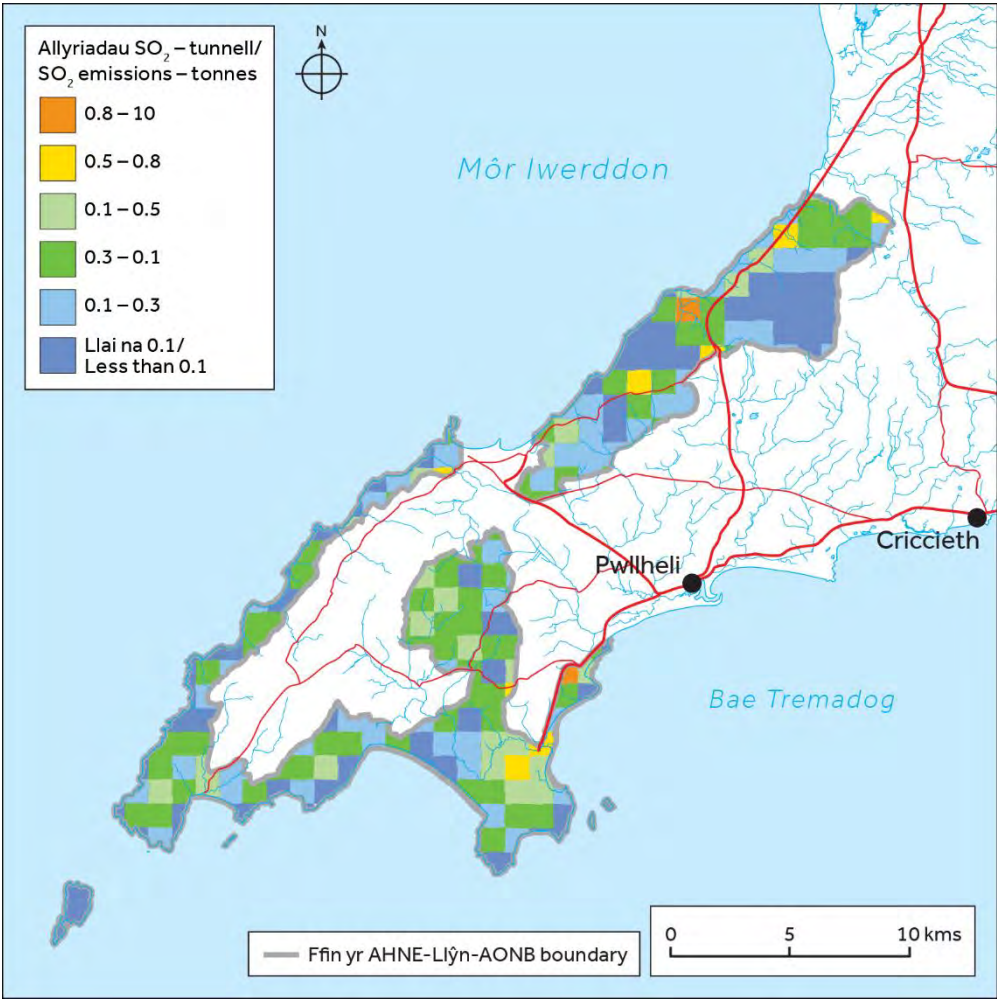

Gall deunydd gronynnol mân (PM2.5) deithio pellter mawr yn yr amgylchedd. Mae cyfran o'r crynodebau o PM mae pobol ym Mhrydain debygol o wynebu yn dod o ffynhonellau naturiol fel pail a lleithder o'r môr. Fodd bynnag, mae tua hanner y crynodebau o PM yn deillio o ffynhonellau fel stofiau llosgi coed, teiras a deunydd brecio cerbydau. Oherwydd hynny mae'n bwysig fod y DU yn mesur y crynodebau o PM mewn amrywiaeth o leoliadau sydd yn adlewyrchu gronynnau naturiol a rhai yn deillio o weithgaredd pobol. Diffinir PM fel deunydd sydd yn llai na 2.5 micro mewn diameter. Oherwydd eu maint bychan iawn, gall rhai o'r gronynnau yma o wenwyn fynd i'r gwaed a symud o amgylch y corff dynol a sefydlogi yn y galon, ymenydd neu organnau eraill.

Ffynhonnell: *National Atmospheric Emissions Inventory (NAEI) 2022* (<https://naei.beis.gov.uk/data/mapping>). Mae'r NAEI yn derbyn data manwl ar fannau unigol penodol a reoleiddir gan Asiantaeth yr Amgylchedd a'r Rheolydd Llygredd Awdurdod Lleol. Mae allyriadau o PM10 a PM2.5 o ffynhonellau amaethyddol yn cael eu dosbarthu trwy ddenyddio data cyfrifiad amaeth 2014.

Sylffwr deuocsid yn yr AHNE

Gweler lefelau sylffwr deuocsid (SO₂) yn 2022. Mae'r lefelau yn isel iawn ond mae ardaloedd hefo lefelau uwch a omgylch Trefor a Llanbedrog. Mae'r mannau yma ger yr A499 sydd hefo lefelau uchel o draffig.

Y prif ffynhonell o sylffwr gan bobol yw sylffwr deuocsid trwy losgi tanwydd ffosil.

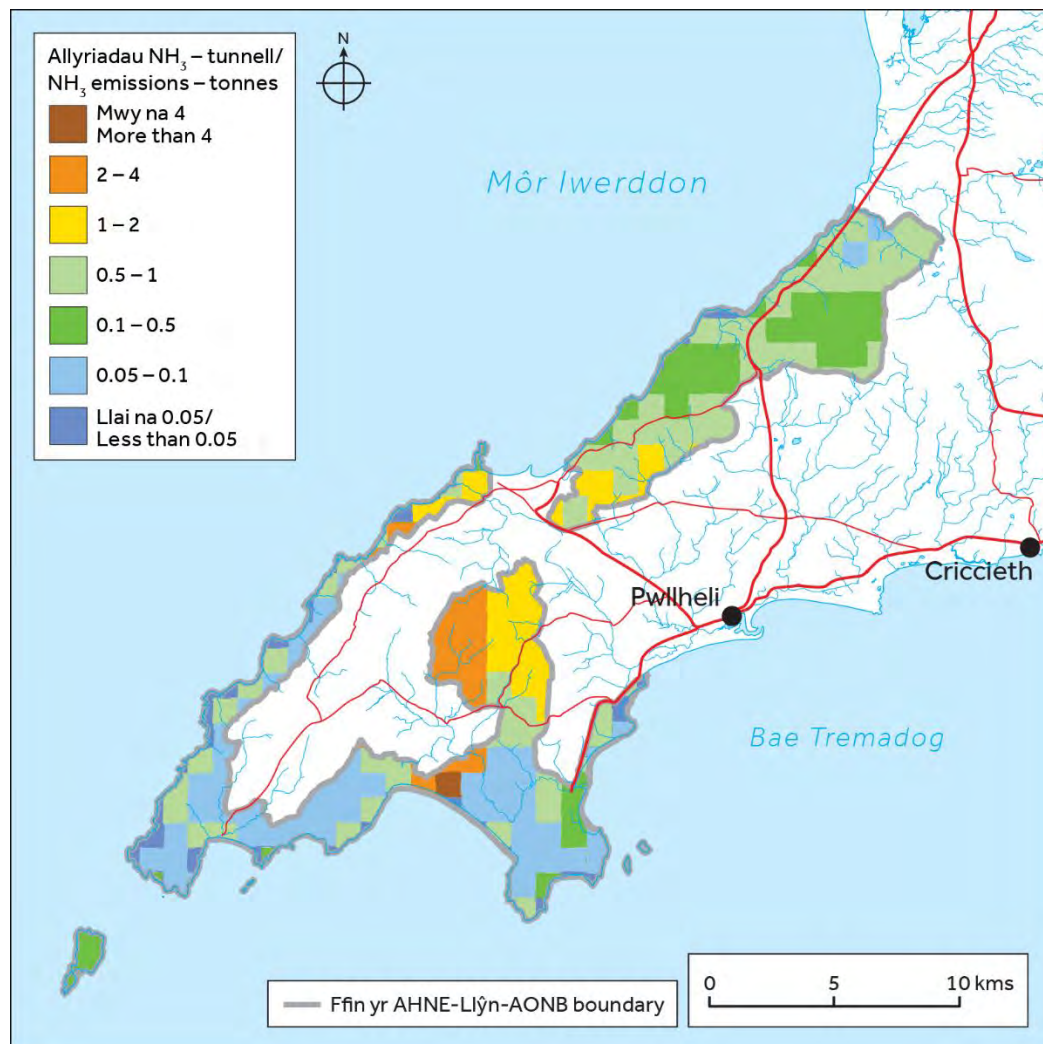
Mae sylffwr deuocsid yn cyfrannu at ffurfio aerosol a all naill ai gynhesu (trwy amsugno ymbelydredd solar ar ronynnau tywyll) neu oeri (o ffurfio defnynnau cwmwl ac adlewyrchu ymbelydredd) yr atmosffer.

Ar draws y DU mae allyriadau sylffwr deuocsid wedi gostwng 97% ers 1990, i gyfanswm o 95 mil tunnell yn 2023.

Ffynhonnell: *National Atmospheric Emissions Inventory (NAEI) 2022* (<https://naei.beis.gov.uk/data/mapping>). Mae'r NAEI yn derbyn data manwl ar fannau unigol penodol a reoleiddir gan Asiantaeth yr Amgylchedd a'r Rheolydd Llygredd Awdurdod Lleol.

Amonia yn yr AHNE

Dangos lefel amonia (NH_3) yn 2022. Mae'r lefelau'n isel iawn yn hanner gorllewinol yr AHNE. Mae'r lefelau'n uchel mewn band sy'n ymestyn o arfordir i arfordir trwy ganol yr ardal gyda lefelau cymhedrol yn y rhan ddwyreiniol. Mae amonia mewn ardal wledig fel arfer yn dod o weithgareddau ffermio neu ardaloedd nythu adar mawr.

Mae amonia (NH_3) yn nwy alcali adweithiol a hydawdd iawn. Mae'n tarddu o ffynonellau naturiol ac anthropogenig, y brif ffynhonnell yw amaethyddiaeth (tail, slyrri a defnyddio gwrtaith). Mae allyriadau eraill sy'n gysylltiedig ag amaethyddiaeth yn cynnwys llosgi biomas neu gynhyrchu gwrtaith. Gall ffynhonellau nad ydynt yn amaethyddol, megis trawsnewidyddion catalytig mewn peiriannau cerbydau, safleoedd tirlenwi, gwaith carthffosiaeth, compostio deunyddiau organig, hylosgi, diwydiant a mamaliaid ac adar gwyllt hefyd allyrru amonia. Mae allyriadau amonia ledled y DU wedi gostwng 14 y cant ers 1990, i 265 mil tunnell yn 2023.

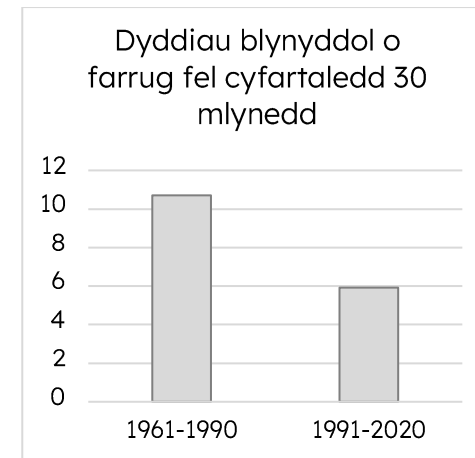
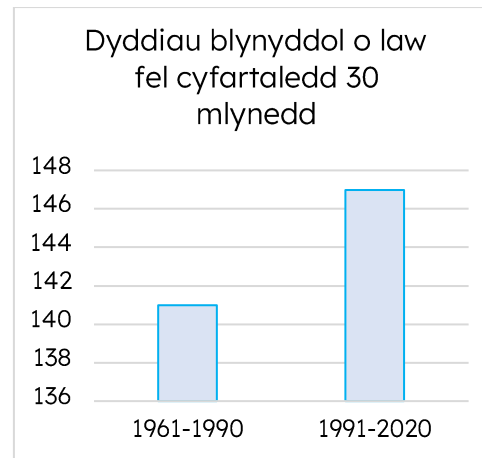
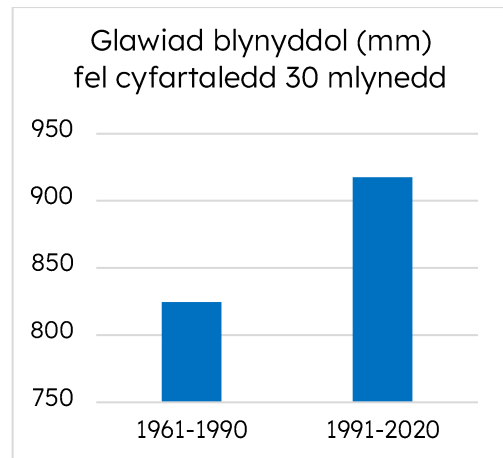
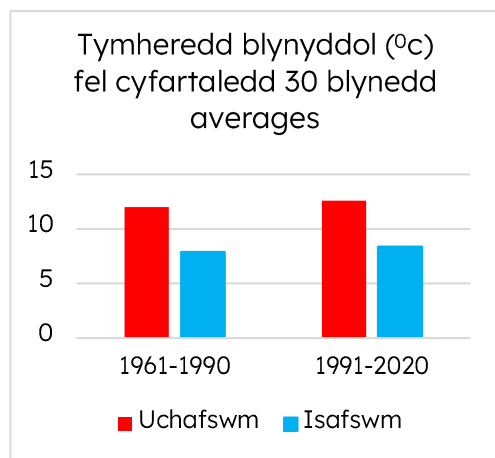
Yn ogystal ag effeithio ar ansawdd aer, gall crynodebau uchel o amonia amharu ar gydbwysedd naturiol ecosystemau a pheryglu fflora, ffawna a ffynonellau dŵr brodorol:

- Ewtroffigiad
- Newid mewn dominyddiaeth o fwsoglau, cen ac ericoidau tuag at laswellt fel *Deschampsia flexuosa*, *Molinia caerulea* a rhywogaethau ruderal.
- Risg uwch o ddifrod rhew yn y gwanwyn
- Cynnydd mewn lefelau sychu'r gaeaf mewn *Calluna* a straen sychder yr haf
- Mwy o achosion o ymosodiadau plâu a pathogen, e.e. achosion o chwilen grug.
- Difrod uniongyrchol a marwolaeth rhywogaethau sensitif, e.e. cen a mwsoglau.
- Cyfyngu ar dwf gwreiddiau a haint mycorrhizal
- Mae cynnydd yn pH y pridd yn dilyn asideiddio

Ffynhonnell: *National Atmospheric Emissions Inventory (NAEI) 2022* (<https://naei.beis.gov.uk/data/mapping>). Mae'r NAEI yn derbyn data manwl ar fannau unigol penodol a reoleiddir gan Asiantaeth yr Amgylchedd a'r Rheolydd Llygredd Awdurdod Lleol.

Newidiadau mewn patrwm tywydd

Siartiau yn dangos cyfres cyfartaledd hinsawdd dros gyfnod o 30 mlynedd rhwng 1961 a 2020 yn seiliedig ar wybodaeth Y Swyddfa Dywydd i Aberdaron. Gwelir fod cynnydd 0.6°C yn y tymheredd blynyddol cymedrig a chynydd o 92.7mm yn y glawiad blynyddol dros y 60 mlynedd diwethaf. Hefyd bu cynnydd yn y nifer o ddyddiau o law dros y cyfnod, o 6 diwrnod i gyfanswm o 147 diwrnod. Mewn cyferbyniad bu i nifer y dyddiau o farrug leihau o 4.8 i gyfanswm o 6 diwrnod.

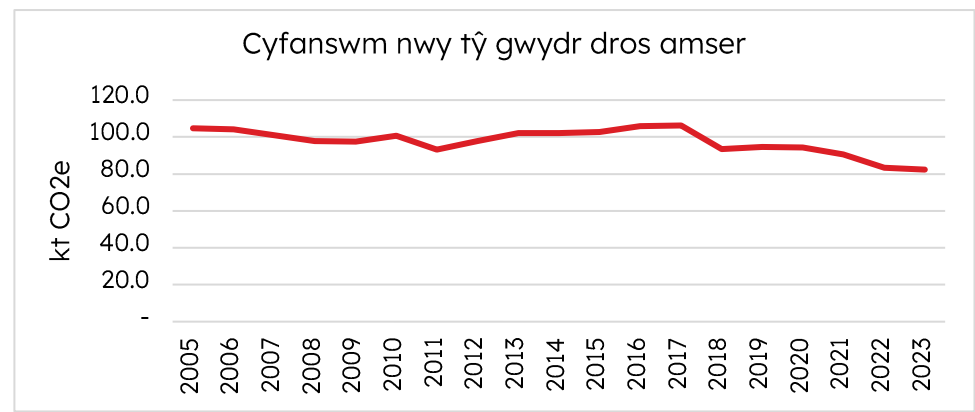

Ffynhonnell: Gwybodaeth wedi ei ddarparu gan Y Swyddfa Dywydd Genedlaethol, cyfartaledd hinsawdd y DU (*MIDAS Open data 2025*)
<https://www.metoffice.gov.uk/research/climate/maps-and-data/location-specific-long-term-averages/gcksk1uqj>

Nwyon tŷ gwydr

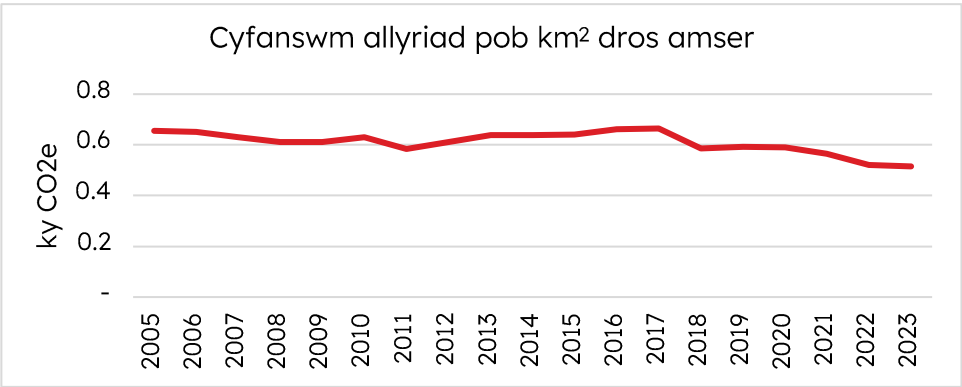
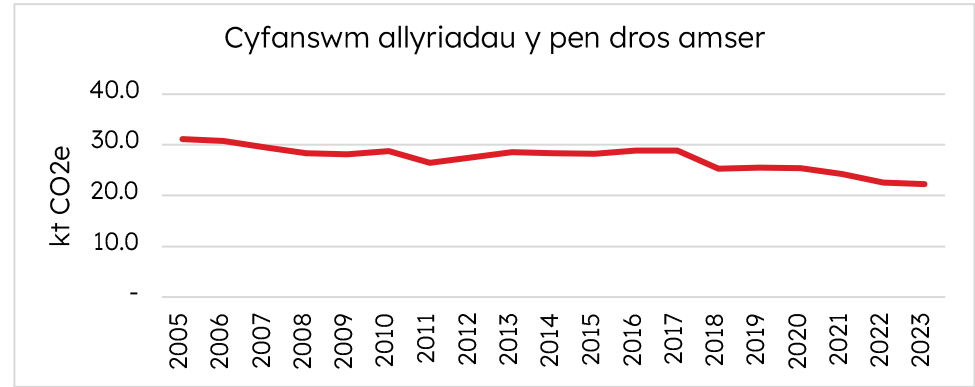
Data tueddiadau ar gyfer AHNE Llŷn

Cyfres o siartiau sy'n dangos lefelau allyriadau nwyon tŷ gwydr o dir ardal AHNE Llŷn. Bu gostyngiad o **21.5%** yng nghyfanswm allyriadau nwyon tŷ gwydr rhwng 2005 a 2023. Ac eithrio amaethyddiaeth, mae pob sector yn dangos gostyngiadau sylweddol mewn allyriadau. Cynyddodd amaethyddiaeth 7% ers 2005 ond bu gostyngiad erbyn 2013. Ers hynny bu cynydd o 25%.

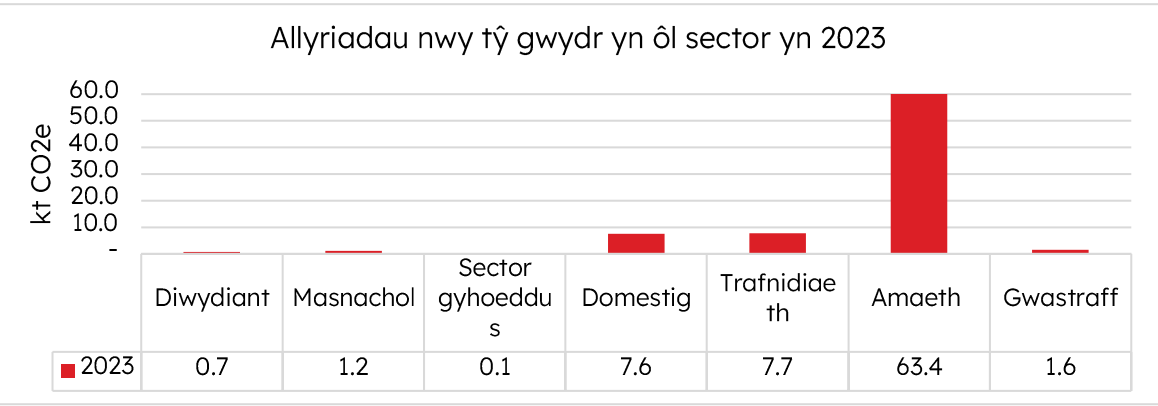
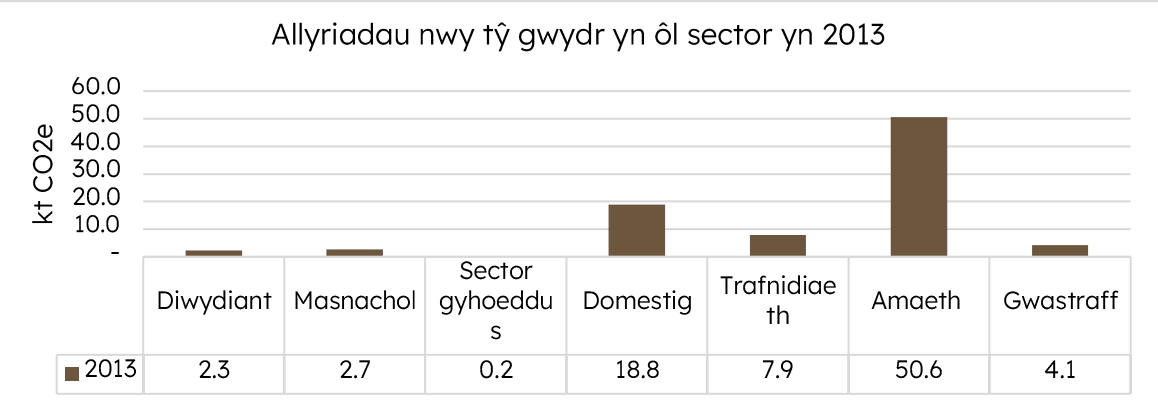
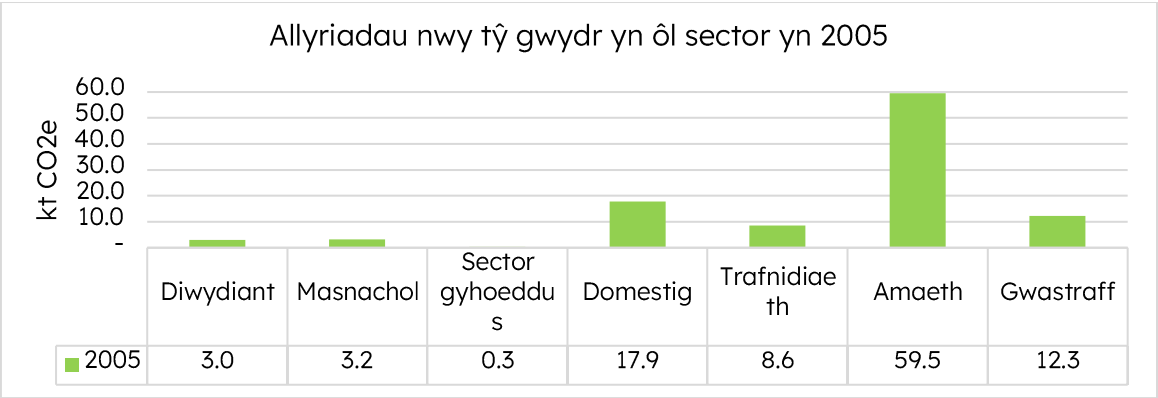

Y nwyon tŷ gwydr a gynhwysir yn y data hwn yw carbon deuocsid, methan ac ocsid nitraidd. Mae pob un o'r nwyon hyn yn cael ei bwysoli gan ei botensial cynhesu byd-eang (*global warming potential - GWP*), fel y gellir adrodd ar gyfanswm allyriadau nwyon tŷ gwydr yn gyson. Diffinnir y GWP ar gyfer pob nwy fel ei ddylanwad cynhesu o'i gymharu â dylanwad carbon deuocsid. Mae'r adroddiadau mewn kilotunnell o garbon deuocsid cyfwerth (kt CO2e) oni nodir yn wahanol.

Mae'n arferol hefyd adrodd ar allyriadau net LULUCF (*Land Use, Land-Use Change and Forestry*). Yn achos AHNE Llŷn, ni chofnodir unrhyw ddata ar gyfer LULUCF.

Cymharu allyriadau nwyon tŷ gwydr wrth sector yn 2005, 2013 a 2023.

- Amaethyddiaeth yw'r unig sector lle mae lefelau cynhyrchu nwyon tŷ gwydr wedi cynyddu. Cynhyrchwyd 59.5 kt CO₂e yn 2005, 50.6 kt CO₂e yn 2013 a 63.4 kt CO₂e yn 2023 (+25% ers 2013).
- Y sector ddomestig oedd y cynhyrchydd uchaf ond un o nwyon tŷ gwydr. Cododd o 17.9 kt CO₂e yn 2005 i 18.8 kt CO₂e yn 2013. Yna gostyngodd hyn i 7.6 kt CO₂e yn 2023 (-60% ers 2013).
- Bu i trafndiaeth gynhyrchu mwy na domestig yn 2023. Yn 2025 yr allyrriadau oedd 8.6 kt CO₂e, gostyngodd hyn i 7.9 kt CO₂e yn 2013 a 7.7 kt CO₂e yn 2023 (-3% ers 2013).
- Roedd rheoli gwastraff yn 12.3 kt CO₂e yn 2005, 4.1 kt CO₂e yn 2013 ac 1.6 kt CO₂e yn 2023 (-61% ers 2013).
- Mae'r sectorau eraill yn cofnodi lefelau allyrriadau isel iawn trwy gydol y cyfnod. Serch hynny, mae'r sectorau yn cofnodi gostyngiadau mawr; diwydiant (-70% ers 2013), masnachol (-56% ers 2013), y sector cyhoeddus (-50% ers 2013).

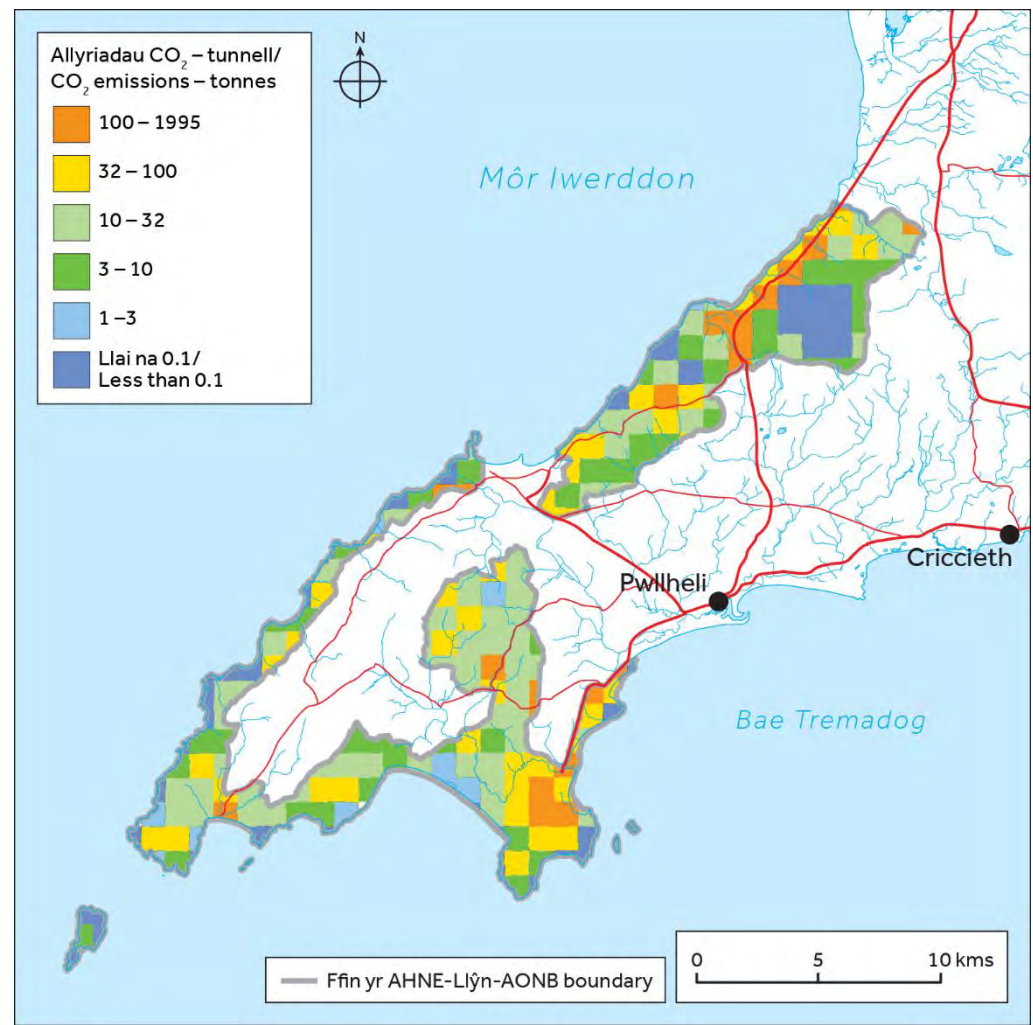
Noder: Rydym yn cymharu 2013 a 2023 er mwyn dangos y newidiadau yn ystod cyfnod y cynllun rheoli blaenorol.

Ffynhonell: Adran Diogelwch Ynni a Sero Net; *UK Protected Landscapes greenhouse gas emissions statistics: 2005-2023, published 3rd July 2025.*

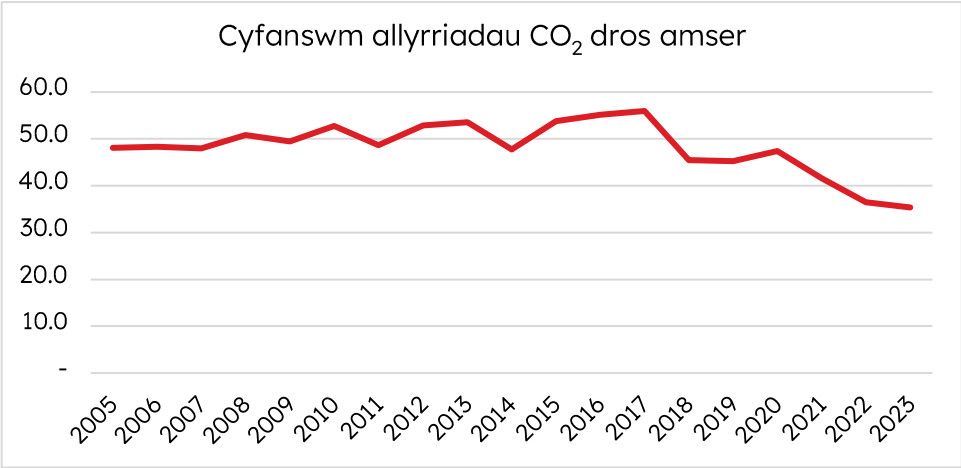
<https://www.gov.uk/government/statistics/uk-local-authority-and-regional-greenhouse-gas-emissions-statistics-2005-to-2023>

Carbon deuocsid yn yr AHNE

Dangosir lefelau carbon deuocsid (CO₂) yn 2024. Cynhyrchodd amaethyddiaeth 52% o'r allyriadau (yn gysylltiedig â thrafnidiaeth a pheiriannau), cynhyrchodd trafndiaeth 22% a domestig 21%. Mae'r crynodiadau uchaf (100-1995 kt CO₂e) ar hyd yr A499 ac o amgylch Abersoch, Aberdaron, Llanbedrog a Nanhoron.

Mae carbon deuocsid (CO₂) yn mynd i'r atmosffer trwy losgi tanwydd ffosil (glo, nwy naturiol, ac olew), gwastraff solet, coed a deunyddiau biolegol eraill, ac o ganlyniad i adweithiau cemegol penodol (e.e., cynhyrchu sment). Mae carbon deuocsid yn cael ei dynnu o'r atmosffer pan gaiff ei amsugno gan blanhigion fel rhan o'r cylch carbon biolegol.

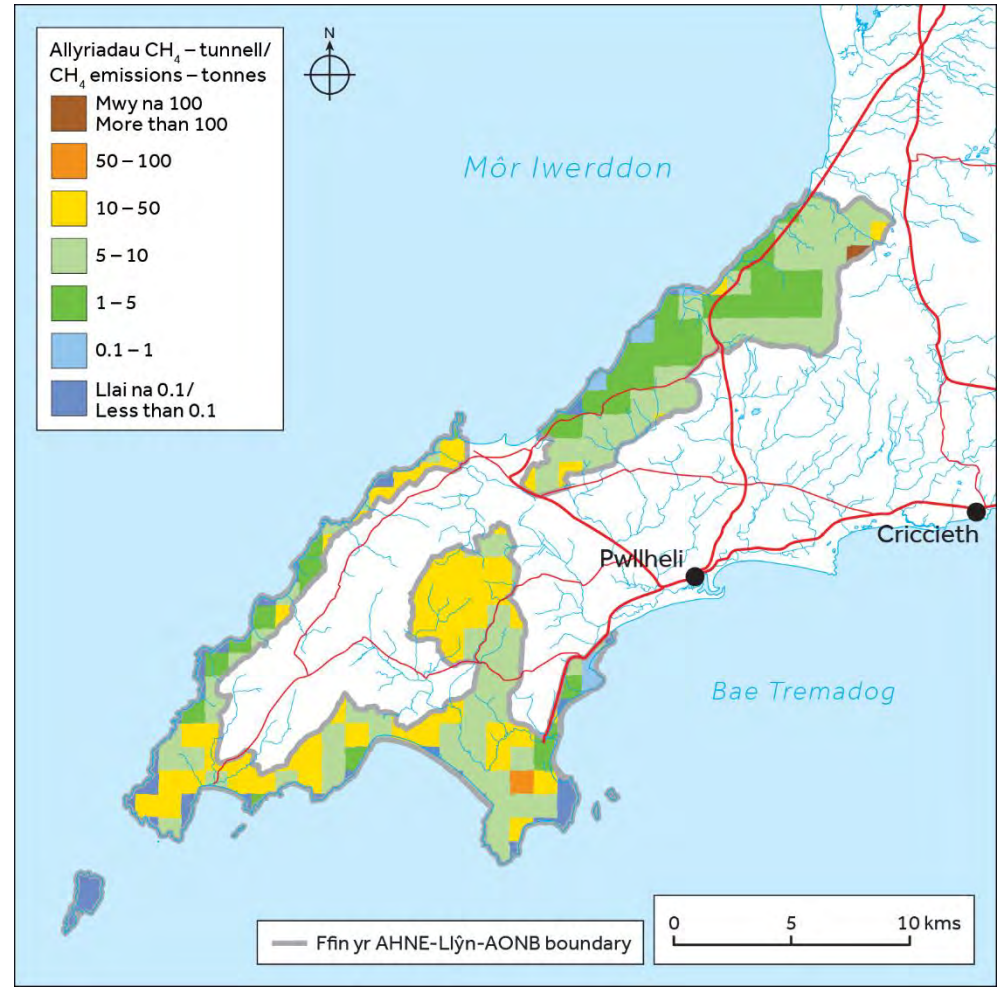

Y prif weithgaredd dynol sy'n allyrru CO₂ yw llosgi tanwydd ffosil (glo, nwy naturiol, ac olew) ar gyfer ynni a thrafnidiaeth. Mae rhai prosesau diwydiannol a newidiadau defnydd tir hefyd yn allyrru CO₂.

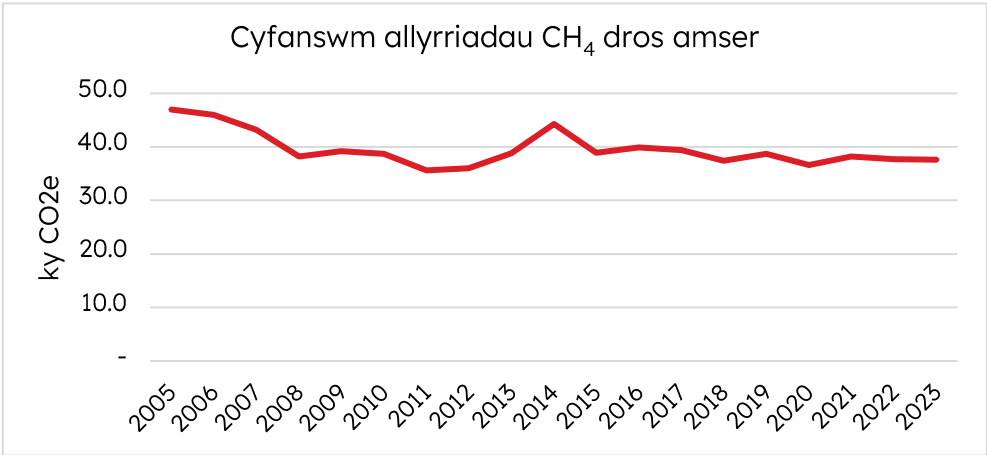
Ffynhonell: *National Atmospheric Emissions Inventory (NAEI) 2022* (<https://naei.beis.gov.uk/data/mapping>). Mae'r NAEI yn derbyn gwybodaeth fanwl am ffynhonnellau am allyriadau sy'n cel eu rheoli gan Asiantaeth yr Amgylchedd a Rheolydd Llygredd Awdurdod Lleol.

Methane yn yr AHNE

Dangosir lefelau methan (CH_4) yn 2024. Mae 96% o allyriadau yn gysylltiedig ag amaethyddiaeth (o stoc yn bennaf). Rheoli gwastraff sy'n cyfrannu'r 4% arall o allyriadau. Mae'r lefelau uchaf i'w gweld o amgylch Graianog, efallai yn gysylltiedig â'r gwasanaeth rheoli gwastraff yn yr ardal (100+ kt CO₂e) a Llanengan (50-100 kt CO₂e).

Mae methan (CH_4) yn cael ei allyrru wrth gynhyrchu a chludo glo, nwy naturiol ac olew. Mae allyriadau methan hefyd yn deillio o stoc ac arferion amaethyddol eraill, defnydd tir, a trwy ddirywiad gwastraff organig mewn safleoedd tirlenwi gwastraff solet.

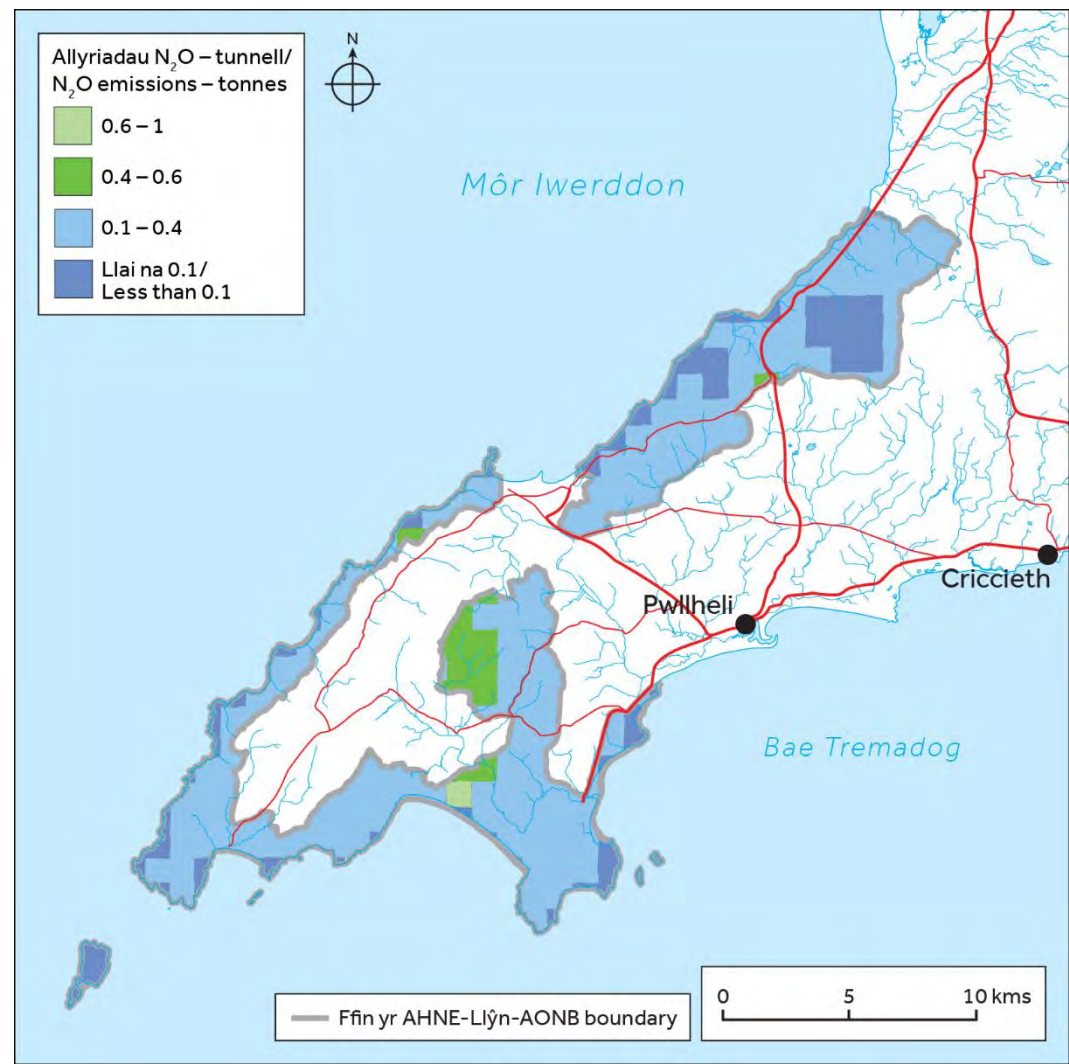

Cyfeiriwch at y map defnydd tir **Gorchudd Tir** (cliciwch) sydd yn dangos mai'r ardaloedd sydd yn allyrru mwy na 10 kt CO₂e o fethan yw rhai sydd yn gyffediniol yn diroedd pori.

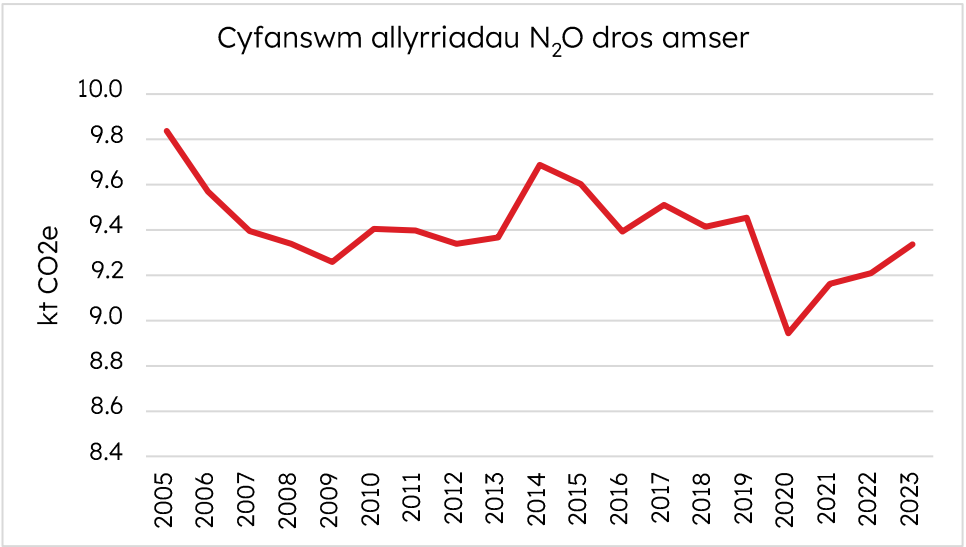
Ffynhonnell: *National Atmospheric Emissions Inventory (NAEI) 2022* (<https://naei.beis.gov.uk/data/mapping>). Mae'r NAEI yn derbyn gwybodaeth fanwl am ffynhonnellau am allyriadau sy'n cel eu rheoli gan Asiantaeth yr Amgylchedd a Rheolydd Llygredd Awdurdod Lleol.

Ocsid nitraidd yn yr AHNE

Dangos lefelau ocsid nitraidd (N₂O) yn 2024, sydd yn isel iawn. Mae 99% o allyriadau yn gysylltiedig hefo amaeth gyda priddoedd (gwartaith) ei hun yn gyfrifol am allyrru 61%.

Mae ocsid nitraidd (N₂O) yn cael ei allyrru fel rhan o ddefnydd tir amaethyddol a gweithgareddau diwydiannol; llosgi tanwydd ffosil a gwastraff solet; yn ogystal ag wrth drin dŵr gwastraff. Mae'n gysylltiedig â pheiriannau cerbydau.

Cyfeiriwch at y map defnydd tir **Gorchudd Tir** (cliciwch) sydd yn dangos fod y cyfraddau uchaf ar diroedd pori yn ardal Cyngor Cymuned Botwnnog a Thudweiliog. Gallai hyn fod yn gysylltiedig hefo glaswelltir wedi ei wella.

Ffynhonell: *National Atmospheric Emissions Inventory (NAEI) 2022*(<https://naei.beis.gov.uk/data/mapping>). Mae'r NAEI yn derbyn gwybodaeth fanwl am ffynhonnellau am allyriadau sy'n cel eu rheoli gan Asiantaeth yr Amgylchedd a Rheolydd Llygredd Awdurdod Lleol.

Ynni adnewyddol

Nid oes unrhyw safleoedd cynhyrchu ynni adnewyddol mawr yn yr AHNE ond mae tair sydd ddim yn bell o'r ffin.

Mae'r Gronfa Data Cynllunio Ynni Adnewyddol yn olrhain datblygiadau ynni adnewyddol dros 150kW drwy'r system gynllunio. Mae tri safle yn agos at ffin yr AHNE.

Gweithredol:

1. Tyddyn Cae (Boduan) - solar pv (4.9MW)
2. Fferm Llwyndyrys - solar pv (5MW)

Disgwyl Adeiladu :

3. Nanhoron Home Farm, Nanhoron - solar pv (0.25MW)

Cais wedi ei gyflwyno:

4. Tŷ Du Uchaf, Pentreuchaf - solar pv (4.83MW)

A dwy safle wedi eu hystyried ond ddim yn mynd ymlaen

Cais wedi ei wrthod:

5. Tir ar Fferm Parc, ger Cilgwyn - solar pv (2.4MW)
6. Llanbedrog, ger Cae Pin - solar pv (4.9MW)

Yn ogystal, mae nifer o fân ddatblygiadau hyn a lled yr AHNE.

Ffynhonell: <https://www.mygridgb.co.uk/map/> Gweler hefyd Adran Diogelwch Ynni a Sero Net <https://data.barbour-abi.com/smart-map/repd/desnz/?type=repd>

Ardaloedd mewn perygl o lifogydd - trosolwg

Oherwydd topograffeg, nid yw'r rhan fwyaf o'r AHNE mewn perygl o lifogydd er bod perygl uchel o lifogydd lleol ar hyd rhannau isaf Afon Soch.

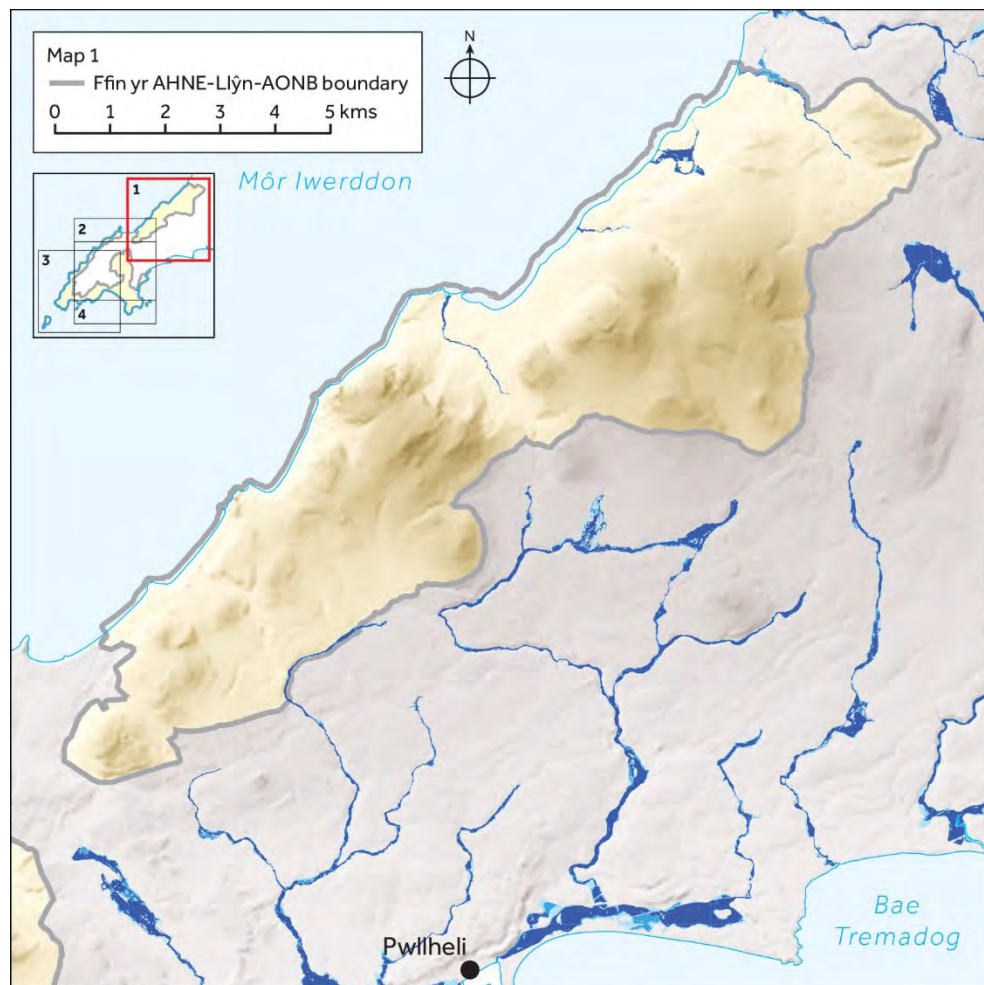

Dangos risg uchel - mae hyn yn golygu bod gan yr ardal hon siawns o lifogydd o fwy na 3.3% bob blwyddyn. Mae hyn yn ystyried effaith unrhyw amddiffynfeydd llifogydd yn yr ardal. Mae'r amddiffynfeydd hyn yn cyfyngu, ond nid ydynt yn llwyr atal y siawns o lifogydd, oherwydd y gallant fethu neu gael eu goresgyn.

Ffynhonnell: Cynnwys Gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys gwybodaeth Arolwg Ordnans. *Ordnance Survey Licence number AC0000849444. Crown Copyright and Database Right.* https://datamap.gov.wales/layers/inspire-nrw:NRW_FLOOD_WATCH_AREAS

Ardaloedd mewn perygl o ddŵr arwyneb afon a chyrsiau dŵr bychan

Mae dwy ardal mewn perygl uchel o lifogydd o afonydd, dŵr wyneb a chyrsiau dŵr bach. Maent o gwmpas Clynnog Fawr ac ar hyd Afon Soch. Mae'r mwyafrif helaeth o'r AHNE mewn perygl isel iawn neu ddim mewn perygl o lifogydd.

Allwedd/Legend

Risg llifogydd o afonydd/
Risk of flooding from rivers

Risg uchel – siawns llifogydd o fwy nag 1 mewn 30 (3.3%)/
High risk – chance of flooding of greater than 1 in 30 (3.3%)

Risg ganolig – siawns o lifogydd rhwng 1 mewn 100 (1%) ac 1 mewn 30 (3.3%)/
Medium risk – chance of flooding of between 1 in 100 (1%) and 1 in 30 (3.3%)

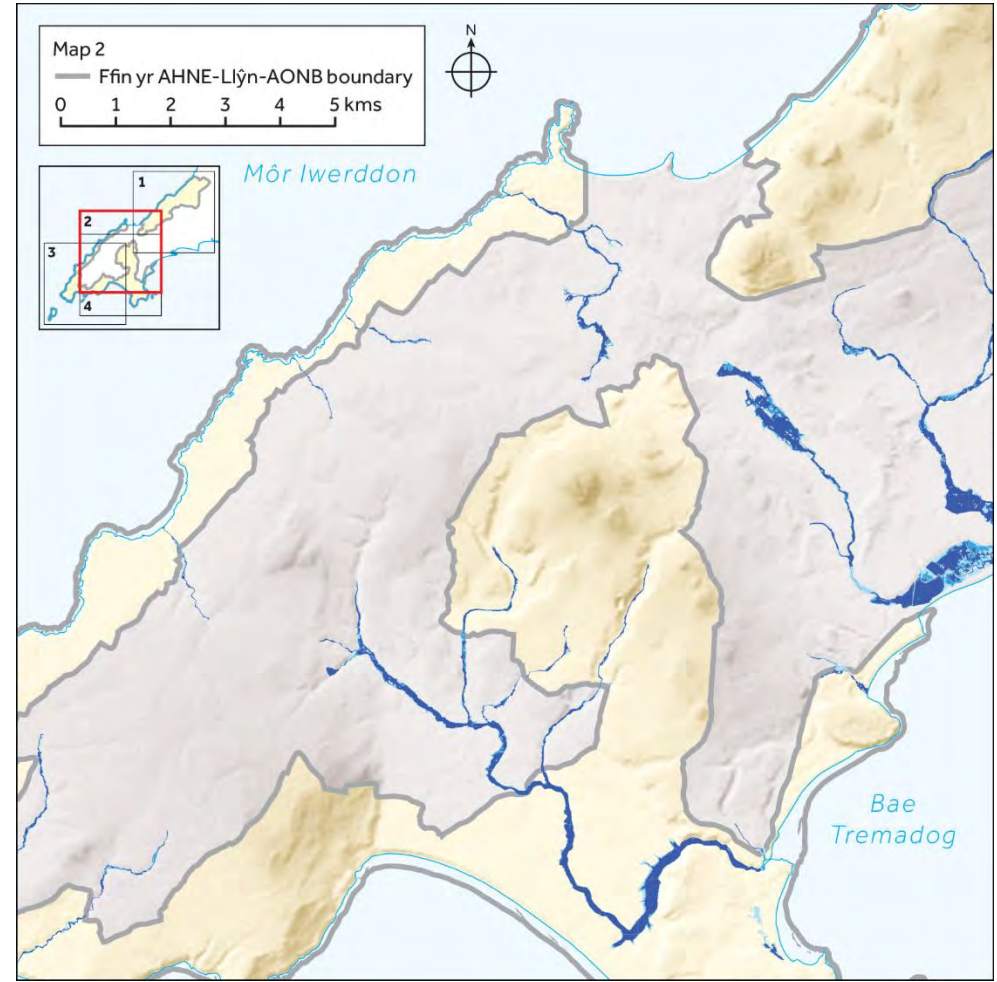
Risg isel – siawns o lifogydd rhwng 1 mewn 1000 (0.1%) ac 1 mewn 200 (0.5%)/
Low risk – chance of flooding of between 1 in 1000 (0.1%) and 1 in 100 (1%)

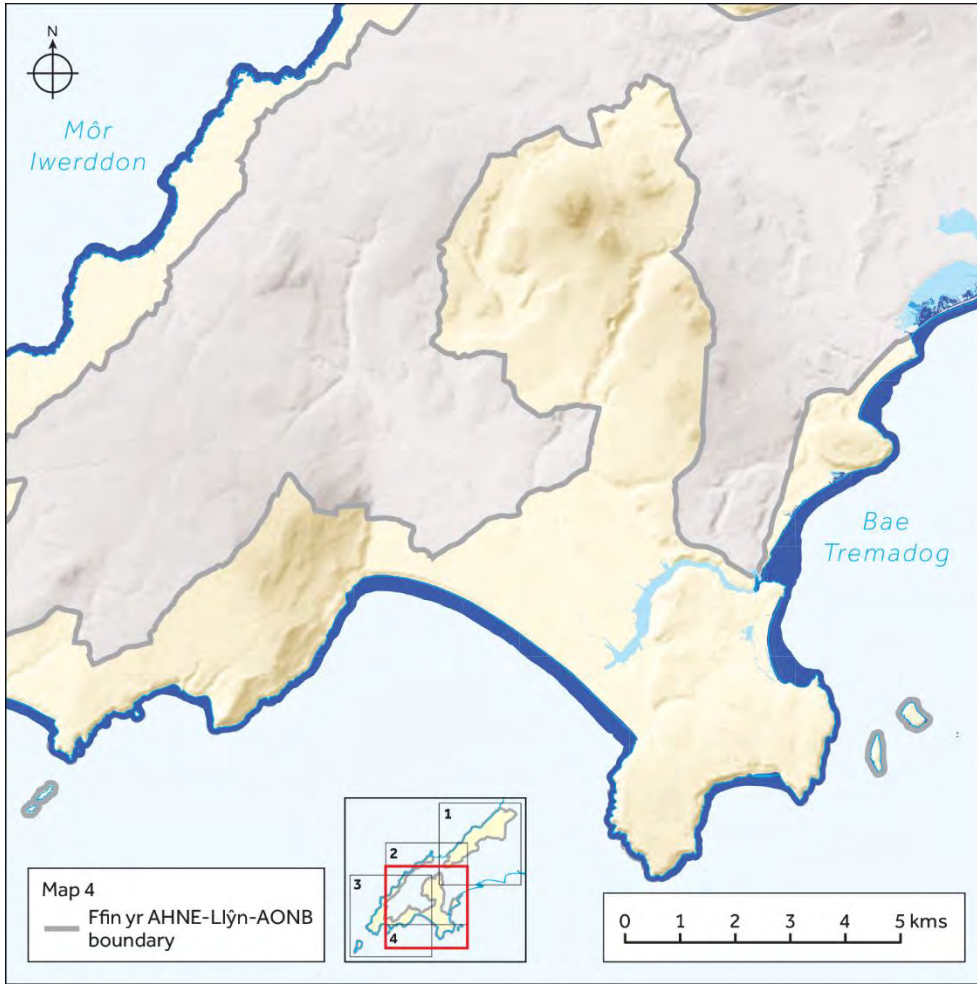
Mae Asesiad Perygl Llifogydd Cymru yn darparu asesiad cenedlaethol o risg llifogydd o afonydd, y môr a dŵr wyneb a chyrsiau dŵr bach.

Mae'r asesiad yn ystyried amddiffynfeydd rhag llifogydd ac yn cyfuno modelu ar raddfa genedlaethol gyda modelau manwl ar raddfa lleol i gategoreiddio risg yn 3 band, wedi'u labelu fel risg 'Uchel', 'Canolig' ac 'Isel'.

Ffynhonnell: Cynnwys Gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl basdata. Mae rhai nodweddion o'r data yma yn seiliedig ar ddata gofodol digidol wedi ei drwyddedu gan *The UK Centre for Ecology & Hydrology* © UKCEH. Defra, Met Office and DARD Rivers Agency © Crown copyright. © Cranfield University. © James Hutton Institute. Contains OS data © Crown copyright and database right. Asesiad Risg Llifogydd Cymru.

<https://datamap.gov.wales/maps/new?layergroup=inspire-nrw:FloodRiskAssessmentWales#/>

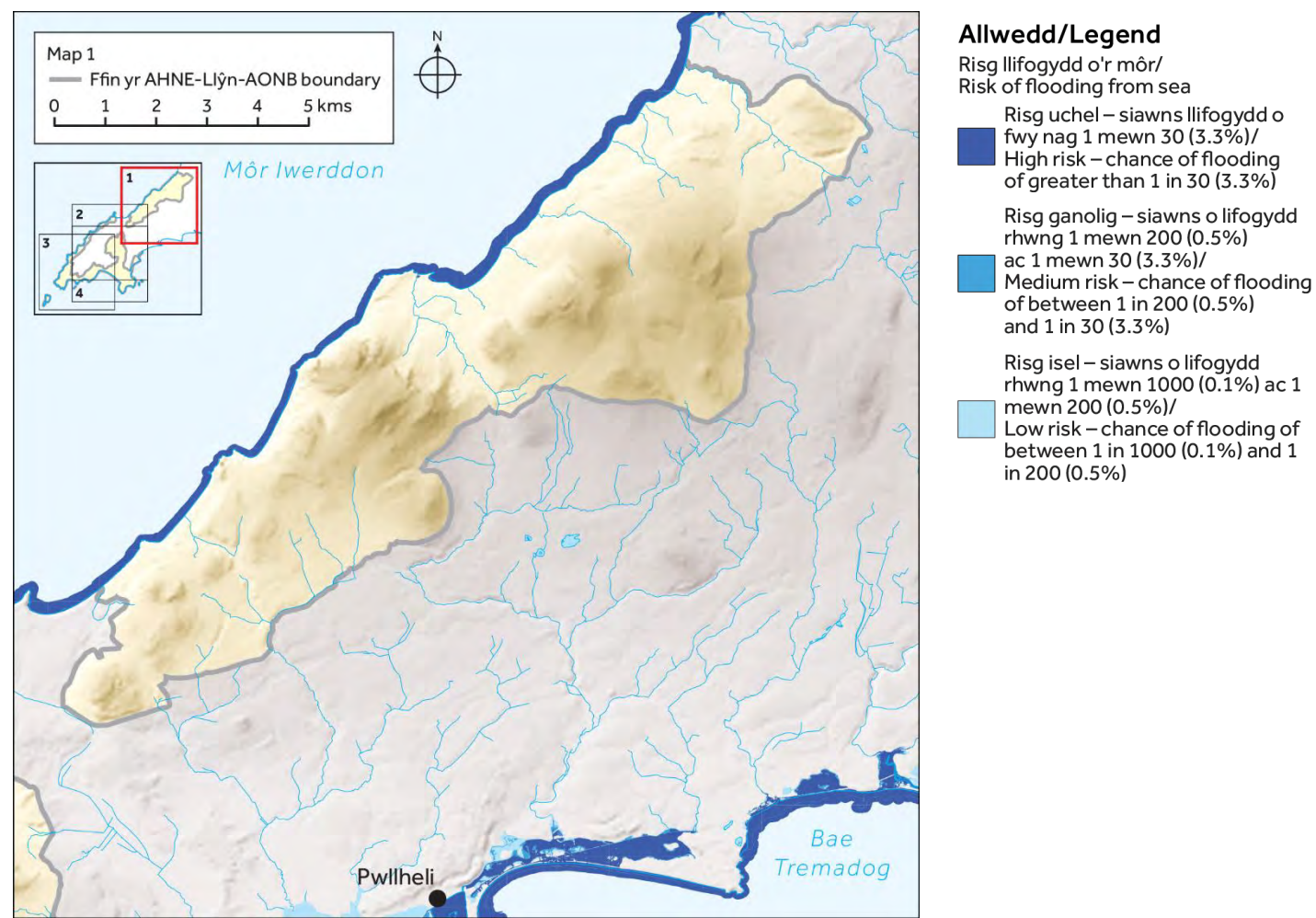

O fewn yr AHNE, dim ond mewn dwy ardal sydd mewn perygl uchel o lifogydd. Mae'r perygl mwyaf ar hyd Afon Soch o bont Saithbont i lawr i Lanengan ac ar draws i Abersoch. Mae'r ardal arall wedi'i leoli o amgylch Clynnog Fawr a Bach Wen.

Nodyn: Mae llifogydd o ddŵr wyneb yn anodd ei ragweld gan fod lleoliad a chyfaint y glawiad yn anodd ei aeseu.

Ardaloedd mewn perygl o lifogydd o'r môr

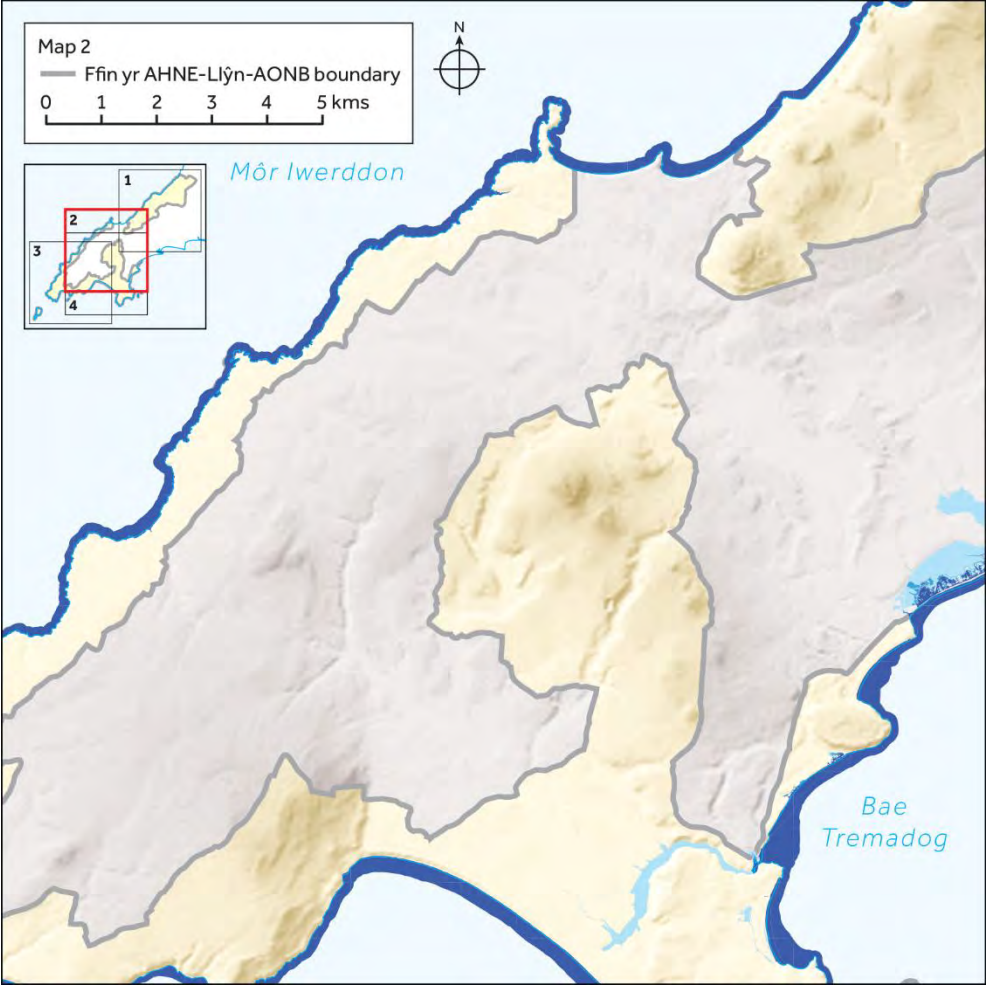
Mae ardal helaeth o risg uchel o lifogydd o'r môr o amgylch Abersoch sy'n ymestyn fel llifogydd risg isel ar hyd rhannau isaf Afon Soch. Mae perygl uchel o lifogydd lleol o'r môr ar hyd yr holl arfordir.

Mae Asesiad Risg Llifogydd Cymru yn darparu asesiad cenedlaethol o risg llifogydd o afonydd, y môr a dŵr wyneb a chyrsiau dŵr bach.

Mae'r asesiad yn ystyried amddiffynfeydd rhag llifogydd ac yn cyfuno modelu ar raddfa genedlaethol gyda modelau manwl ar raddfa lleol i gategoreiddio risg yn 3 band, wedi'u labelu fel risg 'Uchel', 'Canolog' ac 'Isel'.

Ffynhonell: Cynnwys Gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl basdata. Mae rhai nodweddion o'r data yma yn seiliedig ar ddata gofodol digidol wedi ei drwyddedu gan The UK Centre for Ecology & Hydrology © UKCEH. Defra, Met Office and DARD Rivers Agency © Crown copyright. © Cranfield University. © James Hutton Institute. Contains OS data © Crown copyright and database right.

Mae ardal eang dan risg uchel o lifogydd o'r môr o amgylch Abersoch sy'n ymestyn fel llifogydd risg isel ar hyd rhannau isaf Afon Soch. Mae perygl uchel o lifogydd lleol o'r môr ar hyd yr holl arfordir. Yn gyffredinol, gallai dŵr llifogydd ymestyn 150 – 200m i mewn i'r tir ar hyd yr holl arfordir cyfan. Mae hyn yn cynyddu i 300m ym Mhorth Neigwl.

Ardaloedd mewn perygl o erydiad arfordirol

Mapiau sy'n dangos graddau risg erydu ar gyfer y Tymor Byr (hyd at 2025), y Tymor Canolig (hyd at 2055) a'r Tymor Hir (hyd at 2105). Mae rhywfaint o berygl o erydu ar hyd y rhan fwyaf o'r arfordir, ond mae'r risg fwyaf yn ardal traeth Porthor (sy'n enwog am sŵn y tywod).

Allwedd/Legend

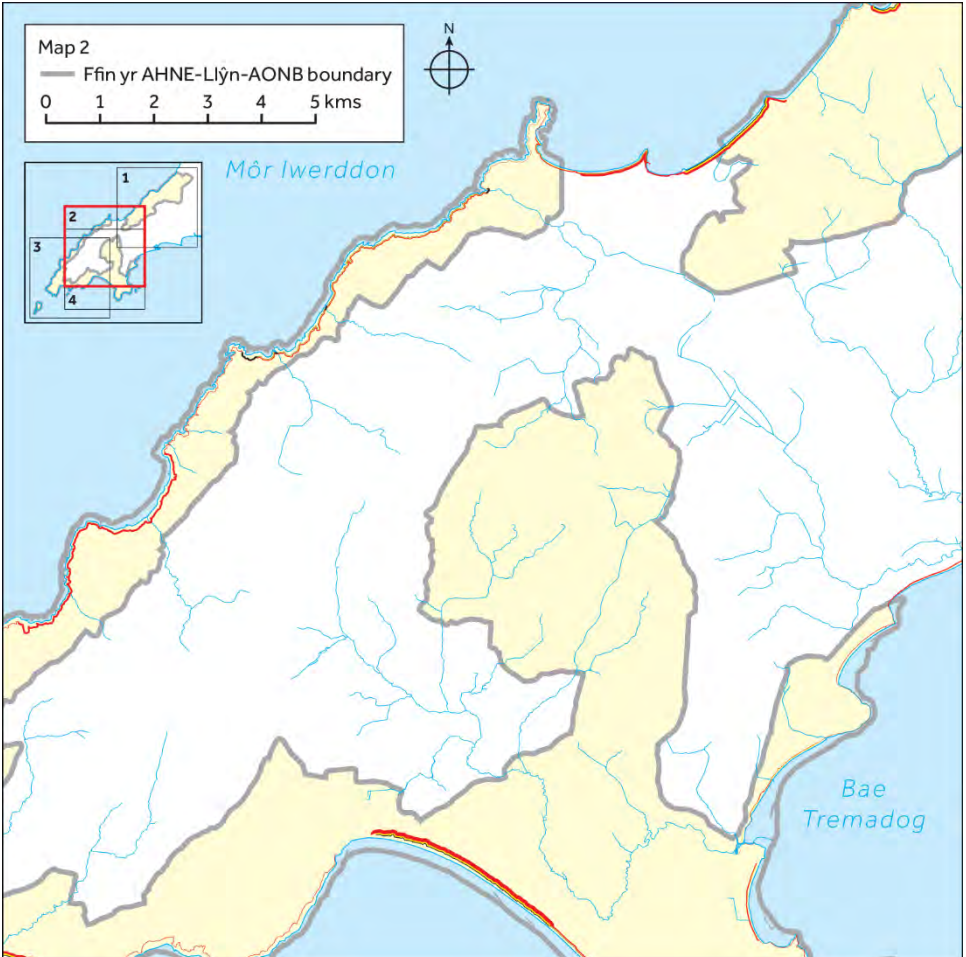
Rheoli Risg Erydiad Arfordirol Cenedlaethol (NCERM)
Graddfa gyfnodol erydiad arfordirol/
National Coastal Erosion Risk Management (NCERM)
Periodic extent of coastal erosion

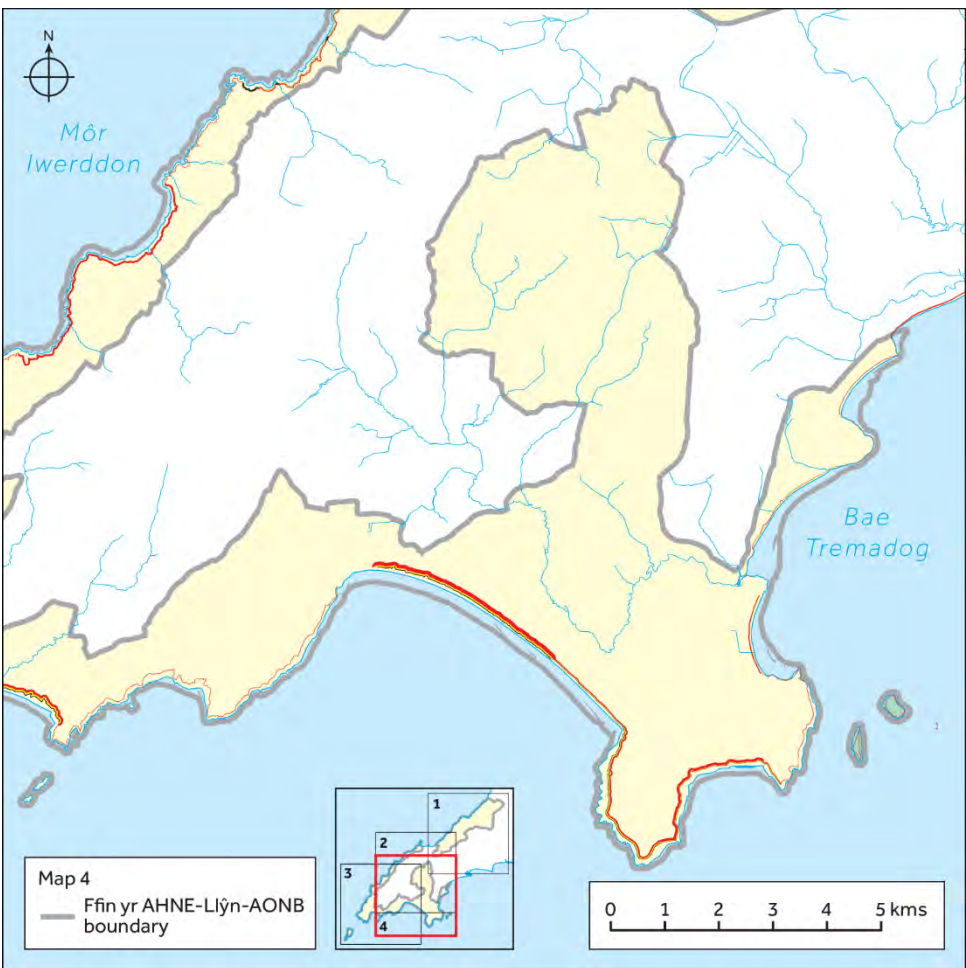
- Tymor Byr (0 – 20 mlynedd h.y. 2005 i 2025)/
Short Term (0 – 20yr i.e. 2005 to 2025)
- Tymor Canolig (20 – 50 mlynedd h.y. 2025 i 2055)/
Medium Term (20 – 50yr i.e. 2025 to 2055)
- Hirdymor (50 – 100 mlynedd h.y. 2055 i 2105)/
Long Term (50 – 100yr i.e. 2055 to 2105)

Mae'r Map Rheoli Risg Erydiad Arfordirol Cenedlaethol yn dangos ardaloedd y rhagwelir sydd mewn perygl o erydiad. Mae'r parthau risg erydiad yn cael eu creu trwy rannu'r arfordir yn 'ffryntiau'. Diffinnir y ffryntiau hyn fel darnau o arfordir gyda nodweddion cyson yn seiliedig ar leoliad, nodweddion ymateb y clogwyni a'r nodweddion amddiffyn. Mae'r data yn disgrifio'r amcangyfrifon uchaf ac isaf o risg erydu mewn lleoliad penodol, lle disgwylir i leoliad gwirioneddol yr arfordir fodoli (nid yw'r data yn amcangyfrif lleoliad absoliwt yr arfordir yn y dyfodol).

Mae llawer o arfordir yr AHNE yn naturiol ac yn dueddol o erydu, er bod rhannau bychan lle mae ymyriadau Cynllun Rheoli Traethlin ar waith.

[Nodyn: Y llinell liw yw brig y nodwedd all gael ei erydu. Yr arfordir glas safonol ar y map yw'r marc dŵr uchel].

Ffynhonell: Cynnwys Gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys Gwybodaeth yr Arolwg Ordnans. *Ordnance Survey Licence number AC0000849444. Crown Copyright and Database Right.*
https://datamap.gov.wales/maps/new?layergroup=geonode:nrw_ncerm#/

Treftadaeth naturiol

Yn yr adran hon:

Daeareg a phriddoedd.....	52
Nifer o SoDdGA yn yr AHNE	54
Ardaloedd Cadwraeth Arbenning yn yr AHNE.....	57
Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig yn yr AHNE.....	59
Safle RAMSAR ger ffin yr AHNE	60
Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol yn yr AHNE	61
Safleoedd Bywyd Gwyllt Lleol.....	62
Safon y dŵr arfordirol.....	64
Statws ecolegol afonydd.....	65
Ardaloedd o gynefin o'r pwysigrwydd mwyaf.....	66
Arwynebedd o coedtir (yn ôl y Rhestr Coedwig Genedlaethol).....	69
Coedtir Hynafol.....	70
Ardaloedd cynllun grant creu coedtir.....	71

Y rhinwedd arbennig

Cyfoeth o fywyd gwyllt

Dros amser, mae cymeriad gwledig ac amaethyddol Llŷn, yn ogystal â natur dawel a di-lygredd yr ardal, wedi cyfrannu at barhad sawl rhywogaeth sydd bellach yn cael eu hystyried yn brin yn Ynysoedd Prydain. Mae rhostiroedd yn nodwedd amlwg a phwysig yn Llŷn. Maent yn cyfrannu nid yn unig fel cynefin a nodwedd tirwedd, ond hefyd ar lefel hanesyddol a diwylliannol ac fel adnodd hamdden.

Mae'r clogwyni a'r llethrau yn cynnal amrywiaeth o lystyfiant sy'n datblygu'n araf yn borfeydd arfordirol a rhostiroedd, ac maent hefyd yn gartref i amrywiaeth o adar y môr yn ogystal â chynefin ar gyfer gwenyn meirch a rhai creaduriaid di-asgwrn-cefn prin. Mae'r riffiau yn cynnal amrywiaeth eang o gymunedau fflora a ffawna gan gynnwys amrywiaeth o goedwigoedd gwymon, sbwng a chwistrelli môr.

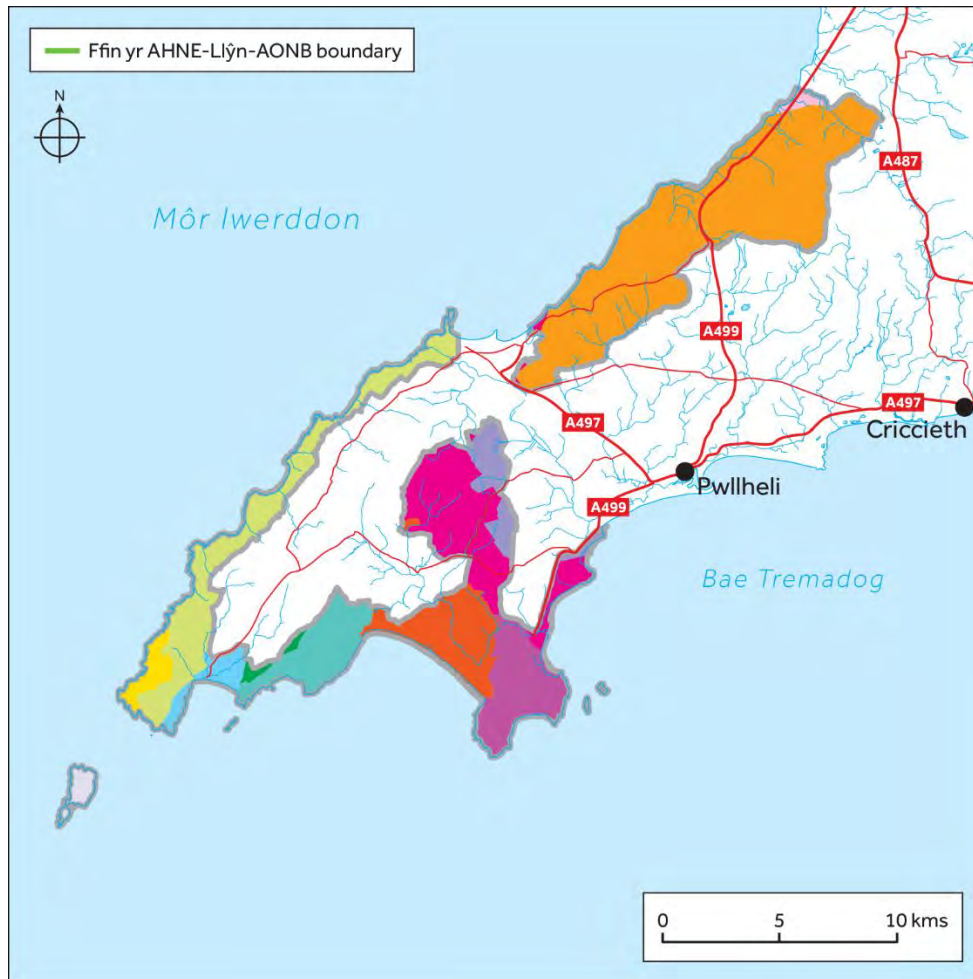
Mae'r morloi llwyd yn gyffredin yn yr ardal, ynghyd â dyfrgwn, llamhidyddion harbwr a dolffiniaid trwyn potel sydd i'w gweld yn y moroedd ar arfordir y de. Mae Llŷn yn gynefin ar gyfer amrywiaeth fawr o adar tir ac adar y môr. Ymhlith yr adar prin mae'r frân goesgoch sy'n cael ei ddefnyddio fel logo'r AHNE. Mae rhywogaethau adar eraill o bwysigrwydd Ewropeaidd i'w gweld yma hefyd, gan gynnwys y Pâl, y Wylog ac Aderyn Drycin Manaw.

Daeareg a phriddoedd

Daeareg - mae'r cyfnod stratigraffig yn bennaf yn y Palaeosöig cynnar (Cambrian ac Ordovicaidd) gyda rhywfaint o Neoproterosoic.

Priddoedd - ffrwythlondeb isel i isel iawn, cyfradd isel o ddal carbon, yn gyffredinol fwy addas ar gyfer pori.

Allwedd/Legend

- Cambriaidd – basalt, clystyrau a thywodfeini, i gerrig mwd/
Cambrian – basalt, conglomerates and sandstones, to mudstones
- Cambro-Ordovigaidd (Porth Neigwl – Ffurfiannau Nant Ffrancon) – tywodfeini, siltfeini a cherrig mwd/
Cambro-Ordovician (Hell's Mouth – Nant Ffrancon Formations) – sandstones, siltstones and mudstones
- Cambro-Ordovigaidd (Dol-cyn-Afon – Ffurfiannau Nant Ffrancon) – cerrig llaid a cherrig silt/
Cambro-Ordovician (Dol-cyn-Afon – Nant Ffrancon Formations) – mudstones and siltstones
- Cyn-Gambriaidd – siltfeini a thywodfeini ceirch, cerrig mwd coch/
Precambrian – cherty siltstones and sandstones, red mudstones
Igneaidd metamorffig
- Cyn-Gambriaidd-Gambriaidd (Cymhleth Sarn a pharth hollt Llŷn) – gwenithfaen, gabbros, granodioritau a gneisau/
Precambrian-Cambrian metamorphic igneous (Sarn Complex and Llŷn shear zone) – granites, gabbros, granodiorites and gneisses
- Cyn-Gambriaidd Hwyr – carreg laid, carreg silt, tywodfaen a chonglomerad, basalt a lafa gobennydd/
Late Precambrian – mudstone, siltstone, sandstone and conglomerate, basalt and pillow lavas
- Diamictonau rhewlifol a thywod a graean wedi'u didoli'n wael/
Glacial diamictons and poorly sorted sand and gravel
- Ordovigaidd (Ffuriant Nant Ffrancon) – cerrig llaid a cherrig silt/
Ordovician (Nant Ffrancon Formation) – mudstones and siltstones
- Ordovigaidd (Grŵp Ffolcanig Llanbedrog) – lafa canolradd a sylfaenol, tyffau asidig, siltfeini, tywodfeini a cherrig mwd duon/
Ordovician (Llanbedrog Volcanic Group) – intermediate and basic lavas, acid tuffs, siltstones, sandstones and black mudstones
- Ordovigaidd Isaf (Grŵp Bae Aberdaron i Ffuriant Nant Ffrancon) – cerrig llaid, cerrig silt a thwffau asid/
Lower Ordovician (Aberdaron Bay Group to Nant Ffrancon Formation) – mudstones, siltstones and acid tuffs
- Grŵp Bae Aberdaron Ordovigaidd, cerrig mwd a cherrig silt, gyda thywodfeini tenau a thwffau asidig, a sil dolerit trwchus/
Ordovician Aberdaron Bay Group mudstones & siltstones, with thin sandstones and acid tuffs, and thick dolerite sill
- Cymysgedd Gwna o gerrig silt, cerrig mwd, tywodfeini a chonglomerat wedi'u tarfu/
Gwna Melange of disturbed siltstones, mudstones, sandstones and conglomerate

Tarddodd y systemau Cambriaidd ac Ordovigaidd o astudio olynianau creigiau yng Nghymru. Mae creigiau Cambriaidd ac Ordovigaidd Prydain o darddiad morol yn bennaf, yn amrywio o dywodfeini a chalchfeini o'r lan a silffoedd bas i haenau creigiau llaid a gronwyd mewn basnau dwfn neu ar y llethrau cyfandir.

Mae pridd yn dylanwadu'n fawr ar ein holl ecosystem ac mae'n adnodd bregus y mae angen ei ddeall a'i ddiogelu. Mae 'Soilscales' yn set ddata priddoedd symlach ar raddfa 1:250,000 sy'n cwmpasu Cymru a Lloegr. Fe'i crëwyd er mwyn creu dealltwriaeth gyffredinol o'r amrywiadau sy'n bod rhwng mathau o bridd, a sut mae priddoedd yn effeithio ar yr amgylchedd.

- Priddoedd 4: Priddoedd twyni tywod – Calchiog, isel mewn carbon, ddim yn tyfu cnydau fel arfer.
- Priddoedd 6: Priddoedd priddgleiog ychydig yn asid sy'n draenio'n dda – Ffrwythlondeb isel, isel mewn carbon, addas ar gyfer amrywiaeth o gnydau wedi'u hau yn y gwanwyn a'r hydref; o dan laswellt mae'r priddoedd yn cael tymor pori hir.
- Priddoedd 10: Priddoedd tywodlyd ychydig yn asid yn draenio'n dda - Ffrwythlondeb isel, isel mewn carbon, addas ar gyfer ystod eang o gnydau wedi'u hau yn y gwanwyn a'r hydref gan gynnwys gwreiddiau wedi'u dyfrhau, tatws a llysiau.
- Priddoedd 13: Priddoedd priddgleiog asid dros graig sy'n draenio'n dda dros graig - Ffrwythlondeb isel, cadw carbon canolig, sy'n addas i laswelltir sydd â photensial ar gyfer pori drwy gydol y flwyddyn.
- Priddoedd 15: Priddoedd tywodlyd a priddgleiog asid iawn gwlyb naturiol - Ffrwythlondeb isel iawn, cadw carbon canolig, cynhyrchiol iawn lle nad oes carrig, ac yn addas ar gyfer grawnfwydydd, gwreiddiau, tatws a llysiau.
- Priddoedd 16: Priddoedd ucheldirol priddgleiog asid iawn gydag arwyneb mawnog gwlyb - Ffrwythlondeb isel iawn, cadw carbon uchel, mae'r rhan fwyaf yn sail i bori garw o werth pori isel neu gymedrol yn unig.
- Priddoedd 17: Priddoedd priddgleiog a chlai asid sy'n dymhorol wlyb – Draenio rhwystredig, ffrwythlondeb isel, cadw carbon canolig, sy'n addas yn bennaf ar gyfer cynhyrchu glaswellt ar gyfer llaeth neu gig eidion; rhywfaint o gynhyrchu grawnfwyd yn aml ar gyfer porthiant.

Cyfeirnod: Brenchley, P.J., Rushton, A.W.A., Howells, M. & Cave, R. (2006). *Cambrian and Ordovician: the early Palaeozoic tectonostratigraphic evolution of the Welsh basin, Midland and Monian Terranes of Eastern Avalonia*. In: Brenchley & Rawson, P.F. (eds), *The Geology of England and Wales, 2nd Edn*, p 25-74, *The Geological Society, London*.

Ffynhonnell: Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordians. Rhif trwydded yr Arolwg Ordians AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata 2025.

https://datamap.gov.wales/maps/new?layer=inspire-nrw:NRW_LANDMAP_Geological_Landscape#/

Arolwg Daearegol Prydain https://osdatahub.os.uk/downloads/open/BGS_Geology_625k ac

https://osdatahub.os.uk/downloads/open/Soil_Parent_Material_Model_1km Cynnwys gwybodaeth Arolwg Daearegol Prydain © 2025 LandIS, - "Land Information System", system wybodaeth amgylcheddol gan Brifysgol Cranfield, <https://www.landis.org.uk/soilscales/>

Nifer o SoDdGA yn yr AHNE

Yn 2024 roedd 22 o Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) yn yr AHNE yn cynrychioli 2,189.9 ha (14%) o arwynebedd yr ardal.

Rhif map	Enw SoDdGA	Math o SoDdGA	Arwynebedd o fewn yr AHNE (ha)	% o arwynebedd o fewn yr AHNE
1	Caeau Tan y Bwlch	Biolegol	6.4	100
2	Coed Cwmgwared	Biolegol	28.9	100
3	Bae Gwydir	Geological	54.8	100
4	Cappas Lwyd	Biolegol	7	100
5	Coed Elnion	Biolegol	17	100
6	Yr Eifl	Cymysg	425	100
7	Gallt y Bwlch	Biolegol	23.3	100
8	Carreg y Llam	Biolegol	13.6	100
9	Porth Dinllaen i Borth Pistyll	Cymysg	69.7	54
10	Aber Geirch	Biological	18.4	100
11	Porth Towyn i Borth Wen	Biolegol	62.1	84
12	Glannau Aberdaron	Cymysg	304.1	100
13	Ynys Enlli	Biolegol	199.3	96.6
14	Ynysoedd y Gwylanod	Biolegol	4.9	100
15	Wig Bach a'r Glannau i Borth Alwm	Cymysg	43.6	100
16	Benallt a Nant y Gadwen	Daearegol	12	100
17	Mynydd Penarfynnydd	Cymysg	161.2	100
18	Porth Ceiriad, Porth Neigwl ac Ynysoedd Sant Tudwal	Cymysg	520.7	93.2
19	Cors Llyferin	Biolegol	32.8	100
20	Pen Benar	Daearegol	0.8	99.6
21	Foel Gron a Thir Comin Mynytho	Cymysg	47.3	100
22	Mynydd Tir y Cwmwd a'r Glannau At Garreg yr Imbill	Cymysgd	130	79

Nid oes data am gyflwr cyffredinol y safleoedd unigol nag am y nodweddion penodol ar bob safle.

Cyfrif adar Môr

Rhwng 2000 a 2021, mae cynydd o 17% wedi bod yn y nifer o adar môr a gafodd eu cyfri.

Safle	Cyfri o adar môr (addaswyd)	Blynyddoedd cyfri	Y Cyfri yn bl 2000	Newid
Carreg y Llam	12,164	2018-21	9,389	+30%
Porth Gwylan	6	2016	8	-25%
Porth Lago	15	2016	21	-29%
Braich Anellog	38	2016	19	+100%
Maen Du	81	2016	96	-16%
Ynys Piod	29	2016	6	+383%
Ynys Enlli	3,830	2018	2,798	+37%
Ynysodde Gwylan	339	2015-18	789	-57%
Trwyn Penrhyn	28	2016	8	+250%
Ebolion	7	2016	8	-13%
Maen Gwenonwy	3	2016	4	-25%
Penarfynydd	16	2016	44	-64%
Trwyn Cilan	1,801	2016	3,300	-45%
Murian	58	2016	39	+49%
Porth Ceiriad	13	2016	59	-78%
Ynysodde Sant Tudwal	2,776	2016-21	1,608	+73%
Cyfanswm adar	21,204		18,196	+17%

Cafodd canlyniadau y Cyfri Adar Môr, y pedwerydd cyfri o adar môr bridio Prydain ac Iwerddon sy'n rhyngwladol bwysig, ei gyhoeddi ar 16 o Dachedd 2023.

Ffynhonnell: Burnell, D., Perkins, A.J., Newton, S.F., Bolton, M., Tierney, T.D. & Dunn, T.E., 2023. *Seabirds Count: a census of breeding seabirds in Britain and Ireland (2015-2021)*. Lynx Nature Books, Barcelona. <https://hub.jncc.gov.uk/assets/63f0ea40-485d-46dd-b967-150df90a7b2b>

Lleoliad morwellt islanw

Mae dirywiad i'w weld yn y gwlâu morwellt, mae'n bosib mai'r rheswm am y niwed yw gweithgareddau hamden (angorfeydd).

Mae gwlâu morwellt yn datblygu mewn ardaloedd rhynglanwol a bas ar dywod a mwd. Gellir eu canfod mewn cilfachau a baeau morol ond hefyd mewn ardaloedd eraill, fel morlynnoedd a sianeli, sy'n cael eu cysgodi rhag tonnau sylweddol. Mae tair rhywogaeth o *Zostera* i'w gweld yn y DU, ac ystyrir bod pob un yn brin.

- Mae'r llyswellt corrach *Zostera noltii* i'w gael agosaf at y lan, yn aml yn gyfagos i gymunedau morfa heli isaf.
- Llyswellt llyswennod cul *Zostera angustifolia* ar y lan ganol i'r lan isaf, a
- *Marina Eelgrass Zostera* yn bennaf yn yr is-arfordir.

Mae'r planhigion yn sefydlogi'r is-haen, yn ffynhonnell bwysig o ddeunydd organig, ac yn darparu cysgod ac arwyneb ar gyfer ymlyniad gan rywogaethau eraill. Pan fo'r cynefin hwn wedi'i ddatblygu'n dda, gall diatomau ac algâu ymgartrefu megis *Enteromorpha spp*, *Cladophora rectangularis*, *Rhodophysema georgii*, *Ceramium rubrum*, slefrod môr coesyn ac anemonau.

Bregusrwydd:

Mae gwelâu morwellt Llŷn ymhlith y gorau yn y DU, mae'n bosibl bod y dirywiad diweddar yn gysylltiedig â gweithgarwch hamdden (Liley, D. & Saunders, P. (2024): *Recreation and the environment on the Llŷn*. Adroddiad gan *Footprint Ecology*)

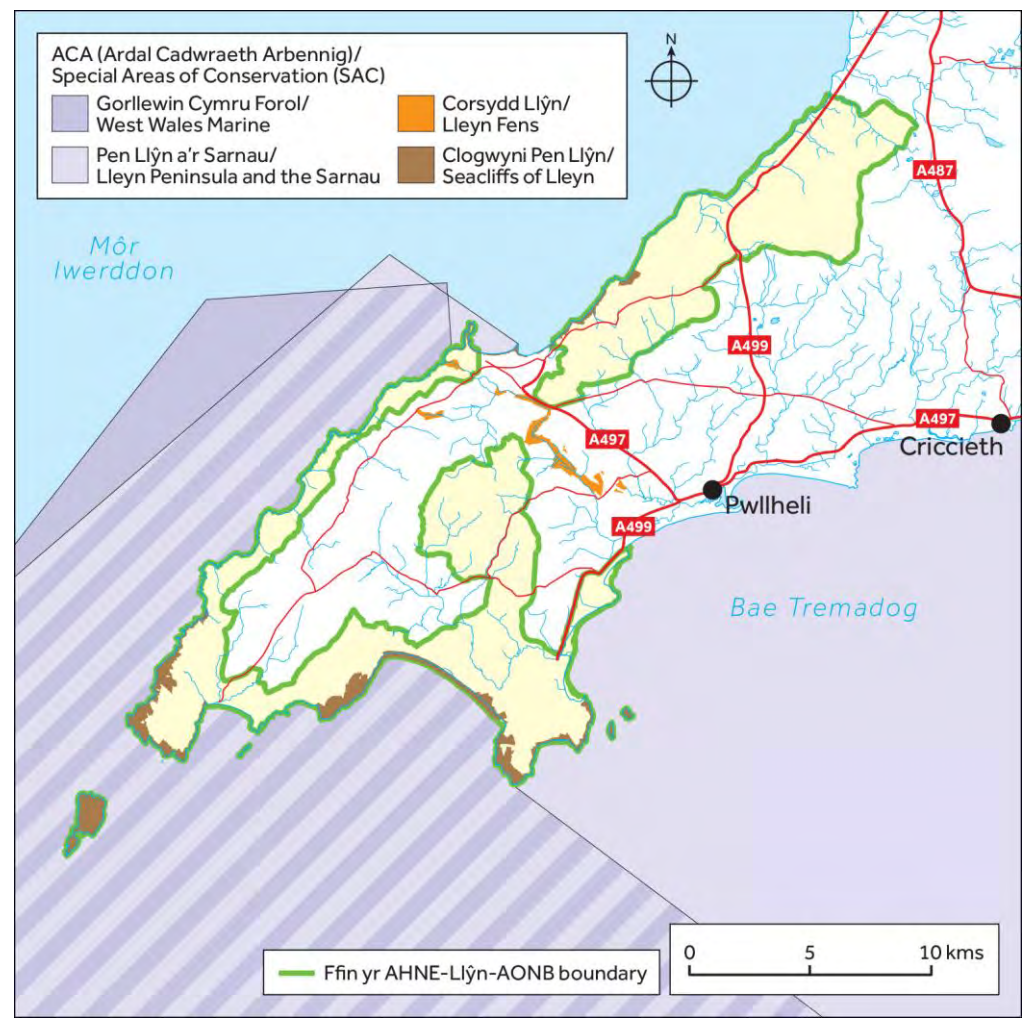
Achub Cefnforoedd Morwellt

Mae'r DU wedi colli hyd at 90% o'r dolydd morwellt yn y ganrif ddiwethaf. Yn 2019, ffurfiodd Prifysgol Abertawe, yr elusen *Project Seagrass* a WWF-UK bartneriaeth i ddechrau adfer safleoedd drwy ail-hadu. Yng ngogledd Cymru, mae Pen Llŷn a'r Sarnau ac Ymddiriedolaeth Natur Gogledd Cymru wedi ymuno â'r bartneriaeth.

Ffynhonnell: Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth y DU; Disgrifiadau o Gynefinoedd Blaenoriaeth. BRIG (ed. Ant Maddock) 2008.
<https://data.jncc.gov.uk/data/6e4e3ed1-117d-423c-a57d-785c8855f28c/UKBAP-BAPHabitats-49-SeagrassBeds.pdf> see <https://jncc.gov.uk/our-work/marine-habitat-data-product-habitat-suitability-models/#zostera-marina-beds> Cynnwys gwybodaeth yr Arolwg Ordians © Hawlfraint y Goron a hawl basdata 2024.

Ardaloedd Cadwraeth Arbenning yn yr AHNE

Mae 4 Ardal Cadwraeth Arbennig (ACA) yn yr AHNE, cyfanswm o 1,324.8 ha (8.55) o'r AHNE.

ACA Clogwyni Pen Llŷn

Arwynebedd yn yr AHNE (ha) 1,030.9 | % o'r ACA yn yr AHNE 98.3

SoDdGA perthnasol yn yr AHNE (yn rhannol neu gyflawn)

Gallt Y Bwlch
Glannau Aberdaron
Mynydd Penarfynnydd
Porth Ceiriad, Porth Neigwl ac Ynysoedd Sant Tudwal
Porth Dinllaen i Borth Pistyll
Ynys Enlli

ACA Corsydd Llŷn

Arwynebedd yn yr AHNE (ha) 18.4 | % o'r ACA yn yr AHNE 6.5

Relevant SSSIs in AONB (fully or partially)

Aber Geirch

ACA Pen Llŷn a'r Sarnau

Arwynebedd yn yr AHNE (ha) 275.5 | % o'r ACA yn yr AHNE 0.2

SoDdGA perthnasol yn yr AHNE (yn rhannol neu gyflawn)

Glannau Aberdaron
Mynydd Tir y Cwmwd a'r Glannau hyd at Garreg Yr Imbill
Porth Ceiriad, Porth Neigwl ac Ynysoedd Sant Tudwal
Porth Dinllaen I Borth Pistyll
Porth Towyn I Borth Wen
Wig Bach a'r Glannau I Borth Alwm
Ynys Enlli

ACA Gorllewin Cymru Forol

Cysylltu gyda arfordir yr AHNE

SoDdGA perthnasol yn yr AHNE (yn rhannol neu gyflawn)

Ynysoedd y Gwylanod

Cyflwr nodweddion a ddynodwyd 2025

Nodwedd	Asesiad cyflwr
Riffiau	Anffafriol
Cilfachau a baeau mawr bas	Ffatriol
Banciau tywod sydd wedi'u gorchuddio gan ychydig ddŵr môr drwy'r amser	Ffatriol
Aberoedd	Ffatriol
Lagwnau arfordirol	Anffafriol
Fflatiau mwd a gwastadeddau tywod nad ydynt wedi'u gorchuddio â dŵr môr ar lanw isel	Ffatriol
Dolydd halen yr Iwerydd <i>Glaucopuccinellietalia maritima</i>	Anffafriol
Salicornia a phlanhigion blynyddol eraill sy'n byw mewn mwd a thywod	Ffatriol
Ogofau morol dan ddŵr neu yn rhannol dan ddŵr	Anhysbys
Morlo Llwyd <i>Halichoerus grypus</i>	Ffatriol
Dolffin Trwyn Potel <i>Tursiops truncatus</i>	Ffatriol
Arall <i>Lutra lutra</i>	Anffafriol

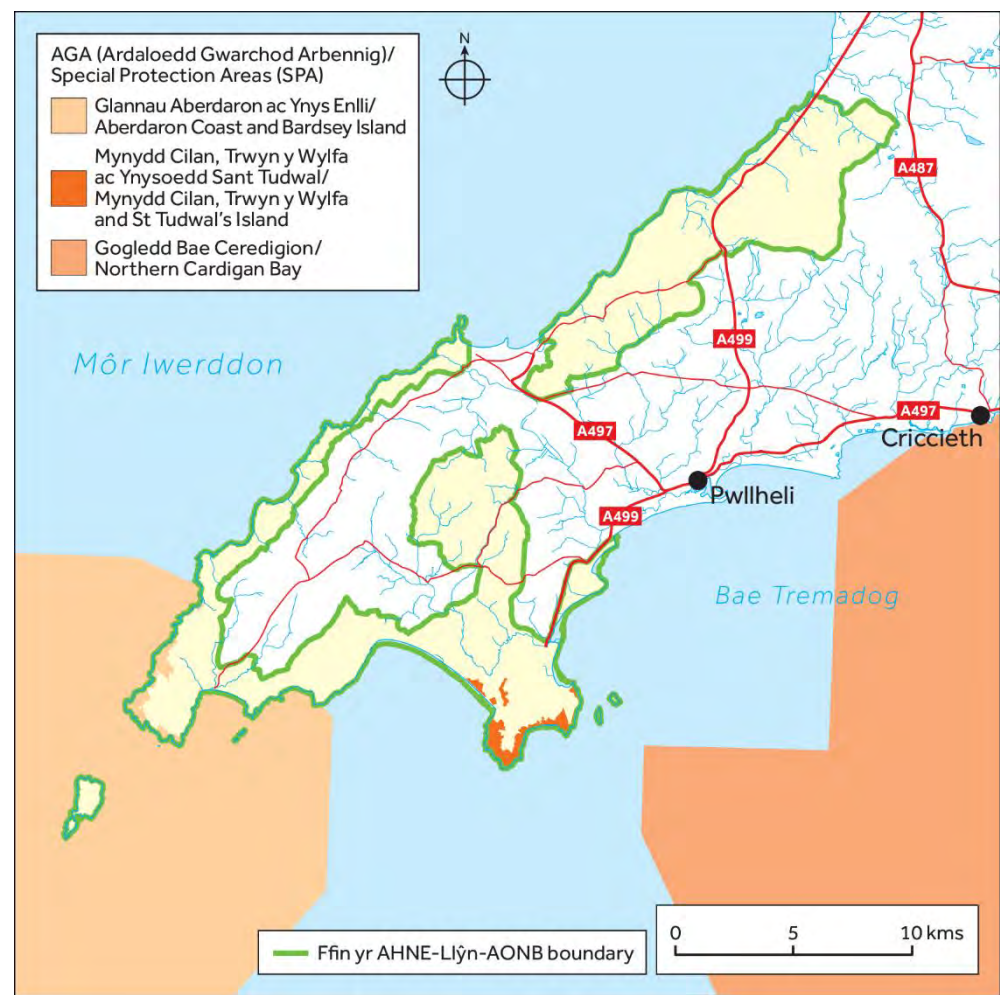
Mae ACA yn ardaloedd gwarchodedig yn y DU er mwyn cynnal cynefinoedd naturiol pwysig a fflora a ffawna prin, dan fygythiad a nodweddiadol o forwellt.

Ffynhonnell: Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordians. Rhif trwydded yr Arolwg Ordians AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata.

Hatton-Ellis, M., Wynter, E., Jackson-Bué, M. and Cuthbertson, S. (2025): Asesiadau Cyflwr Nodweddion a Ddynodwyd Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau. Adroddiad tystiolaeth CNC Rhif 908, 232pp, Cyfoeth Naturiol Cymru, Caerdydd.

Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig yn yr AHNE

Mae dwy Ardal Gwarchodaeth Arbennig (AGA) yn yr AHNE yn cynrychioli 881 ha (5.7%) o'r AHNE.

AGA Glannau Aberdaron ac Ynys Enlli

Arwynebedd yn yr AHNE (ha) / % o'r AGA yn AONB	508.2	1.5%
Y SoDdGA perthnasol yn yr AHNE (rhannol neu gyflawn)	Glannau Aberdaron Ynys Enlli Ynysoedd y Gwylanod, Wig Bach a'r Glannau I Borth Alwm	
Cyflwr y nodweddion dynodedig	Aderyn Drycin Manaw <i>Puffinus puffinus</i>	Ffatriol

Mynydd Cilan, Trwyn y Wylfa ac Ynysoedd Sant Tudwal AGA

Arwynebedd yn yr AHNE (ha) / % o'r AGA yn AONB	372.8	100%
Y SoDdGA perthnasol yn yr AHNE (rhannol neu gyflawn)	Porth Ceiriad, Porth Neigwl ac Ynysoedd Sant Tudwal	
Cyflwr y nodweddion dynodedig	Bran goesgoch <i>Pyrhocorax pyrrhocorax</i>	Bygythiad o <i>biocenotic evolution</i> (dilyniant), pori a rhywogaethau cynhenid problemus

Mae AGA yn ardaloedd dynodedig ar gyfer adar yn y DU i warchod poblogaethau o adar gwyllt mudol prin, allai gael niwed ac adar mudol rheolaidd a'u cynefinoedd hanfodol, ar y tir ac ar y môr.

Ffynhonnell: Hatton-Ellis, M., Murphy, M. Cuthbertson, S., Jackson-Bué, M. and Wynter, E. 2025. Adroddiad Cyflwr ar gyfer nodwedd dynodedig Ardal Gwarchodaeth Arbennig Glannau Aberdaron ac Ynys Enlli. Adroddiad tystiolaeth CNC rhif 914, 17pp, Cyfoeth Naturiol Cymru, Caerdydd. Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordans. Rhif trwydded yr Arolwg Ordans AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata

Safle RAMSAR ger ffin yr AHNE

Nid oes safle RAMSAR yn yr AHNE ei hun ond mae un gerllaw.

Corsydd Môn a Llŷn

Cyfres o gorsydd rhyngwladol bwysig base rich sydd yn cynnwys chwe adran ac yn cefnogi ystod o flodau a ffawna prin. Mae'r chwe gwlyptir ar ben dyffrynnoedd a hen fasnau llynnoedd sydd wedi'u llenwi'n bennaf â dyddodion marl a mawn, gyda dŵr agored yn parhau ar ddwy o'r safleoedd. Mae ffynhonnau calch o ddyfrffonau calchfaen a drifft calchaid yn dyfrhau'r corsydd ac yn arwain at llystyfiant arbennig. Mae'r corsydd yma yn nodedig fel y safleoedd gorau yng Nghymru ar gyfer rhawn yr ebol.

Mae'r safleoedd mewn perygl o ddilyniant llystyfiant, draenio, ewtroffeiddio a llygredd (o wrteithiau amaethyddol).

Mae Safle Ramsar yn wlyptir o bwysigrwydd rhyngwladol, wedi'i ddynodi o dan y Confensiwn Ramsar byd-eang (Confensiwn ar Wlyptiroedd) am ei werth ecolegol. Anelir am "ddefnydd doeth" ohono a chadwraeth trwy ymdrechion lleol, cenedlaethol a rhyngwladol, gan amddiffyn cynefinoedd hanfodol ar gyfer adar dŵr, bioamrywiaeth, a datblygu cynaliadwy.

Ffynhonnell: Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordnans. Rhif trwydded yr Arolwg Ordnans AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata, <https://jncc.gov.uk/jncc-assets/RIS/UK14005.pdf>

Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol yn yr AHNE

Mae dwy Warchodfa Natur Cenedlaethol (GNC) yn yr AHNE yn cynrychioli 219.9 ha (14%) o'r ardal.

Enw GNC	Arwynebedd yn yr AHNE (ha)	% o'r ardal yn yr AHNE
Ynys Enlli	178.6	100
Yr Eifl	39.3	100

Mae Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol wedi'u sefydlu er mwyn eu gwarchod ac i alluogi pobl astudio bywyd gwyllt, cynefinoedd neu nodweddion daearegol o ddiddordeb arbennig.

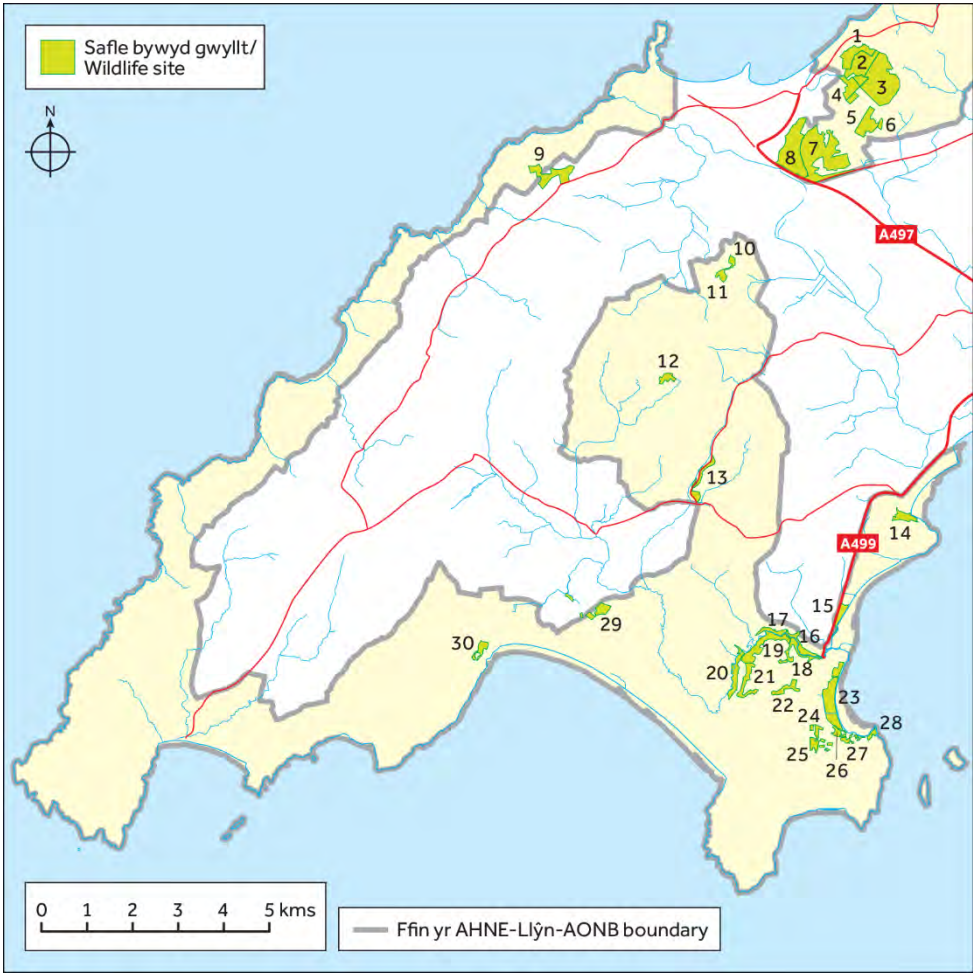
Mae Ynys Enlli wedi ei lleoli 3km o ben y penrhyn. Mae Mynydd Enlli – yn 167m o uchder, wedi'i orchuddio â clustog fair pinc llachar, grug porffor a chen euraidd prin. Mae Enlli yn gartref i fferm weithiol, pysgodfa cimychiaid a chrancod ffyniannus, Arsyllfa Adar a bywyd gwyllt gwych, gan gynnwys dros 200 o forloi llwyd yr Iwerydd, poblogaeth gynyddol o Adar Drycin Manaw a'r Fran Goesgoch. Yn 2023, derbyniodd Ynys Enlli ardystiad Noddfa Awyr Dywyll Ryngwladol gan y Gymdeithas Awyr Dywyll Ryngwladol. Mae hyn yn golygu mai Enlli yw'r safle cyntaf yn Ewrop i dderbyn y statws hwn.

Dynodwyd Yr Eifl yn Warchodfa Natur Genedlaethol oherwydd ei rhostir; mae yna hefyd boblogaeth o Frain Coesgoch yn bridio. "Yr Eifl" yw'r mynydd uchaf ym Mhen Llŷn gyda thri chop - Tre'r Ceiri (485m), Garn Ganol (564m), a Garn Fôr (444m).

Ffynhonnell: Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordans. Rhif trwydded yr Arolwg Ordans AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata. Gwybodaeth o safle we Ymddiriedolaeth Enlli, Medi 2025 - <https://enlli.org/>

Safleoedd Bywyd Gwyllt Lleol

Yn 2025, roedd 30 'Safle Bywyd Gwyllt' yn cynrychioli 421.6 ha (2.7%) o'r ardal.

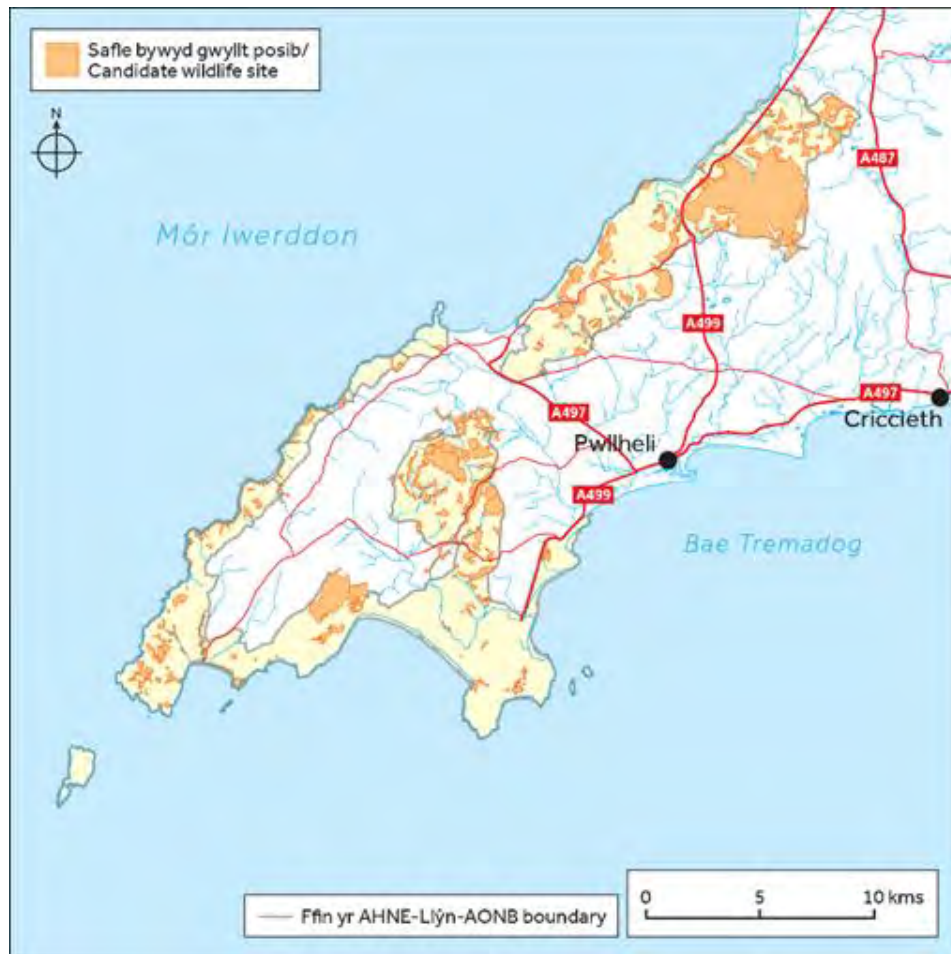

Allwedd/Legend

- 1 Chwarel Bodeillas
- 2 Mynydd Nefyn 4
- 3 Mynydd Nefyn 1
- 4 Mynydd Nefyn 2
- 5 Mynydd Nefyn 3
- 6 Cerniog Bach & Isaf
- 7 Garn Boduan
- 8 Fflat orllewinol Garn Boduan
- 9 Min y Rhos
- 10 Coed Dinam
- 11 Coed Creigiau-cathod
- 12 Wierglodd Garn / Rhos
- 13 Bodlondeb
- 14 Coed Bachellyn
- 15 Trwyn-y-Fach
- 16 Afon Soch (Gogledd Ddwyrain)
- 17 Afon Soch (Gogledd Orllewin)
- 18 Afon Soch (De-ddwyrain)
- 19 Afon Soch (De Orllewin)
- 20 Dwylan Bellaf / Dwylan
- 21 Craigfryn
- 22 Creigir Goch
- 23 Abersoch, Borth Fawr
- 24 Pant Gwyn
- 25 Bwlchtocyn
- 26 Macroes Mosaic (Gorllewin)
- 27 Macroes Mosaic (Dwyrain)
- 28 Penrhyn Du
- 29 Tyn Lon
- 30 Plas yn Rhiw

Yng Nghynllun Datblygu Lleol Gwynedd sy'n cael ei baratoi, mae'r Mapiau Cyfyngiadau yn cynnwys '**Safleoedd Bywyd Gwyllt**'. Mae'r map yn dangos 30 o 'Safleoedd Bywyd Gwyllt' sy'n cwmpasu ardal o 421.6 hectar o fewn yr AHNE.

'Safleoedd Bywyd Gwyllt' yw'r term a ddefnyddir i gwmpasu'r safleoedd hynny y cyfeirir atynt ym Mholisi Cynllunio Cymru fel Safleoedd o Ddiddordeb ar gyfer Cadwraeth Natur (SINCs). Maent yn cynrychioli cynefinoedd a rhywogaethau o werth cadwraeth natur uchel ond heb ddynodiad statudol, felly maent o bwysigrwydd lleol. Maent wedi cael eu cadarnhau yn dilyn arolwg safle manwl ac asesiad yn erbyn cyfres o feini prawf.

Yng Nghynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn (Mabwysiadwyd 2017), roedd y Mapiau Cyfyngiadau yn cynnwys 'Safleoedd Bywyd Gwyllt Ymgeisiol' (y rhai a allai fod yn werth eu hystyried). Mae'r mapiau hynny'n dangos 250 o 'Safleoedd Bywyd Gwyllt' a 'Safleoedd Bywyd Gwyllt Ymgeisiol' yn llawn, neu'n rhannol o fewn yr AHNE, sy'n cwmpasu 3,972.9 ha.

Mae angen ymchwil bellach i gadarnhau statws y 'Safleoedd Bywyd Gwyllt Ymgeisiol' a nodwyd yn 2017.

Ffynhonnell: Cyngor Gwynedd 2026 (*OS Public Sector End User Licence*); Cynllun Datblygu Lleol Gwynedd (y cynllun newydd)
<https://www.gwynedd.llyw.cymru/en/Council/Strategies-and-policies/Environment-and-planning/Planning-policy/Joint-Local-Development-Plan/Cynllun-Datblygu-Lleol-ar-y-Cyd-diwygiedig/Gwynedd-Local-Development-Plan-the-new-Plan.aspx>; LUC (2021): Adroddiad Cyflwr AHNE Llŷn 2021.

Safon y dŵr arfordirol

Yn 2024, roedd dwy ardal o ddyfroedd arfordirol o statws ecolegol a chemegol da; roedd gan un statws cemegol cymhedrol.

Mae Cyfarwydddeb Fframwaith Dŵr y DU yn fecanwaith pwysig ar gyfer monitro cyrff rheoli dŵr ar gyfer ystod o faterion, gan gynnwys llygredd o gemegau a maetholion gormodol, yn ogystal ag iechyd cymunedau bywyd gwyllt fel planhigion a physgod. Mae cyrff rheoli dŵr yn cael eu graddio o ran statws fel uchel, da, cymhedrol, gwael neu ddrwg. Dim ond y cyrff rheoli dŵr sy'n cael eu disgrifio fel 'da' neu 'uchel' sydd mewn cyflwr cynaliadwy ac iach; Mae'r gweddill i gyd angen lefel uwch o amddiffyniad a rheolaeth os ydynt am wella i lefel dda o iechyd.

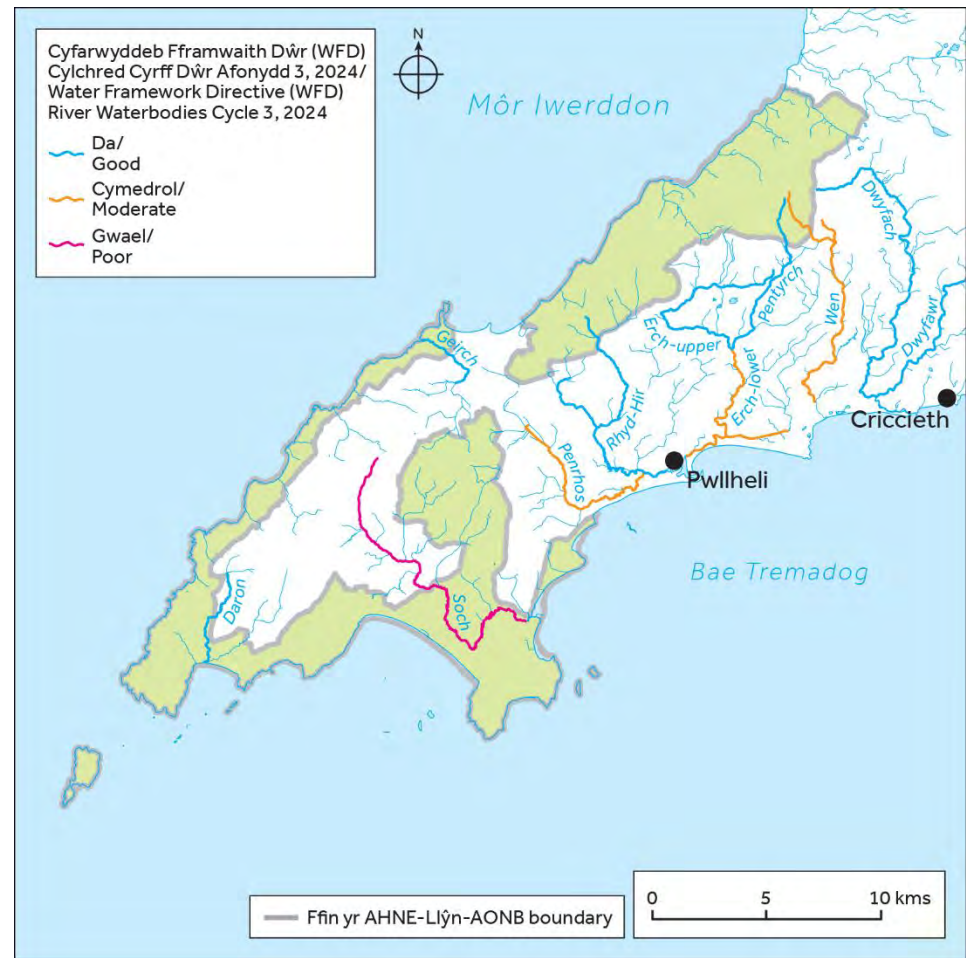
	Statws	
De Bae Caernarfon	Da¹	Statws ecolegol yn dda, statws cemegol yn uchel.
Gogledd Bae Ceredigion	Cymhedrol²	Statws ecolegol yn dda ond statws cemegol yn gymhedrol.
Bae Tremadog	Da¹	Statws ecolegol yn dda, statws cemegol yn uchel.

1 = Newid bychan o'r cyflwr gwreiddiol oherwydd dylanwad dynol.
2 = Newid cymhedrol o'r cyflwr gwreiddiol oherwydd dylanwad dynol.

Ffynhonnell: Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordans. Rhif trwydded yr Arolwg Ordans AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata. Portal Gwybodaeth Amgylcheddol Cymru - *WFD Coastal Cycle 3 2024 Interim*. <https://naturalresources.wales/evidence-and-data/research-and-reports/water-reports/water-quality/assessment-of-water-quality-in-wales-2024/?lang=en>

Statws ecolegol afonydd

Roedd 38% o afonydd yn yr AHNE mewn cyflwr ecolegol da yn 2024 (i fyny o 24% yn 2020); Roedd 50% mewn cyflwr gwael (0% yn 2020). Mae'r Afon Geirch wedi codi o statws cymedrol i statws da tra bod Afon Soch wedi gostwng o statws cymedrol i gwael.

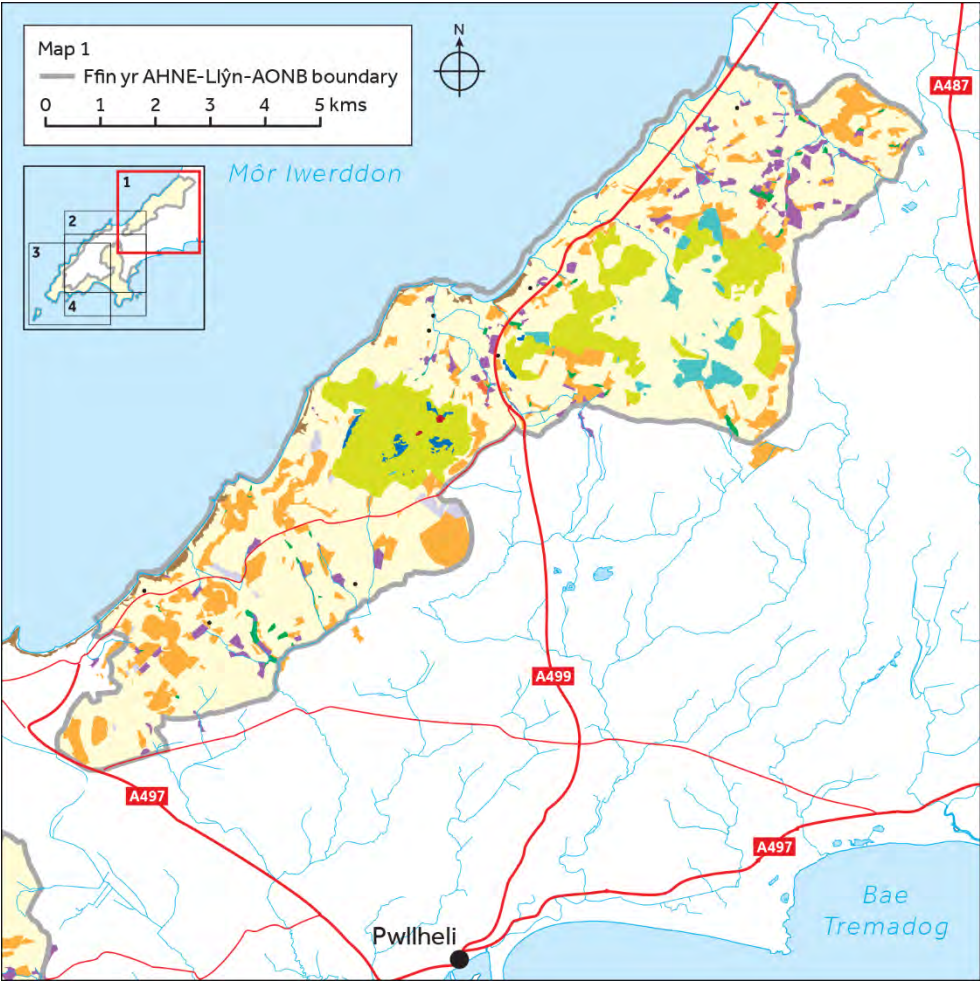
Mae Cyfarwydddeb Fframwaith Dŵr y DU yn fecanwaith pwysig ar gyfer monitro cyrff rheoli dŵr am ystod o faterion, gan gynnwys llygredd o gemegau a maetholion gormodol, yn ogystal ag iechyd cymunedau bywyd gwyllt fel planhigion a physgod. Mae cyrff dŵr yn cael eu graddio fel statws uchel, da, cymedrol, gwael neu wael. Dim ond y cyrff dŵr sy'n cael eu disgrifio fel 'da' neu 'uchel' sydd mewn cyflwr cynaliadwy ac iach; Mae'r gweddill i gyd angen lefel uwch o amddiffyniad a rheolaeth os ydynt am wella i lefel dda o iechyd.

		Hyd yr afonydd (km)	
Disgrifiad	Statws	2024	2020
Cyflwr naturiol neu agos i naturiol hefo dim, neu ychydig iawn o dystiolaeth o newid.	Uchel	0	0
Newid bychan o gyflwr naturiol oherwydd effaith dynol.	Da	7.61	4.78
Newid cymhedrol o gyflwr naturiol oherwydd effaith dynol.	Cymhedrol	2.42	15.32
Newid mawr o gyflwr naturiol oherwydd effaith dynol.	Gwael	10.08	0
Newid mawr iawn o gyflwr naturiol oherwydd effaith dynol.	Drwg	0	0
Dim statws		0	0
CYFANSWM		20.11	20.11
% o statws Uchel neu Dda		38%	24%

Ffynhonnell: Cynnwys data Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordians. Rhif trwydded yr Arolwg Ordians AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata. Portal Gwybodaeth Amgylcheddol Cymru - WFD River Waterbodies Cycle 3 2024 interim. <https://naturalresources.wales/evidence-and-data/research-and-reports/water-reports/water-quality/assessment-of-water-quality-in-wales-2024/?lang=en>

Ardaloedd o gynefin o'r pwysigrwydd mwyaf

Yn 2025 roedd cyfanswm o 3,602 hectar o gynefinoedd o'r pwysigrwydd mwyaf, dros 23% o dir yr AHNE.

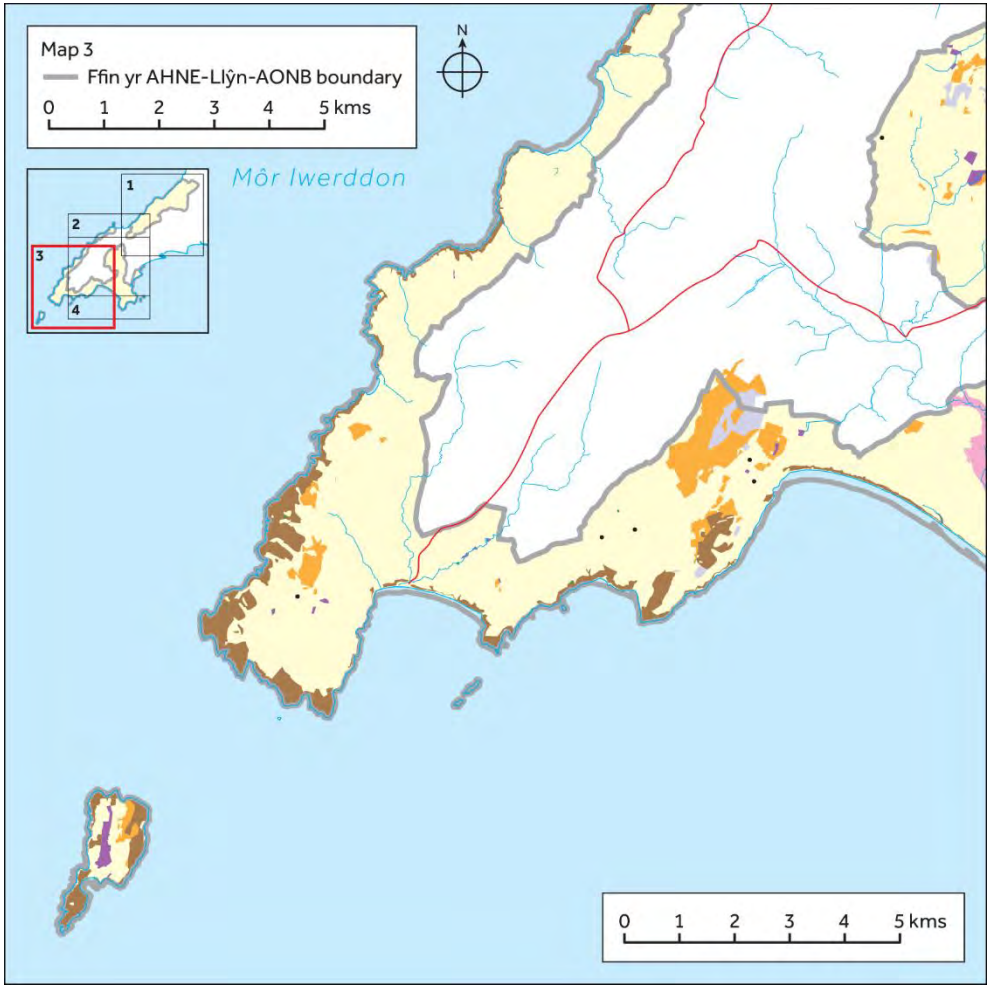
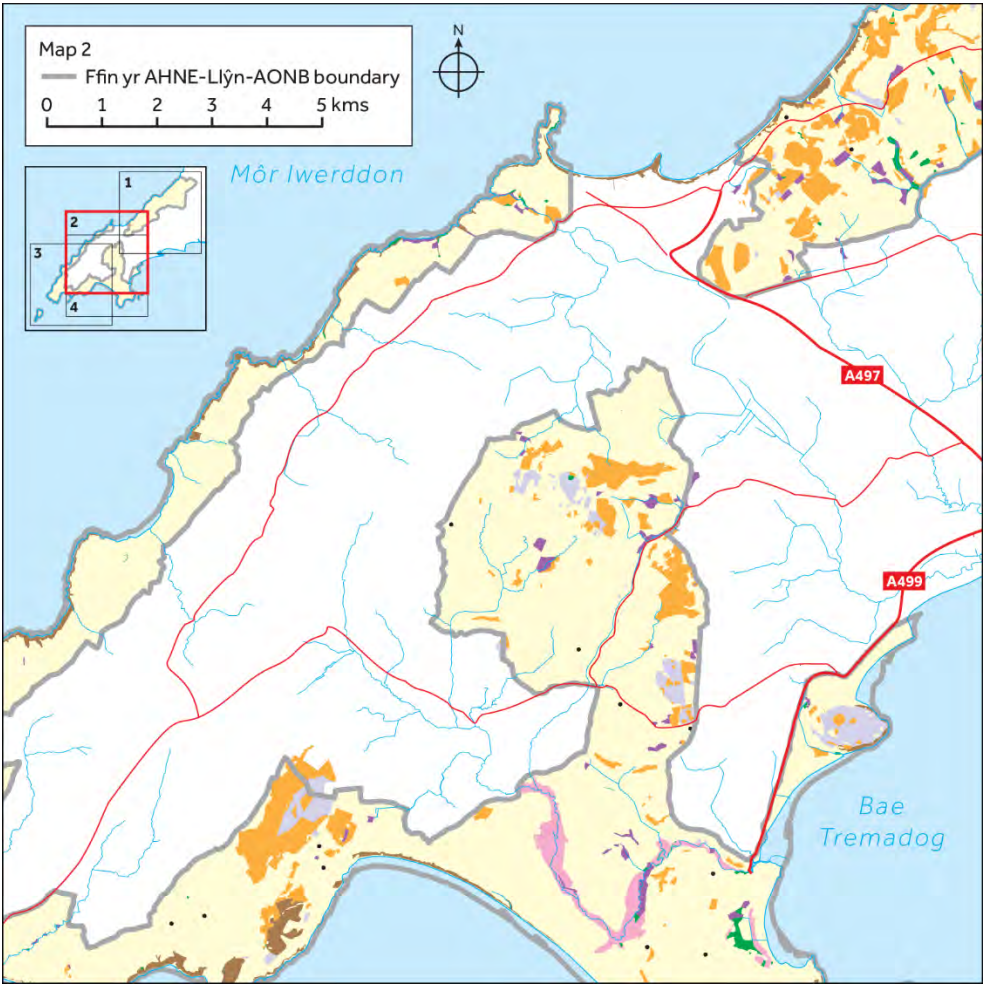
Allwedd/Legend

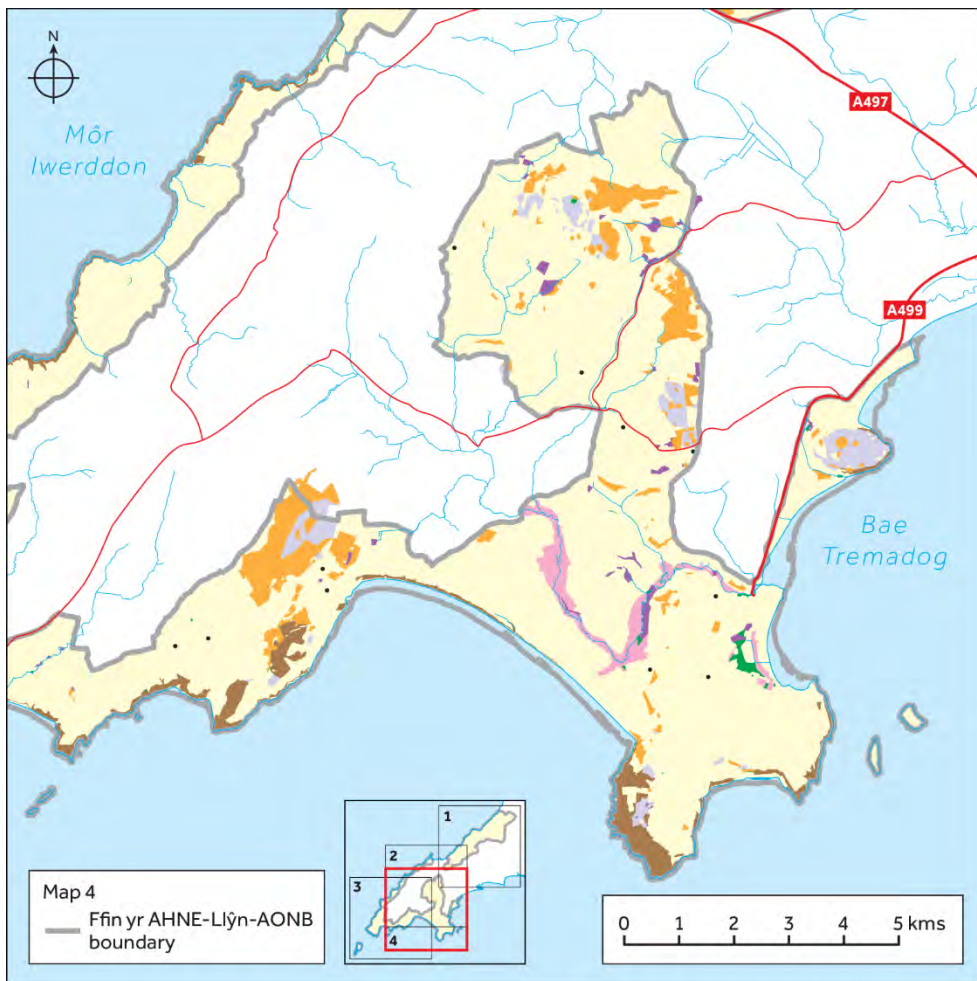
- Brigiad creigiog a sgri/
Rock outcrop and scree
- Clogwyn a llethr morwrol/
Maritime cliff and slope
- Corgors/
Blanket bog
- Cors pori arfordirol a glaswelltir gorlifdir/
Coast grazing marsh and floodplain grassland
- Cors a gwely cyrs iseldir/
Lowland fen and reedbed
- Dôl iseldir/
Lowland meadow
- Glaswelltir asid sych iseldir/
Lowland dry acid grassland
- Glaswellt y gweunydd a phorfa brwyn/
Purple moor grass and rush pasture
- Mae ucheldir yn llifo i mewn i ffen a chors/
Upland flushes fen and swamp
- Perllan draddodiadol/
Traditional orchard
- Rhostir iseldir/
Lowland heathland
- Rhostir ucheldir/
Upland heathland

Mae Adran 7 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) (2016) yn ei gwneud yn ofynnol i restrau bioamrywiaeth gael eu cynhyrchu. Mae'r rhestrau hyn yn cynnwys mathau o gynefinoedd sydd o'r "Pwysigrwydd mwyaf" at ddibenion cynnal a gwella bioamrywiaeth mewn perthynas â Chymru.

Crëwyd y set ddata hon gan ddefnyddio Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol - Cynefinoedd Blaenoriaeth Cymru a Chynefinoedd Eang, y ddau ohonynt yn deillio o arolygon cynefinoedd a rhywogaethau daearol Gradd 1 a gynhaliwyd ledled Cymru.

Cynefinoedd o'r pwysigrwydd mwyaf - ha	2025
	ha
Sgri ac chreigiau brig mewndirol	22.1
Llethrau a chlogwyni morwrol	684.8
Corgors	2.2
Tir pori a glaswelltir corsiog arfordirol	165.6
Corsydd iseldir a gwlâu hesg	62.6
Dolydd iseldir	4.5
Glaswelltir iseldir asid sych	1,144.4
Corsydd a gwlyptir yr Ucheldir	80.6
Perllannau traddodiadol	0.8
Tir pori brwyn a glaswellt y gweunydd	249.3
Rhostir iseldir	474.8
Rhostir ucheldir	710.7
Cyfanswm	3,602.4

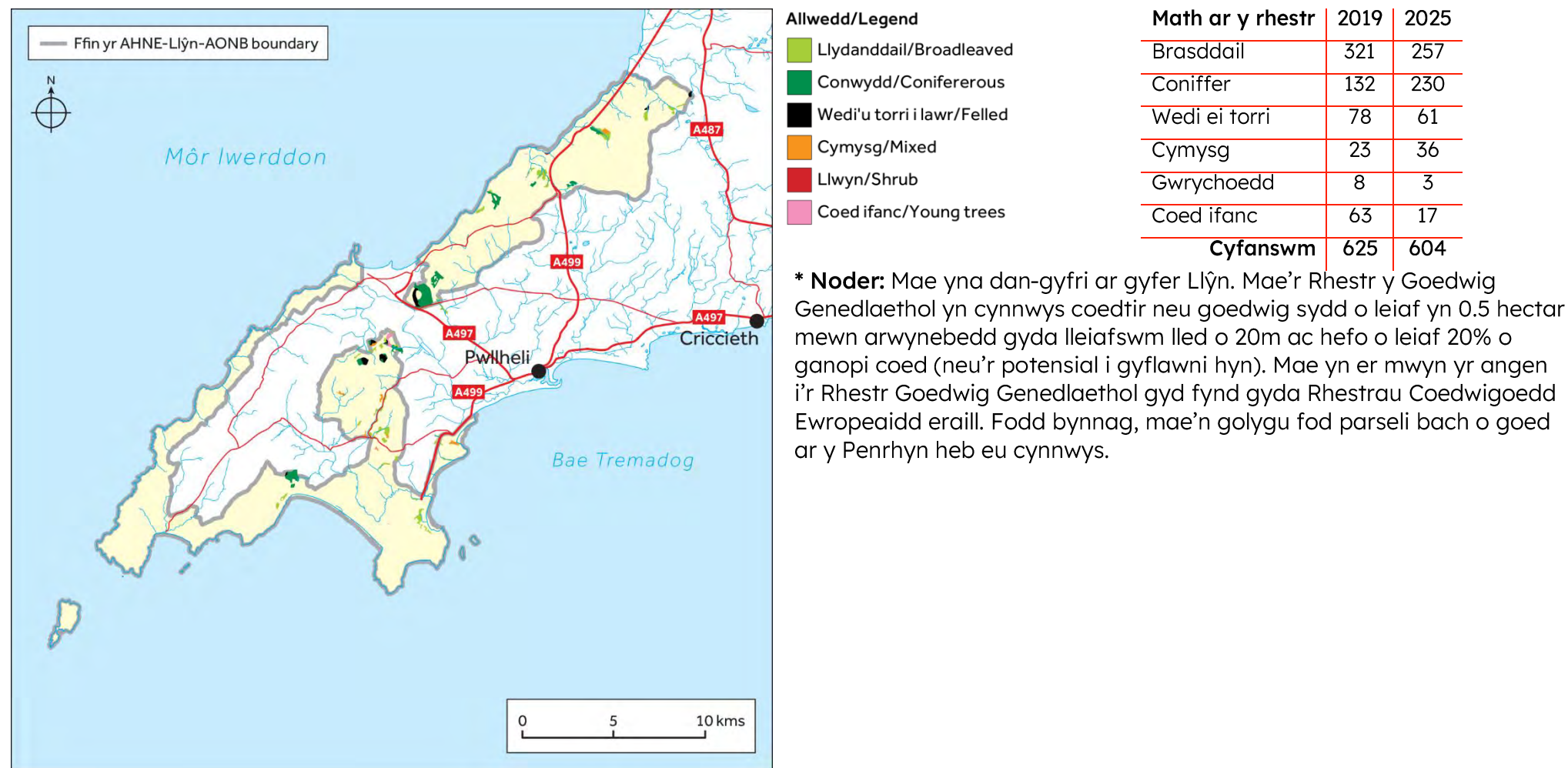
O'r 26 perllan yn yr AHNE mae:

- Mae 2 yn cael eu nodi fel yn 'Bendant yn Berllan traddodiadol – cynefin blaenoriaeth' (Gilfach – cyflwr gwyh (0.08 ha), a Plas yn Rhiw – cyflwr da (0.79 ha),
- Mae 4 wedi eu nodi fel 'Gall fod cynefin perllan traddodiadol blaenoriaeth fod yn bresennol ond nid oes digon o dystiolaeth i gadarnhau hynny yn bendant',
- Mae 6 wedi eu nodi fel 'Yn fwyaf tebyg yn gynefin perllan traddodiadol blaenoriaeth ond mae peth ansicrwydd',
- 14 wedi eu nodi fel 'y safle ddim yn cyfarfod â meini prawf cynefin blaenoriaeth'.

Ffynhonnell: Cynnwys gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordans. Rhif trwydded yr Arolwg Ordans AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata.
https://datamap.gov.wales/layergroups/geonode%3Anrw_terrestrial_sections_7_habitats

Arwynebedd o coedtir (yn ôl y Rhestr Coedwig Genedlaethol)

Yn 2025 roedd yna 604 ha o goedtir yn cynrychioli 4% o arwynebedd yr AHNE yn ôl dosbarthiad Rhestr y Goedwig Genedlaethol *

Ffynhonnell: Cynnwys gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys data yr Arolwg Ordians. Rhif trwydded yr Arolwg Ordians AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata. https://datamap.gov.wales/layers/inspire-nrw:NRW_NIWT

Coedtir Hynafol

Yn 2025, roedd yna 255 ha o goedtir hynafol yn cynrychioli 1.6% o'r AHNE.

Categoriâu Rhestr	2021	2025
Coedtir Hynafol Lled-naturiol	24.5	24.6
Planhigfa ar Safle Coedtir Hynafol	88.2	88.1
Safle Coedtir Hynafol wedi ei adfer	98.93	98.6
Safle Coedtir Hynafol Anhysbys	43.47	43.5
	255.1	254.8

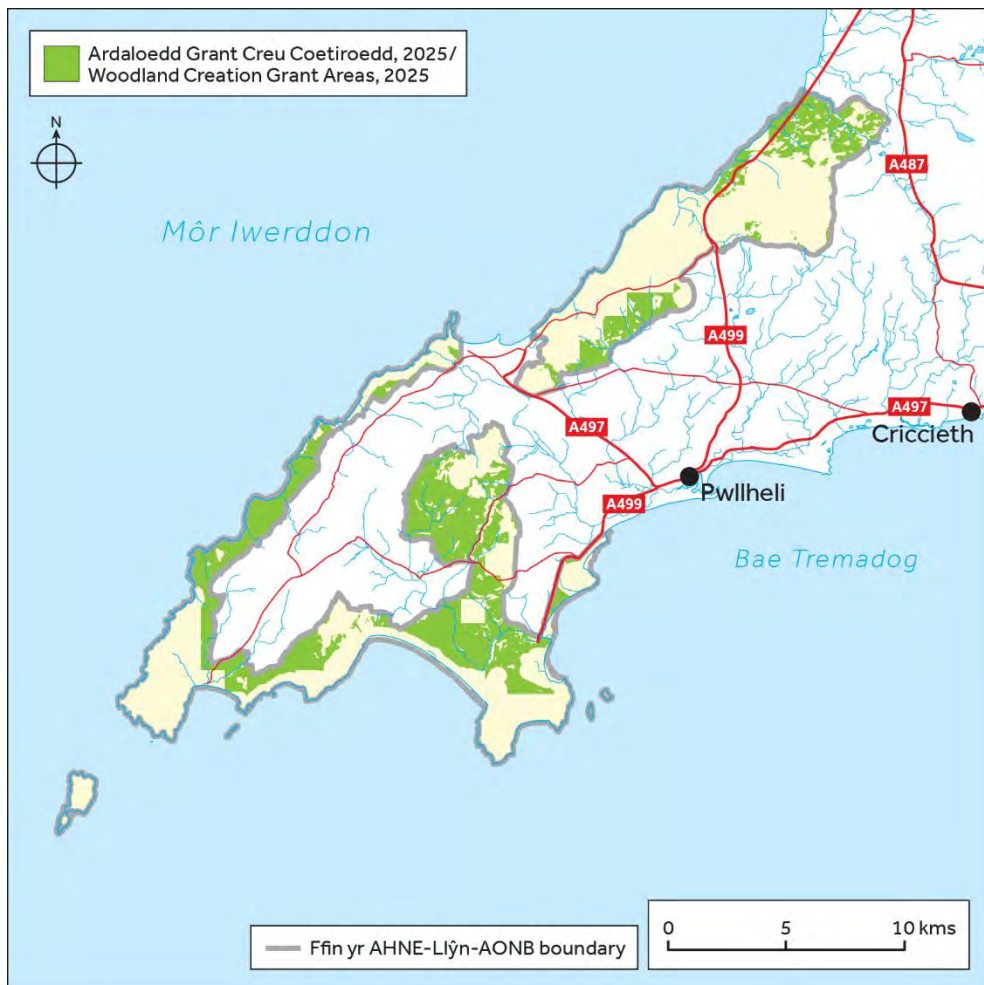
Mae'r Rhestr Coedtiroedd Hynafol yn gosod coetir yn un o bedwar categori:

- Coedtir Hynafol Lled-Naturiol Hynafol - Coetiroedd brasddail gyda rhywogaethau coed a llwyni brodorol yn bennaf y credir eu bod wedi bod yn bodoli ers dros 400 mlynedd.
- Planhigfa ar Safle Coedtir Hynafol - Safleoedd y credir eu bod wedi bod yn goediog yn barhaus ers dros 400 mlynedd ac sydd ar hyn o bryd â gorchudd canopi o fwy na 50 y cant o rywogaethau coed conwydd anffrodorol.
- Safle Coedtir Hynafol wedi ei adfer* - Coetiroedd y credir eu bod wedi bod yn goediog yn barhaus ers dros 400 o flynyddoedd. Bydd y coetiroedd hyn wedi mynd trwy gyfnod pan oedd gorchudd canopi yn fwy na 50% o rywogaethau coed conwydd anffrodorol ac erbyn hyn mae ganddynt orchudd canopi o fwy na 50% o goed brasddail.
- Safle Coedtir Hynafol o Gategori Anhysbys - Coetiroedd allai fod yn unrhyw un o'r tri chategori uchod. Mae'r ardaloedd hyn yn bennaf mewn cyfnod o newid ac mae gorchudd coed presennol yn cael ei ddisgrifio fel 'llwyni', 'coed ifanc', 'wedi torri' neu 'y dddear wedi ei baratoi i blannu'.

* Mae'r ymadrodd 'coetir hynafol wedi'i adfer' yn disgrifio coetir sy'n ymddangos, gyda thechnegau asesu o bell, i fod wedi dychwelyd i gyflwr mwy naturiol. Nid yw'r dynodiad yn y Rhestr yn golygu bod y coetir wedi'i adfer yn llawn neu ei fod mewn cyflwr ecolegol da.

Ardaloedd cynllun grant creu coedtir

Mae'r cynllun grant hwn yn darparu cefnogaeth ariannol i blannu ardaloedd bach o goed - rhwng 0.1 hectar a 2 hectar.

O dan y cynllun hwn, mae'r broses ymgeisio yn darparu ffordd gyflym a syml o sicrhau bod cynigion yn bodloni gofynion Safon Coedwigaeth y DU (UKFS) heb orfod anfon cynllun creu coedtir i'w ddilysu i CNC.

Gall plannu gynnwys:

- coedwigoedd cysgod
- ar hyd cyrsiau dŵr,
- mewn corneli caeau / caeau bach
- cysgod i stoc
- bioamrywiaeth
- tanwydd coed

Rhaid plannu coed ar dir sydd:

- wedi ei wella'n amaethyddol, neu
- o werth amgylcheddol isel

Ffynhonnell: Cynnwys gwybodaeth y sector gyhoeddus wedi ei drwyddedu dan *The Open Government Licence v3.0* <https://datamap.gov.wales/maps/small-grants-woodland-creation-2025/> Cynnwys data Arolwg Ordnans © Hawlfraint y Goron 2025.

Treftadaeth ddiwylliannol

Yn yr adran hon:

Yr iaith Gymraeg a diwylliant	74
Tirweddau hanesyddol cofrestriedig.....	77
Nifer a math yr asedau hanesyddol.....	79
Lleoliad a chyflwr ardaloedd cadwraeth	85

Y Rhinweddau arbennig

Yr Iaith Gymraeg a'i diwylliant

Mae Llŷn yn un o gadarnleoedd yr iaith Gymraeg, mae'n rhan o ddiwylliant arbennig yr ardal. Fan hyn, mae'r Gymraeg yn iaith fyw ac fe'i defnyddir bob dydd ar yr aelwyd, mewn capeli ac eglwysi, yn yr ysgol, mewn siopau, yn y gweithle ac ar y stryd. Mae crefydd yn parhau i chwarae rhan bwysig yn niwylliant pobl Llŷn. Yn y gorffennol pell, roedd y seintiau yn amlwg iawn, ac aed ar bererinion i Ynys Enlli'n rheolaidd. Cysegrwyd llawer o eglwysi lleol i'r seintiau cynnar. Yn ddiweddarach, sefydlwyd capeli gan wahanol enwadau ar draws Llŷn. Yn gysylltiedig â'r capeli daeth traddodiad yr Eisteddfod sy'n parhau hyd heddiw. Mae cyfoeth o storaeon, hanesion, llên gwerin a chwedlau yn gysylltiedig hefo Penrhyn Llŷn. Mae gwybodaeth ar gael mewn amrywiaeth o ffynhonnellau megis Llên Gwerin Sir Gaernarfon gan John Jones (Myrddin Fardd) 1908. Mae enwau llefydd Cymraeg i'w gweld ymhobman yn yr ardal ac yn rhan bwysig o'r cymeriad diwylliannol.

Yr amgylchedd hanesyddol

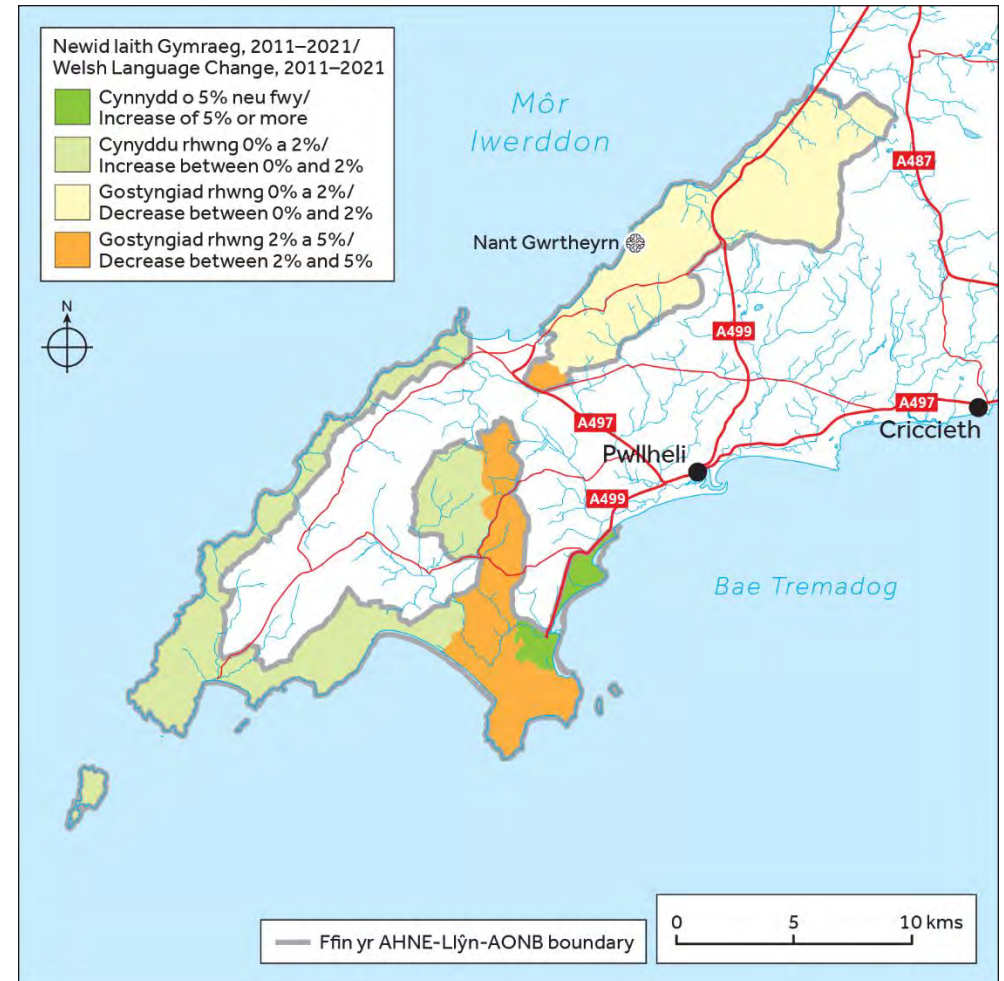
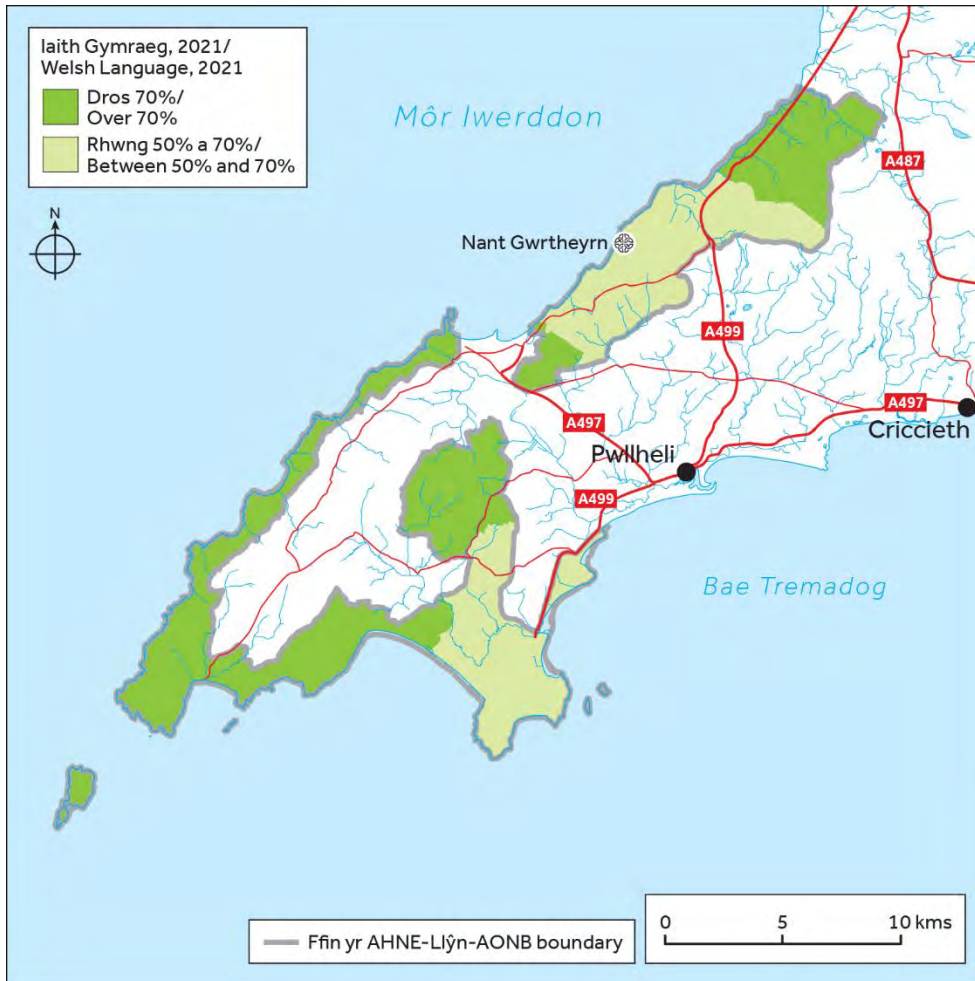
Mae pobl wedi byw yn Llŷn ers miloedd o flynyddoedd. Mae olion archeolegol a phatrymau caeau ac anheddau nodedig yn cysylltu heddiw â'r gorffennol pell. Yr olion mwyaf trawiadol o wareiddiad cynnar yn yr ardal yw'r bryngaerau o'r Oes Haearn a geir ar lawer o fryniau yn yr ardal. Mae crefydd wedi gadael ei ôl ar Llŷn – o ran y dirwedd, ei hanes, y gymdeithas a'r diwylliant. O gyfnod mwy diweddar, mae olion hen ddiwydiannau Llŷn megis y chwareli ithfaen a mwyngloddio mwynau wedi goroesi. Roedd pobl gyffredin Llŷn yn byw mewn bythynnod – ac fel arfer, adeiladwyd y rhain mewn ffordd syml ac yn sydyn iawn. Mae'r rhai sydd wedi goroesi wedi cael eu hail-doi â llechi ac mae'r enghreifftiau gorau wedi'u rhestru gan Cadw. Mae nifer sylweddol o ffermdai ac adeiladau amaethyddol diddorol. Mae llawer o adeiladau crefyddol hanesyddol i'w gweld yn Llŷn gan fod crefydd wedi chwarae rhan bwysig yn natblygiad a diwylliant yr ardal o'r cyfnod Cristnogol ymlaen. Adeiladwyd capeli ar raddfa eang yn Llŷn oherwydd datblygiad Anghydfurfiaeth o ganol yr ail ganrif ar bymtheg ymlaen.

Yr iaith Gymraeg a diwylliant

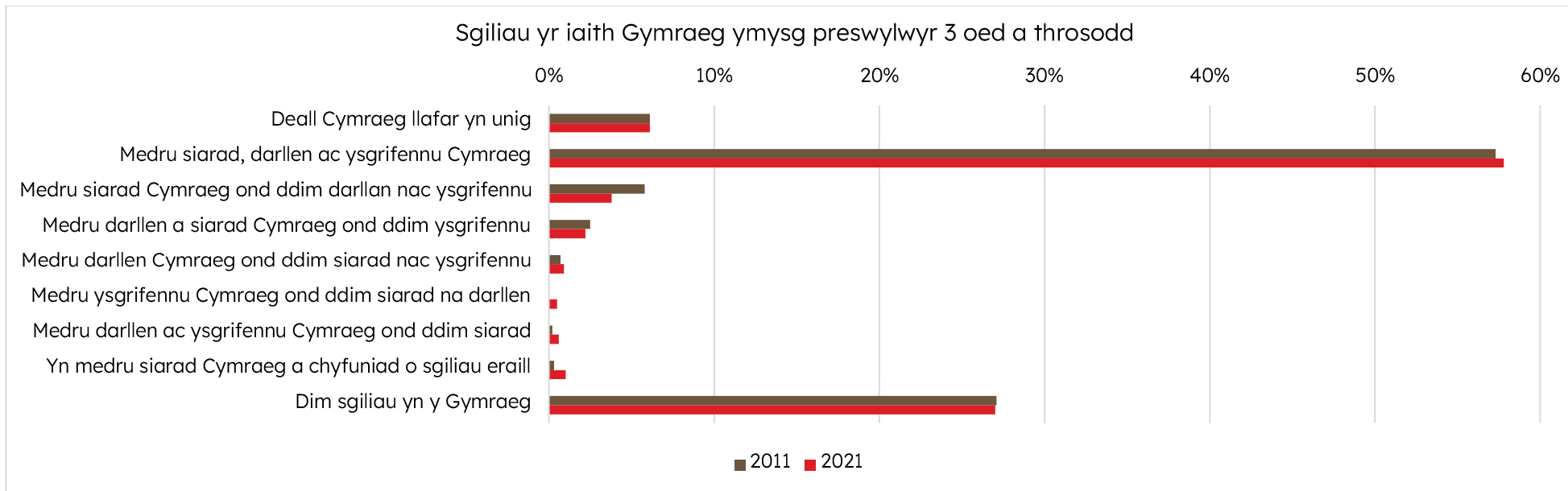
Sgiliau ieithyddol

Yn 2011 & 2021 roedd gan 73% o'r boblogaeth oedd yn 3 oed a throsodd rhai sgiliau iaith Gymraeg.

Ffynhonnell: Newid yn y canran o bobol 3 oed a throsodd yn medru siarad Cymraeg yn ôl AAHI yn 2011 to 2021

https://datamap.gov.wales/layers/geonode:welsh_by_lsoa

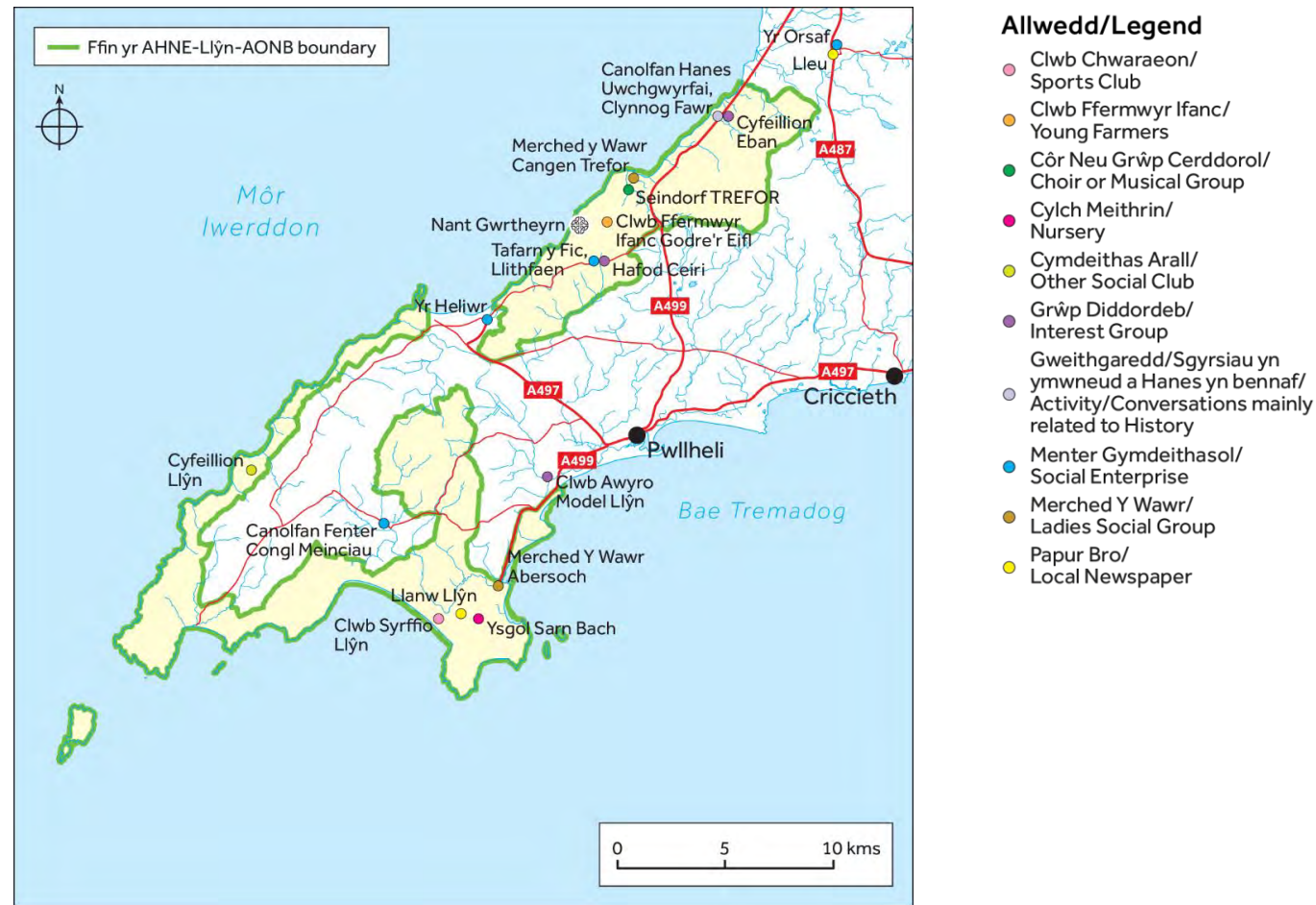
Yn 2011 roedd 57.3% o'r boblogaeth yn medru siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg, cynyddodd hyn i 57.8% yn 2021. Yn y ddau gyfrifiad 6.1% o'r boblogaeth 3 oed a throsodd oedd yn medru deall Cymraeg llafar ond ddim yn medru siarad, darllen nac ysgrifennu.

Ers 2011 mae yna ostyngiad bychan yn y defnydd o'r Gymraeg yn y rhan gogledd-orllewinol o'r AHNE (gostyngiad o 2% neu lai o'r boblogaeth). Bu gostyngiad mwy yn yr ardal o Nefyn i Abersoch (i lawr rhwng 2% a 5%). Fodd bynnag, mae'r ardal rhwng Abersoch a Llanbedrog wedi cynyddu dros 5%.

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis or Awst 28 2025] 2011: Tabl QS207WA, 2021: Tabl TS032

Gweithgareddau yn yr iaith Gymraeg

Mae Cyngor Gwynedd yn cyhoeddi map gweithgareddau Cymraeg rhyngweithiol. Mae'r map hwn yn dangos 12 o weithgareddau a/neu sefydliadau o fewn yr AHNE. Fodd bynnag, dim ond ciplun yw hwn – mae llawer o weithgareddau eraill o fewn a/neu yn agos at ffin yr AHNE. Nid yw'r map yn dangos gweithgareddau fel sgysiau, arddangosfeydd, digwyddiadau cerddoriaeth ac Eisteddfodau, sy'n adlewyrchu cryfder y Gymraeg ym Mhen Llŷn.

Papurau Bro Cymraeg

- Llanw Llŷn
- Lleu
- Y Ffynnon

Canolfan Iaith a Threftadaeth Cymru

Hen bentref chwarel ydi Nant Gwrtheyrn wedi ei drawsnewid yn ganolfan pwysig ar gyfer dysgu'r Gymraeg. Ei nod yw cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg, darparu cyflogaeth leol ac ysbrydoli pobl i ddod at ei gilydd, gan ddarganfod cysylltiadau â'r Gymraeg, natur a'r tymhorau a all siapio bywyd i'r dyfodol.

Hefyd mae cefnogaeth i ddysgu'r Gymraeg yn lleol trwy Menter Iaith Gwynedd a dysgucymraeg.cymru.

Ffynhonnell: Gwefan Cyngor Gwynedd 2025 - <https://www.gwynedd.llyw.cymru/en/Council/The-Welsh-Language/The-Welsh-Language.aspx>
Gweithgareddau Cymunedol Cymraeg map rhyngweithiol a ddiweddarwyd yn Gorffennaf 2025, cafwyd gwybodaeth yn Medi 2025 - <https://cyngorgwynedd.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=23abd967d2894e2e9dc6081b9e8e59ec>

Tirweddau hanesyddol cofrestriedig

Mae un ardal o dirlun hanesyddol – Llŷn ac Ynys Enlli sydd wedi ei chategoreiddio fel o Bwysigrwydd Hanesyddol Eithriadol.

Llŷn ac Ynys Enlli – dynodwyd 2001 (29,500 ha)

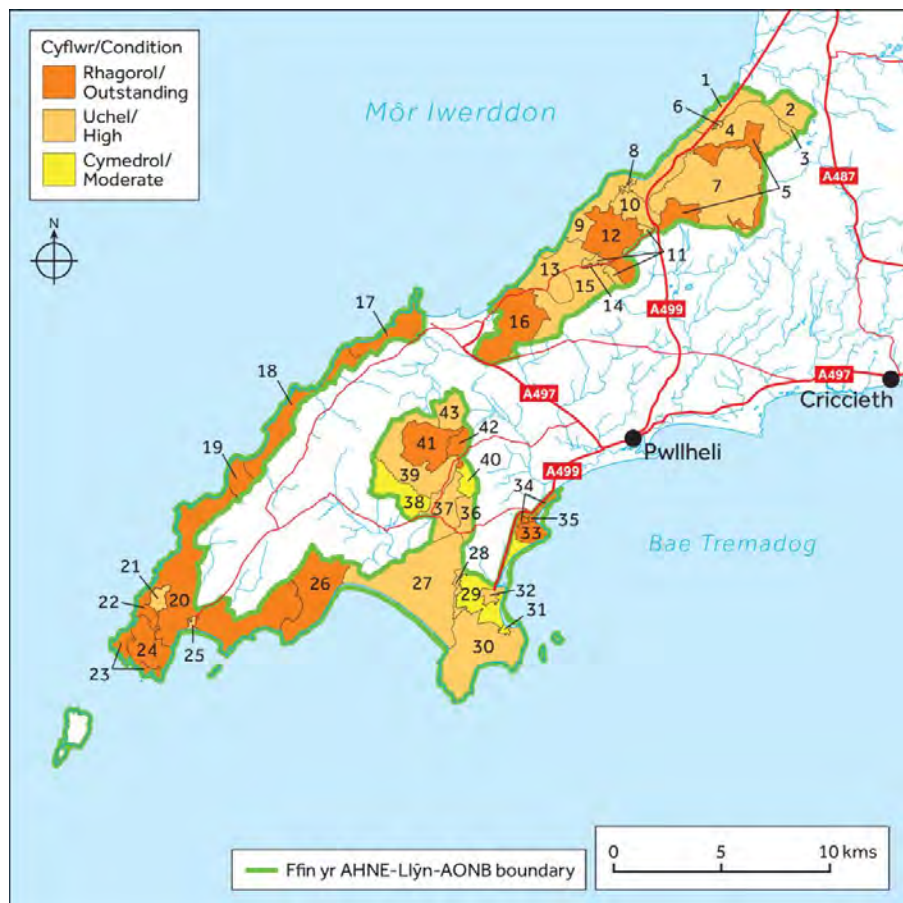
Mae'r Gofrestr Tirweddau Hanesyddol yn disgrifio yr ardal fel hyn: "mae yma gyfoeth ac amrywiaeth fawr a digyffelyb, ran amlaf o nodweddion archeolegol a hanesyddol ar raddfa lai, sydd gyda'i gilydd yn ffurfio cyfanrwydd cydlynol ac integredig, gan arddangos parhad ac undod tiriogaethol Llŷn efallai o'r adegau cynhanesyddol. Mae yna safleoedd archeolegol yn amrywio o'r cyfnod Mesolithig i'r gorffennol diweddar."

Cofrestr an-statudol i roi cyngor ydi'r Gofrestr Tirweddau Hanesyddol. Ei brif nod yw darparu gwybodaeth a chodi ymwybyddiaeth o'r ardaloedd o dirwedd hanesyddol pwysicaf a mwyaf arwyddocaol yng Nghymru er mwyn cynorthwyo eu gwarchod a'u cadwraeth.

Ffynhonnell: Ased Hanesyddol Dynodedig, Data GIS, Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Cymru (Cadw), 2025, wedi ei drwyddedu o dan Drwydded Agored y Llywodraeth <http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/>

Cyflwr y tirwedd hanesyddol

Mae Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd yn nodi fod y rhan fwyaf o dirlun hanesyddol yr AHNE mewn cyflwr da iawn neu eithriadol o dda.

Allwedd/Legend

1 Dinas Dinlle-Aberdesach	29 Caeau arfordirol o amgylch Abersoch
2 Lleuar	30 Penrhyn Cilan
3 Coridor Afon Dwyfach	31 Machroes
4 Tirwedd caeau uwchben Clynog	32 Abersoch
5 Tirwedd caeau islaw Bwlch Mawr	33 Mynydd Tir y cwmwd
6 Clynog Fawr	34 Fflatiau arfordirol o gwmpas Llanbedrog
7 Ucheldiroedd Bwlch Mawr	35 Llanbedrog
8 Trefor	36 Mynytho
9 Chwareli cerrig arfordir y gogledd	37 Nanhoron
10 Caeau a choedwigoedd islaw Yr Eifl	38 Llwyfandir Botwnnog
11 Caeau bach islaw Carnguwch	39 Dyffryn Llaniestyn
12 Yr Eifl	40 Carneddol
13 Moel Gwynus	41 Garn Fadryn
14 Llithfaen	42 Tirwedd caeau o amgylch Llanfihangel
15 Tirwedd caeau o amgylch Pentreuchaf	43 Coed a chaeau i'r gorllewin o Ryd-y-Clafdy
16 Mynydd Nefyn	
17 Tirwedd caeau o amgylch Edern	
18 Caelun, arfordir gogleddol Llŷn	
19 Caeau Rhoshirwaun	
20 Llwyfandir Aberdaron	
21 Anelog	
22 Mynydd Anelog	
23 Mynydd Mawr	
24 Llain-gaeau canoloesol, Uwchmynydd	
25 Aberdaron	
26 Mynydd Rhiw	
27 Gwastadedd Neigwl (Gofaint Uffern)	
28 Llangan ac Llanengan	

Mae Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd yn arolygu cymeriad hanesyddol ardaloedd a gynhwysir yn y gofrestr o dirwedd hanesyddol. Mae pob ardal yn cynnwys elfennau sy'n wahanol i ardaloedd eraill. Mae'r set ddata hon yn canolbwyntio ar safleoedd archeolegol a hanesyddol a sut maent yn ymwneud â'i gilydd a'r dirwedd oamgylch. Mae'r nodweddion sydd wedi eu mapio yn cynnwys y rhai sy'n deillio o weithgarwch dynol yn y gorffennol a phatrymau a nodweddion strwythurol sy'n cyfrannu at gymeriad hanesyddol y tirwedd presennol.

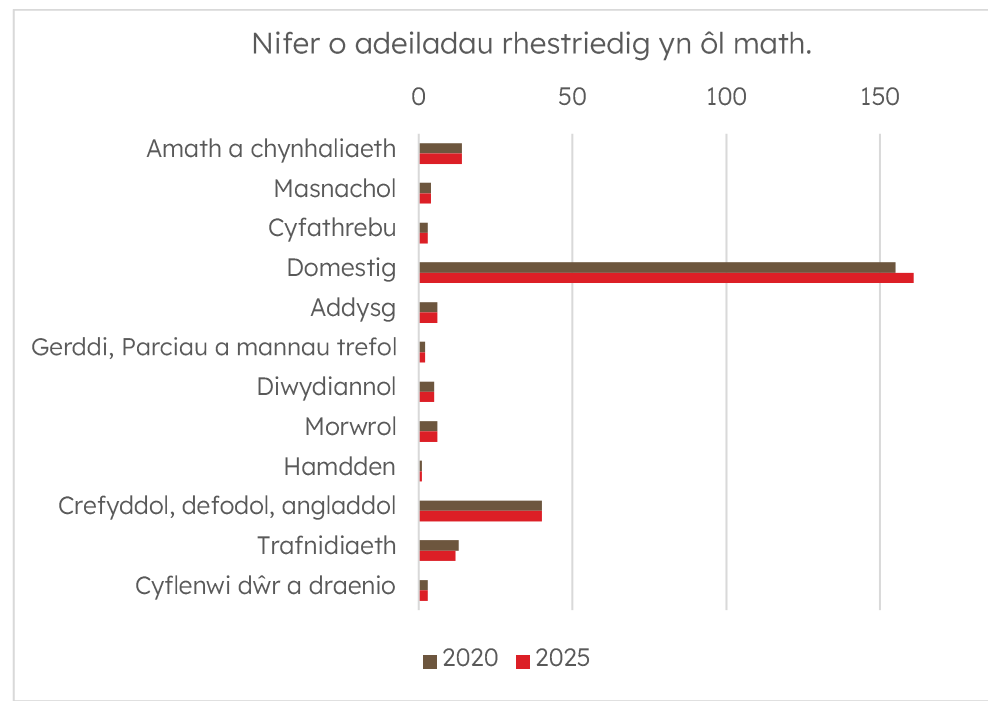
Ffynhonnell: O arolygon Cymeriad Ardaloedd Hanesyddol Llŷn gan Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd. Cynnwys Gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. https://datamap.gov.wales/layers/inspire-nrw:NRW_LANDMAP_Historic_Landscape

Nifer a math yr asedau hanesyddol

Mae 257 o Adeiladau Rhestredig, 55 Heneb Gofrestredig (cyfanswm arwynebedd o 156.6 hectar), 1 Gardd a Pharc Cofrestredig ac 1 Tirwedd Hanesyddol. Nid oes cofnod cyhoeddus am gyflwr presennol yr asedau hyn. Mae Cadw yn ceisio cynnal arolygiad o gyflwr yr holl adeiladau rhestredig yng Nghymru o leiaf unwaith bob pum mlynedd, ond nid yw'n bwriadu gwneud unrhyw ganlyniadau ar gael i'r cyhoedd.

Adeiladau Rhestriedig

Mae adeiladau yn cael eu rhestru yn ôl eu pwysigrwydd – fel Gradd I, II neu II*. Mae adeiladu Gradd 1 o'r pwysigrwydd a'r diddordeb mwyaf arbennig.

Yn 2025, roedd yna 257 o Adeiladau Rhestriedig yn yr AHNE, cynydd o'r 252 oedd yna yn 2020. Y gwahaniaeth yw fod 6 adeilad domestig ychwanegol ond un adeilad yn llai yn gysylltiedig gyda trafndiaeth.

Ffynhonnell: Cadw

Lleoliad Adeiladau Rhestriedig Gradd I

Mae 7 adeilad rhestriedig Gradd I yn yr AHNE (yr un nifer a 2021).

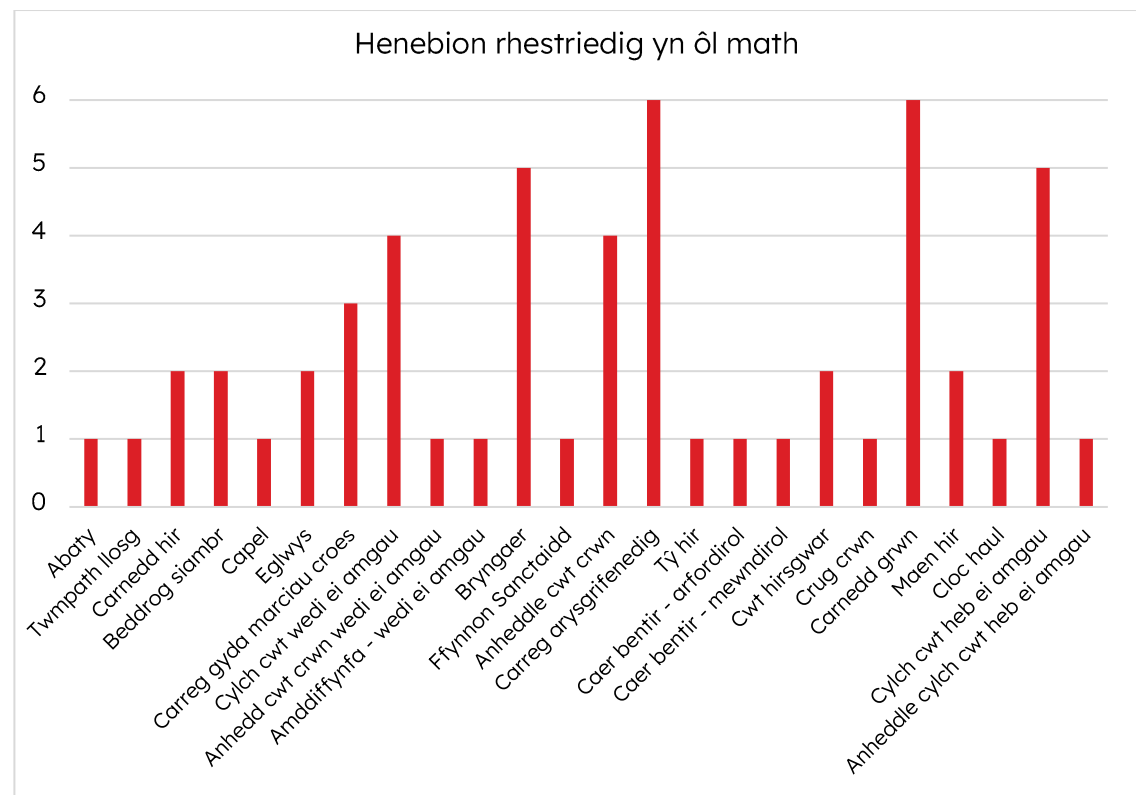
Allwedd/Legend

- 1 Eglwys Sant Beuno, gyda Chapel Sant Beuno ynghlwm/
Church of St Beuno, with attached Chapel of St Beuno
- 2 Eglwys Sant Beuno/
Church of St Beuno
- 3 Eglwys Sant Iestyn/
Church of St Iestyn
- 4 Capel Newydd/
New Chapel
- 5 Eglwys Sant Engan/
Church of St Engan
- 6 Eglwys Sant Hywyn/
Church of St Hywyn
- 7 Adfeilion Abaty Santes Fair/
Ruin of Abbey of St Mary

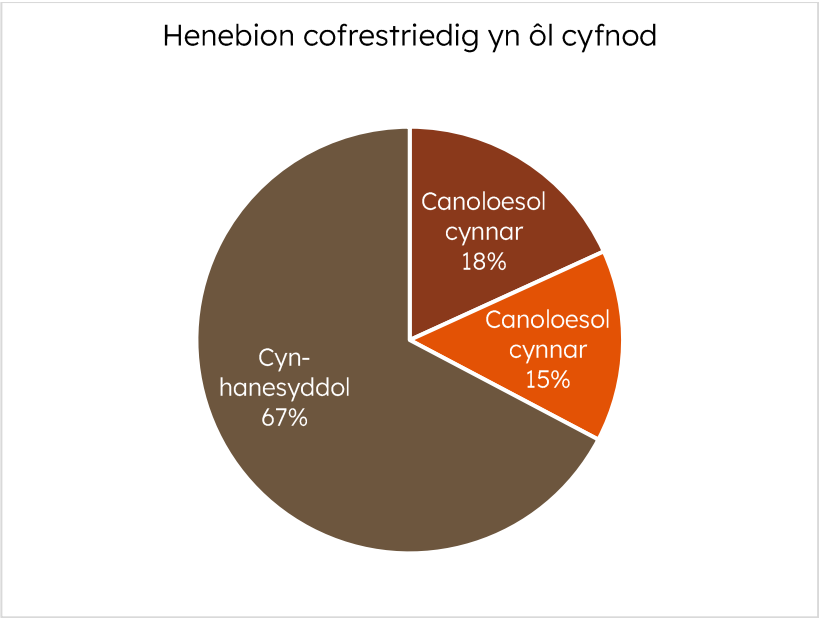
Ffynhonnell: Cadw adeiladau rhestriedig https://datamap.gov.wales/layers/inspire-wg:Cadw_ListedBuildings

Henebion Rhestriedig

Mae 55 o henebion rhestriedig yn yr AHNE; o'r rhain mae 67% o'r cyfnod cynhanesyddol. Ar hyn o bryd nid oes cofnod cyhoeddus o gyflwr yr asedau hyn.

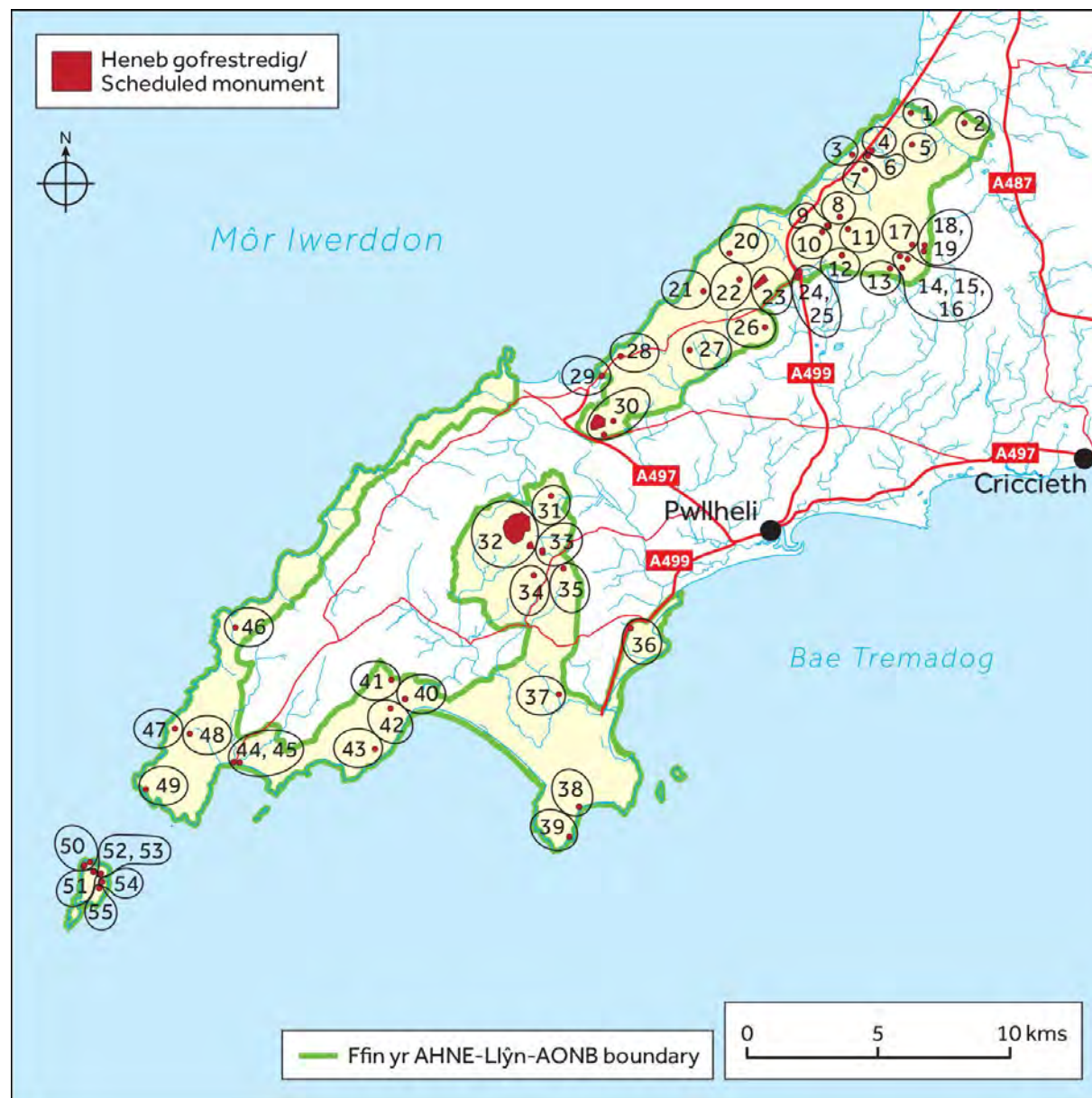
Ffynhonnell: Cadw

Lleoliad yr Henebion Rhestriedig

Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru sydd yn gyfrifol am gadw Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru. Mae'n rhestru 55 o gofnodion ar gyfer AHNE Llŷn (dangosir yr allwedd ar y dudalen nesaf).

Ceir mwy o wybodaeth am henebion yn yr ardal gan Heneb - Ymddiriedolaeth Archaeoleg Cymru'.

Ffynhonnell: Cadw Henebion Rhestriedig:
https://datamap.gov.wales/layers/inspire-wales:Cadw_SAM

Allwedd

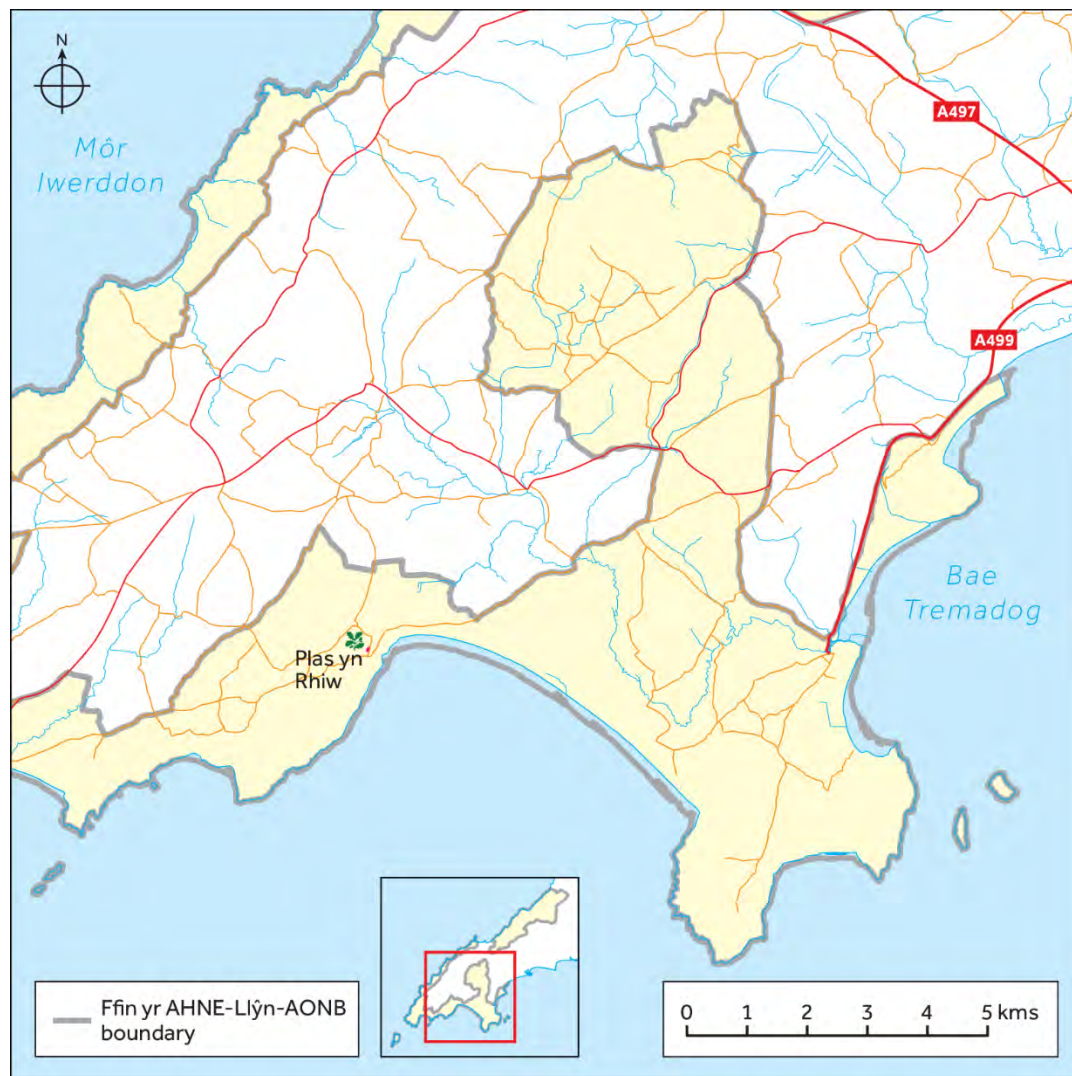
- 1 Siambr Gladdu Penarth
- 2 Gwersyll Y Foel
- 3 Siambr Gladdu Bachwen
- 4 Deial haul ym Mynwent Eglwys Clynnog Fawr
- 5 Croes Arysgrif Ger Capel Uchaf
- 6 Ffynnon Sant Beuno
- 7 Setliad Cylch Cytiau De-Orllewin o Ben-yr-allt Uchaf
- 8 Grŵp Cytiau Gogledd Gyrn Ddu
- 9 Grŵp Cytiau i'r Gorllewin o Gyrn Ddu
- 10 Carnedd Gron i'r Gorllewin o Gyrn Ddu
- 11 Dwy Garnedd Gron E o Gyrn Ddu
- 12 Grŵp Cytiau a System Caeau i'r De-ddwyrain o lard y Fferm
- 13 Grŵp Cytiau i'r Gogledd o Cwmceiliog
- 14 Twmpath Llosgedig i'r Dwyrain o Pen-y-Gaer
- 15 Gwersyll Pen-y-Gaer
- 16 Grŵp Cytiau a System Gaeau i'r Gogledd Orllewin o Tyddyn Mawr (a elwid yn flaenorol yn Grŵp Cytiau NW o Tyddyn Mawr)
- 17 Anheddiad Cylch y Cwt i'r Gorllewin o Fferm Cwm
- 18 Cwt Hir i'r Gogledd o Fferm Cwm
- 19 Grŵp Cytiau Caeedig i'r Gogledd-orllewin o Fferm Cwm
- 20 Yr Eifl, carnedd ar gopa'r gogledd orllewin o
- 21 Cylchoedd Cytiau a Chlostir i'r Gogledd-orllewin o Mount Pleasant
- 22 Copa'r Eifl, Cairns
- 23 Gwersyll Tre'r Ceiri
- 24 Maen Arysgrifedig Cristnogol Cynnar ym Mynwent yr Eglwys, Llanaelhaearn
- 25 Rhan o Garreg Arysgrifedig wedi'i Adeiladu i Wal Mynwent yr Eglwys
- 26 Carnedd Carn-y-Gŵr
- 27 Maen Hir Moel Gwynus
- 28 Carreg Groes-Gerfiedig Tymawr
- 29 Slab Croes Wedi'i Adeiladu i Adeilad Fferm Ty'n-y-Cae
- 30 Garn Boduan
- 31 Maen Hir Nant y Gledrydd
- 32 Gwersyll Carn Fadryn
- 33 Anheddiad Cylch Cytiau ym Mhen-y-Caerau
- 34 Grŵp Cytiau Caeedig i'r De o Penbodlas
- 35 Ardrefniant Amddiffynnol Garn Saethon
- 36 Pen-y-Gaer
- 37 Carreg Arysgrifedig ym Mynwent Eglwys Sant Cian, Llangian
- 38 Gwersyll Pared Mawr
- 39 Siambr Gladdu Cilan-Uchaf
- 40 Siambr Gladdu Rhiw
- 41 Mynydd Rhiw Cairns Round
- 42 Tŷ Hir i'r De o Talarfor
- 43 Cylch y Cytiau ym Mynydd-y-Graig
- 44 Maen Senacus (gynt yn Nhudweiliog, Dwyfor)
- 45 Maen Veracius (gynt yn Nhudweiliog, Dwyfor)
- 46 Safle Eglwys Sant Merin
- 47 Anheddiad Cylch y Cwtiau i'r Gogledd-orllewin o Mount Pleasant
- 48 Capel Anelog
- 49 Eglwys Santes Fair
- 50 Tai Hir, Llociau a Systemau Caeau, Ynys Enlli
- 51 Abaty Santes Fair, Ynys Enlli
- 52 Carreg â Chroes wedi'i Harysgrifio yn y Capel, Ynys Enlli
- 53 Carreg Arysgrifedig yn y Capel, Ynys Enlli
- 54 Barrow Crwn Mynydd Enlli, Ynys Enlli
- 55 Cytiau ar Mynydd Enlli, Ynys Enlli

Legend

- 1 Penarth Burial Chamber
- 2 Y Foel Camp
- 3 Bachwen Burial Chamber
- 4 Sundial in Clynnog Fawr Churchyard
- 5 Cross Inscribed Stone Near Capel Uchaf
- 6 St Beuno's Well
- 7 Hut Circle Settlement South-West of Pen-yr-allt Uchaf
- 8 Hut Group N of Gyrn Ddu
- 9 Hut Group West of Gyrn Ddu
- 10 Round Cairn West of Gyrn Ddu
- 11 Two Round Cairns E of Gyrn Ddu
- 12 Hut Group and Field System South East of Farm Yard
- 13 Hut Group North of Cwmceiliog
- 14 Burnt Mound East of Pen-y-Gaer
- 15 Pen y Gaer Camp
- 16 Hut Group & Field System North West of Tyddyn Mawr (previously known as Hut Group NW of Tyddyn Mawr)
- 17 Hut Circle Settlement West of Cwm Farm
- 18 Long Hut North of Cwm Farm
- 19 Enclosed Hut Group North West of Cwm Farm
- 20 Yr Eifl, cairn on NW summit of
- 21 Hut Circles and Enclosure NW of Mount Pleasant
- 22 Yr Eifl Summit Cairns
- 23 Tre'r Ceiri Camp
- 24 Early Christian Inscribed Stone in the Churchyard, Llanaelhaearn
- 25 Part of Inscribed Stone Built into Wall of Churchyard
- 26 Carnguwch Cairn
- 27 Moel Gwynus Standing Stone
- 28 Tymawr Cross-Incised Stone
- 29 Cross Slab Built into Farm Building Ty'n-y-Cae
- 30 Garn Boduan
- 31 Nant y Gledrydd Standing Stone
- 32 Carn Fadryn Camp
- 33 Hut Circle Settlement at Pen-y-Caerau
- 34 Enclosed Hut Group South of Penbodlas
- 35 Garn Saethon Defended Settlement
- 36 Pen-y-Gaer
- 37 Inscribed Stone in St Cian's Churchyard, Llangian
- 38 Pared Mawr Camp
- 39 Cilan-Uchaf Burial Chamber
- 40 Rhiw Burial Chambers
- 41 Mynydd Rhiw Round Cairns
- 42 Long House South of Talarfor
- 43 Hut Circle at Mynydd-y-Graig
- 44 The Senacus Stone (formerly in Tudweiliog, Dwyfor)
- 45 The Veracius Stone (formerly in Tudweiliog, Dwyfor)
- 46 Site of St Merin's Church
- 47 Hut Circle Settlement North-West of Mount Pleasant
- 48 Capel Anelog
- 49 St Mary's Church
- 50 Long Houses, Enclosures & Field Systems, Bardsey Island
- 51 St Mary's Abbey, Bardsey Island
- 52 Inscribed Stone in the Chapel, Bardsey Island
- 53 Cross-Inscribed Stone in the Chapel, Bardsey Island
- 54 Mynydd Enlli Round Barrow, Bardsey Island
- 55 Huts on Mynydd Enlli, Bardsey Island

Lleoliad Gerddi a Pharciau Rhestriedig

Yn 2025 roedd yna 1 Gardd a Pharc Rhestriedig yn yr AHNE sef Plas yn Rhiw.

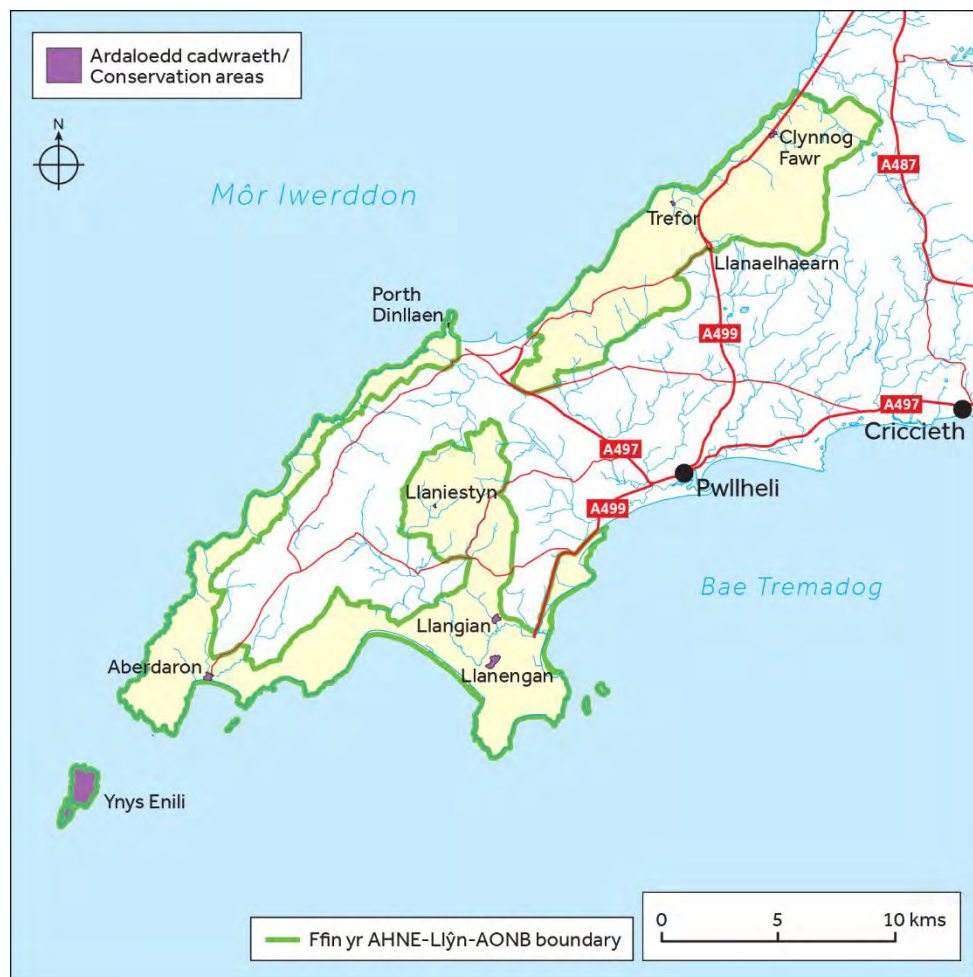
Plas yn Rhiw 5.6 ha (wedi ei nodi fel 4.5 ha yn 2020) – Gardd a Pharc Rhestriedig Gradd II.

Mae gardd Plas yn Rhiw wedi ei chofrestru o ddiddordeb hanesyddol fel gardd blanhigion fach, gaeëdig a blannwyd y ganrif hon, ond wedi ei gosod allan yn gynharach ac wedi'i lleoli mewn parc coediog. Mae golygfeydd gwych o Borth Neigwl i'w gweld o'r tŷ a'r gerddi. Mae'r ardal gofrestredig yn rhannu gwerth grŵp pwysig gyda'r tŷ ac adeiladau stâd cysylltiedig.

Ffynhonnell: Ased Hanesyddol Dynodedig, Data GIS, Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Cymru (Cadw), Medi 2025, wedi ei drwyddedu o dan Drwydded Agored y Llywodraeth <http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/>

Lleoliad a chyflwr ardaloedd cadwraeth

Mae'r Awdurdod Lleol wedi dynodi naw Ardal Cadwraeth yn yr AHNE, cyfanswm arwynebedd o 245 ha (1.6%) o'r AHNE (aseswyd y cyflwr yn 2015)

Ardaloedd Cadwraeth yn AHNE Llŷn (mae'r datganiadau mewn cromfachau yn grynoded o gasgliadau astudiaeth 2015)

Dynodwyd 1974:

- Aberdaron – 9.11 hectar yn yr AHNE (wedi'i gynnal yn dda ond angen sicrhau safon dylunio da ar gyfer yr adeiladau segur)
- Clynog Fawr – 4.93 hectar yn yr AHNE (sefydlu canllawiau Erthygl 4 (2) i gyfyngu ar gladdio, paentio, rendro, hawliau a ganiateir ac estyniadau.)
- Llangian – 9.56 hectar yn yr AHNE (wedi'i gynnal yn dda ond angen sicrhau safon dylunio da ar gyfer yr adeiladau segur. Sefydlu canllawiau Erthygl 4 (2) i gyfyngu ar hawliau a ganiateir ar gyfer ymddangosiad allanol.)
- Llanengan – 17.64 hectar yn yr AHNE (wedi ei gynnal yn dda ond angen cynnal ffin yr anheddle. Osgoi datblygiad y tu hwnt i ffin y pentref. Sefydlu canllawiau Erthygl 4 (2) i gyfyngu ar gladdio, paentio, rendr, hawliau a ganiateir ac estyniadau.)
- Llanestyn – 1.34 hectar yn yr AHNE (wedi'i gynnal yn dda ond angen sicrhau safon dylunio da ar gyfer yr adeiladau segur. Sefydlu canllawiau Erthygl 4 (2) i gyfyngu ar hawliau a ganiateir ar gyfer ymddangosiad allanol.)

Dynodwyd 1986:

- Llanaelhaearn – 0.46 hectar yn yr AHNE (wedi'i gynnal yn weddol dda – mae angen amddiffyn ymhellach ac estyniad posibl)
- Porth Dinllaen – 0.71 ha yn yr AHNE (unigryw – angen cadw cymeriad. Gwrthsefyll datblygiadau ac estyniadau i'r anheddle. Sicrhau fod newidiadau i eiddo presennol o safon uchel.)
- Trefor – 2.05 hectar yn yr AHNE (wedi'i gynnal yn weddol dda – angen cadw'r waliau cerrig a'r terfynau caeau. Sefydlu canllawiau Erthygl 4 (2) i gyfyngu ar hawliau a ganiateir ar gyfer ymddangosiad allanol)

Dynodwyd 1995:

- Ynys Enlli – 199.28 hectar yn yr AHNE

Noder: Y ffordd orau o ddiffinio cymeriad lleol yw trwy wneud gwerthusiad Ardal Cadwraeth. Mae gwerthusiad o'r math yma yn darparu dealltwriaeth o'r ardal a'i rhinweddau arbennig.

Ffynhonnell: Gwasanaeth Ymgynghorol Burum a'r Pensaer Cadwraeth Maredudd ab Iestyn (2015): Gwerthuso a Gwella Ardaloedd Cadwraeth Llŷn.

Pobl

Yn yr adran hon:

Ffiniau gweinyddol.....	88
Maint cymharol anheddiadau.....	91
Nifer y boblogaeth a proffil oed.....	92
Ethnigrywdd a rhyw y boblogaeth breswyl.....	93
Iechyd y boblogaeth breswyl.....	94
Cyfoeth cymharol y boblogaeth breswyl (<i>data rhanno!</i>).....	95
Nifer o ail gartrefi.....	100
Proffiliau cyflogaeth y boblogaeth breswyl.....	101
Teithio i'r gwaith	104
Mynediad at gludiant cyhoeddus.....	106
Cyfrifiad Traffig Ffordd.....	107
Ardaloedd teithio i AHNE Llŷn.....	109
Tir Mynediad Agored.....	110
Rhwydwaith Mynediad.....	111
Llwybrau a chylchdeithiau arfordirol	112
Lleoliad a chyflwr dŵr ymdrochi wedi ei gofrestru.....	113
Twristiaeth a'r economi ymwelwyr.....	114

Y Rhinweddau arbennig

Pobl a chymunedau clos

Yn Llŷn mae yna gymunedau clos sydd wedi datblygu dros gyfnod hir o amser. Yn yr un modd â phob ardal arall bu newidiadau o fewn y cymunedau dros y blynyddoedd – symudodd pobl i'r ardal at ddibenion gwaith, i ymddeol neu i newid eu ffordd o fyw. Er bod mewnfudo wedi digwydd dros y canrifoedd, mae'r lefel wedi bod yn uwch yn ystod y degawdau diwethaf – ac mae hyn wedi cael effaith ar gymunedau ac ar y Gymraeg. Mae pobl hefyd wedi symud allan o'r ardal – yn bennaf i gael addysg neu i chwilio am waith. Oherwydd bod y gymuned yn cyfrannu at gymeriad yr ardal, mae'n bwysig ceisio cefnogi lles y cymunedau lleol. Felly, mae angen mynd i'r afael ag anghenion pobl o ran tai, gwasanaethau a chyfleusterau, hamdden, cyflogaeth a swyddi.

Cynnyrch lleol a busnesau gwledig

Yn draddodiadol, roedd llawer o waith yn gysylltiedig yn uniongyrchol â'r amgylchedd. Mae ffermio a physgota wedi datblygu ers amser cynnar iawn, ac maent yn parhau i fod yn bwysig hyd heddiw. Maent yn cefnogi teuluoedd, yn darparu cynnyrch lleol ac yn cefnogi diwydiannau eraill. Yn y ddeunawfed ganrif a'r bedwaredd ganrif ar bymtheg, daeth y chwareli a'r diwydiannau mwynloddio yn ddiwydiannau pwysig. Mae traddodiad o fod yn hunangyflogedig wedi datblygu yn Llŷn hefyd. Ar un adeg roedd cyfran uchel o seiri, gofaint a gweithwyr fferm ond erbyn heddiw, mae llawer o adeiladwyr, trydanwyr, seiri ac ati i'w darganfod. Mae'r diwydiant twristiaeth yn seiliedig yn bennaf ar rinweddau arbennig yr ardal – yr harddwch, y traethau, yr amgylchedd glân a'r tawelwch.

Hawliau tramwy a mynediad

Ceir llawer o gyfleoedd i grwydro a mwynhau harddwch naturiol a nodweddion hanesyddol Llŷn. Yn ogystal â'r rhwydwaith o lwybrau troed cyhoeddus, mae myrdd o lonydd gwledig bychan sy'n gwau eu ffordd ar hyd y penrhyn ac yn cysylltu ardaloedd gyda'i gilydd. Mae'r llwybrau ar hyd rhannau o'r arfordir yn cynnwys yr hen lwybrau a ddefnyddiwyd gan Bererinion a gerddai ar eu taith tuag at Ynys Enlli. Mae yna ardaloedd sylweddol o dir comin sy'n cynnig cyfle gwych i grwydro'n fwy anffurfiol, a gweld a mwynhau bywyd gwylt, gwahanol blanhigion a golygfeydd trawiadol. Un o'r prif atyniadau yr ardal yw'r traethau gwych ar hyd arfordir y gogledd a'r de.

Ffiniau gweinyddol

Dim ond un awdurdod lleol, sef Cyngor Gwynedd, sydd yn “awdurdod lleol perthnasol*” ar gyfer yr AHNE.

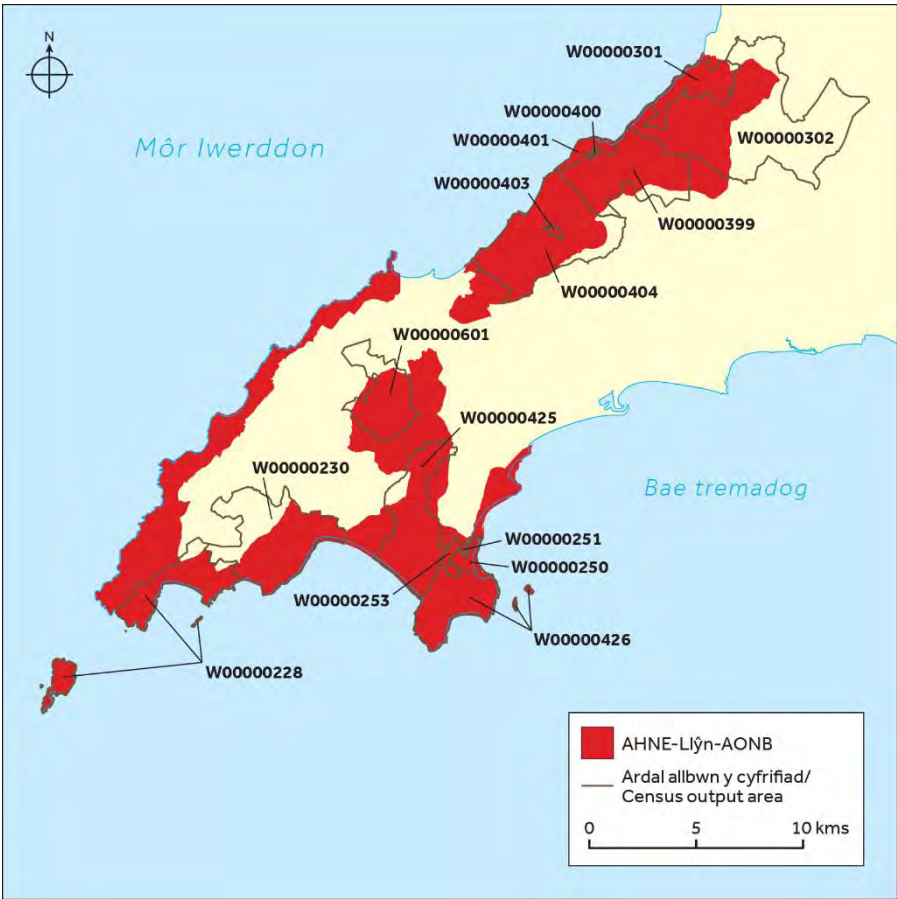
Ffiniau Cyngorau Cymuned

Mae 10 cyngor cymuned

Ardaloedd Allbwn y cyfrifiad ar gyfer 2011 a 2021

Mae 9 ardal allbwn

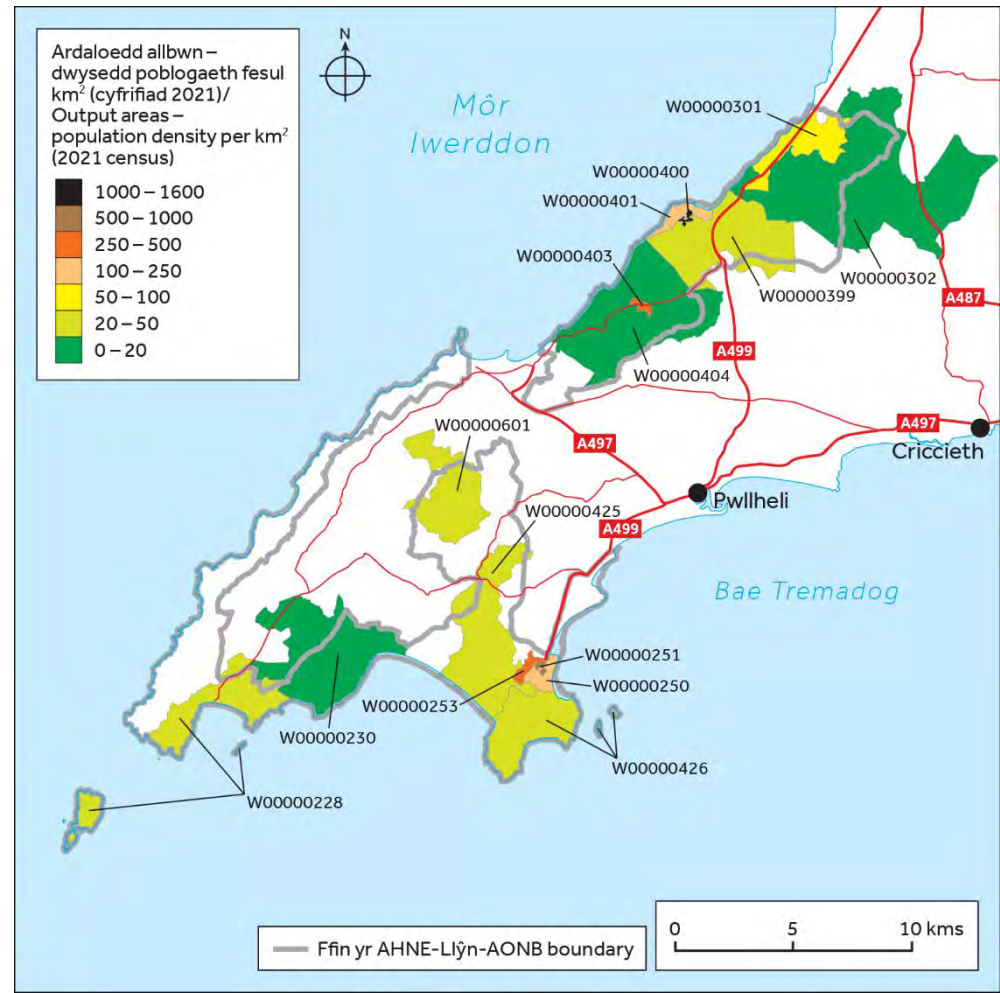

Ffynhonnell: Data GIS gan www.data.gov.uk *Noder mae Deddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000 (Adrannau 84 & 89) yn diffionio awdurdodau lleol perthnasol.

Dwysedd poblogaeth

Yn ôl Ardaloedd Allbwn y cyfrifiad

Dwysedd y poblogaeth yn 2021 oedd **26.7 preswlydd pob km²** (i lawr 12.4% o 30.5 preswlydd bob km² yn 2011).

Mae diboblogi gwledig o fewn yr Ardaloedd Allbwn.

Proffiliau Ardaloedd Allbwn:

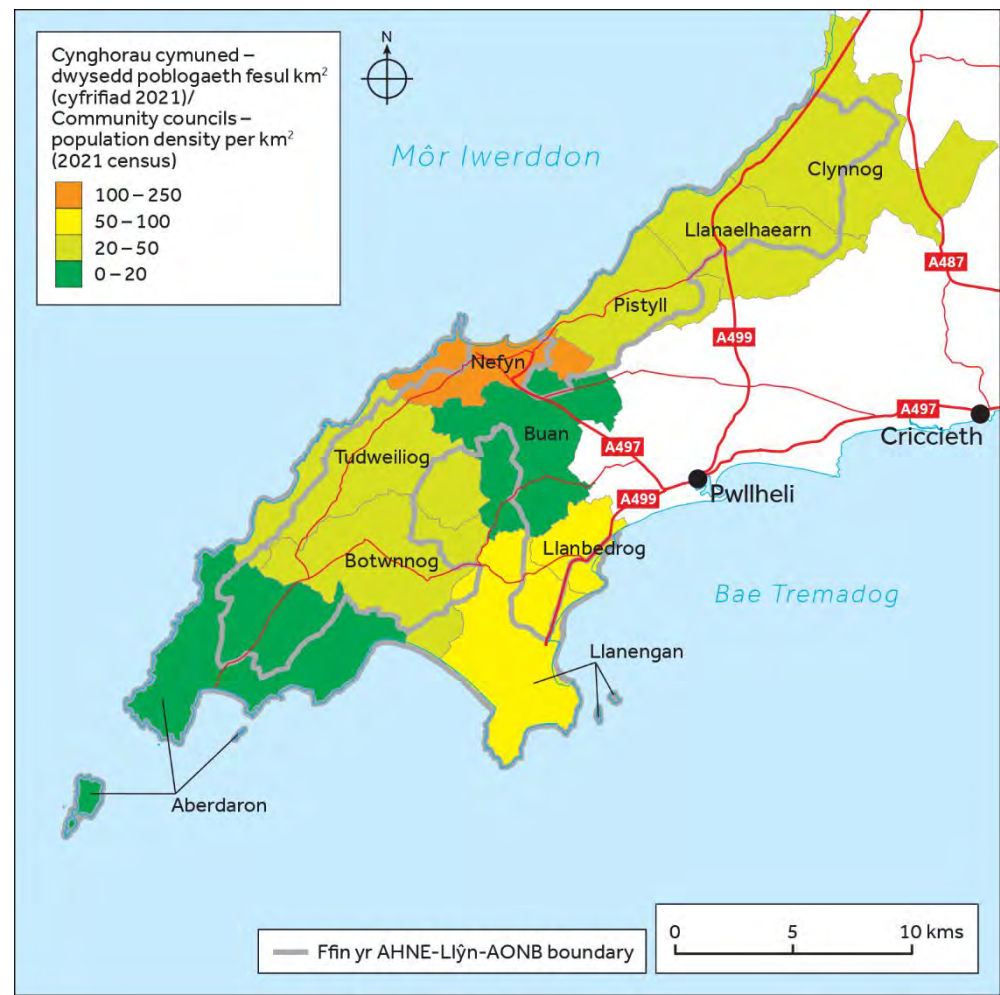
	Poblogaeth		Cyfanswm arwynebedd (km²)	Dwysedd poblogaeth (pobl/km²)	
	2021	2011		2021	2011
W00000228	252	289	10.36	24.3	27.9
W00000230	294	308	17.27	17.0	17.8
W00000250	135	205	1.19	113.4	172
W00000251	141	174	0.15	938.7	1,160
W00000253	167	192	0.65	262.0	295.4
W00000301	304	343	5.36	56.6	64
W00000302	382	361	36.02	10.6	10
W00000399	299	303	14.04	21.3	21.6
W00000400	210	258	0.17	1,223.8	1,517.7
W00000401	238	253	1.50	159.1	102
W00000403	136	153	0.31	437.3	493.5
W00000404	367	413	20.38	18.1	20.3
W00000425	296	336	14.19	20.8	23.7
W00000426	217	334	8.91	24.3	37.5
W00000601	296	340	9.16	32.2	37.1
Cyfanswm	3,734	4,262	139.66	26.7	30.5

Ni ddangosir map 2011 oherwydd mai'r unig wahaniaeth ydi OA W00000251; roedd hwn yn y band 1000-1600 yn 2011 ond wedi gostwng i'r band 500-1000 yn 2021.

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl QS102EW a 2021: Tabl TS006

Yn ôl ardaloedd cyngorau cymuned

Dwysedd y boblogaeth yn 2021 oedd **36 preswilydd bob km²** (i lawr 7.7% o 39 preswilydd bob km² yn 2011).

Mae AHNE Llŷn yn cynnwys deg ardal cyngor cymuned. Mae'r diboblogi gwledig i'w weld yn yr ardaloedd Cyngor Cymuned yma (gostyngiad o 7%) ond dim i'r un graddau a'r Ardaloedd Allbwn (12.4%).

Proffiliau Cyngorau Cymuned:

	Poblogaeth		Cyfanswm arwynebedd (km²)	Dwysedd poblogaeth (pobl/km²)	
	2021	2011		2021	2011
Aberdaron	896	965	47.70	18.78	20.23
Botwnnog	979	996	34.27	28.57	29.06
Buan	478	484	32.43	14.74	14.92
Clynnog	950	997	45.55	20.86	21.89
Trefor & Llanaelhaearn	1,053	1,117	27.41	38.42	40.75
Llanbedrog	838	1,002	9.29	90.22	107.86
Llanengan	1,685	1,989	33.64	50.09	59.13
Nefyn	2,515	2,602	15.23	165.1	170.85
Pistyll	503	566	20.69	24.31	27.36
Tudweiliog	883	970	35.53	24.85	27.3
Cyfanswm	10,780	11,688	301.74	35.7	38.7

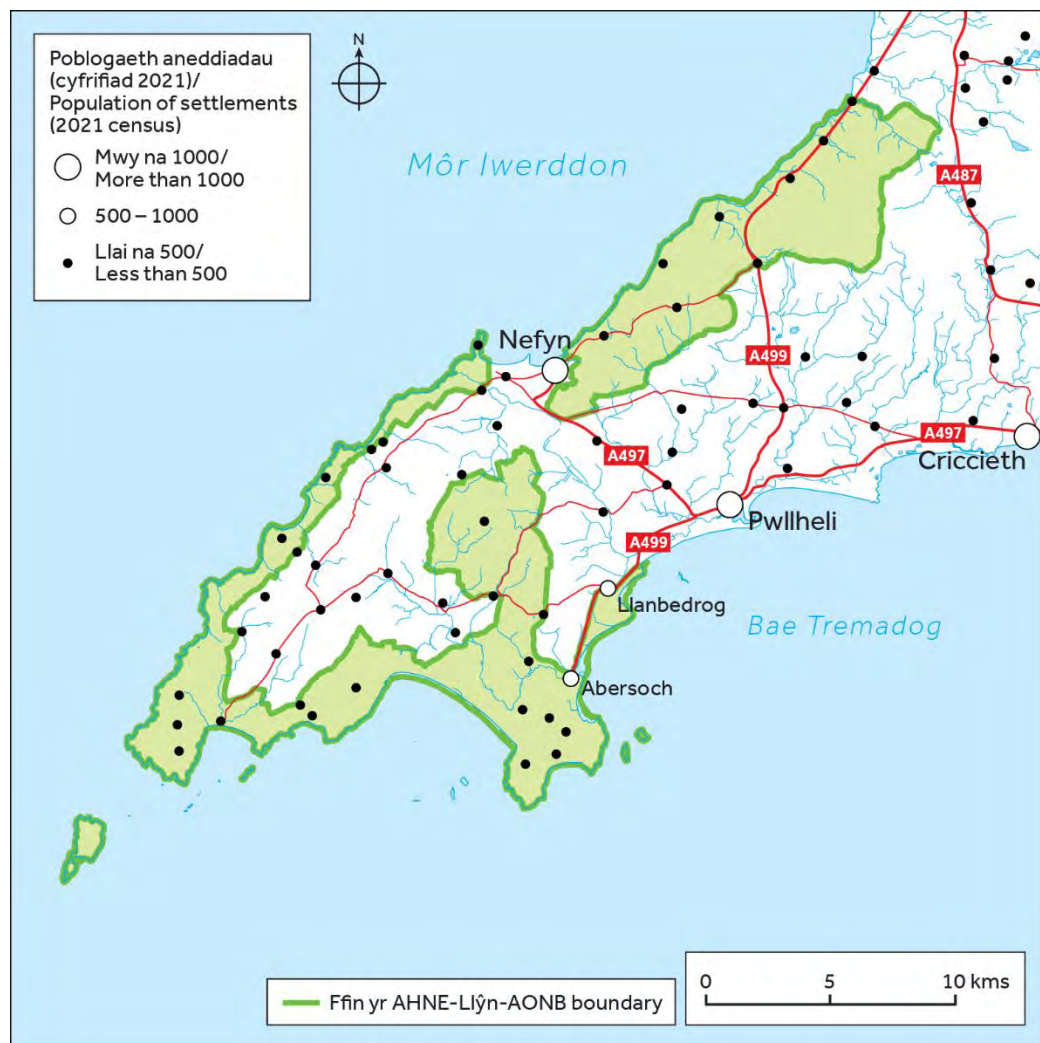
Dwysedd poblogaeth Gwynedd yn 2021 oedd 46.08 o bobol/km²

Dwysedd poblogaeth Cymru yn 2021 oedd 149.55 pobl/km²

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl QS102EW a 2021: Tabl TS006. Poblogaeth drefol <https://www.citypopulation.de/en/uk/wales/admin/>

Maint cymharol anheddiadau

Mae gan y rhan fwyaf o anheddiadau yn yr AHNE boblogaeth o lai na 500 o bobol.

Mae gan y rhan fwyaf o anheddiadau yn yr AHNE boblogaeth o lai na 500 o bobol. Yr eithriadau i hyn ydi Abersoch hefo 615 o breswylwyr a Llanbedrog hefo 838.

Mae anheddeoedd mwy yn agos i'r ardal. Mae poblogaeth Nefyn yn 1,294 o breswylwyr a Phwllheli yn 3,622.

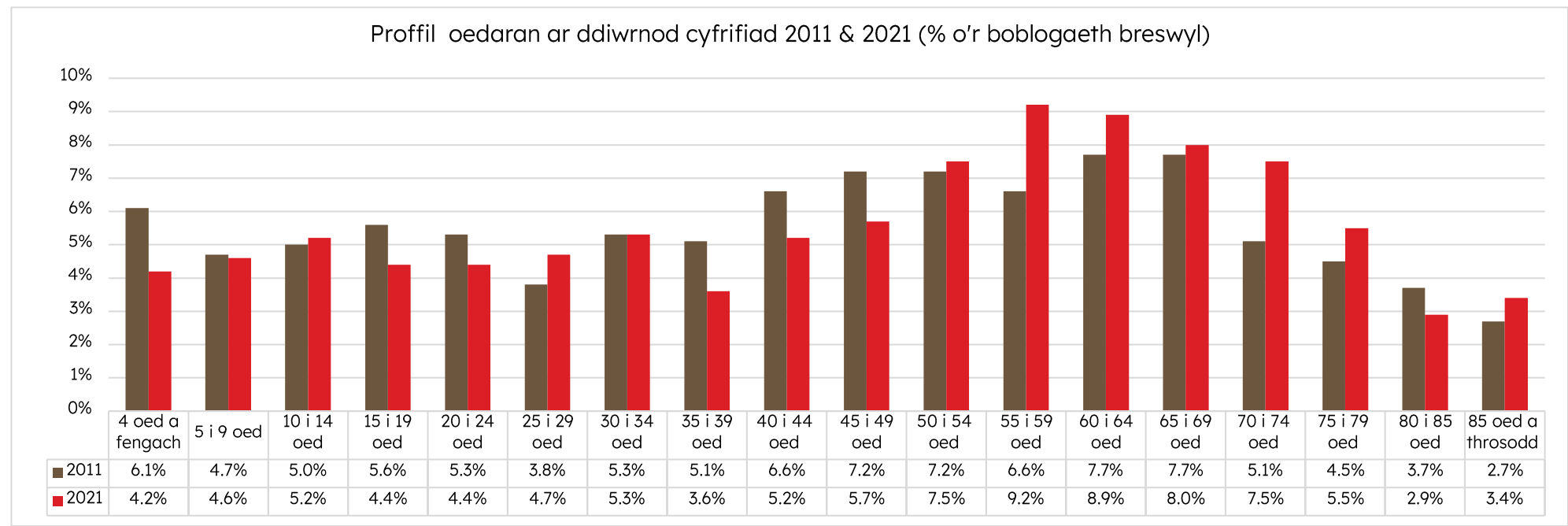
Mae Caernarfon (9,827), Criccieth (1,738) a Phorthmadog (2,574) oddi mewn pellter teithio 30 munud.

Mae'r holl anheddeoedd hyn o fewn pellter teithio o 30 munud i'r AHNE (Cliciwch yma i weld map **Ardaloedd teithio i AHNE Llŷn**)

Ffynhonnell: *City Populations* (<https://www.citypopulation.de/en/uk/yorkshireandthehumber/>) Mae data *OpenStreetMap* ar gael o dan Drwydded y Basdata Agored

Nifer y boblogaeth a proffil oed

Y boblogaeth amcangyfrifedig ar gyfer yr AHNE ar ddiwrnod y cyfrifiad yn 2021 oedd **3,734** (i lawr 12.4% o 4,262 yn 2011).

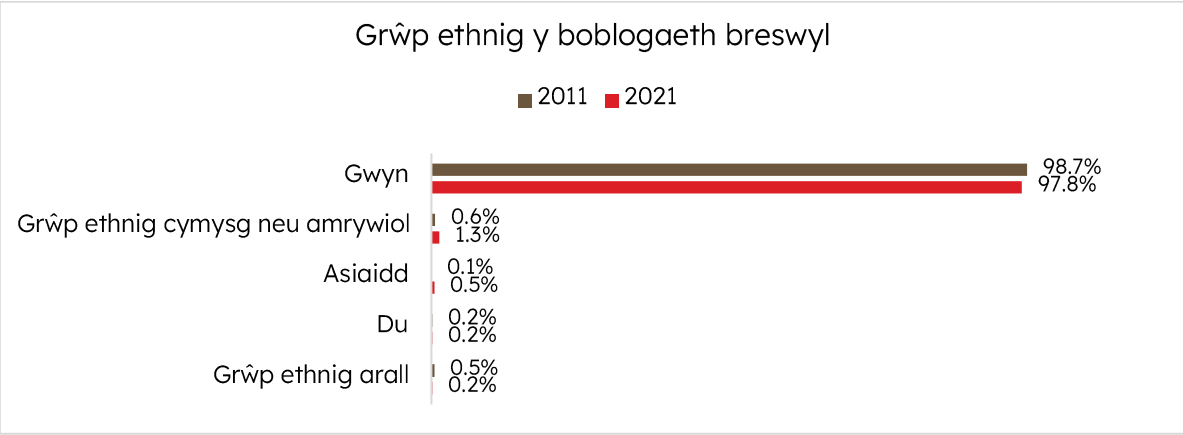

Mae'r boblogaeth wedi gostwng tua 12% ers 2011. O ystyried niferoedd y boblogaeth, mae heneiddio graddol i'w weld gyda chynnydd o 1.9% yn nifer y bobl dros 70 oed rhwng 2011 a 2021. Yn yr un cyfnod, erbyn hyn, mae 30.6% yn llai o bobl 40-49 oed, 21% yn llai 15-29 oed, a 40% yn llai o rai 4 oed ac iau. Yn 2011, y band oedran mwyaf oedd y grŵp 65-69 (7.74% o'r boblogaeth). Ddeng mlynedd yn ddiweddarach, y band mwyaf yw'r grŵp oedran 55-59 (9.2% o'r boblogaeth). Gall hyn fod o ganlyniad i bobol fengach yn ymddeol ac yn symud i'r ardal.

Ffynhonnell: Yn seiliedig ar ddyraniad Ardaloedd Allbwn, Cyfrifiad 2021. Mae'r amcangyfrifon hyn yn seiliedig ar ffiniau'r AHNE yn 2022. Mae amcangyfrifon poblogaeth ardal allbwn wedi'u dyrannu i AHNE ar sail ffit orau. ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tablau QS102EW & QS103EW a 2021: Tablau TS006 & TS007A

Ethnigrywdd a rhyw y boblogaeth breswyl

Ychydig iawn o newid sydd wedi bod mewn ethnigrwydd a rhyw y boblogaeth rhwng 2011 a 2021. Yn 2021 roedd tua 99% o'r boblogaeth breswyl wedi eu diffinio fel 'gwyn' a chydig dros 50% o'r boblogaeth yn fenywaidd.

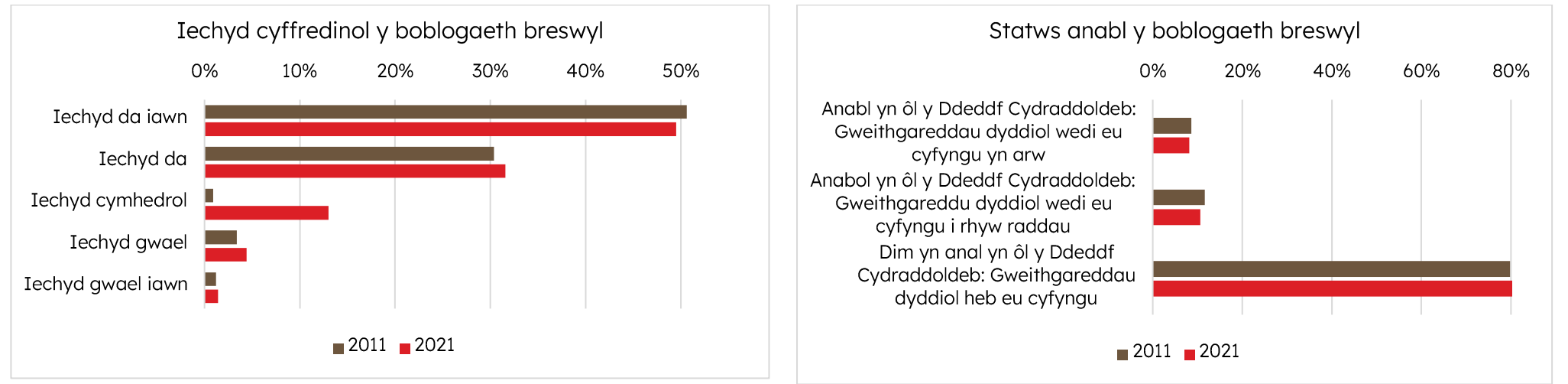
Rhyw y boblogaeth breswyl

	2011	2021
Benywaidd	50.2%	50.5%
Gwrywaidd	49.8%	49.5%

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tablau QS104EW & KS201EW, 2021: Tablau TS008 & TS021

Iechyd y boblogaeth breswyl

Yn 2021, roedd iechyd 50% o'r boblogaeth breswyl yn dda iawn; dim ond 1.4% sy'n dioddef o iechyd gwael iawn. Nid oes unrhyw wahaniaeth o sylwedd i ddata 2011. Yn 2021, nid oedd 81.2% o'r boblogaeth breswyl yn dioddef unrhyw gyflyrau iechyd hirdymor. Roedd 18.8% o'r rhai oedd â chyflwr iechyd hirdymor wedi eu rhestru fel bod yn anabl o dan y Ddeddf Cydraddoldeb.

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tablau QS302EW & QS303EW, 2021: Tablau TS037 & TS038

Cyfoeth cymharol y boblogaeth breswyl (*data rhannol*)

O'r Arolwg Blynyddol o Oriau ac Enillion, yr enillion blynyddol gros canolrifol ar gyfer oedolion llawn amser sy'n gweithio yng Ngwynedd oedd £30,500 yn 2023. I Gymru, roedd y ffigwr yn £34,000. Ni ddarganfuwyd unrhyw ddata ar gyfer ardaloedd llai (dylai data ar gyfer Ardaloedd Allbwn Uwch Haen Ganol fod ar gael).

O set ddata Ystadegau Prisiau Tai yr ONS ar gyfer Ardaloedd Bach, y pris canolrifol a dalwyd yn Ardal Allbwn Uwch Haen Ganol Abersoch ac Aberdaron oedd £454,167 yn 2023 (cynnydd o 84% ers 2020). Ar gyfer Gwynedd, y pris oedd £185,000 (cynnydd o 16% ers 2020). Ar gyfer Cymru, y pris oedd £202,500 (cynnydd o 24% ers 2020).

Mae rhannu prisiau tai ag enillion blynyddol yn creu cymhareb fforddiadwyedd tai. Mae cymarebau wedi'u talgrynnu i'r 1 agosaf. Maent yn cyfleu y pris prynu tŷ cymedrig mewn cymhariaeth ag incwm blynyddol gros yr aelwydydd.

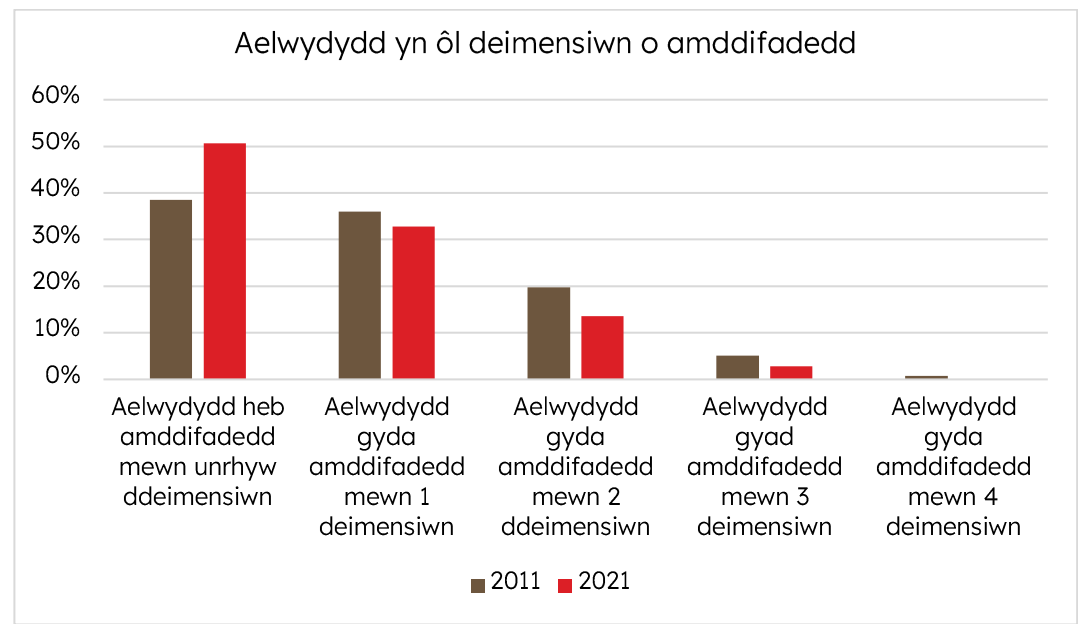
Yn 2023, **6** oedd cymhareb fforddiadwyedd prisiau tai Gwynedd, yr un fath ag ar gyfer Cymru gyfan. Os yw'r enillion blynyddol gros canolrifol yn ardal Abersoch ac Aberdaron yr un fath ag ar gyfer Gwynedd, yna roedd cymhareb fforddiadwyedd prisiau tai yn yr AHNE yn **14**. Mae hyn yn golygu y gallai gweithwyr llawn amser ddisgwyl gwario 14 gwaith eu henillion i brynu cartref yn yr AHNE. Gallai gweithwyr llawn amser yng Nghymru ddisgwyl gwario tua 6 gwaith eu henillion blynyddol yn prynu cartref, gan wneud yr AHNE felly yn ardal llai fforddiadwy.

Os ydi enillion yn Abersoch ac Aberdaron yn uwch na'r cyfartaledd ar gyfer Gwynedd, yna byddai'r cymhareb yn is. Yr enillion blynyddol gros canolrifol ar gyfer oedolion llawn amser yn gweithio yng Ngwynedd yn 2023 oedd £34,900. Gan ddefnyddio'r lefel incwm yma, byddai'r gymhareb fforddiadwyedd prisiau tai ym mhen gorllewinol Pen Llŷn yn **13**.

Ffynhonnell: ONS, Cofrestrfa ei Fawrhidi – seiliedig ar *apportioning of Middle-layer Super Output Areas*. ONS Cedwir Hawlfraint y Goron. Arolwg Blynyddol o Oriau ac Enillion Llywodraeth Cymru.

Aelwydydd yn ôl math o amddifadedd

Yn 2021 roedd yna 1,669 aelwyd yn yr AHNE (i lawr o 1,908 yn 2011). Yn 2021 doedd 50.7% o aelwydydd ddim mewn amddifadedd mewn unrhyw faes (i fyny o 38.5% yn 2011).

Mae amddifadedd aelwydydd yn cael eu hasesu yn seiliedig ar nodweddion mewn pedwar maes.

Addysg - Mae aelwyd yn cael ei hystyried fel difreintiedig yn maes addysg os nad oes gan neb addysg hyd at lefel 2 ac nad oes unrhyw un rhwng 16 a 18 oed yn fyfyrwr amser llawn.

Cyflogaeth - Mae aelwyd yn cael ei hystyried fel difreintiedig yn y maes cyflogaeth os yw unrhyw aelod, ac eithrio myfyriwr amser llawn, naill ai'n ddi-waith neu'n economaidd anweithredol oherwydd salwch neu anabledd hirdymor.

Iechyd - Mae aelwyd yn cael ei hystyried fel difreintiedig yn y maes iechyd os oes ydi unrhyw berson ar yr aelwyd mewn iechyd cyffredinol gwael neu wael iawn neu os yw'n cael ei adnabod fel bod yn anabl.

Tai - Mae aelwyd yn cael ei hystyried fel difreintiedig yn y maes tai os yw'r llety naill ai'n orlawn, yn cael ei rannu, neu heb wres canolog.

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl QS119EW, 2021: Tabl TS011

Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru

Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC) yw mesur swyddogol Llywodraeth Cymru o amddifadedd cymharol ar gyfer ardaloedd bach yng Nghymru. Mae wedi'i gynllunio i adnabod yr ardaloedd bach hynny lle mae'r crynodiadau uchaf o sawl math gwahanol o amddifadedd. Mae amddifadedd yn cael ei ddiffinio fel y diffyg mynediad at gyfleoedd ac adnoddau y gellir eu disgwyl mewn cymdeithas. Gall hyn fod yn nhermau nwyddau materol neu allu unigolyn i gymryd rhan yn mywyd cymdeithasol arferol y gymuned.

Mae Mynegai yn grŵp o fesuriadau ar wahân sy'n cael eu cyfuno mewn un rhif. Ar hyn o bryd mae MALIC yn cynnwys wyth parth (neu fath) gwahanol o amddifadedd:

1	Incwm	5	Mynediad i wasanaethau
2	Cyflogaeth	6	Tai
3	Iechyd	7	Diogelwch cymunedol
4	Addysg	8	Yr amgylchedd ffisegol

Mae pob un o'r meysydd yn cynnwys sawl dangosydd o amddifadedd. Mae MALIC yn rhestru pob ardal fechan yng Nghymru o 1 (mwyaf difreintiedig) i 1,909 (lleiaf difreintiedig). Nid yw'n darparu mesur o lefel amddifadedd mewn ardal. O'r wyth math, dim ond Tai sy'n dangos unrhyw amrywiadau sylweddol ar draws yr ardal. Mae'r meysydd eraill yn dangos lefel unffurf o amddifadedd. O ganlyniad, rydym yn mapio lefelau amddifadedd Cyffredinol a Thai yn unig ac yn cyferbynnu setiau data 2019 a 2025 (gweler y mapiau isod).

Ystyried y meysydd mewn cyfuniad

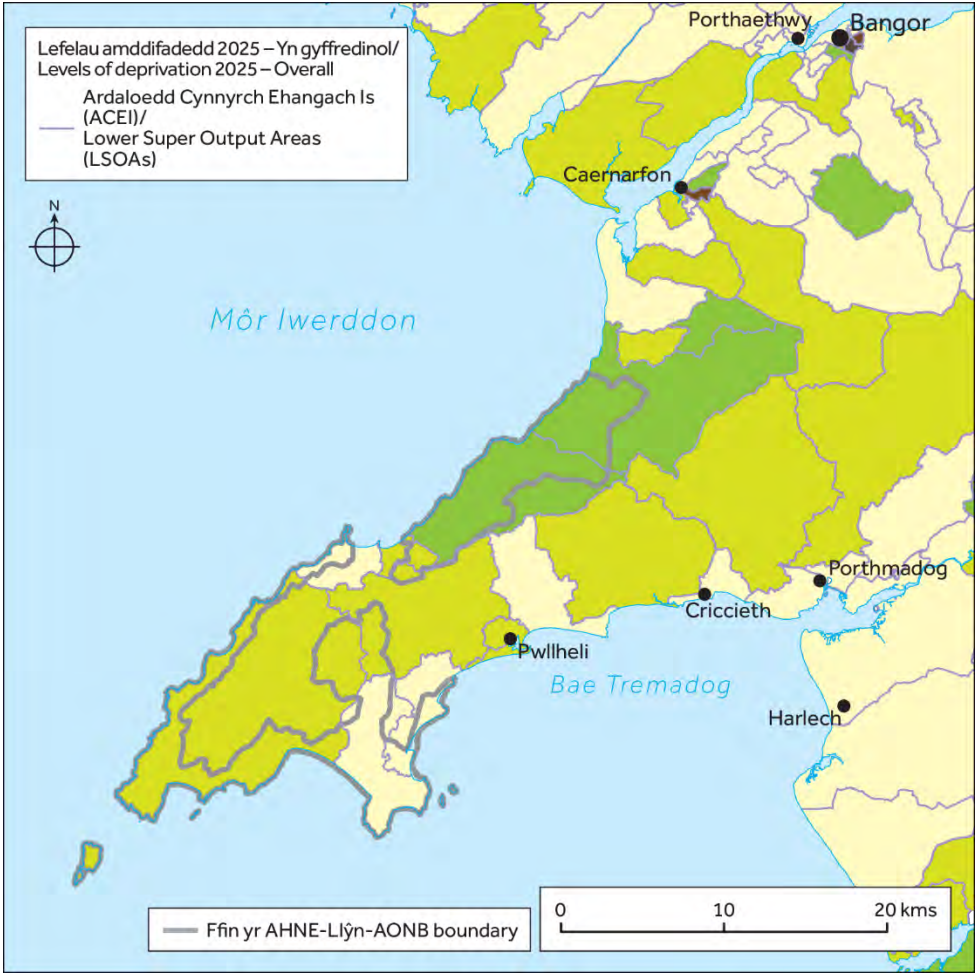
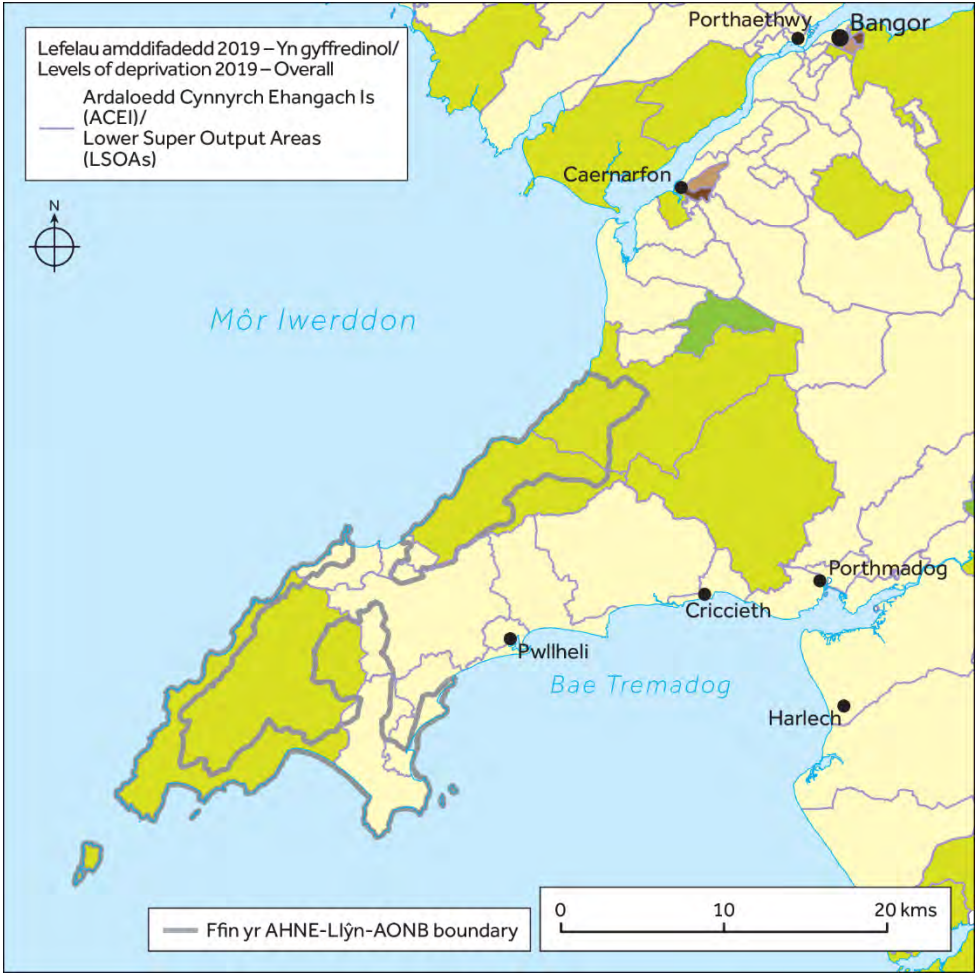
Yn 2019, roedd y rhan fwyaf o'r AHNE oddi mewn 30% a 50% o'r Ardaloedd Uwch-Allbwn Haen Is (ACEHI) mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mewn cyferbyniad, roedd band canolog sy'n rhedeg o Forfa Nefyn a Mynydd Nefyn yn y gogledd i Abersoch a Chilan Uchaf yn y de yn gorwedd yn y 50% o ACEHI lleiaf difreintiedig.

Erbyn 2025, mae'r rhannau hynny o'r AHNE yn ardaloedd Cyngor Cymuned Clynnog, Llanaelhaearn a Pistyll wedi gostwng i'r 20% a 30% o'r ACEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mae ardal Cyngor Cymuned Buan wedi gostwng o'r 50% o LSOAs lleiaf difreintiedig i'r 30% a 50% o'r LSOAs mwyaf difreintiedig.

Ystyried y maes tai yn unig

Yn 2019, roedd rhan fawr o'r AHNE yn gorwedd yn y 10% o ACEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Mae hyn yn cynnwys ardaloedd pen gorllewinol a dwyreiniol yr ardal. Mae'r rhan fwyaf o weddill yr ardal yn y 10% ac 20% o'r ACEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Roedd dwy ardal fach, o amgylch Morfa Nefyn yn y gogledd ac Abersoch yn y de, a oedd yn gorwedd mewn 30% a 50% o'r ACEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Ac roedd un ardal fechan rhwng Nefyn a Mynydd Nefyn a oedd yn gorwedd yn y 50% o ACEHI lleiaf difreintiedig yng Nghymru.

Erbyn 2025, mae'r rhan fwyaf o'r ACEHI mwyaf difreintiedig o fewn y 10% o ACEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru, ac eithrio ardal fach o amgylch Abersoch sydd yn y 10% a'r 20% o'r ACEHI mwyaf difreintiedig yng Nghymru (gostyngiad o 30% i 50%).

Allwedd/Legend

Lefelau amddifadedd – Yn gyffredinol/
Levels of deprivation – Overall

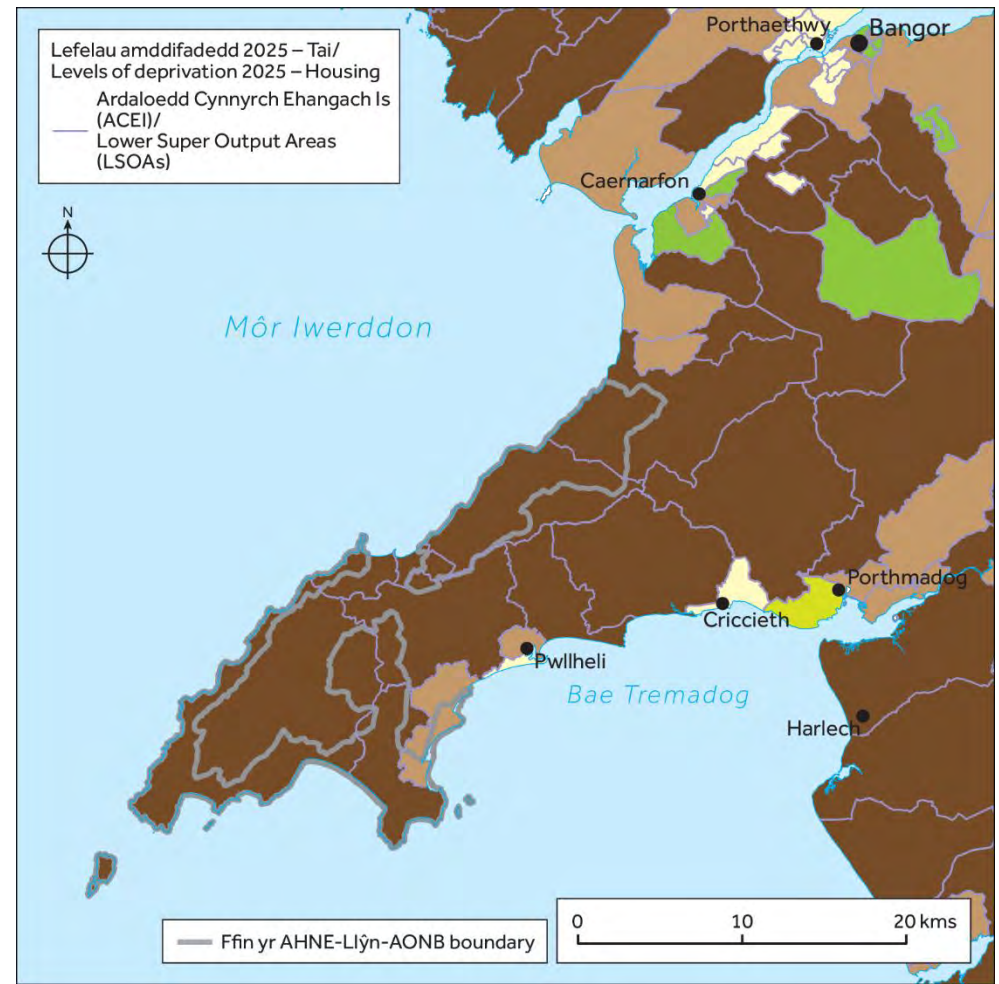
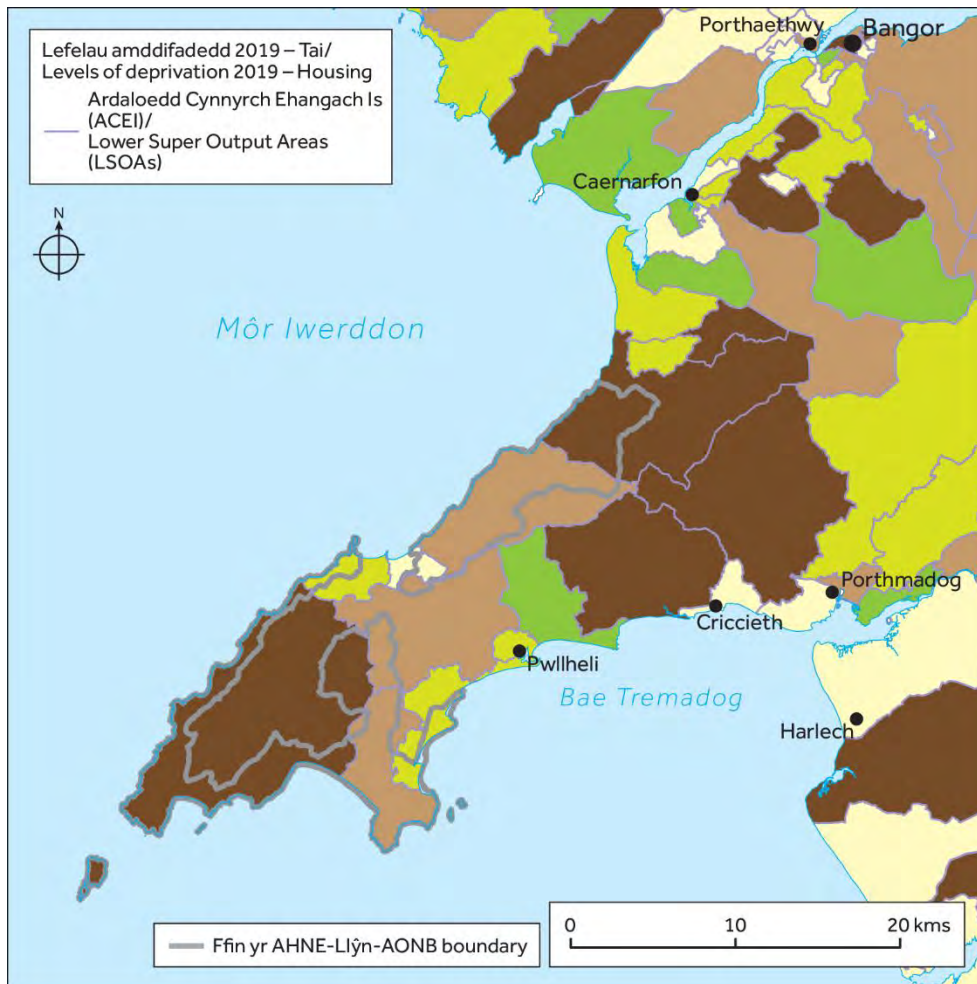
10% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
10% most deprived

Rhwng 10% a 20% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
Between 10% and 20% most deprived

Rhwng 20% a 30% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
Between 20% and 30% most deprived

Rhwng 30% a 50% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
Between 30% and 50% most deprived

50% lleiaf difreintiedig/
50% least deprived

Allwedd/Legend

Lefelau amddifadedd – Tai/
Levels of deprivation – Housing

10% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
10% most deprived

Rhwng 10% a 20% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
Between 10% and 20% most deprived

Rhwng 20% a 30% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
Between 20% and 30% most deprived

Rhwng 30% a 50% o'r rhai mwyaf difreintiedig/
Between 30% and 50% most deprived

50% lleiaf difreintiedig/
50% least deprived

Ffynhonnell: Cynnwys Gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl.

<https://datamap.gov.wales/maps/welsh-index-of-multiple-deprivation-wimd-2019/> & <https://datamap.gov.wales/maps/welsh-index-of-multiple-deprivation-wimd-2025/>

Nifer o ail gartrefi

Mae gan Gyngor Gwynedd ddata yn seiliedig ar ffurflenni treth y cyngor a threth busnes annomestig. Mae hyn yn cofnodi 1,150 o unedau preswyl naill ai fel llety gwyliau neu ail gartrefi (33.4% o stoc tai yr AHNE).

Cyfanswm nifer o unedau preswyl yn yr AHNE	3,438
Nifer o unedau preswyl yn talu premiwm ail gartref	932
Nifer o unedau gwyliau hunan-ddarpar	218
Canran stoc dai yr AHNE wedi ei restru fel unai llety gwyliau neu ail gartref	33.4%

Ffynhonnell: Cyngor Gwynedd 2025

Nid oes data cyfrifiad ail gyfeiriad wedi'i dorri i ffin yr AHNE. Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol (ONS) yn cynhyrchu data tai ar gyfer ail gyfeiriadau yn ôl lleoliad a math. Mae'r setiau data hyn yn rhan o *Holiday homes in England and Wales*, datganiad o ganlyniadau Cyfrifiad 2021 ar gyfer Cymru a Lloegr. Mae dau dabl o ddiddordeb; un yn ôl ardal allbwn uwch haen ganol a'r llall gan ardal allbwn uwch haen is. Yn anffodus, mae'r set ddata yn anghyflawn gyda data pen gorllewinol y penrhyn (sy'n cynnwys Aberdaron a Botwnnog) heb ei gyflwyno.

Proffiliau cyflogaeth y boblogaeth breswyl

Statws cyflogaeth

Rhwng 2011 a 2021: bu gostyngiad o 6% yn lefel cyflogaeth gofrestredig a gostyngiad o 7% o'r preswylwyr hynny sydd eisiau gweithio i'r rhai nad ydynt yn chwilio am waith; efallai yn adlewyrchu'r cynydd yn y boblogaeth wedi ymddeol (29.4% yn 2021, i fyny o 19.6% yn 2011).

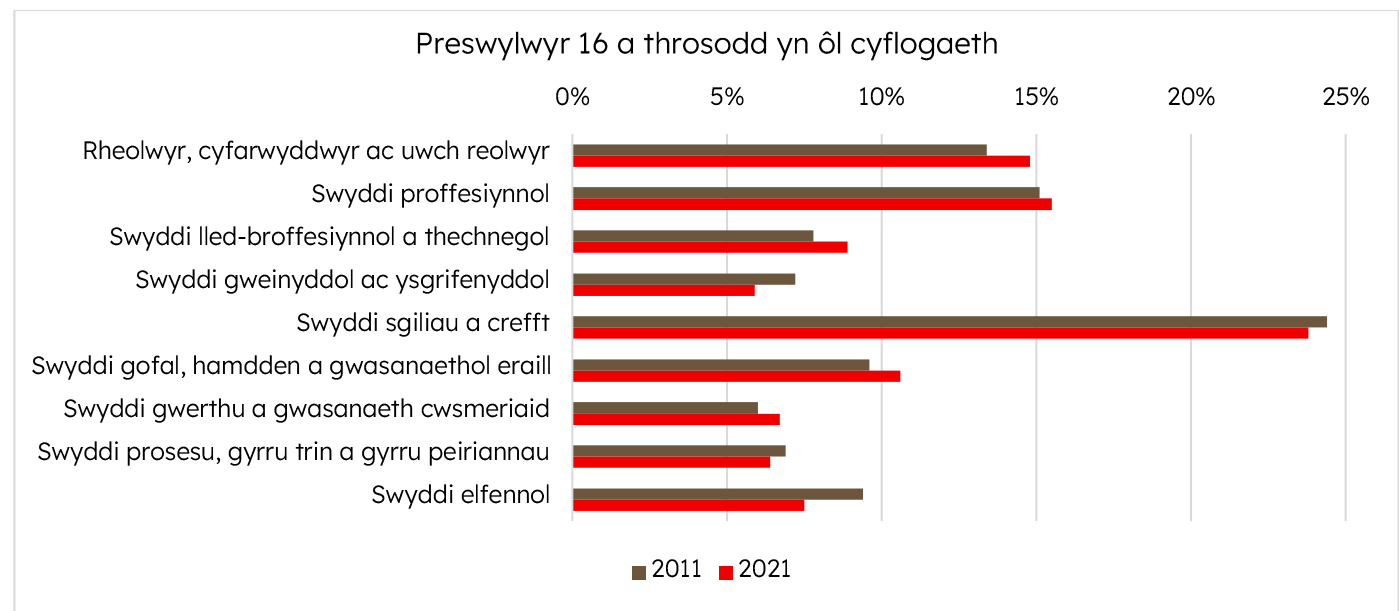
Statws cyflogaeth

	2011	2021
Cyflogedig	60.5%	54.4%
Yn chwilio am waith	2.9%	2.4%
Ddim yn chwilio am waith	36.6%	43.2%
Ddim yn chwilio am waith – wedi ymddeol	19.6%	29.4%

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl KS601EW i KS603EW, 2021: Tabl TS066

Cyflogaeth

Rhwng 2011 a 2021: mae math o alwedigaethau wedi newid ychydig o'r rhai gyda crefft i rolau proffesiynol gyda'r newid mwyaf yn y galwedigaethau elfennol (gostyngiad o 2%).

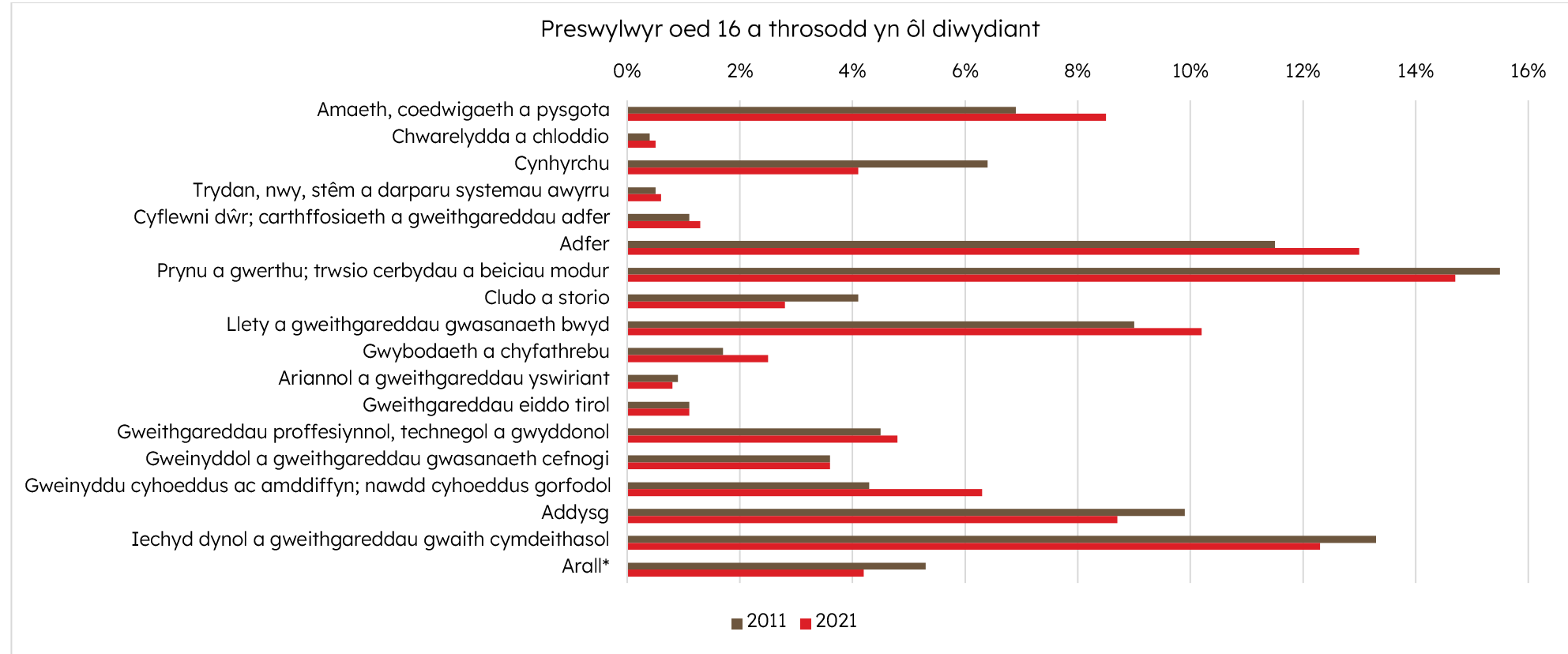
Galwedigaeth

- Cynnydd mewn swyddi rheoli (+1.4%), cyswllt proffesiynol (+1.1%) swyddi technegol (+1.1%), swyddi gwasanaethol (+1%), gwerthu (+0.7%), a swyddi proffesiynol (+0.4%).
- Gostyngiad mewn swyddi elfennol (-1.9%), gweinyddu (-1.3%), crefft (-0.6%), a swyddi prosesau (-0.5%).

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl KS608EW i KS610EW, 2021: Tabl TSO63

Diwydiant

Rhwng 2011 a 2021: Bu cynnydd yn y sectorau gweinyddiaeth gyhoeddus, diwydiannau tir, adeiladu a lletygarwch. Bu gostyngiad yn y sectorau gweithgynhyrchu, trafndiaeth, addysg, iechyd a manwerthu. Fodd bynnag, mae gwasanaethau manwerthu ac iechyd yn dal i fod yn dominyddu.

Diwydiant

- Cynnydd mewn gweinyddiaeth (+2%), amaethyddiaeth a choedwigaeth (+1.6%), adeiladu (+1.5%), lletygarwch (+1.2%), gwybodaeth ((+0.8%) a phroffesiynol (+0.3%).
- Gostyngiad mewn gweithgynhyrchu (-2.3%), trafndiaeth (-1.3%), addysg (-1.2%), arall* (-1.1%), iechyd a gwaith cymdeithasol (-1%) a manwerthu (-0.8%).

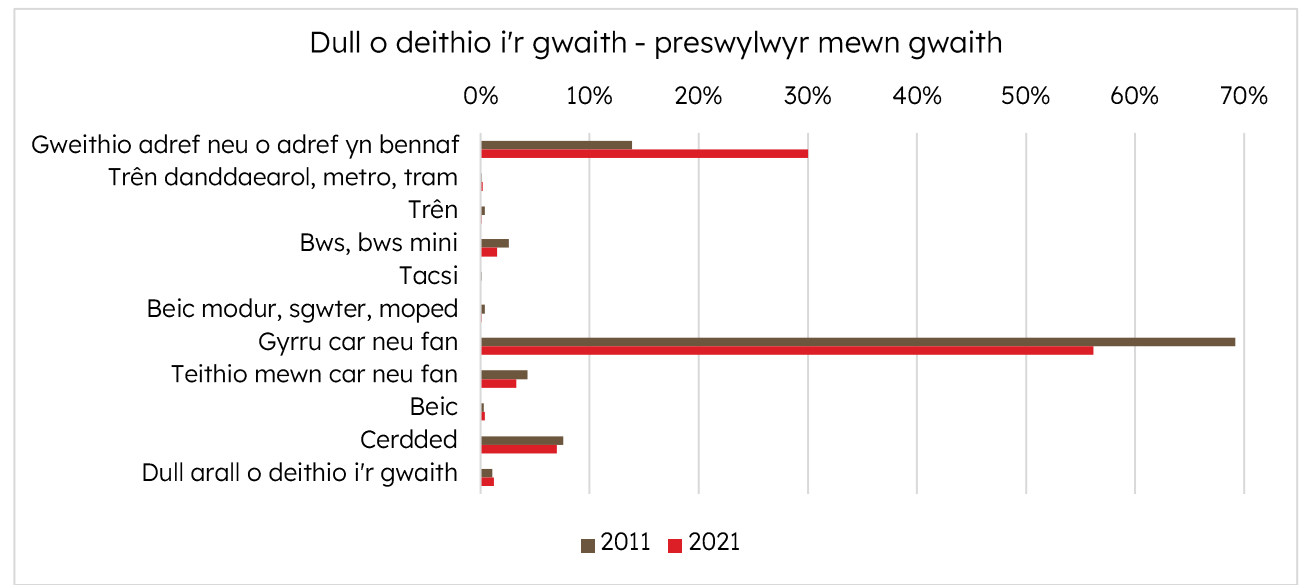
*Mae arall yn cynnwys celfyddydau, adloniant a hamdden; gweithgareddau gwasanaeth eraill; gweithgareddau aelwydydd fel cyflogwyr; gweithgareddau cynhyrchu nwyddau a gwasanaethau gan aelwydydd at ddefnydd eu hunain; gweithgareddau sefydliadau a chyrrff alldiriogaethol..

Tynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl QS601EW, QS605EW, 2021: Tabl TS060A

Teithio i'r gwaith

Modd o deithio

Yn 2021, roedd 30% o breswylwyr cyflogedig yn gweithio o adref, i fyny o 14% yn 2011. Yn 2011 roedd 69% o drigolion cyflogedig yn gyrru i'r gwaith; roedd hyn wedi gostwng i 56% yn 2021.

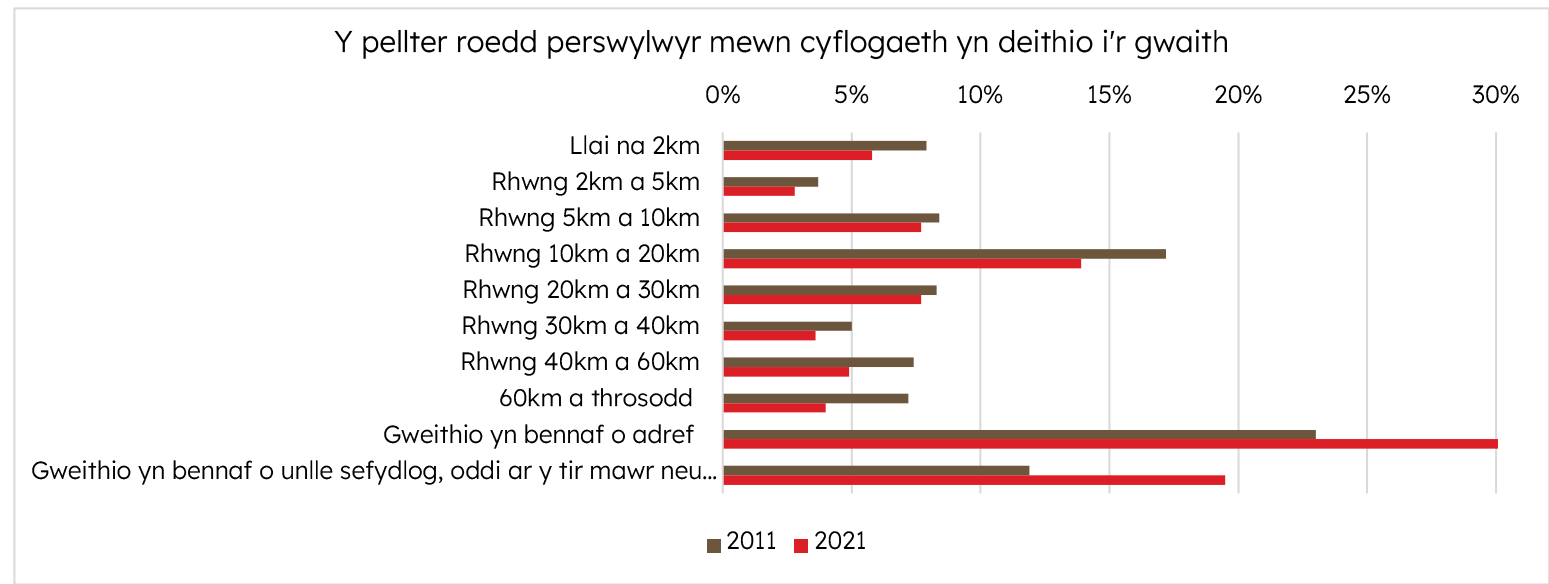

Y newidiadau mwyaf trawiadol rhwng 2011 a 2021 yw'r cynnydd o 16% yn nifer y bobl sy'n gweithio yn bennaf yn, neu o'u, cartrefi, a'r gostyngiad o 13% yn nifer y bobl sy'n gyrru i'r gwaith. Dyma'r ddau gategori uchaf o bell ffordd. Y trydydd uchaf yw cerdded i'r gwaith (7% yn 2021, i lawr o 7.6% yn 2011).

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] 2011: Tabl QS701EW & 2021: Tabl TS061

Pellter teithio i'r gwaith

Yn 2021, teithiodd 35.9% o drigolion cyflogedig lai na 2km i'r gwaith. Teithiodd 4% dros 60km i'r gwaith (cymudwyr pellter hir); a doedd 19.5% ddim yn gweithio mewn unrhyw le sefydlog, neu ar y môr neu dramor.

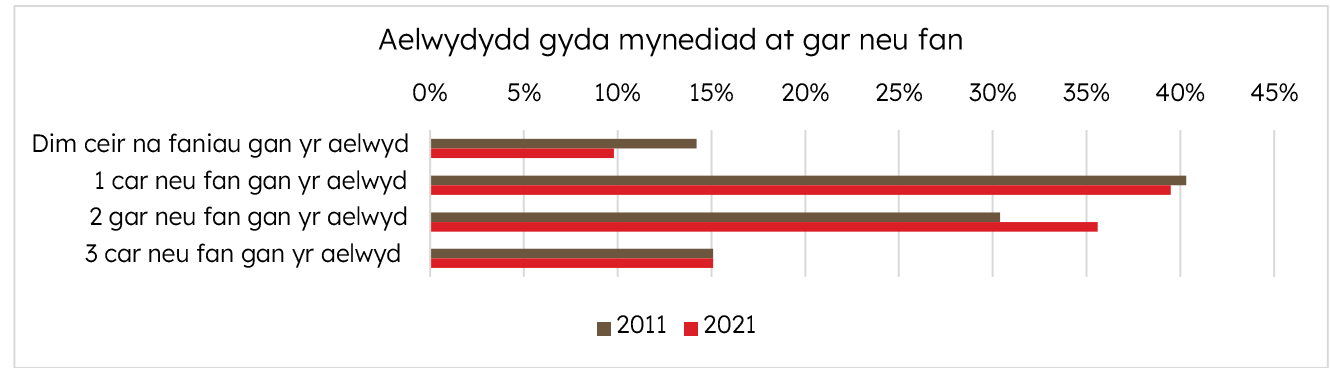
Mae'r tabl hwn hefyd yn dangos bod gweithio gartref wedi cynyddu. Bu cynydd o 23% yn 2011 i 30.1% yn 2021. Fodd bynnag, dim ond cynnydd o 4% sydd mewn teithio llai na 2km i'r gwaith (30.9% yn 2011, hyd at 35.9% yn 2021).

Mae cymudo pellter hir (60km+) wedi gostwng o 7.2% yn 2011 i 4% yn 2021.

Mae pobl sydd ddim yn gweithio mewn unrhyw le sefydlog, ar y môr neu dramor wedi codi o 12% yn 2011 i 19.5% yn 2021.

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025]
2011: Tabl QS702EW. 2021: Tabl TS058

Car neu fan at ddefnydd

Yn 2021, roedd gan 90% o'r boblogaeth breswyl o leiaf un car neu fan at eu defnydd, i fyny o 86% yn 2011. Nid oedd gan 14.2% o aelwydydd gar na fan at eu defnydd yn 2011, roedd hyn wedi gostwng i 9.8% erbyn 2021. Mae'r cynnydd o ran cerbyd at ddefnydd yn bennaf yn y band 2 gar neu fan; i fyny o 30.4% yn 2011 i 35.6% yn 2021.

Ffynhonnell: ONS Cedwir Hawlfraint y Goron [o Nomis ar Awst 28 2025] Tablau KS404EW & TS045

Mynediad at gludiant cyhoeddus

Prin yw'r gwasanaethau gyda'r nos ond yn gyffredinol mae'r gwasanaethau bore a phrynhawn yn dda.

Prin yw'r gwasanaethau gyda'r nos ond yn gyffredinol mae'r gwasanaethau bore a phrynhawn yn dda.

Teithiau a ddongosir ar y map:

Saith diwrnod yr wythnos

- 8** Pwllheli - Nefyn - Tudweiliog (Nefyn Coaches) Gwasanaeth cyson 6:45-20:50
- 12** Caernarfon - Trefor - Pwllheli (Clynnog & Trefor / Berwyn Coaches) Gwasanaeth cyson 07:30-21:00
- 18** Pwllheli - Abersoch - Pwllheli (Berwyn & Nefyn Coaches) Gwasanaeth cyson 07:40-18:30

Chwe diwrnod yr wythnos

- 8A** Pwllheli - Nefyn (Nefyn Coaches) Gwasanaeth cyfyngedig 10:15-17:00
- 8B** Pwllheli - Rhydllys (Nefyn Coaches) 1 siwrna nôl a blaen 09:00 & 13:45
- 17** Pwllheli - Aberdaron (Berwyn Coaches) Gwasanaeth cyson 06:20-18:55
- 17B** Pwllheli - Aberdaron (Berwyn Coaches) 2 siwrna nôl a blaen 10:25-15:00
- 27** Pwllheli - Llithfaen - Nefyn (Nefyn Coaches) Gwasanaeth cyson 09:15-17:40

Pump diwrnod yr wythnos

- 14** Tudweiliog - Trefor - Pwllheli (Berwyn Coaches) Gwasanaeth cyfyngedig 7:15-17:15

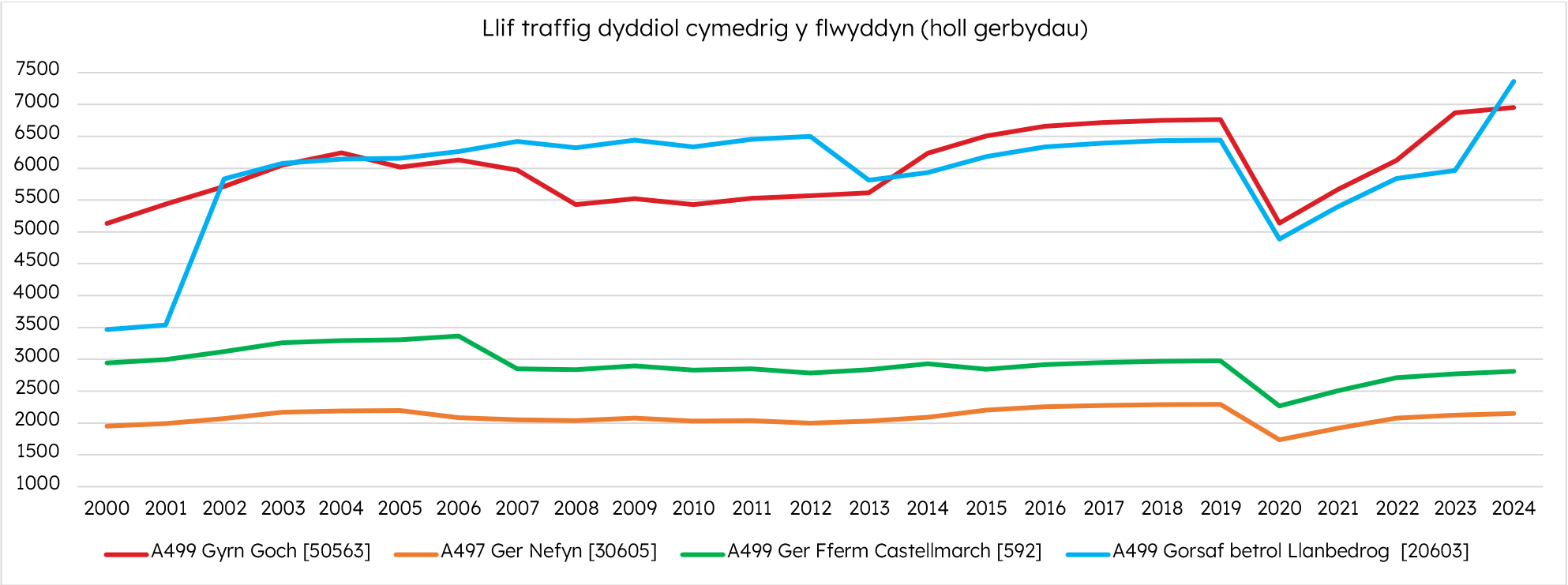
Bws Fflecsi Fflecsi Pen Llŷn yn gweithredu Mai - Medi. Gwasanaeth cludiant yn ymateb i alw ydi hwn yn cael ei redeg gan O Ddrws i Ddrws gyda chefnogaeth Trafnidiaeth Cymru a Chronfa Datblygu Cynaliadwy'r AHNE. Mae'r Gwasanaeth bws Fflecsi yn codi a gollwng teithwyr sydd wedi archebu lle trwy ffonio neu ap.

Trenau

Pwllheli ar gyfer teithiau tuag at Aberystwyth a'r Amwythig (Trafnidiaeth Cymru)

Cyfrifiad Traffig Ffordd

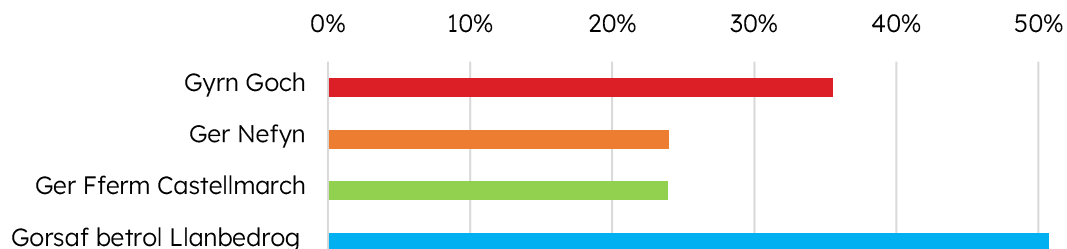
Yn 2024, fe deithiodd 19,299 o gerbydau heibio'r pwyntiau cyfrif (i'r ddau gyfeiriad). Y cerbydau mwyaf cyffredin ar bob ffordd oedd ceir (77%) a cherbydau nwyddau ysgafn (19%). Mae llif traffig dyddiol ar gyfer 2000-2024 yn dangos bod y pwyntiau monitro prysuraf ar hyd yr A499 ym mhen dwyreiniol y penrhyn. Yn ystod y cyfnod hwnnw, nifer cyfartalog y cerbydau a deithiodd heibio'r pwynt cyfrif (i'r ddau gyfeiriad) yng Ngyn Goch oedd 6,006 o gerbydau, ac yn Llanbedrog, 5,956. Mae'r pwynt monitro tawelaf ar yr A497 ger Nefyn (2,914 o gerbydau).

Nifer y cerbydau sy'n teithio heibio'r pwynt cyfrif (i'r ddau gyfeiriad) ar ddiwrnod arferol o'r flwyddyn. Adroddodd yr Adran Drafnidiaeth ar bedwar pwynt monitro cyfrif traffig ar Briffyrdd rhwng 2000 a 2024 (mae yna bwyntiau monitro eraill, ond dim ond cyfnodau byr y maent yn weithredol). Mae effeithiau Covid-19 i'w weld gyda gostyngiad yn y ffigurau ar gyfer 2019-20. Mae lefelau traffig ym mhen dwyreiniol y penrhyn wedi cynyddu ers 2000. Ar hyd yr A499 yng Ngyn Goch 36% ac yn Llanbedrog 112%. (Noder: mae cyfrifiadau 2000-2001 ar gyfer Llanbedrog yn awgrymu anghysondeb, a achoswyd efallai gan ddatblygiad lleol neu waith ffordd mawr. Gan ddefnyddio ffigurau 2002-24, dangosir +22% yn Gyn Goch a +26% yn Llanbedrog).

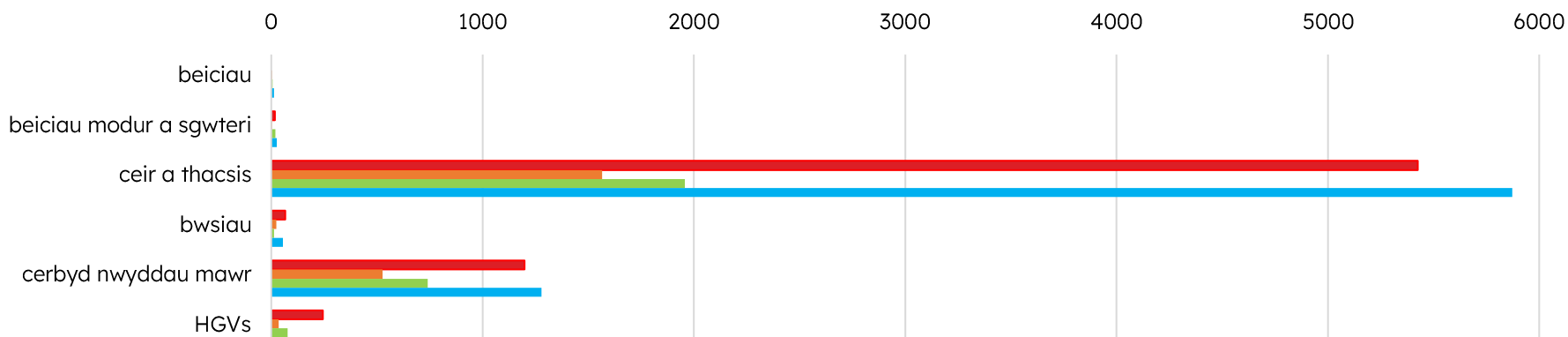
Mae'n amlwg bod llif cyson o draffig ar yr A497 a'r A499 ym mhen gorllewinol y penrhyn ers y flwyddyn, ac eithrio blwyddyn Covid. Dim ond o 10% cynyddodd llif traffig ar yr A497 ger Nefyn tra bod yr A499 ger Fferm Castellmarch wedi gweld gostyngiad o 5% mewn traffig.

% o newid yn y llif dyddiol cymedrig blynyddol (2000 to 2024)

Mae lefelau traffig wedi cynyddu ers y cyfyngiadau symud Covid-19. Mae'r cynnydd mwyaf (+51%) ar hyd yr A499 i'r gogledd o Lanbedrog gyda'r A499 yng Ngryn Goch yn dangos y cynnydd mwyaf nesaf mewn traffig (+36%). Bu cynnydd o 24% mewn traffig ar yr A497 a'r A499 ym mhen gorllewinol y penrhyn.

Llif traffig dyddiol cymedrig 2024 yn ôl math o gerbyd

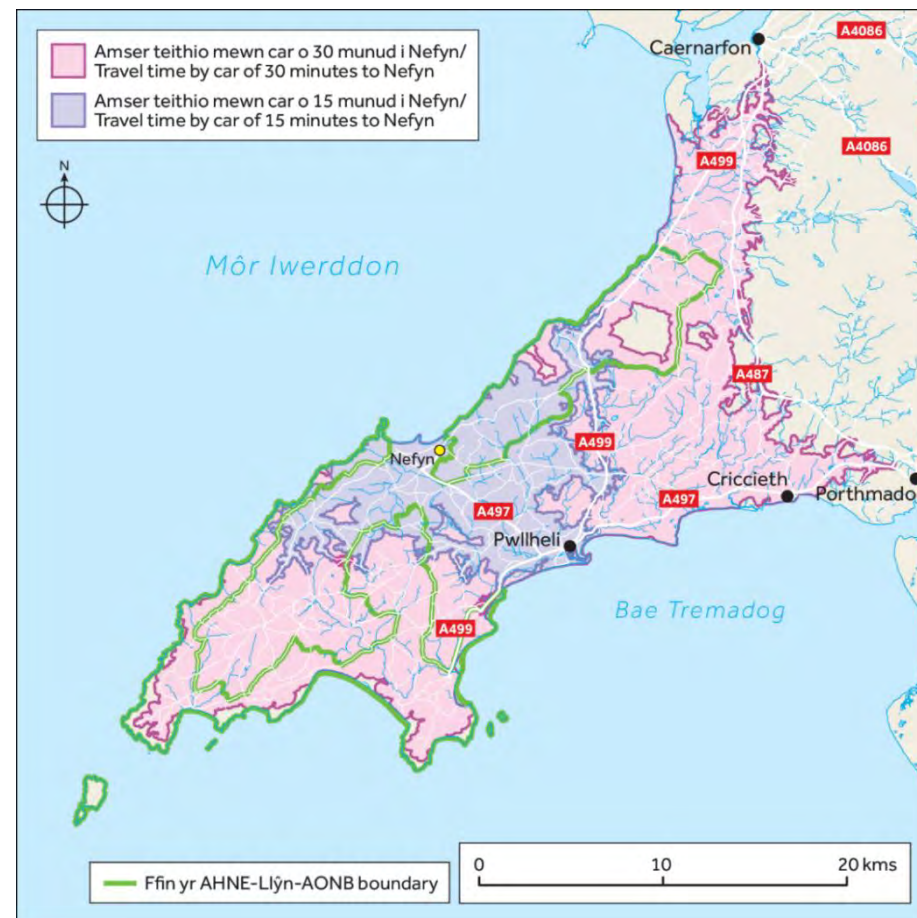
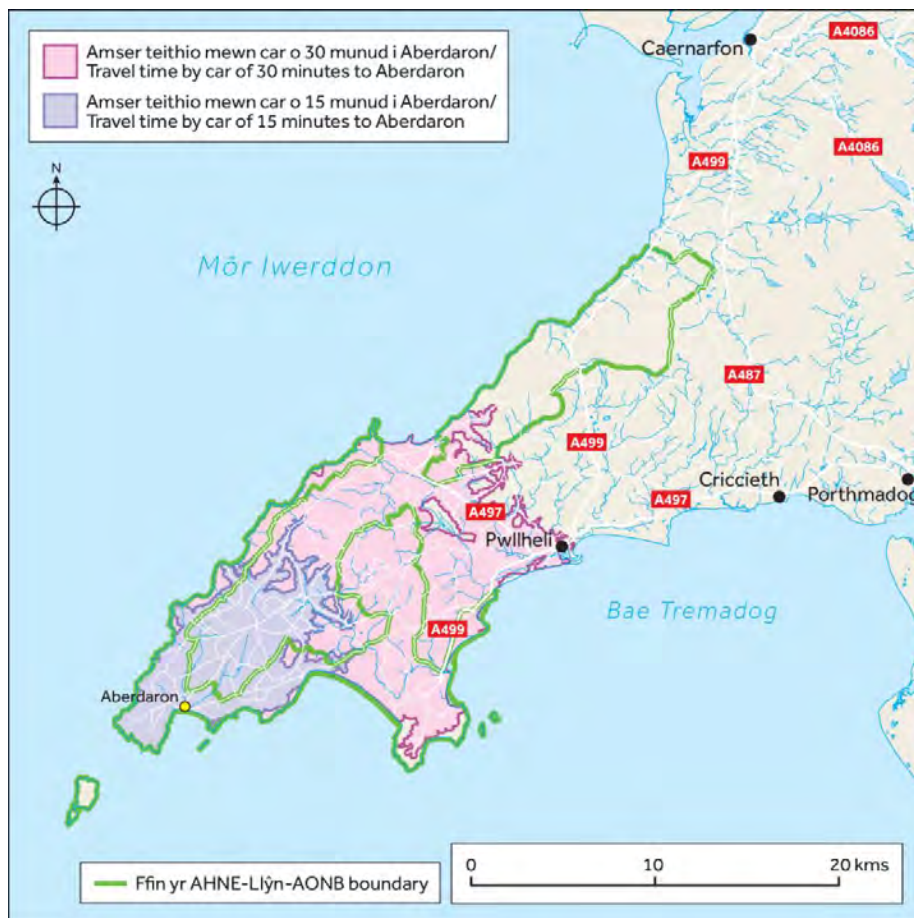
	HGVs	cerbyd nwyddau mawr	bwsiau	ceir a thacsis	beiciau modur a sgwteri	beiciau
■ A499 Gyrn Goch [50563]	244	1199	67	5426	17	0
■ A497 Ger Nefyn [30605]	35	526	23	1565	3	5
■ A499 Ger Fferm Castellmarch [592]	77	740	12	1958	20	7
■ A499 Gorsaf betrol Llanbedrog [20603]	132	1278	54	5873	26	12

Ffynhonnell: Ystadegau traffig Adran Drafnidiaeth Ffordd <https://roadtraffic.dft.gov.uk/#6/55.254/-6.053/basemap-regions-countpoints>

Dangosir cyfeirnod pwynt monitro yr Adran Drafnidiaeth mewn cromfachau [xx]. Ystyr 'Llif dyddiol blynyddol cyfartalog' yw nifer y cerbydau sy'n teithio heibio'r pwynt cyfrif (i'r ddau gyfeiriad) ar ddiwrnod arferol o'r flwyddyn.

Ardaloedd teithio i AHNE Llŷn

Map yn dangos yr amseroedd teithio 15 a 30 munud mewn car i Aberdaron a Nefyn. Yn gyffredinol, mae arolygon teithio yn cymryd yn ganiataol mai amser teithio cyfartalog ar gyfer trip dydd ydi 33 munud.

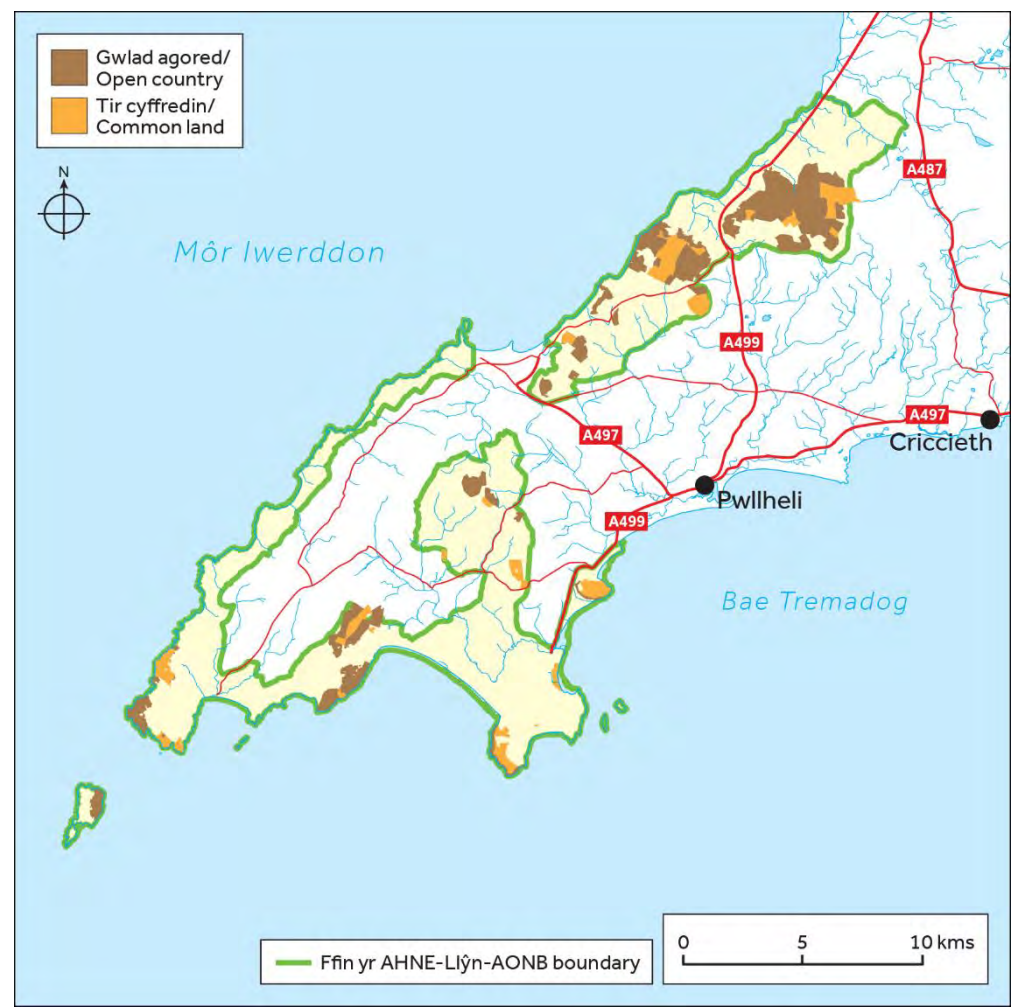

Mae'r mapiau'n dangos yn fras y ffin ar gyfer ardal teithio efo car o fewn 15 munud a 30 munud. Ar hyn o bryd, nid oes data Arolwg Teithio Cenedlaethol yn benodol ar gyfer Cymru. Y bwriad yw cyflwyno Arolwg Teithio Cenedlaethol Cymru yn 2026. Y prif nod yw darparu data dibynadwy a chadarn i Lywodraeth Cymru a Thrafnidiaeth Cymru i fesur cynnydd tuag at dargedau ac ymrwymïadau ar gyfer y sector trafndiaeth.

Ffynhonnell: Arolwg Trafnidiaeth Cenedlaethol Cymru <https://tfw.wales/brief-guide-wales-national-travel-survey> *Travel Time areas created using the Open Route Service plugin on QGIS based on Open Street Map data*

Tir Mynediad Agored

Yn 2023, roedd 2,069 hectar o dir agored (13% o'r AHNE) a 835 hectar o dir comin cofrestriedig (5% o'r AHNE).

Mae tir mynediad agored, o dan Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy (CRoW), yn cynnwys tir agored (mynyddoedd, rhostir, rhostir a tir is) a 'thir comin cofrestredig', sy'n cynnwys tir sy'n cael ei gofnodi ar y cofrestrau swyddogol a gedwir gan yr awdurdodau cofrestru tiroedd comin. Mae hefyd yn cynnwys ardaloedd o 'dir penodoll' lle mae perchnogion, fel Cyfoeth Naturiol Cymru, yn caniatáu mynediad am ddim.

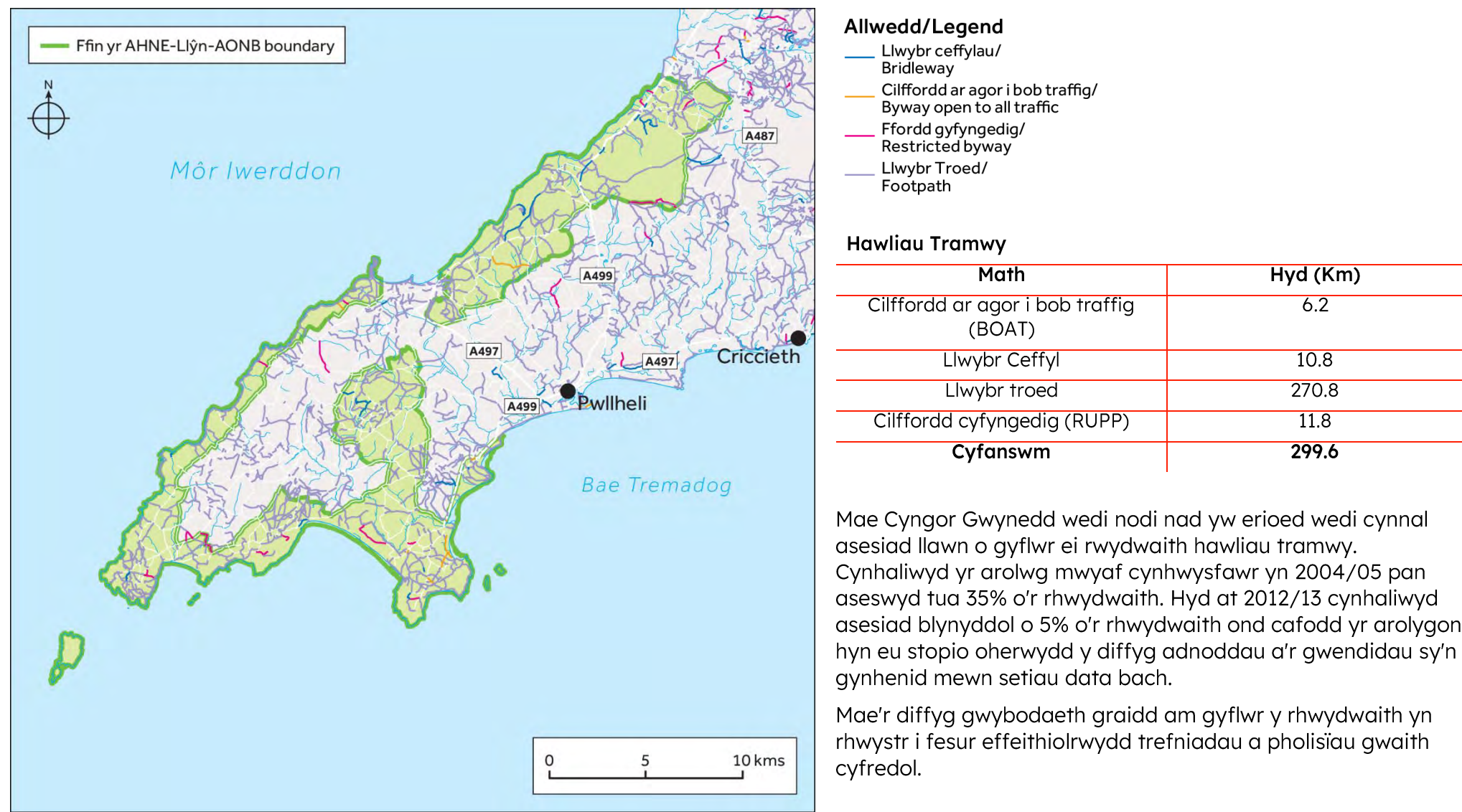
Math o dir mynediad	Arwynebedd (ha)	% o'r AHNE
Tir agored (CRoW)	2,069	13%
Coming cofrestriedig	835	5%

Nid oes unrhyw gofnod o Dir Comin Trefol, Comin gyda Cytundeb Mynediad, Deddf Comin 1899, Gorchymyn Cadarnhad Dros dro na Llain Pentrefol.

Ffynhonnell: Cynnwys gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys Gwybodaeth yr Arolwg Ordans. Rhif trwydded AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata. <https://naturalresources.wales/days-out/recreation-and-access-policy-advice-and-guidance/managing-access/open-access-land/?lang=en>

Rhwydwaith Mynediad

Yn 2020 a 2025 adroddwyd bod 300 km o hawliau tramwy cyhoeddus, nid oes asesiad cynhwysfawr o’u cyflwr.

Fynhonnell: Cyngor Gwynedd, Cynllun Hawliau Tramwy 2022, Cyfoeth Naturiol Cymru a mapio o: <https://www.rowmaps.com/kmls/GY/>

Llwybrau a chylchdeithiau arfordirol

Mae 12 cylchdaith wedi eu harwyddo oddi mewn yr AHNE a dwy arall gerllaw y ffin. Mae'r Llwybr Arfordir Cenedlaethol yn dilyn arfordir yr AHNE.

Llwybr Arfordir Cymru

Lansiwyd Llwybr Arfordir Cymru yn 2012. Yn ei gyfanrwydd mae yn 870 milltir. Ar Benrhyn Llŷn, mae Llwybr yr Arfordir yn dilyn arfordir yr AHNE o Aberdesach ar arfordir y gogledd i Garreg y Defaid ger Llanbedrog yn y de.

Cylchdeithiau cerdded:

- Clynog Trefor tua 15km/9.3 milltir (5 awr)
- Llythfaen tua 13km/8 milltir (4 awr)
- Taith gylchol Nefyn tua 6.4km/4 milltir (2 awr)
- Eder tua 10.4 km/6.5 milltir. (3.5 awr)
- Tudweiliog tua 5 km/3.2 milltir (2.5 awr)
- Llangwnnadi tua 6.4 km/4 milltir (2.5 awr)
- Aberdaron tua 15 km/9.3 milltir (5 awr)
- Y Rhiw tua 4.3 km/2.7 milltir (2 awr)
- Botwnnog tua 15km/9.3 milltir (6 awr)
- Llanbedrog tua 3.6 km/2.3 milltir (2 awr)

Cylchdeithiau beics:

- Llwybr 40 tua 22.5 km/14 milltir
- Llwybr 41 tua 27.4 km/17 milltir
- Llwybr 42 tua 43.5 km/27 milltir
- Llwybr 43 tua 30.6 km/19 milltir

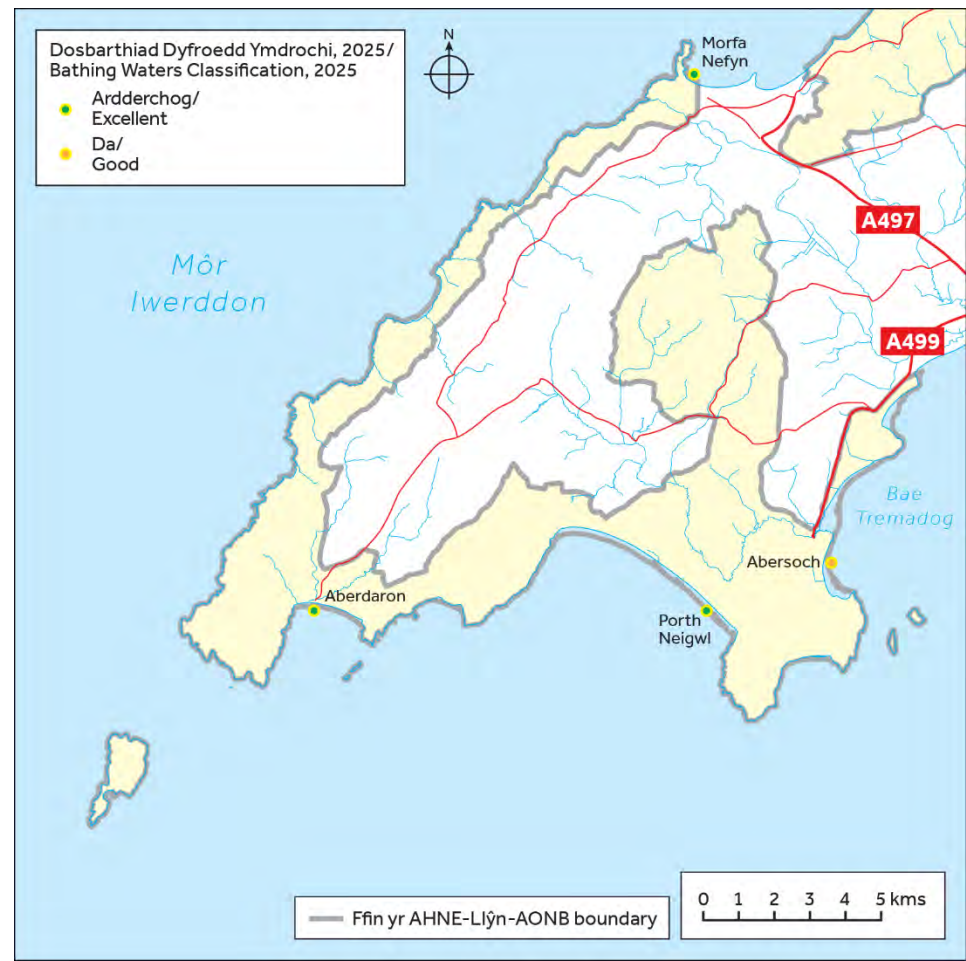
Llwybr beic cenedlaethol

Nid yw yn yr AHNE ond mae Llwybr Beicio Cenedlaethol Rhif 8 gerllaw, fe'i gelwir yn Lôn Las Cymru. Mae yn gwbl agored ac wedi'i arwyddo rhwng Caerdydd a Chaerdybi (Ynys Môn) drwy Aberhonddu, Llanfair-ym-Muallt, Machynlleth, Porthmadog a Bangor. Tua 391.7 km/243.4 milltir (20 awr 17 munud i feicio; 81 awr 8 munud i gerdded).

Ffynhonnell: Llwybr Arfordir Cymru - https://datamap.gov.wales/layers/inspire-nrw:NRW_WALES_COASTAL_PATH Cylchdeithiau - <https://www.ahne-llyn-aonb.org/Circular-Walks> Rhwydwaith Beicio Cenedlaethol - <https://data-sustrans-uk.opendata.arcgis.com/datasets/Sustrans-UK::national-cycle-network-public-1/about>

Lleoliad a chyflwr dŵr ymdrochi wedi ei gofrestru

Mae 4 ardal o ddŵr ymdrochi wedi eu dynodi yn yr AHNE. Yn 2025 roedd y rhain i gyd wedi eu graddio fel “ardderchog”.

Safleoedd a ddynodwyd o dan Reoliadau Dŵr Ymdrochi 2013:

- Aberdaron (wedi'i ddynodi yn 2011) Mae problemau cyflwr yn 2025, ond roedd yn ardderchog rhwng 2024 a 2021,
- Porth Neigwl (dynodwyd yn 2012) Roedd y safon yn ardderchog rhwng 2024 a 2021
- Abersoch (dynodwyd 1988) Mae problemau safon yn 2025, roedd yn dda yn 2024 ond yn ardderchog o 2021
- Morfa Nefyn (dynodwyd 2012) Roedd y safon yn ardderchog rhwng 2024 a 2021

Ychydig y tu allan i'r AHNE, dynodwyd dŵr ymdrochi Porth Nefyn yn 2024 fel dŵr o safon da ond nid oes unrhyw ddata o dueddiadau i gadarnhau'r dosbarthiad (gweler y nodyn isod).

Dosbarthiad:

Parameder	“Ardderchog”	“Da”
Intestinal enterococci1	100 cfu/100 ml*	200 cfu/100 ml
Escherichia coli1	250 cfu/100 ml	500 cfu/100 ml

*cfu/100 ml = Unedau yn ffurio coloni pob 100 ml

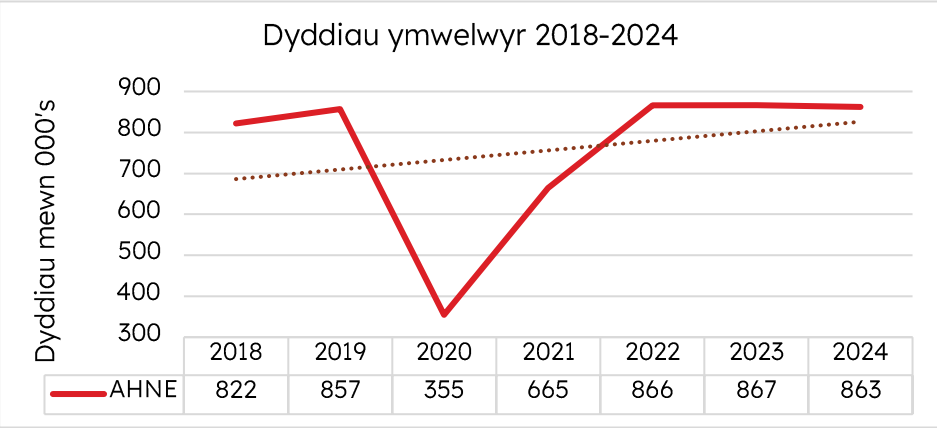
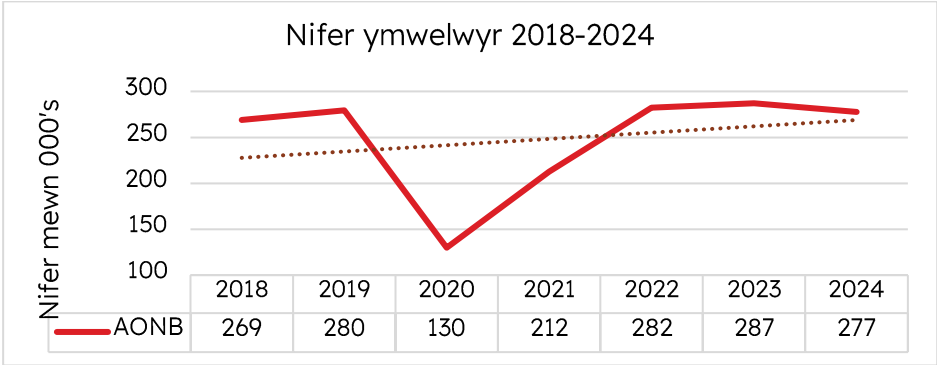
Nodyn: Mae ansawdd dŵr mewn safleoedd dŵr ymdrochi dynodedig yng Nghymru yn cael ei asesu gan Cyfoeth Naturiol Cymru. O fis Mai i fis Medi, mae asesiadau rheolaidd yn mesur ansawdd dŵr cyfredol, ac mewn llawer o safleoedd cyhoeddir rhagolygon risg llygredd dyddiol. Mae graddfeydd blyneddol yn dosbarthu pob safle fel rhagorol, da, digonol neu wael yn seiliedig ar fesuriadau a gymerwyd dros gyfnod o bedair blynedd.

Ffynhonnell: Cynnwys gwybodaeth Cyfoeth Naturiol Cymru © Cyfoeth Naturiol Cymru a Hawl Basdata. Cedwir pob hawl. Cynnwys Gwybodaeth yr Arolwg Ordans. Rhif trwydded AC0000849444. Hawlfraint y Goron a Hawl Basdata. <https://environment.data.gov.uk/wales/bathing-waters/profiles/index.html>

Twristiaeth a'r economi ymwelwyr

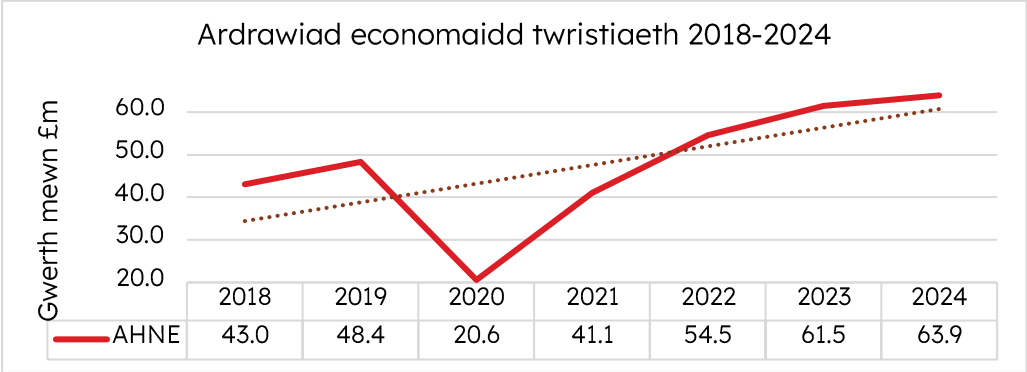
Gan ddefnyddio methodoleg Adroddiad Cyflwr yr AHNE 2021

Yn 2024, daeth 277,000 o ymwelwyr i'r AHNE (gostyngiad o 1.1% ers 2019) gyda 863,000 o ddyddiau ymwelwyr (cynnydd o 0.7% ers 2019). Roedd y budd economaidd yn £63,900,000 (cynnydd o 32% ers 2019). Mae effaith COVID i'w weld yn glir gyda gostyngiad o 54% yn nifer yr ymwelwyr rhwng 2019 a 2020.

Ar gyfer Adroddiad Cyflwr yr AHNE 2021, dosrannwyd data STEAM ar gyfer Gwynedd i'r AHNE gan ddefnyddio data Cyfrifiad 2011 i sefydlu cymhareb. Roedd hyn yn seiliedig ar gyflogaeth yn y sector 'Gweithgareddau Llety a Gwasanaeth Bwyd'. Defnyddir data Cyfrifiad 2021 y tro yma.

Mae data Cyfrifiad 2021 yn dangos bod tua 158 o bobl o fewn yr AHNE yn cael eu cyflogi mewn Gweithgareddau Llety a Gwasanaeth Bwyd tra bod 4,419 yn y sector hwn yng Ngwynedd gyfan. Felly, mae'r dadansoddiad yn seiliedig ar briodoli 3.58% o gyfansymiau awdurdodau lleol o ddata STEAM i'r AHNE. Oherwydd y dull a ddefnyddir i ddosrannu data awdurdodau lleol, brasamcanion gorau a roddir yn yr adran hon.

Ac eithrio effeithiau COVID yn 2020/21, mae niferoedd ymwelwyr yn gyffredinol sefydlog dros amser gyda chyfartaledd o 280,000 y flwyddyn, er bod y llinell duedd yn awgrymu twf araf. Yn yr un modd, mae nifer y ddyddiau ymwelwyr yn parhau i fod yn sefydlog, ar gyfartaledd 855,000 y flwyddyn gyda'r llinell duedd yn dangos twf araf. Er gwaethaf y niferoedd twristiaeth sefydlog, mae'r data effaith economaidd yn dangos twf cyson.

Tynhonnell: Darparwyd gan Cathy James, GTS (UK) Ltd (2025): *STEAM Summary for Gwynedd Council*

Data o Adroddiadau STEAM

Defnyddiodd Adroddiad Cyflwr yr AHNE 2021 ddata o'r adroddiadau STEAM llawn. Nid ydym wedi cael mynediad at yr adroddiadau hynny, ond mae Cyngor Gwynedd yn cyhoeddi adroddiadau cryno STEAM. O'r rhain mae'n bosibl ychwanegu ychydig mwy o fanylion, fel y dangosir yn y tabl. Cyfrifir ffigurau'r AHNE fel 3.58% o gyfansymiau Gwynedd.

- Ers 2019, mae y newidiadau canlynol i'w gweld:
- Mae dyddiau aros ymwelwyr wedi cynyddu 0.8%
- Mae ymwelwyr sy'n aros wedi cynyddu 2.4%
- Mae ymwelwyr dydd wedi cynyddu 3.1%
- Mae swyddi FTE a gefnogir gan dwristiaeth wedi gostwng 3.8%

Yn 2023, arhosodd 50.7% o ymwelwyr o leiaf un noson; roedd 49.3% yn ymwelwyr dydd.

Ffynhonnell: LUC (2021): Adroddiad Cyflwr yr AHNE 2021 i'r Gwasnaeth Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol Llŷn; a GTS (UK) Ltd (2023): *STEAM Summary for Gwynedd Council*

Carafanau Sefydlog a Theithiol

Mae Pen Llŷn yn gyrchfan carafanau a gwersylla poblogaidd iawn. Er mwyn deall y pwysau sy'n wynebu'r AHNE mewn perthynas â hyn, gosodwyd nifer y safleoedd carafanau teithiol a statig fel dangosydd gwaelodlin ac adroddwyd yn adroddiad Cyflwr yr AHNE 2021. Mae Cyngor Gwynedd yn cadw cofrestr gyhoeddus o safleoedd carafanau a gwersylla trwyddedig, fel sy'n ofynnol gan Ddeddf Safleoedd Carafanau a Rheoli Datblygu 1960. Mae'r gofrestr hon yn rhestru safleoedd sydd â thrwyddedau dilys, gan gynnwys manylion am berchnogion safleoedd, amodau, ac, ar gyfer cartrefi symudol, cofrestr o reolwyr "addas a phriodol".

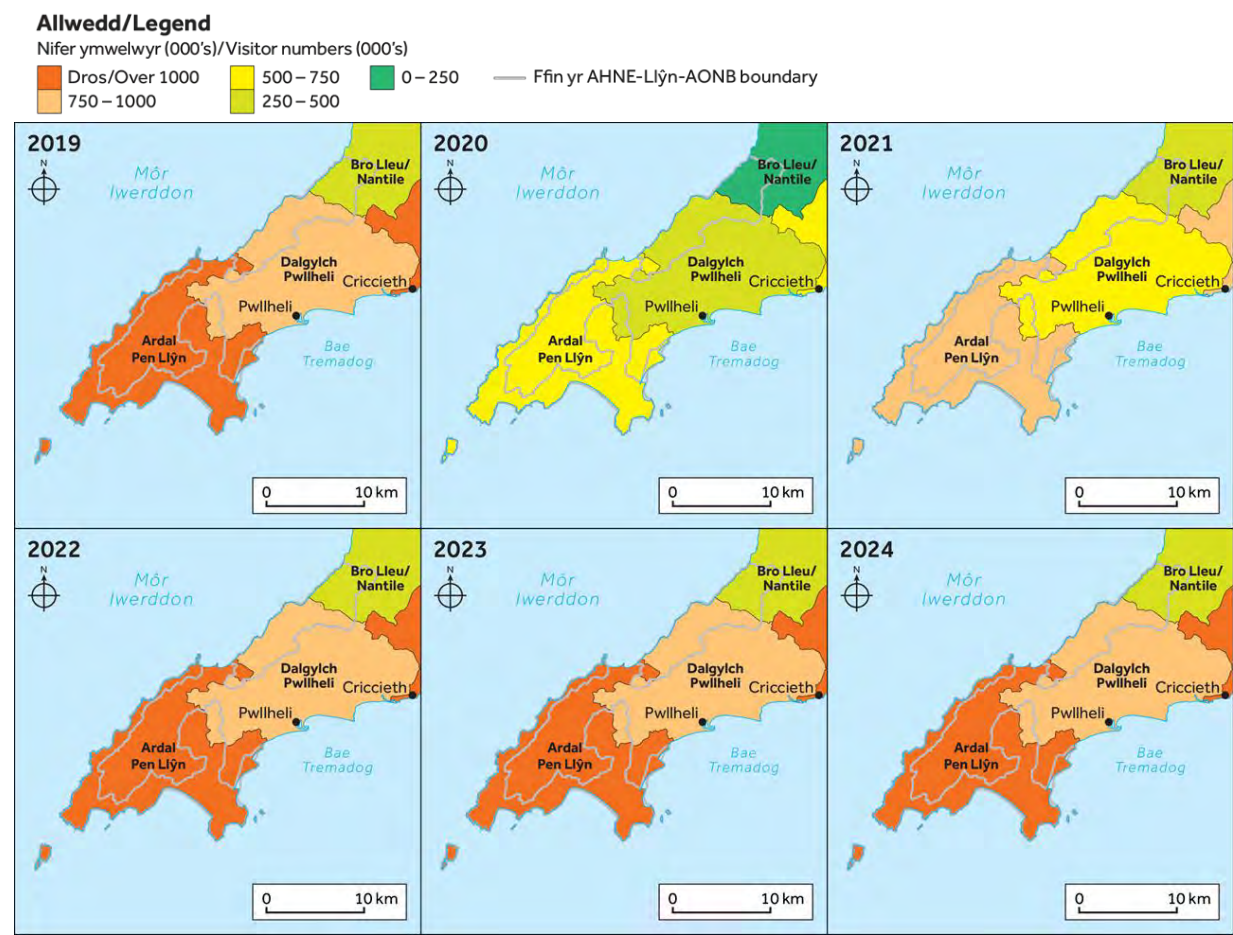
Yn 2021: canfu LUC 82 o safleoedd ar y Gofrestr Gyhoeddus o Safleoedd Carafanau a Gwersylla Trwyddedig o fewn yr AHNE; roedd gan 51 o'r safleoedd hyn ddarpariaethau ar gyfer carafanau statig; roedd gan 32 ddarpariaethau ar gyfer carafanau teithiol; ac roedd gan 10 ddarpariaeth ar gyfer carafanau teithiol a statig.

Yn 2025: Dim ond 8 cofnod carafanau (ac 1 babell) oedd gan y gofrestr ar gyfer y Sir gyfan, ychydig oedd yn yr AHNE. Ni allwn ddod o hyd i'r data sydd ar gael i LUC. O ystyried effaith posibl carafanau a gwersylla ar yr economi leol a chymeriad tirwedd, rydym yn argymhell bod arolwg yn cael ei gomisiynu i gael darlun clir o'r sefyllfa bresennol yn yr AHNE.

Data STEAM	Gwynedd	AHNE	Gwynedd	AHNE	Gwynedd	AHNE
	2023		2019		2011	
Dyddiau ymwelwyr aros	20,250,000	724,950	20,100,000	719,580	18,190,000	651,202
Nifer o ymwelwyr aros	4,070,000	145,706	3,973,000	142,233	3,405,000	121,899
Nifer o ymwelwyr dydd	3,954,000	141,553	3,836,000	137,329	3,792,000	135,754
Nifer o swyddi FTE a gefnogir ga wariant twristiaeth	17,538	628	18,244	653	15,906	469

Defnyddio gwybodaeth STEAM

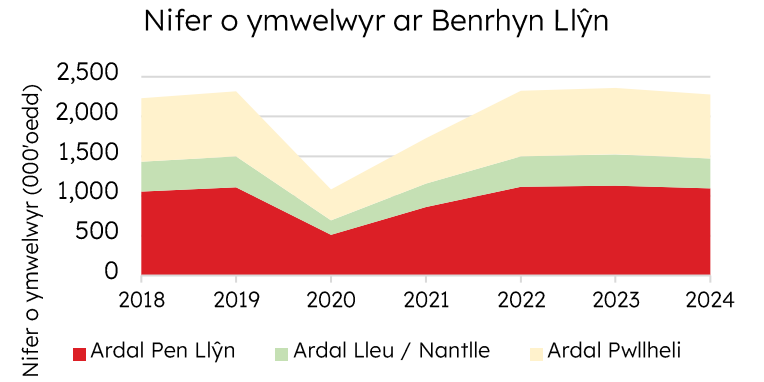
Yn 2024, daeth 2,280,000 o ymwelwyr i Benrhyn Llŷn (gostyngiad o 1.6% ers 2019) gyda 7,814,000 o ddyddiau ymwelwyr (cynnydd o 0.3% ers 2019). Y budd economaidd oedd £544,800,000 (cynnydd o 30.8% ers 2019)..

Nid oes data twristiaeth penodol i'r AHNE, ond mae data STEAM i Wynedd gyfan wedi'i rannu i ardaloedd. Mae tair o'r ardaloedd hynny yn rhan o Ben Llŷn:

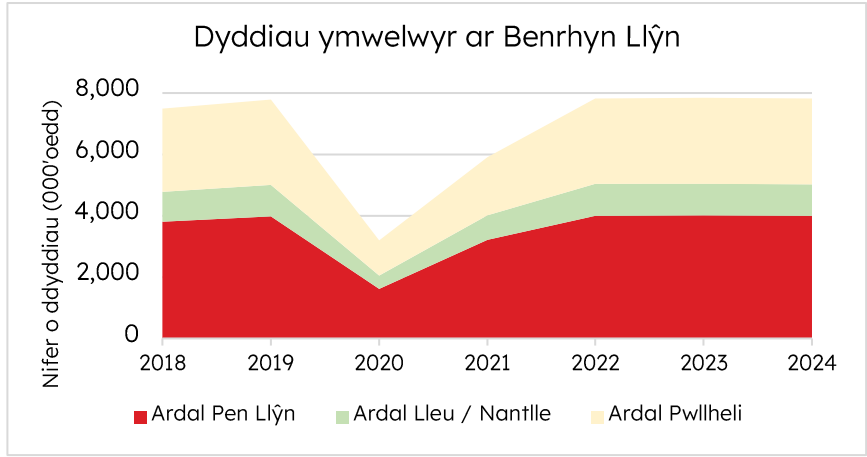
- Ardal Pen Llŷn
- Ardal Lleu / Nantlle
- Ardal Pwllheli

Mae'r set ddata yma yn fwy cadarn yn ystadegol na'r fethodoleg bwrpasol.

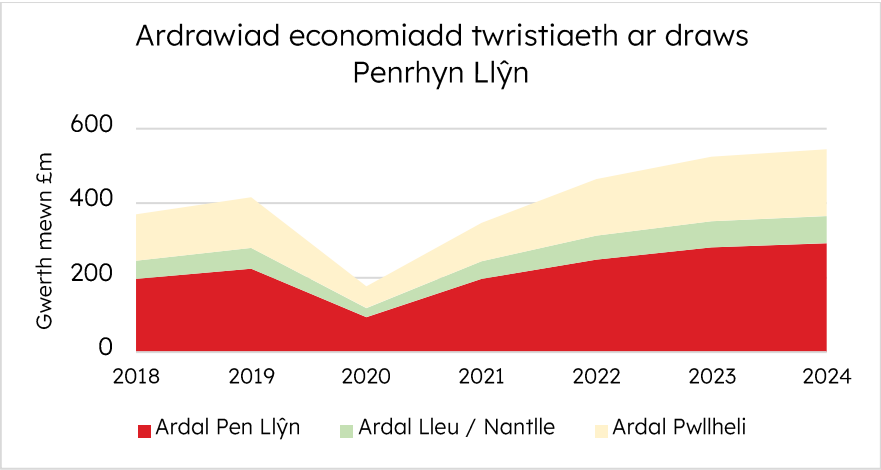
Mae niferoedd ymwelwyr yn gyffredinol sefydlog dros amser ar oddeutu 2,300,000 y flwyddyn ond gydag effaith nodedig COVID yn 2020 (gostyngiad o 53% yn y flwyddyn honno).

Yn 2024, roedd tua 48% o'r ymwelwyr yn Ardal Pen Llŷn, 36% yn Ardal Pwllheli, a 16% yn Ardal Lleu / Nantlle.

Mae nifer y dyddiau ymwelwyr yn gyffredinol sefydlog dros amser ar oddeutu 7,750,000 y flwyddyn ond gydag effaith nodedig COVID yn 2020 (gostyngiad o 59% yn y flwyddyn honno).

Ffynhonnell: Darparwyd gan Cathy James, GTS (UK) Ltd (2025): *STEAM Summary for Gwynedd Council*

Mae'r data effaith economaidd yn dangos twf cyson gyda chynnydd mewn gwerth o £416,600,000 yn 2019 i £544,800,000 yn 2024 (cynnydd o 30.8%).

Geirfa

Adeilad Rhestredig

Mae adeiladau rhestriedig yn strwythurau sy'n cael eu hystyried o werth pensaernïol a/neu hanesyddol uchel ac felly wedi eu gosod ar restr statudol er mwyn gwarchod eu nodweddion arbennig. Y sail deddfwriaethol yw Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestriedig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990. Mae cyfrifoldeb am y rhestr gan y Gweinidogion Cymreig dan arweiniad Cadw.

Addasu ar gyfer Newid Hinsawdd

Newidiadau mae cymunedau neu ecosystemau yn ei wneud er mwyn cyfyngu ar effeithiau negyddol newid hinsawdd neu gymryd mantais o'r cyfleon sy'n cael eu darparu.

Amgylchedd Hanesyddol

Holl agweddau o'r amgylchedd sydd wedi deillio o'r berthynas rhwng pobol a lleoedd dros amser, yn cynnwys holl weddillion o weithgareddau dynol dros amser – unai yn weledol, wedi ei gladdu neu dan ddŵr a fflora sydd wedi blannu neu ei reoli.

Ardal Cadwraeth

Ardal wedi ei dynodi gan Awdurdod Lleol oherwydd y barnwyd fod iddi gymeriad hanesyddol neu bensaernïol arbennig ac y dylid anelu i gynnal a gwella y cymeriad ac edrychiad hwnnw.

Ardal Cadwraeth Arbennig

Mae Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA) yn ardaloedd sydd wedi eu dynodi yn y DU o dan Reoliadau Cadwraeth Cynefinoedd a Rhywogaethau (fel y diwygiwyd) Cymru a Lloegr 2017 (yn cynnwys y môr gerllaw) a Rheoliadau Rhywogaethau a Chynefinoed Morwrol 2017 (fel y diwygiwyd) yn y DU er cynnal cynefinoedd naturiol pwysig a fflora a ffawna prin, dan fygythiad neu nodweddiadol.

Mae ACA, ar y cyd gyda'r Ardaloedd Gwarchod Arbennig (AGA) yn ffurfio rhan o rwydwaith safleoedd cenedlaethol y DU.

Ardal Cymeriad Tirwedd Cenedlaethol

Diffinir Ardaloedd Cymeriad Tirwedd Cenedlaethol (ACTC) ar lefel tirlun ehangach trwy Gymru. Mae disgrifiadau proffil ar gyfer y 48 ardal benodol yn amlygu beth sydd yn gwahaniaethu y tirluniau oddi wrth ei gilydd gan gyfeirio at eu nodweddion naturiol, diwylliannol a canfyddol rhanbarthol gwahanol.

Ardal Gwarchod Arbennig

Mae Ardaloedd Gwarchod Arbennig (AGA) yn ardaloedd wedi eu dynodi ar gyfer gwarchod adar yn y DU yn seiliedig ar Reoliadau Cadwraeth Cynefinoedd a Rhywogaethau (fel y diwygiwyd) Cymru a Lloegr 2017 (yn cynnwys y môr gerllaw) a Rheoliadau Rhywogaethau a Chynefinoed Morwrol 2017 (fel y diwygiwyd) yn y DU er cynnal poblogaethau o adar gwyllt mudol prin a dan fygythiad a'u cynefinoedd ar y tir yn ogystal ag ar y môr.

Mae AGA, ar y cyd gyda'r Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA) ac yn ffurfio rhan o rwydwaith safleoedd cenedlaethol y DU.

Ardal Gwarchod y Tirlun

Diffinir gan yr IUCN fel ardal ddaearyddol diffiniedig, yn cael ei adnabod a'i reoli gan ddulliau cyfreithiol neu ddulliau eraill, er mwyn sicrhau cadwraeth natur a gwasanaethau ecosystem a gwerthoedd diwyllianol cysylltiedig yn yr hir-dymor.

Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE)

Ardal o dirlun o harddwch naturiol eithriadol a ddynodwyd o dan y Ddeddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949. Mae Ardaloedd o Harddwch yn cynrychioli 18% o dirlun gorau Cymru a Lloegr. Mae'r dynodiad yn fodd i gynnal cymeriad arbennig yr ardaloedd, er enghraifft trwy reoliadau cynllunio mwy cynhwysfawr.

Ased Diwylliannol

Adeilad, heneb, safle, lle, ardal neu dirlun sydd wedi ei adnabod fel un sydd o arwyddocad diwylliannol. Mae asedau diwylliannol yn cynnwys asedau treftadaeth sydd wedi eu dynodi yn genedlaethol a rhai wedi eu dynodi gan yr awdurdod cynllunio lleol (yn cynnwys rhestrau lleol).

Ased Treftadaeth wedi ei ddynodi

Mae rhain yn cynnwys Safle Treftadaeth y Byd, Henebion Rhestriedig, Safle brwydr cofrestriedig, Tirlun hanesyddol cofrestriedig, Parciau a Gerddi cofrestriedig, Adeilad Rhestriedig, Ardal Cadwraeth, Ardal o dref/pentref o gymeriad arbennig, Ardal Polisi Tirlun Lleol neu Ardal Llongddrylliad gwarchodedig.

Asesiad Cymeriad Tirwedd

Mae Asesiad Cymeriad Tirlun (ACT) yn ddull o adnabod, deall a chyfleu gwahanol batrymau yn y tirlun. Ceir amrywiaeth fawr o ran elfennau sy'n rhoi cymeriad unigryw i dirlun yn cynnwys coedwigoedd, gwrychoedd, mathau o adeiladau, arteffactau, ayb.

Bioamrywiaeth

Y term a ddefnyddir i gyfleu yr holl amrywiaeth o fywyd gwyllt a'r prosesau naturiol sydd yn rhan o hynny. Mae'r term yn cynnwys organebau byw, y gwahaniaeth genetidd rhyngddynt a'r cymunedau lle maent yn bodoli.

Cydnerthedd

Y gallu i adfer yn sydyn ar ôl trafferthion e.e diffinir cydnerthedd hinsawdd fel gallu cymuned, yr economi a'r ecosystem i ddelio gyda digwyddiad neu dueddiad eithafol.

Cyfalaf Amgylcheddol

Cyfalaf amgylcheddol yw asedau amgylcheddol megis priddoedd, sydd yn darparu gwasanaethu er budd yr economi. Cydnabyddir pedwar prif categori o gyfalaf amgylcheddol sef aer, dŵr (croyw, dŵr daear a dŵr y môr), tir (yn cynnwys pridd, gofod a tirlun) a cynefinoedd (yn cynnwys ecosystemau, fflora a ffawna).

Cyfalaf Cymdeithasol

Mae cyfalaf cymdeithasol yn golygu y patrwm a dwyster cysylltiadau o fewn rhwydwaith o bobol a'r gwerthoedd sydd yn gyffredin rhyngddynt. Tra bod diffiniadau manwl o gyfalaf cymdeithasol yn amrywio maent i gyd yn ymwneud â materion fel teimlad o berthyn, cyfeillgarwch, ymddiriedaeth, gwerthoedd cyffredin, ymroddiad cymunedol, cysylltiadau cymdeithasol a chyfrannu at weithgareddau sefydliadol.

Cyfalaf Naturiol

Elfennau o'r amgylchedd naturiol sydd yn darparu gwasanaethau pwysig i bobol – megis coedwigoedd, dŵr, tir, mwynau, moroedd.

Cyfyngu ar newid hinsawdd

Ymdrechion i leihau neu atal effeithiau newid hinsawdd er enghraifft lleihau allyriant nwyon tŷ gwydr.

Cymunedau Cynaliadwy

Mannau lle mae pobol eisiau bwy a gweithio, sydd yn cyfarfod ag aneghenion amrywiol trogolion presennol a rhai'r dyfodol, sydd yn ystyriol o'r amgylchedd ac yn cyfrannu tuag at safon uchel o fyw.

Cynaliadwy

Yn llwyddo i ateb gofynion y presennol heb amharu ar yr angen i ddarparu ar gyfer y dyfodol.

Cynefin o Bwysigrwydd Pennaf

O dan Ddeddf Amgylchedd (Cymru) 2016, Adran 7 mae yn ofynnol paratoi rhestr Bioamrywiaeth. Mae'r rhestrau yma yn cynnwys mathau o gynefinoedd sydd o "Bwysigrwydd Pennaf" o ran cynnal a gwella bioamrywiaeth yng nghyd destun Cymru. Cafodd y dataset yma ei baratoi trwy ddefnyddio Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol Cymru yn ogystal â Cynefinoedd Bras, sydd yn seiliedig ar arolygon cynefinoedd a rhywogaethau daearol Gradd 1 ar gyfer Cymru.

Cynefin Cymru

Cynllun amaeth-amgylchedd dros dro oedd Cynefin Cymru a ddechreuodd yn Ionawr 2024 ac fydd yn parhau tan y bydd y Cynllun Ffermio Cynaliadwy yn dod i weithrediad. Roedd yn cefnogi gwarchod cynefinoedd ar dir amaethyddol, yn benodol ar rai oedd yn arfer bod yn Glastir Uwch.

Cynlluniau amaeth-amgylcheddol

Cynlluniau sydd yn cynnig taliadau i ffermwyr am ymrwymo, neu arwyddo cytundeb, i reoli eu tir er budd bioamrywiaeth, tirlun, amgylchedd naturiol, mynediad cyhoeddus neu amcanion mwyniant (Gweler Glastir, Cynefin Cymru a Ffermio Cynaliadwy).

Cysylltedd

Rhan o Fframwaith RANG i asesu cydnerthedd ecosystemau. Mae Cysylltedd yn cyfeirio at y cysylltiad rhwng ac oddi mewn cynefinoedd, yn cynnwys cysylltiadau ffisegol, llecynnau yn y tirwedd neu ardaloedd o lystyfiant tebyg sydd, gyda'i gilydd, yn creu rhwydwaith yn caniatáu llif rhywogaethau, genynnau, ac adnoddau naturiol.

Datblygiad Cynaliadwy

Mae datblygiad cynaliadwy yn golygu cydfynd â phedair amcan ar yr un amser, sef cynnydd cymunedol sy'n cyfarfod ag anghenion pawb, gwarchod yr amgylchedd yn effeithiol, defnydd doeth o adnoddau naturiol a chynnal lefel uchel a gwastad o ddatblygiad economaidd a chyflogaeth.

Datganiadau Ardal

Dogfen gan Gyfoeth Naturiol Cymru yn nodi y sialensau allweddol sy'n gwynebu ardal, sut i wynebu'r sialensau hynny a sut i reoli adnoddau naturiol yn well.

Ecosystem

Uned naturiol sydd yn cynnwys holl blanhigion, anifeiliaid ac organebau micro (ffactorau biotig) yn cydweithio gyda holl ffactorau ffisegol (abiotig) yn yr amgylchedd.

Elfennau Arbennig

Elfennau ffisegol yn y tirlun sydd yn gwneud ardal yn rhanbarthol unigryw.

Egwyddorion Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy

Pwrpas Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy (RANG) yw llywio penderfyniadau a gweithredu er mwyn cynnal a gwella cydnerthedd ecosystemau.

Ffermio Bro

Cynllun amaeth-amgylcheddol wedi ei gyflwyno yn 2025 i gefnogi adfer cynefinoedd ac adfer natur ar ffermydd yn Nhirweddau Dynodedig Cymru

Fframwaith AMCCA (DECCA)

Defnyddir Fframwaith AMCCA (Amrywiaeth, Maint, Cyflwr, Cysylltedd ac Addasrwydd) er mwyn asesu cydnerthedd ecosystemau yn system SoNaRR (State of Natural Resources Report) gan Gyfoeth Naturiol Cymru.

Fframweithiau Datblygu Lleol

Daeth Fframweithiau Datblygu Lleol (FfDLI) i fodolaeth yn 2004, strywthur cynllunio dau ran ydyw gyda lefel lleol a rhanbarthol (yr haen uchaf yw'r strategaeth gofodol rhanbarthol – gweler isod). Daeth y FfDLI i gymryd lle yr hen drefn o Gynllun Fframwaith a Chynllun Lleol. Bydd y Fframwaith yn cynnwys nifer o Ddogfennau Datblygu Lleol, yn cynnwys strategaeth graidd, dynodiadau tir penodol a map cynigion. Hefyd mi all gynnwys dogfennau ychwanegol megis Cynlluniau Gweithredu Ardal. Rhaid cael datganiad o Fewmbwn Cymunedol i gyd-fynd gyda FfDLI.

Geoamrywiaeth

Mae'r term geoamrywiaeth yn cwmpasu amrywiaeth o greigiau, mwynau a thirffurfiau a'r broses o'u creu trwy gyfnod daearegol. Mae

geoamrywiath yn rhoi darlun o hinsawdd ac amgylchedd y gorffennol a sut oedd bywyd ar y ddaear.

Glastir

Cafodd Glastir ei gyflwyno yn 2012, roedd i'r cynllun lefel Elfennol a Uwch. Roedd amcanion y cynllun yn cynnwys rheoli pridd, safon dŵr, lleihau llifogydd a cadwraeth bywyd gwyllt. Daeth holl gontracts Glastir i ben yn 2023.

Gosodiad

Ardal o amgylch a gerllaw ased benodol ac sydd yn rhan o, ac yn cyfrannu, i'w gymeriad a'i arwyddocâd. Mae'r gosodiad yn cyfrannu at weld, profi, deall a mwynhau yr ased dan sylw.

Gwasanaethau ecosystem

Diffinir Gwasanaethau Ecosystem (a elwir weithiau yn wasanaethau amgylcheddol) fel gwasanaethau a buddion sydd yn cael eu darparu gan amgylchedd naturiol ac iach, yn cynnwys adnoddau elfennol fel dŵr a mewngymryd carbon.

Harddwch Naturiol

Cyfuniad o nodweddion penodol a ffurfiau allweddol. Mae Deddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949 yn nodi fod harddwch naturiol yn cynnwys fflora, ffawna a ffurfiau ffisiograffeg. Mae Deddf Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006 yn cadarnhau fod harddwch naturiol yn medru bodoli oherwydd dylanwad pobol.

Heneb Rhestriedig

Diffinir Heneb Rhestriedig yn Neddf Henebion Rhestriedig ac Ardaloedd Archaolegol 1979 fel safle archaolegol neu adeilad hanesyddol o bwysigrwydd cenedlaethol a warchodir. Mae amrywiaeth eang yn Genedlaethol yn cynnwys meini hirion, siambrau claddu a strwythurau mwy diweddar fel glofeydd ac amddiffynfeydd rhyfel. Oherwydd fod y rhain wedi eu rhestru mae angen caniatad cyn ymgymryd ag unrhyw waith allai effeithio arnynt.

Isadeiledd gwyrdd

Rhwydwaith o fannau gwyrdd o safon uchel wedi eu cynllunio a'u darparu yn strategol a nodweddion amgylcheddol eraill. Dylent fod wedi eu dylunio a'u rheoli fel adnodd aml-ddefnydd yn darparu gwasanaethau amgylcheddol a manteision o ran safon byw y cymunedau maent yn ei wasanaethu ac er budd cynaliadwyedd.

LANDMAP

System wedi ei datblygu i helpu i wneud penderfyniadau cynaliadwy o ran cynllunio adnoddau naturiol yn lleol, rhanbarthol a chenedlaethol. Mae yn cynnwys 5 dataset a ddefnyddir yn gyson trwy'r wlad.

Mapio Cynefinoedd Blaenoriaeth

Cynefinoedd lled-naturiol sydd wedi eu rhestru fel rhai blaenoriaeth o dan Adran 7 o Ddeddf Amgylchedd (Cymru) 2016.

Newid hinsawdd

Newid ym mhattrwm hinsawdd ar draws y byd i'w weld o ganol yr 20fed ganrif, sydd yn cael ei gysylltu gyda lefelau uwch o garbon deuocsid o ganlyniad i losgi tanwydd ffosil.

Nodweddion Arbennig

Nodweddion unigryw sydd yn naws penodol i le.

Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy

Mae Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy (RANG) yn un o nodau tymor hir y Deddf Amgylchedd (Cymru) 2016 sy'n anelu i reoli adnoddau naturiol ar gyfer cenedlaethau y presennol a'r dyfodol heb ddirywiad hir dymor. Mae yn ran allweddol o safbwynt Llywodraeth Cymru am gynaliadwyedd ac yn cyd-redeg gyda Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 drwy ganolbwyntio ar pedwar prif nod: gwarchod adnoddau naturiol, creu ecosystemau cydnerth, creu amgylchedd iach i bobol a meithrin economi adfywiol.

Rheolaeth addasol

Egwyddor RANG (Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy): Rheoli yn addasol trwy gynllunio, monitro, adolygu a phan yn briodol newid y dull o weithredu.

Rhinweddau Arbennig

Cyfuniad o nodweddion a ffurfiau penodol sy'n gwneud ardal yn arbennig a gwerthfawr.

Rhywogaeth ymledol

Planhigion, anifeiliaid a meicrobau sydd ddim yn gynhenid i ardal. Maent wedi eu cyflwyno yno yn fwriadol neu yn ddamweiniol ac yn niweidiol i'r amgylchedd trwy oresgyn planhigion cynhenid drwy ddefnyddio adnoddau, ehangu/ ymestyn yn ffyrnig neu dominyddu ardaloedd ac ecosystemau.

Rhwydwaith Beicio Lleol

Rhwydwaith o lwybrau a lonydd ar gyfer cerdded, beicio a mwynhau cefn gwlad. Anelir i gael llwybrau heb draffig modurol neu lefel isel o draffig neu fel arall fod rhan o'r lôn wedi ei wahanu oddi wrth y brif lôn.

Rhwydwaith Blaenoriaeth Ecolegol (RBE)

Mae Rhwydweithiau Blaenoriaeth Ecolegol (PENs yn Saesneg) yn yr amgylchedd daearol yn fathau o rwydwaith cynefin Cymru sydd yn creu cysylltiad rhwng Safleoedd Gwarchodedig. Oherwydd hynny maent yn darparu fframwaith ar gyfer llywio gweithredu i adeiladu gwytnwch mewn rhwydweithiau ecolegol, yn seiliedig ar y manau pwysicaf ar gyfer bioamrywiaeth.

Safleoedd Bywyd Gwylt Lleol

Mae nifer o dermau gwahanol yn cael ei ddefnyddio ar gyfer Safleoedd Bywyd Gwylt Lleol yn cynnwys Safleoedd Pwysig ar Gyfer Cadwraeth Natur, Safleoedd Cadwraeth Natur Pwysig a Safleoedd Bywyd Gwylt Sirol. Fodd bynnag yr arweiniad cenedlaethol yw i ddefnyddio'r term Safleoedd Bywyd Gwylt Lleol. Fel arfer mae y safleoedd hyn yn cael eu dynodi gan awdurdodau lleol trwy

Bartneriaethau Natur Lleol. Maent yn cefnogi bywyd gwylt sydd dan fygythiad yn lleol a/neu cenedlaethol, bydd nifer o safleoedd yn rhai sy'n cynnwys rhywogaethau neu cynefinoedd blaenoriaeth.

Safleoedd Daearegol Lleol

Yn flaenorol roedd y rhain yn cael eu galw yn Safleoedd Daearegol o Ddiddordeb Rhanbarthol. Safleoedd ydynt wedi eu dewis gan grwpiau cadwraeth daearegol gan ddilyn canllawiau cenedlaethol.

Safle Ramsar

Mae Safle Ramsar yn dir gwlyb o bwysigrwydd cenedlaethol, wedi cael ei ddynodi gan y Ramsar Convention oherwydd ei werth ecolegol. Mae'r Confensiwn (Confensiwn Gwlybtiroedd) yn hyrwyddo defnydd doeth a chadwraeth drwy ymdrechion lleol, cenedlaethol a rhyngwladol er mwyn gwarchod cynefinoedd pwysig ar gyfer adar dŵr, bioamrywiaeth a datblygiad cynaliadwy.

Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig

Dynodir Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) er mwyn gwarchod yr enghreifftiau gorau o dreftadaeth naturiol, cynefinoedd bywyd gwylt a ffurfiau a nodweddion daearegol. Mae SoDdGA yn cael eu dynodi o dan Ddeddf Cefn Gwlad a Bywyd Gwylt 1981.

SoNaRR

Ystyr SoNaRR yng Nghymru yw State of Natural Resources Report sydd yn ofynnol o dan Deddf Amgylchedd (Cymru) 2016. Mae'n ofyniad statudol ar Gyfoeth Naturiol Cymru i asesu sut mae adnoddau naturiol Cymru yn cael eu rheoli yn gynaliadwy a pharatoi rhestr o gyfleon ar gyfer gweithredu.

STEAM

Proses modelu ac asesu effaith economaidd Twristiaeth yw STEAM (Scarborough Tourism Economic Activity Monitor) sydd yn seiliedig ar asesu o'r gwaelod i fyny gan ddefnyddio data darpariaeth lleol a gwybodaeth arolygu twristiaeth.

Treftadaeth adeiledig

Term cyffredinol i gyfeirio at amrywiaeth o asedau treftadaeth lleol, rhanbarthol a rhyngwladol sydd yn bwysig oherwydd eu gwerth treftadaeth.

Treftadaeth daear

Y creigiau, priddoedd a thirfurfiau sydd yn cyfleu hanes daearegol, yn sail i gynefinoedd amrywiol a bywyd gwyllt ac yn creu y tirluniau cyfoethog yr ydym oll y neu mwynhau.

Tirlun

Ardal penodol o dir a ddiffinir gan bobol fel un o gymeriad sydd wedi datblygu o ganlyniad i weithredu a rhyngweithredu rhwng ffactorau naturiol a/neu dynol.

Twristiaeth adfywiol

Mae twristiaeth adfywiol yn golygu defnyddio ffyrdd cynaliadwy o deithio ac o ddarganfod mannau newydd. Y brif nod yw fod ymwelwyr yn cael effaith bositif ar y man gwyliau gan olygu eu bod yn ei adael mewn gwell cyflwr nag yr oedd pan gyrhaeddasant.

Tir Comin

Ardal o dir sydd mewn perchnogaeth ond mae gan rai pobol eraill hawliau drostynt e.e hawl pori stoc, hawl hel coed tân.

Treftadaeth ddiwylliannol

Gwybodaeth ac arferion mae pobol yn eu dderbyn gan eraill sydd yn dylanwadu ar eu gwerthoedd a hunaniaeth, yn cynnwys credoau, arferion, hanesion ac yn llywio eu dealltwriaeth o gredoau a thraddodiadau eraill.

Tirwedd Cenedlaethol

Enw newydd ar gyfer Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE).

Tirweddau diwylliannol

Tirweddau wedi eu dylanwadu gan bobol dros filoedd o flynyddoedd.

Tir mynediad

Diffinir tir mynediad cyhoeddus yn Neddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000, mae yn cynnwys tir agored (mynydd, rhos, rhostir a tir arall) a “tir comin cofrestriedig” sydd yn golygu tir comin wedi ei gynnwys ar gofrestr bwrpasol gan awdurdodau lleol. Mae hefyd yn cynnwys rhannau o dir “penodedig” lle mae perchnogion, megis Cyfoeth Naturiol Cymru, yn caniatáu mynediad.

Twristiaeth gynaliadwy

Twristiaeth sydd yn anelu i greu ardrawiad isel ar yr amgylchedd a diwylliant lleol, tra ar yr un pryd yn creu incwm, swyddi a chynnal gwasanaethau ecosystem.

Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy

Cynllun cymorth ffermio newydd fydd yn cael ei gyflwyno yn 2026. Bydd yn ffurfio y brif ffynhonnell o gefnogaeth llywodraethol i ffermwyr yng Nghymru. Bydd y Cynllun yn talu i ffermwyr am weithgareddau fydd yn cyd-fynd gyda Amcanion Rheoli Tir yn Gynaliadwy yn Neddf Amaeth (Cymru) 2023.

Adroddiad Cyflwr AHNE Llŷn 2025

Uned AHNE Llŷn,
Gwasanaeth Polisi Cynllunio, Tirwedd a
Natur,
Adran Amgylchedd, Cyngor Gwynedd,
Ffordd y Cob, Pwllheli,
Gwynedd. LL53 5AA
T: 01758 704 194
E: ahnellynaonb@gwynedd.llyw.cymru

Awduron yr adroddiad: Paul Tiplady &
Kevin Baverstock – Craggatak
Consulting

www.craggatak.co.uk

© Uned AHNE Llŷn 2025